HERZEN

cine-i de vină?

EDITURA PENTRU
LITERATURĂ UNIVERSALĂ

A. I. HERZEN
CINE-I DE VINĂ?

În românește de
TAMARA GANE

EDITURA
PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ
București
1962

Nataliei Alexandrovna Herzen[1] în semn de profundă afecțiune din partea autorului.
Moscova 1846

Nedescoperindu-se vinovații, cazul de față se va lăsa în voia domnului, iar dosarul se va socoti închis și se va trimite la arhivă.
(Dintr-un proces-verbal)

„Cine-i de vină?” a fost cel dintâi roman pe care l-am publicat. Am început să-l scriu în timpul exilului meu la Novgorod (1841) și l-am terminat mult mai târziu la Moscova.

E drept, că până atunci mai încercasem să scriu romane, dar unul din ele n-a mai apucat să fie terminat[2], iar celălalt nu este propriu-zis un roman[3].

În primele zile, după transferarea mea de la Viatka la Vladimir[4], am vrut să atenuez printr-o narațiune amintirile pline de părere de rău, să mă împac cu mine însumi și să încununez cu flori un chip de femeie[5], ca să nu-i mai văd lacrimile.

N-am izbutit, bineînțeles, să duc la bun sfârșit această misiune. Romanul meu neterminat cuprinde multe lipsuri și

[1] N. A. Herzen (Zahariina) (1817-1852) – soția lui Herzen (n. ed.).
[2] Este vorba de romanul neterminat al lui Herzen, cu titlul *Acolo* sau *Elena* (1836-1838) (n. ed.)
[3] *Însemnările unui tânăr (n. ed.)*.
[4] Perioada dintre anii 1835-1839, când scriitorul a fost exilat (n. ed.).
[5] Aluzie la P. P. Medvedieva. Relațiile dintre aceasta și Herzen au fost descrise în capitolul 21 din *Amintiri și cugetări* (n. ed.).

poate doar câteva pagini bune.

Mai târziu, un bun prieten[1] mă amenința mereu: „Dacă nu scrii un articol nou, am să-ți public romanul: bagă de seamă, e în posesia mea!” Din fericire nu și-a adus la îndeplinire amenințarea.

Pe la sfârșitul anului 1840, au fost publicate în *„Otecestvennâie zapiski”* fragmente din *„Însemnările unui tânăr”*. *„Orașul Malinov și locuitorii săi”* a plăcut multora. În ceea ce privește însă celelalte fragmente, în ele se simte influența lui Heine din *„Reisebilder”*[2].

În schimb Malinov era cât p-aci să-mi aducă necazuri.

Un consilier din Viatka voia să facă plângere și să ceară ocrotirea Ministerului de Interne, susținând că figurile funcționarilor descriși în *„Orașul Malinov”* seamănă atât de mult cu respectabilii săi colegi, încât poate să le submineze prestigiul în fața subalternilor.

Un cunoscut de-al meu din Viatka l-a întrebat ce dovezi are el că locuitorii din *„Orașul Malinov”* înfățișați de mine ar constitui o calomnie la adresa celor din Viatka, și atunci consilierul i-a răspuns: „Mii de dovezi! Așa, de pildă, *autorul* spune că soția directorului liceului are o rochie de bal de culoarea fragilor și e întocmai așa!” Când vorbele consilierului au ajuns la urechile soției directorului, aceasta s-a supărat cumplit, dar nu pe mine, ci pe consilier. „Ce, e orb ori a căpiat? a spus ea. Când m-a văzut el purtând o rochie de culoarea fragilor? Am avut într-adevăr o rochie de culoare închisă, dar era «violetă».” Această nuanță în colorit mi-a făcut un mare serviciu. Necăjit, consilierul se lăsă păgubaș de această afacere. Și când te gândești că dacă soția directorului ar fi avut într-adevăr o rochie de culoarea fragilor și dacă consilierul și-ar fi înaintat plângerea, apoi în vremurile acelea de pomină, această culoare mi-ar fi pricinuit de bună seamă mai mult rău decât îi va fi făcut lui Oneghin siropul de fragi care se servea în familia Larinilor.

Succesul pe care l-am avut cu *„Orașul Malinov”* m-a îndemnat să scriu *„Cine-i de vină?”*.

Prima parte a romanului am adus-o cu mine de la Novgorod la Moscova. Am constatat că nu prea le plăcuse prietenilor mei și am abandonat-o.

---

[1] N. H. Ketcer (1809-1888) – traducător al operelor lui Shakespeare (n. ed.).

[2] *Tablouri de călătorie* de H. Heine (n. ed.).

După câțiva ani părerile criticilor despre acest roman s-au schimbat, totuși nu intenționam să-l public și nici să-l continui. Într-o zi, Bielinski mi-a cerut manuscrisul și cu înflăcărarea-i caracteristică a supraestimat romanul meu de o sută de ori mai mult decât merita, scriindu-mi: *„Dacă n-aș prețui pe omul din tine tot atât de mult ca pe scriitor, ba poate chiar și mai mult, ți-aș spune cum i-a spus pe vremuri Potiomkin lui Fonvizin după reprezentarea* «Brigadierului»[1]: *«Acum poți să mori, Herzen!» Dar Potiomkin greșise: Fonvizin n-a murit și a mai scris* «Neisprăvitul». *Eu însă nu vreau să greșesc și sunt convins că după* «Cine-i de vină?» *ai să scrii o operă care îi va face pe toți să spună: «Are dreptate! De mult trebuia să se apuce de scris romane!» Iată un compliment și totodată și un joc de cuvinte ticluit după slabele mele puteri.”*

Cenzura a făcut o mulțime de tăieturi; regret că nu mi-a rămas nimic din pasajele cenzurate. Câteva din ele mi le-am reamintit (sunt date aici cu caractere cursive), mi-am amintit chiar și o pagină întreagă (dar abia după ce coala fusese tipărită și de aceea am adăugat-o la pag. 38[2]). Pasajul acela l-am ținut minte foarte bine, deoarece Bielinski era furios din pricina scoaterii lui.

8 iunie, 1859

Park-House, Fulham[3]

[1] Bielinski reproduce de fapt cuvintele de laudă spuse de Potiomkin cu privire la comedia lui Fonvizin *Neisprăvitul*, însă le citează ca fiind spuse despre piesa *Brigadierul*, scrisă anterior (n. ed.).

[2] În ediția de față pagina 29. (n. ed.).

[3] Cartier suburban al Londrei, unde a locuit Herzen (n. ed.).

Partea întâi

1

UN GENERAL ÎN RETRAGERE ȘI UN PROFESOR CARE CAPĂTĂ O SLUJBĂ

Era în amurg; Alexei Abramovici stătea pe balcon. Nu se dezmeticise încă după cele două ore de somn de după masă; avea ochii cârpiți și căsca. Feciorul intră să-i comunice ceva, dar el nu socoti de cuviință să-l bage în seamă, iar sluga nu îndrăznea să-și turbure stăpânul. Trecură vreo două-trei minute, până când Alexei Abramovici catadicsi să întrebe:

— Ce este?

— În timp ce excelența voastră a binevoit să se odihnească, a sosit de la Moscova profesorul angajat de domnul doctor.

— A... (E greu de spus dacă aici ar trebui să urmeze un semn de întrebare sau unul de exclamare, pentru că tonul avea în el ceva nelămurit.)

— L-am condus în odaia în care a stat neamțul pe care ați binevoit să-l dați afară.

— A!

— Și m-a rugat să vă anunț când veți binevoi să vă treziți.

— Cheamă-l!

Și expresia feței lui Alexei Abramovici deveni deodată mai mândră și mai impunătoare. Peste câteva minute intră alt servitor și anunță:

— A venit profesorul.

Alexei Abramovici nu scoase niciun cuvânt. Se uită încruntat la servitor, apoi spuse răstit:

— Iar ai prune-n gură, prostule? Bolborosești de nu se înțelege nimic! Hai, adăugă el fără să mai aștepte vreun răspuns, cheamă-l pe profesor!

Și se așeză pe scaun.

Un tânăr firav, de vreo douăzeci și trei-douăzeci și patru de ani, palid, cu păr bălai, îmbrăcat într-un frac negru destul de strâmt, apăru, încurcat și sfios, pe scenă.

— Bună ziua, stimate domn! îi spuse generalul zâmbind cu un aer protector, fără a se ridica însă de pe scaun. Doctorul meu mi-a vorbit foarte frumos despre dumneata; sper că vom fi

mulțumiți unul de altul. Hei, Vaska! și aici generalul fluieră. De ce nu aduci un scaun? Crezi că dacă dumnealui e profesor n-are nevoie de scaun? O-o-f-f! Când o să reușim oare să vă dresăm și să vă facem să semănați a oameni! Poftim! Am, stimate domn, un fiu. Băiat bun și destul de înzestrat... Vreau să-l pregătesc pentru școala militară. Franțuzește știe bine, nemțește nu prea vorbește, dar înțelege tot. Am nimerit peste un neamț bețiv, care nu s-a prea ocupat de el; acum, ce-i drept, și eu l-am folosit mai mult pentru treburile gospodăriei decât la învățătură. A stat în camera care ți-a fost rezervată dumitale; pe el l-am dat afară. Să-ți spun sincer, nu intenționez să scot din băiatul meu un magistru sau un filozof, dar, cu toate că-mi dă mâna, nu am de gând câtuși de puțin, stimate domn, să arunc în vânt două mii cinci sute de ruble! Acum, după cum știi și dumneata, chiar și pentru a intra într-o școală militară se cere să știi tot felul de gramatici și de aritmetici... Ei, Vaska, poftește-l aici pe Mihail Alexeevici!

În tot timpul acesta, tânărul rămase mut, răsucindu-și batista în mâini; se înroșise și se pregătea parcă să spună ceva; sângele îi vâjâia în tâmple și urechi; nu prea înțelegea limpede ce-i spunea generalul, dar simțea că tot discursul lui îi dă o senzație asemănătoare cu aceea pe care o ai când mângâi în răspăr o focă. După ce generalul își termină cuvântarea, tânărul rosti:

— Luând asupra-mi obligația de a fi preceptorul fiului dumneavoastră, voi căuta să fac așa după cum cinstea și conștiința... adică, în măsura în care puterile mele... de altfel voi depune toate stăruințele ca să justific încrederea dumneavoastră... a excelenței voastre.

Alexei Abramovici îl întrerupse:

— Excelența mea, stimate domn, nu-ți va cere nimic imposibil. Principalul e să știi să-l faci pe elevul dumitale să învețe în așa fel, ca și cum totul ar fi o glumă – înțelegi? Dumneata ți-ai terminat studiile, nu-i așa?

— Desigur! Sunt candidat.

— E un grad nou, pare-mi-se?

— E un titlu științific.

— Îmi dai voie să te întreb: părinții dumitale trăiesc?

— Trăiesc.

— Nu cumva sunt din tagma bisericească?

— Tatăl meu e medic de județ.

— Și dumneata tot în ramura medicinei ți-ai făcut studiile?

— Nu, în științele fizico-matematice.

— Latineasca o știi?

— O știu.

— E o limbă cu totul nefolositoare; medicii, bineînțeles, au nevoie de ea, că doar n-o să vorbească pe înțelesul bolnavului, ca să afle omul că a doua zi dă ortul popii! Dar nouă la ce ne-ar sluji, rogu-te?

Nu se știe cât ar mai fi durat această convorbire științifică, dacă n-ar fi fost întreruptă de Mihail Alexeevici – adică Mișa – un băiat de treisprezece ani, voinic, rumen la față, vânjos și ars de soare; cu înfățișarea obișnuită a copiilor de moșieri bogați care-și duc traiul la țară, era îmbrăcat într-un vestonaș care îi devenise scurt în câteva luni de zile.

— Iată-l pe noul tău profesor, spuse tatăl.

Mișa salută, lipindu-și cu zgomot călcâiele.

— Să-i dai ascultare și să înveți cu sârguință, căci vezi bine că nu mă scumpesc la bani! Dar treaba ta e să tragi folos din asta!

Profesorul se sculă de pe scaun, se înclină politicos în fața lui Mișa, îi luă apoi mâna și cu o voce blândă și caldă îi spuse că va face tot ce-i va sta în putință ca să-i fie învățătura cât mai plăcută și mai atrăgătoare.

— A mai prins el câte ceva și de la *madame* care stă la noi, observă Alexei Abramovici. L-a mai învățat și popa din sat, care a făcut seminarul. De altfel, dragul meu, fii bun și examinează-l puțintel chiar acum.

Profesorul, încurcat, se gândi destul de mult ce anume să-l întrebe și în cele din urmă rosti:

— Spune-mi, ce ne învață gramatica?

Mișa se uită de jur-împrejur, se scobi în nas și răspunse:

— Care gramatică, cea rusă?

— Oricare, totuna e, gramatica în general.

— Asta n-am învățat!

— Dar ce-ai făcut atunci cu popa? întrebă încruntat tatăl.

— Noi, tăticule, am învățat gramatica rusă până la gerunziu, și catehismul până la sfintele taine.

— Ei, hai, du-te și arată-i camera de clasă... Iartă-mă, cum te numești?

— Dmitri, răspunse profesorul înroșindu-se.

— Dar după tată?

— Iakovlevici.

— Așadar, Dmitri Iakovlevici, n-ai vrea să iei acum, după drum, o gustare și o votcă?...

— Nu, nu obișnuiesc să beau nimic. Numai apă.

„Se preface!” își spuse în gând Alexei Abramovici și, foarte obosit după această lungă și savantă discuție, se duse la nevastă-sa, în salonaș. Glafira Lvovna se odihnea pe un divan turcesc, moale. Purta una și aceeași bluză, îmbrăcămintea ei preferată, deoarece toate celelalte o strângeau; cei cincisprezece ani de căsnicie cu adevărat fericită îi priiseră; era acum o adevărată *Adansonia-baobab*[1] printre femei. Pașii grei ai lui Alexis o treziră; își ridică somnoroasă capul, rămase un timp buimacă, și, în cele din urmă, ca și cum pentru prima dată în viață i s-ar fi întâmplat să adoarmă la ore nepotrivite, exclamă cu mirare: „Ah, dumnezeule! Ce-i cu mine? Mi se pare că am ațipit, închipuiește-ți!” Alexei Abramovici începu să-i dea raportul despre truda depusă în folosul educației lui Mișa și Glafira Lvovna, întru totul mulțumită, bău, ascultându-l, o jumătate de garafă de cvas. Întotdeauna bea cvas înainte de ora ceaiului...

Dar pătimirile lui Dmitri Iakovlevici nu se isprăviseră o dată cu sfârșitul audienței la Alexei Abramovici. Ședea tăcut și emoționat în camera de clasă, când veni feciorul și-l pofti la ceai. Candidatul nostru nu avusese prilejul până atunci să se afle în societatea doamnelor; nutrea față de femei un sentiment instinctiv de respect; pentru el, femeile erau învăluite într-un fel de aureolă; le vedea ori pe bulevard, gătite și inaccesibile, ori pe scena teatrului la Moscova, unde toate figurantele urâte i se păreau niște zâne, niște zeițe. Acum urma să se prezinte în fața soției generalului și nu știa dacă va fi singură sau dacă vor fi cu ea și alte femei. Mișa apucase să-i spună că avea o soră, că la ei mai locuia și *madame* și încă cineva cu numele de Liubonka. Dmitri Iakovlevici tare ar fi vrut să afle ce vârstă are sora lui Mișa; încercase de vreo trei ori să aducă vorba despre asta, dar nu îndrăznise să-l întrebe pe față, de teamă să nu roșească. „Hai să mergem!” spuse Mișa care, cu diplomația proprie tuturor copiilor răsfățați, știa să fie foarte cuminte și modest față de străini. Ridicându-se de pe scaun, candidatul nu era sigur că-l

[1] Baobab – arbore de dimensiuni uriașe din Africa tropicală (n. ed.).

vor ține picioarele; mâinile-i erau reci și umede; făcu o sforțare uriașă și intră în salonaș cu puterile sfârșite; la ușă o salută respectuos pe cameristă, care tocmai ieșea după ce pusese samovarul pe masă.

— Glașa, spuse Alexei Abramovici, îți recomand pe noul preceptor al lui Mișa.

Candidatul se înclină.

— Îmi pare foarte bine, spuse Glafira Lvovna, privind printre pleoapele întredeschise. Mișa al nostru duce de mult lipsa unui preceptor bun; nici nu știm cum să-i mulțumim lui Semion Ivanovici că ne-a dat prilejul să vă facem cunoștința. Vă rog să vă simțiți ca la dumneavoastră acasă; nu doriți să luați loc?

— Am tot stat până acum, bolborosi candidatul, neștiind ce să spună.

— Doar nu era să stai în picioare în trăsură! glumi generalul.

Această observație îl făcu pe bietul candidat să se fâstâcească de-a binelea; luă un scaun, îl suci la o parte și fu cât p-aci să se așeze alături. Se temea mai mult ca de orice să-și ridice privirea. Poate că tinerele erau și ele acolo, în cameră, și dacă le va vedea, va trebui să le salute și pe ele – dar cum? Ar fi trebuit să facă asta înainte de a se fi așezat!

— Nu ți-am spus eu? șopti generalul neveste-si. E ca o fată mare!

— *Le pauvre, il est à plaindre*![1] observă Glafira Lvovna, mușcându-și buzele pline.

Glafirei Lvovna îi plăcuse tânărul din prima clipă, și avea multe motive pentru asta. În primul rând, pentru că Dmitri Iakovlevici, cu ochii lui mari, albaștri, era drăguț. În al doilea rând, pentru că în afară de bărbatu-său, de lachei, de vizitii și de bătrânul medic al casei, Glafira Lvovna rar se întâmpla să vadă și alți bărbați, mai cu seamă tineri și drăguți, și, după cum vom afla mai târziu, ei îi plăceau reveriile platonice. În al treilea rând, femeile, la o anumită vârstă, se uită la tineri cu același sentiment de inexplicabilă atracție cu care bărbații se uită la fetele tinere. S-ar părea că e vorba de un sentiment asemănător milei – sentiment pur matern – un fel de dorință de a-i lua sub ocrotire pe acești tineri sfioși, lipsiți de apărare și de experiență, de a-i mângâia, de a-i încălzi și încuraja; așa li se pare, mai ales, acestor femei. Noi suntem de altă părere, dar socotim că nu-i

[1] Sărmanul, e de plâns! (fr.) (n.t.)

locul să ne spunem aci punctul de vedere...

Glafira Lvovna întinse candidatului o ceașcă cu ceai; el sorbi deodată prea mult și prea repede și își fripse limba și cerul gurii, dar își ascunse durerea cu un stoicism demn de Mucius Scaevola[1]. Pentru el a fost o întâmplare binevenită, care l-a readus la realitate și l-a mai calmat. Încetul cu încetul se hotărî chiar să-și ridice privirea. Pe divan ședea Glafira Lvovna; în fața ei era masa, iar pe masă se înălța un samovar uriaș, ca un fel de monument indian. În dreptul ei, de partea cealaltă a mesei – poate pentru a se bucura de un *vis-à-vis* plăcut, dar poate și pentru ca ea să nu-l vadă, ascuns cum era după samovar – Alexei Abramovici îndesa în dușumea un fotoliu bătrânesc; la spatele fotoliului stătea în picioare o fetiță de vreo zece ani cu o figură nătângă, care se uita pe furiș, de după spatele tatălui ei, la profesor – iată, așadar, de cine-i fusese atâta teamă curajosului nostru candidat! Mișa era și el la masă; avea în fața lui un castronaș cu lapte acru și o felie groasă de pâine albă. De sub faldurile feței de masă, pe care era destul de reușit imprimată vederea generală a orașului Iaroslav, terminându-se pe la margini cu imaginea unui urs[2], se zărea de asemenea capul unui prepelicar; drapat în faldurile feței de masă, avea o înfățișare oarecum egipteană; îl privea pe candidat cu niște ochi nemișcați și înfundați în grăsime. La fereastră, pe fotoliu, cu o împletitură în mână, ședea o bătrână mărunțică, cu fața zbârcită și veselă, cu sprâncene stufoase și buze decolorate. Dmitri Iakovlevici se gândi că trebuie să fie franțuzoaica – *madame*. Lângă ușă stătea feciorul care-i servea lui Alexei Abramovici ciubucurile; alături de el – jupâneasa, într-o rochie de stambă cu mâneci făcută din pânză de casă, aștepta cu venerație ca boierii să termine ceremonia servirii ceaiului. Mai era în cameră o persoană, dar Dmitri Iakovlevici n-a observat-o, fiindcă stătea aplecată deasupra gherghefului. Persoana aceasta era o fată săracă pe care o creștea milosul general. Discuția lâncezi o bună bucată de vreme, dar chiar și atunci când, în sfârșit, se înnodă, decurse oarecum în frânturi, inutilă și obositoare pentru candidat.

Ciudată era întâlnirea aceasta dintre viața unui tânăr sărac și viața unei familii bogate de moșier. Oamenii aceștia ar fi putut

---

[1] Erou legendar al Romei antice; pentru a dovedi dușmanilor Romei disprețul față de durere și torturi, și-a ars pe rug mâna dreaptă (n. ed.).

[2] Ursul era stema orașului Iaroslav (n. ed.).

foarte bine să trăiască în liniște până la capătul zilelor lor fără să se întâlnească. S-a întâmplat însă altfel: viața acestui tânăr bun și gingaș la suflet, cult și studios, se încrucișă, printr-o stranie disonanță, cu viața îmbuibată a lui Alexei Abramovici și a soției sale. Tânărul era ca o pasăre care nimerise de bunăvoie într-o colivie; dintr-o dată totul luase o întorsătură nouă în viața lui, și era de prevăzut că această întorsătură nu va trece fără înrâurire asupra lui, mai ales că era cu desăvârșire lipsit de experiență și de cunoașterea practică a lumii.

Dar ce fel de oameni erau generalul și soția lui, care duceau o viață îndestulată și plină de mulțumire într-o căsnicie fericită, și ce fel de om era acest tânăr, chemat să modeleze capul lui Mișa în așa fel încât băiatul să poată intra într-o școală militară?

Eu nu mă pricep să scriu romane; poate de aceea socot că nu ar fi de prisos să dau în prealabil câteva informații biografice, culese din izvoare absolut sigure. Bineînțeles voi începe cu:

II

BIOGRAFIA EXCELENȚELOR LOR

Alexei Abramovici Negrov, general-maior în retragere din cavalerie, un bărbat voinic, zdravăn – de când îi ieșiseră dinții nu fusese niciodată bolnav – putea servi drept cea mai bună și cea mai deplină dezmințire a celebrei cărți a lui Hufeland *„Arta de a prelungi viața omului”*. Deși se comporta absolut contrar recomandărilor din cartea lui Hufeland, era, totuși, rumen și sănătos. Nu respecta decât o singură regulă de igienă, și anume aceea de a nu-și tulbura câtuși de puțin digestia prin cine știe ce efort intelectual, și asta probabil îi dădea dreptul să nu mai respecte nicio altă prescripție. Deși sever, impulsiv, aspru în vorbă și adesea crud în faptă, nu s-ar putea spune, totuși, că era un om rău din fire. Observând mai atent trăsăturile ascuțite ale feței sale – care nu se topiseră încă cu desăvârșire în adaosurile suplimentare ale carnației abundente – cercetându-i sprâncenele negre și stufoase și ochii lucioși, s-ar fi putut presupune că viața izbutise să strivească în el multe posibilități. Educat de natură și de o franțuzoaică care locuise la sora lui, Negrov fusese înscris la vârsta de paisprezece ani într-un regiment de cavalerie. Banii pe care-i primea din belșug de la

mama lui îi îngăduiseră să-și trăiască din plin tinerețea. După campania din 1812, Negrov a fost avansat la gradul de colonel; epoleții de colonel au descins pe umerii lui când începuse să se simtă destul de obosit de greutatea uniformei; serviciul militar îl cam plictisea și, după câțiva ani, „nemaifiind în stare să-și continue serviciul din motive de sănătate” și-a dat demisia, și a ieșit din armată cu gradul de general-maior, cu niște mustăți în care zăboveau regulat picături din toate felurile de mâncare ce se serveau la diferite mese, și cu uniforma de general în retragere pentru ocazii solemne. Generalul în retragere hotărî să se stabilească la Moscova, care între timp se și reconstruise după incendiu[1] și văzu deschizându-i-se în față un șir nesfârșit de zile și de nopți monotone, zilele și nopțile unei vieți searbăde și plictisitoare. Nu-l atrăgea nicio îndeletnicire; de altfel nici nu s-ar fi priceput să ducă vreuna la bun sfârșit. Timpul și-l petrecea în vizite pe la cunoscuți, la masa de joc sau la club; la teatru ocupa întotdeauna un fotoliu de orchestră și frecventa toate balurile. Își alesese patru perechi de cai frumoși, pe care îi înhăma câte patru la trăsură și pe care îi îngrijea cât se poate de bine; își mustruluia zi și noapte, cu vorba și cu palma, vizitiul și-l învăța chiar pe vătășel să călărească... Trecu așa cam un an și jumătate, în care timp vizitiul învăță, în sfârșit, să stea pe capră și să țină hățurile, iar vătășelul să călărească cum se cuvine. Plictisit peste măsură, Negrov se hotărî atunci să plece la țară și să se ocupe de moșie, convins fiind că făcea asta pentru a preîntâmpina efectele unei mari dezorganizări. Sistemul lui de gospodărire nu era prea complicat: în fiecare zi zbiera la vechil și la staroste și se ducea la vânat. Nedeprins câtuși de puțin cu treaba, nu era în stare să priceapă ce anume trebuie să facă și de aceea se ținea de fleacuri și era cât se poate de mulțumit. Vechilul și starostele erau și ei mulțumiți de boierul lor; cât privește pe țărani, nu știu dacă și ei erau mulțumiți, pentru că de obicei tăceau. După vreo două luni, la ferestrele conacului a început să apară un chip fermecător de femeie, la început cu niște ochi cam plânși, iar mai târziu pur și simplu cu niște ochișori albaștri minunați. În același timp, starostele, care nu se sinchisise niciodată până atunci de treburile satului, raportă generalului că izba lui Emelka Barbaș e tare dărăpănată și că-l roagă pe Alexei Abramovici să-l miluiască cu părinteasca lui bu-

[1] Moscova a ars în anul 1812, în timpul invaziei trupelor napoleoniene (n. ed.)

nătate și să-i dea niște lemne din pădure. Pădurea era punctul nevralgic al maniei gospodărești a lui Alexei Abramovici; nici chiar pentru sicriul lui nu s-ar fi îndurat să taie vreun lemn. Dar... de data aceasta s-a lăsat repede înduplecat și i-a dat voie lui Barbaș să-și ia din pădure lemne pentru o casă nouă, fără să uite bineînțeles să spună starostelui: „Bagă însă de seamă, bestie roșcovană, să nu care cumva... Orice lemn în plus îl plătești cu coastele!” Starostele alergă la scara de serviciu și raportă despre acest succes deplin Avdotiei Emelianovna, spunându-i „cuconiță și apărătoare”. Biata femeie se înroși până în vârful urechilor, dar în simplitatea ei sufletească fu bucuroasă că tatăl ei va avea o izba nouă. În izvoadele noastre s-au găsit prea puține date asupra împrejurărilor în care au fost întâlniți și cuceriți acești frumoși ochi albaștri; probabil, pentru că asemenea cuceriri se fac foarte simplu.

Oricum însă, Negrov a început în curând să se plictisească și de viața de la țară. Găsind destule argumente ca să se convingă că înlăturase toate lipsurile gospodăriei, că o pusese temeinic pe roate și că, ceea ce e mai important, îi dăduse o îndrumare atât de bună, încât putea merge și fără el, începu să se pregătească de plecare la Moscova. Bagajele lui se înmulțiseră. Frumoșii ochi albaștri, doica și pruncul călătoriră într-o trăsură separată, iar la Moscova li s-a dat o cămăruță cu ferestrele spre curte. Lui Alexei Abramovici îi era drag copilul, îi era dragă și Dunea, îi era dragă până și doica. A fost epoca sentimentală a vieții lui. În curând însă, doicii i s-a stricat laptele; avea mereu grețuri... Medicul spuse că nu mai poate alăpta. Generalului îi păru rău: „E o doică cum rar găsești, voinică, îndemânatică și îndatoritoare, dar ce să-i faci... i s-a stricat laptele... Mai mare necazul!” I-a dăruit douăzeci de ruble și o broboadă și i-a dat drumul să plece să se tămăduiască la bărbatu-său. Medicul a fost atunci de părere ca doica să fie înlocuită printr-o capră. Zis și făcut; capra era sănătoasă. Lui Alexei Abramovici i-a fost dragă și capra, pe care o mângâia și o hrănea din mâna lui cu pâine neagră, dar asta n-a împiedicat vietatea să-i alăpteze cu succes copilul. Viața lui Alexei Abramovici se scurgea la fel ca și în timpul primei sale șederi la Moscova; a rezistat vreo doi ani, dar mai mult n-a putut. Omul nu poate suporta o lipsă totală de activitate precisă. Animalul vede tot rostul existenței sale în a trăi; pentru om însă, viața este numai o posibilitate de a înfăptui

ceva. Deși lipsea de acasă de la amiază până la miezul nopții, Negrov se simțea totuși plictisit. Acum, nu-l mai atrăgea nici viața la țară; plictiseala nu-l părăsea deloc, și îl vedeai tot mai des instruindu-și părintește feciorul din casă, și tot mai rar în camera cu ferestrele spre curte. Într-o zi s-a întors acasă într-o stare sufletească neobișnuită. Era preocupat, ba se încrunta, ba zâmbea. După ce s-a plimbat o bucată de vreme prin odaie, se opri deodată cu un aer hotărât. Se vedea bine că în forul lui interior hotârârea fusese luată. După ce termină cu forul interior, Negrov fluieră, dar fluieră atât de tare, încât feciorul, care ațipise pe scaun în camera de alături, sări speriat și zăpăcit: și dibui o grămadă de vreme până nimeri clanța ușii și intră.

— Dormi, dormir-ai mort! îl întâmpină generalul, dar nu cu vocea aceea tunătoare după care se dezlănțuiau trăsnetele părintești, ci așa, simplu de tot, adăugând apoi: Du-te și spune-i lui Mișka să se repeadă mâine dis-de-dimineață până la caretașul neamț și să mi-l aducă aici!

Se vedea cât colo că i se luase o greutate de pe umeri și că acum putea dormi liniștit. A doua zi, la opt dimineața, caretașul neamț se și înfățișă, iar la zece luă sfârșit consfătuirea la care fură stabilite toate amănuntele în ceea ce privește noua caretă de patru locuri pe care o comandase Alexei Abramovici și care trebuia să aibă cupeul de culoare *mordoré-foncé*[1] cu blazoane de aur, toată tapițeria în postav roșu aprins *coquelicot*[2] și trei rânduri de învelitori.

Careta cu patru locuri însemna nici mai mult, nici mai puțin decât că Alexei Abramovici avea de gând să se însoare. În curând, intenția lui se mai manifestă și prin alte semne absolut neîndoielnice. După plecarea caretașului, Negrov îl chemă pe fecior și într-un discurs lung și destul de incoerent (spre marea lui cinste, deoarece această incoerență vădea ceva ce semăna oarecum cu ceea ce oamenii numesc conștiință), el îi arătă mulțumirea sa binevoitoare pentru felul cum îl servise și-și exprimă intenția de a-l răsplăti cum nimeni nu mai fusese răsplătit. Feciorul, care nu pricepea deloc unde voia să ajungă stăpânul, îi tot dădea zor cu plecăciunile, bolborosind vorbe respectuoase cam de acest fel: „Apoi cui să-i intrăm în voie, dacă nu

[1] Roșu-închis cu reflexe metalice (fr.) (n.t.).
[2] De culoarea macului roșu (fr.) (n.t.).

excelenței voastre... Domnia-voastră sunteți părintele nostru, noi suntem copiii domniei-voastre” ș.a.m.d. În cele din urmă Negrov, plictisit de toată comedia aceasta, în cuvinte scurte, dar foarte clare, îl înștiință că-i dă voie să se însoare cu Dunka. Feciorul, om deștept și ager la minte, cu toate că grozav de surprins de bunăvoința neașteptată a stăpânului său, își făcu de îndată socoteala șanselor pro și contra și ceru voie boierului să-i sărute mâna pentru grija și mărinimia lui. Mirele hărăzit pricepuse cum vine toată chestia: „Asta înseamnă, se gândi el, că Avdotia Emelianovna nu a căzut chiar de tot în dizgrație, de vreme ce o mărită cu mine! Eu sunt de-ai casei și cunosc bine firea stăpânului; ș-apoi nu e rău să ai o nevastă așa de frumoasă.” Cu alte cuvinte mirele era mulțumit. Dunia a rămas uluită când i s-a spus că e mireasă; a plâns, s-a tânguit, dar neavând altceva de ales decât între alternativa de a pleca înapoi în sat, la taică-său sau de a fi nevasta feciorului, s-a hotărât pentru aceasta din urmă. Simțea că o trec fiorii când se gândea la fostele ei prietene din sat, i se și părea că le aude hohotele batjocoritoare; își aduse aminte că și pe vremea când fusese în grațiile stăpânului și se bucurase de toate onorurile, ele îi spuneau boieroaica! Într-o săptămână au fost cununați. A doua zi, când tânăra pereche a venit cu acadelele de închinăciune, Negrov, dispus, le-a dat în dar o sută de ruble și i-a spus bucătarului, care se întâmplase să fie de față: „Ia aminte, măgarule! Îmi place să pedepsesc, dar îmi place să și cinstesc! A știut să-și facă slujba bine? Uite că-i merge bine!” Bucătarul răspunse: „Am înțeles, excelență”, dar își zise în gând: „Pe mine nu mă duci! Habar n-ai dumneata că te păcălesc la fiecare cumpărătură! Ți-ai și găsit pe cine să prostești!” Seara, feciorul a dat un ospăț, după care toată curtea a duhnit două zile a votcă, căci într-adevăr, nu se zgârcise deloc la cheltuială. Pentru Dunia a fost o clipă cumplit de amară când s-a dat porunca să fie mutat pătuțul – și o dată cu el și fetița ei – în casa unde locuiau oamenii de serviciu. Dunia își iubea foarte mult copila, cu toată puterea sufletului ei simplu și curat.

Îi era frică de Alexei Abramovici, pe câtă vreme ceilalți ai casei se temeau de ea, deși nu făcuse niciodată nimănui vreun rău. Condamnată să ducă o viață lâncedă de cadână, Dunia își îndreptase asupra copilului toate cerințele dreptului ei la viață, toată setea de iubire a sufletului ei simplu, asuprit, dar plin de

bunătate. Sfioasă și ascultătoare, nu reacționa la nicio jignire; un singur lucru nu putea răbda – purtarea crudă a lui Negrov față de copil, când se întâmpla ca fetița să-l plictisească cât de puțin. Dunia ridica glasul, și atunci în glasul ei tremura mânia, nu frica; în asemenea clipe îl disprețuia pe Negrov, și Negrov, simțind parcă situația înjositoare în care se afla, o ocăra și pleca trântind ușa. Când a venit clipa să scoată pătuțul, Dunia a întors cheia în ușă, a căzut în genunchi în fața icoanei și apucându-și fetița de mână făcu deasupra ei semnul crucii, „Închină-te, spuse ea, închină-te, comoara mea, că ne așteaptă o viață amară; maică preacurată, apără pe copilașul ăsta nevinovat... Eu, proasta de mine, am crezut că o să crească, draga de ea, că o să se plimbe în trăsură și că o să se îmbrace cu rochii de mătase; prin crăpătura ușii numai să te fi putut privi, din când în când, și m-aș fi ferit din drumul tău, îngerașul mamei, că n-ai nevoie de o mamă țărancă!... Dar așa... Ai să crești, dar nu ca să ai parte de bucurii; au să te facă, poate, spălătorească la cucoana cea nouă și mânuțele au să-ți fie mâncate de săpun... Doamne, dumnezeule! Cu ce ți-a păcătuit copilul ăsta...” Și înecându-se în plâns, Dunia se prăbuși pe podea. I se sfâșia inima; speriată, fetița se agăță de ea cu mânuțele, plângând, și o privea cu niște ochi de parcă ar fi înțeles totul... Peste o oră pătuțul fu instalat în corpul de casă destinat oamenilor de serviciu și Alexei Abramovici porunci feciorului s-o obișnuiască pe fetiță să-i spuie „tăticule”.

Dar cine era oare fericita aleasă?

La Moscova există o varietate specială a genului uman; e vorba de acele case de nobili nu prea înstăriți ai căror locuitori au părăsit demult scena vieții mondene și care de generații întregi duc o viață retrasă prin diferitele ulicioare și fundacuri ale orașului. O rânduială monotonă și un fel de ciudă ascunsă împotriva a tot ce este nou, iată care este trăsătura caracteristică a locuitorilor acestor case îngropate în fundul curților, cu stâlpi strâmbați de apăsarea vremii și cu vestibuluri nu prea curate. Toți cred că sunt un fel de reprezentanți ai vieții naționale, deoarece „cvasul le este tot atât de trebuincios ca și aerul”, se plimbă în sanie și nu în landou, poartă după ei doi lachei și cât e anul de lung se întrețin din alimentele aduse din Penza sau Simbirsk.

Într-o casă din acestea trăia contesa Mavra Ilinișna.

Frecventase pe vremuri cercurile cele mai înalte ale aristocrației; cochetă, drăguță, fusese primită la curtea țarului și-i făcuse curte Kantemir[1], care-i scrisese în album, în măsură silabică, un madrigal sau „stihuri de cântare”, în care unul din versuri se termina prin „zeița Minerva”, iar versul pereche prin cuvântul „superba”.

Rece din fire și mândră de frumusețea ei, îi refuzase pe toți pretendenții care o ceruseră în căsătorie, așteptând o partidă strălucită. Între timp tatăl ei muri, iar fratele ei, asupra căruia trecuse administrarea averii lor indivizibile, izbuti în zece ani să toace în băutură și la cărți aproape tot avutul familiei. Viața în capitală deveni atunci prea scumpă pentru ea; trebuia să ducă un trai mai modest. Contesa avea peste treizeci de ani când își dădu seama pe deplin de situația foarte grea în care se afla și tot atunci descoperi două lucruri înspăimântătoare: averea îi era grav compromisă, iar tinerețea trecuse. Făcu imediat câteva încercări disperate de a se mărita, dar fără succes. Ascunzându-și în inimă mânia, se mută la Moscova, sub pretext că s-a scârbit de larma vieții în lumea mare și că nu caută decât liniștea. La început, la Moscova a fost purtată pe brațe și a fi musafirul ei însemna pentru fiecare o dovadă a faptului că se bucură de trecere în lumea mare. Treptat însă, trufia ei de nesuferit și limba ei ascuțită îi îndepărtă pe toți. Părăsită și uitată de toată lumea, ajunsă fată bătrână, ea se umplu și mai mult de ură și de indignare, se înconjură de fel de fel de bătrâne bisericoase, semibigote și semivagabonde, de la care aduna bârfeli din tot orașul. Se arăta îngrozită de desfrânarea secolului și își făcea un titlu de merit deosebit din fecioria ei. Fratele ei, contele, care își risipise toată averea, pentru a-și restabili întrucâtva situația materială, se hotărî să facă un act de eroism pentru acele vremuri și se căsători cu o fată de negustor. După ce patru ani încheiați îi reproșase zilnic obârșia, reușind între timp să piardă la cărți până la ultimul ban toată zestrea, o alungă din casă și, ajuns în ultimul grad de beție, își dădu sfârșitul. Peste un an muri și nevastă-sa. De pe urma lor rămase o fetiță în vârstă de cinci ani, lipsită cu desăvârșire de orice avere. Mavra Ilinișna o luă la ea. E greu de spus ce anume o îndemnase să facă acest gest: mândria ei de familie, grija de soarta copilului, sau ura față

[1] *Antioh Cantemir* (1708-1744) – poet și diplomat rus, autor de satire în care înfiera clasa dominantă a vremii (n. ed.).

de fratele ei mort. Fetița ducea o viață din cale-afară de tristă; lipsită de toate bucuriile vârstei, ea trăia într-o veșnică spaimă și prigoană. Egoismul fetelor bătrâne e înspăimântător; ele vor să se răzbune pe tot și toate, pentru tot ce n-a cunoscut inima lor de gheață. Trist și plicticos se scurgeau anii pentru mica contesă; din nefericire ea nu era dintre temperamentele pe care oprimarea le face să se dezvolte. Când începu să i se trezească conștiința, fata își dădu seama de cele ce se-ntâmplă în jurul ei și fu cuprinsă de două sentimente puternice: o dorință irezistibilă de plăceri venite din afară și o puternică repulsie față de viața pe care a dus-o mătușa ei. Amândouă sentimentele erau îndreptățite. Mavra Ilinișna nu numai că nu-i procura nepoatei sale niciun fel de distracție, dar căuta cu multă grijă să-i taie orice bucurie sau plăcere nevinovată. Ea socotea că fata nu are altă menire în viață decât să-i citească cu glas tare în timp ce ea dormea și să umble ca o umbră după dânsa în tot restul vremii. Voia să strivească toată tinerețea fetei, să-i smulgă din suflet toată prospețimea ca răsplată pentru educația pe care de fapt nici nu i-o dăduse, dar pentru care găsea prilej să-i facă reproșuri în orice clipă. Timpul trecea. Contesa ajunse la vârsta de măritat – și încă la o vârstă destul de înaintată: împlinea douăzeci și trei de ani. Simțea din plin povara situației triste și a monotoniei exasperante în care trăia, și nu o frământa decât un singur gând – să scape de iadul din casa mătușe-si. A încercat să-și pună capăt zilelor, a băut oțet ca să capete oftică, dar degeaba, n-a izbutit; s-a gândit să intre la mănăstire, dar n-a avut destul curaj. În curând gândurile ei luară altă cale. Romanele franceze vechi, pe care le descoperise nu se știe cum într-un scrin al mătușii, i-au arătat că în afara morții și a mănăstirii mai existau și alte posibilități de consolare; își luă deci gândurile de la capul de mort și începu să-și făurească imaginea unui cap viu, cu mustăți și plete. Mii de imagini romantice o chinuiau zi și noapte; plăsmuia romane întregi: „El o răpește, sunt urmăriți, iubirea lor e prigonită, răsună împușcă-turi...” „Ești a mea pe vecie!” spune el, strângând pistolul în mână ș.a.m.d. Aceasta era tema cu nenumărate variațiuni spre care se îndreptau toate visurile și gândurile ei, și în fiecare dimineață se trezea, sărmana, cu groază, văzând că nimeni nu vine s-o răpească și nimeni nu-i spune: „Ești a mea pe vecie!” O respirație adâncă și grea îi sălta puternic pieptul, lacrimile îi

umezeau perna; la porunca mătușii se apucă din nou să bea cu disperare zer și să-și strângă cu o și mai mare disperare mijlocul, știind că n-are cine să-i admire silueta. O asemenea stare de spirit nu se prea lasă combătută cu zer, ci duce de-a dreptul la sentimentalism și exaltare. Contesa începu să protejeze copiii tuturor cameristelor și să strângă la piept copilașii soioși ai vizitiului – perioadă după care o fată ori trebuie să se mărite imediat, ori trebuie să se apuce să tragă tutun, să iubească pisici și cățeluși tunși, și să nu aparțină nici sexului masculin, nici celui feminin. Din fericire, contesa a avut norocul să aibă parte de prima posibilitate. Era drăguță și în vremea aceea trebuia, cum era și normal, să-l impresioneze pe eroul nostru; farmecul ei plin de vino-ncoa, ochii languroși și toată făptura ei răscolitoare l-au cucerit pe Negrov. Chiar din clipa în care a văzut-o întâia oară, lângă vechea catedrală a înălțării, soarta lui a fost pecetluită. Generalul își aduse aminte de anii când fusese tânăr locotenent și începu să caute diferite prilejuri ca s-o vadă. Ore întregi aștepta la ușa bisericii și se fâstâcea ca un licean când dintr-o caretă antediluviană, trasă de niște cai lungi și slăbănogi, bătrâni de când lumea, doi lachei o scoteau pe doamna contesă, care semăna cu o cioară cu scufiță, și o împiedicau să iasă pe tânăra contesă, care semăna cu un trandafir de dulceață. Generalul avea la Moscova o verișoară. Cine are o verișoară destul de bogată, care locuiește în permanență la Moscova, are posibilitatea să se însoare cu orice fată, bineînțeles dacă dispune într-o măsură oarecare și de bani și dacă fata nu-i încă logodită. Generalul își încredință taina verișoarei, și verișoara se arătă înțelegătoare și stăruitoare ca o adevărată soră. De vreo două luni încoace, sărmana, cât pe ce să se prăpădească de plictiseală, și iată, ca din senin, îi pică un pețit! Trimise de îndată trăsura după nevasta unui consilier, și cum sosi nevasta consilierului, expedie slujnicele din camera de alături, ca să nu tragă cu urechea. Peste o oră, nevasta consilierului părăsea cu fața îmbujorată camera verișoarei, și, după ce povesti în grabă slujnicelor despre ce este vorba, ieși glonț din curte. A doua zi pe la ora nouă dimineața, verișoara se și mâniase pe doamna consilier care întârzia, deși făgăduise să vie la ora unsprezece; în sfârșit, aceasta se înfățișă, aducând cu dânsa o altă persoană cu scufiță; într-un cuvânt treaba se făcea cu o iuțeală neobișnuită și absolut după toate regulile artei. În

casa contesei avură loc pe nesimțite schimbări importante: storurile de pânză de la ferestre fură scoase și date la spălat, clanțele de la uși fură curățate cu un amestec de cărămidă și cvas, în tindă – unde plutea întruna un miros cumplit de piele din cauza celor patru lachei care cârpeau acolo hamurile cât era ziua de lungă – a fost scos un rând de geamuri de la fereastră. Mavra Ilinișna, de mult părăsită de toată lumea, era încântată că pe nepoata ei o cere în căsătorie un general, care mai era și bogat pe deasupra; dar, păstrându-și demnitatea, catadicsi cu greu să îngăduie începerea tratativelor de petitorie. Într-o dimineață, contesa îi porunci nepoatei sale să se îmbrace mai cu grijă, să-și decolteze mai mult rochia la gât și chiar o cercetă după aceea din cap până în picioare.

— Da' de ce îmi spui, *maman*, să mă îmbrac? Avem musafiri?

— Nu-i treaba ta, drăguțo! îi răspunse contesa, cu voce blândă și caldă de astă dată.

Rochia de muselină a nepoatei mai că nu s-a aprins de focul ce-i străbătea vinele; i se păru că ghicește, că bănuiește... Nu îndrăznea nici să creadă, nici să nu creadă... Simți nevoia să iasă la aer, ca să nu se înăbușe. În tindă, slujnicele îi raportară că se aștepta vizita unui general și că acest general o cerea în căsătorie... Deodată văzu intrând în curte o caleașcă.

— Palașka, am să mor, am să mor! repeta tânăra contesă.

— Ei, lăsați, luminăția voastră, cine moare când îi vin petitorii? Și încă ce petitori... Uite, eu am spus întotdeauna: contesa noastră are să se mărite neapărat cu un general. Întrebați pe toți dacă vă mint!

Ce pană ar putea descrie tot ce a simțit biata fată în timpul vederii!... Când și-a mai venit puțin în fire, primul lucru care a uimit-o a fost fracul lui Alexei Abramovivi: crezuse că o să vie în uniformă cu epoleți...

De altfel, pe atunci Negrov putea să placă și fără uniformă, cu toate că avea aproape patruzeci de ani, dar, cum se bucura de o sănătate excelentă, se menținea foarte bine; nu era vorbăreț din fire, dar avea totuși volubilitatea specifică militarilor, în special a celor din cavalerie; celelalte cusururi pe care le-ar fi putut observa logodnica erau compensate din belșug de admirabilele lui mustăți bine ferchezuite pentru această ocazie. Căsătoria părea că se aranjează. Cam peste o săptămână, Mavra Ilinișna începu să fie vizitată de cunoscuții veniți să o

felicite, oameni pe care lumea i-ar fi crezut morți de mult. Ieșeau acum din văgăunile lor, în care de trei decenii se luptau îndârjiți cu moartea sau în care, ofiliți, paralizați, astmatici ori surzi făceau tot felul de mofturi ori strângeau bani. Contesa spunea tuturor același lucru:

— Întâmplarea asta m-a surprins și pe mine; nici nu mă gândeam s-o mărit pe Coco a mea așa devreme! Doar e o copilă încă! Ei, dar ce să-i faci, așa a vrut dumnezeu! E un om serios și cinstit, ar putea să-i fie tată! Ea e atât de lipsită de experiență! Cât privește gradul lui de general și bogăția lui, n-au atâta importanță, pentru că, nu-i așa, și acolo unde-i aur mult curg lacrimi. Da, am și eu parte să gust din roadele educației evlavioase pe care am dat-o fetei! și rostind aceste cuvinte contesa își ducea batista la ochi. Într-adevăr, ce poate să facă o educație bună! Cine s-ar fi așteptat oare ca dintr-un tată atât de desfrânat – dumnezeu să-l ierte – și o mamă negustorească să iasă un copil ca ea? Credeți-mă: nici măcar patru vorbe n-a schimbat cu el! N-a spus nicio vorbă împotrivă: „Dacă e dorința matale, *maman*, atunci am să-l iau cu plăcere”, atâta a spus...

— E drept, e o fată cum rar se găsește în veacul nostru depravat! răspundeau pe diferite glasuri cunoscuții și prietenii Mavrei Ilinișna; apoi începeau cancanurile și ponegrirea altora.

Într-un cuvânt, n-a trecut mult și în locuința somptuos aranjată au descins dintr-o caretă *mordoré-foncé*, cu patru locuri, generalul Negrov, în uniformă, cu dolmanul pe umeri, și soția sa Glafira Lvovna Negrova, în rochie de mireasă din aur dantelat. În întâmpinarea mirilor au ieșit cavalerii de onoare, corul și muzica; încăperile străluceau de aurării și erau înmiresmate de flori și de parfum; tot personalul de serviciu se îmbulzea, dornic să vadă pe tinerii căsătoriți. Printre ei se afla și nevasta feciorului; bărbatul ei, ca cel mai înalt demnitar al casei, făcea ultimele pregătiri prin cabinet și dormitor. Contesa nu mai văzuse niciodată atâta bogăție și când se gândea că toate acestea erau ale ei, cu general cu tot, era fericită de la degetul cel mic de la picior și până la capătul celui mai lung fir de păr din cozile ei adunate ca o cunună în creștet. Orice s-ar zice, își văzuse visul împlinit!

Au trecut câteva săptămâni de la nuntă. Glafira Lvovna, înfloritoare ca un cactus în plină dezvoltare, îmbrăcată într-o rochie de casă albă împodobită cu dantele late, turna ceaiul;

soțul ei, într-un halat de mătase grea, brodat cu fir, cu o enormă țigaretă de chihlimbar între dinți, stătea tolănit pe divan și chibzuia ce caleașcă să-și comande de paști: galbenă sau albastră; ar fi bine s-o facă galbenă, dar nici albastră n-ar fi rău. Glafira Lvovna era preocupată și ea de ceva: uitase de ceai și-și sprijinise visătoare capul pe mână; fața ei trăda o frământare lăuntrică, obrajii ba i se îmbujorau, ba arătau o neliniște vădită. În cele din urmă soțul ei observă starea neobișnuită în care se afla și o întrebă:

— Parcă ești indispusă, Glașenka. Nu te simți bine?

— Ba nu, sunt sănătoasă, îi răspunse ea și îl privi cu aerul unui om care cere ajutor.

— Nu știu, dar bag de seamă că te frământă ceva.

Glafira Lvovna se sculă, se apropie de bărbatul ei, îl îmbrățișă și rosti ca o actriță de dramă:

— Alexis, dă-mi cuvântul că ai să-mi îndeplinești rugămintea!

Pe Alexis îl cuprinse mirarea.

— Să vedem, să vedem, răspunse el.

— Nu, Alexis, jură-mi pe mormântul mamei tale că o să-mi îndeplinești rugămintea!

El își scoase țigaretul din gură și o privi uimit.

— Glașenka, mie nu-mi plac introduceri de astea! Nu uita că sunt militar! Voi face tot ce-mi va sta în puteri, dar să-mi spui întâi despre ce e vorba.

Ea își ascunse fața în pieptul lui și miorlăi, izbucnind în lacrimi:

— Știu totul, Alexis, și te iert! Știu că ai o fiică, fructul unei iubiri nelegiuite! Înțeleg tot, necunoașterea vieții, înflăcărarea tinereții. (Liubonka n-avea decât trei ani!...) Alexis, e a ta, am văzut-o: are nasul tău, are ceafa ta... O, mi-e dragă! Las-o să fie fiica mea! Dă-mi voie s-o iau la mine, s-o cresc... și dă-mi cuvântul că n-ai să cauți să te răzbuni și să persecuți pe aceea de la care am aflat aceste lucruri! Dragul meu, o ador pe fiica ta! Învoiește-te, așadar, și nu-mi respinge rugămintea!

Și lacrimile i se revărsau șiroaie pe mătasea grea a halatului lui.

Excelența sa a fost surprins, consternat la culme și, înainte de a-și fi venit în fire pe deplin, nevastă-sa i-a și smuls consimțământul și l-a pus să jure pe mormântul mamei sale, pe țărâna tatălui său, pe fericirea viitorilor lor copii, pe dragostea

lor că nu-și va lua vorba înapoi și nu va căuta să iscodească cum a aflat ea despre toate acestea.

Degradată și trimisă în rândul servitorilor, copila a fost din nou înălțată la rangul de domnișoară, și pătuțul se mută din nou în încăperile boierești. Liubonka, pe care până atunci căutaseră s-o dezvețe de a-i spune tatălui ei tată, trebui acum să înceapă să se dezvețe de a spune mamei sale – mamă: voiau s-o crească în credința că Dunia era doica ei. Glafira Lvovna cumpără într-un magazin de pe Kuznețki Most rochițe, o îmbrăcă pe Liubonka ca pe o păpușă, apoi o strânse la piept, izbucnind în lacrimi.

— Biată orfană, îi spunea ea copilei, n-ai nici tată, n-ai nici mamă! Am să fiu totul pentru tine!... Tăticul tău e acolo! și arătă în sus, spre cer.

— Tata are aripioare! îngâna copila, și Glafira Lvovna plângea și mai tare, exclamând; „O, naivitate cerească!”

De fapt, lucrurile stăteau mult mai simplu: pe tavanul zugrăvit după moda veche, un amoraș cu picioarele și aripile întinse lega un fel de fundă de cârligul negru de fier de care atârna candelabrul. Dunia se simțea în culmea fericirii; pentru ea, Glafira Lvovna era un înger, recunoștința ei nu avea niciun amestec de resentiment; n-o necăjea nici faptul că pe fiica ei o dezvățau să-i fie fiică; o vedea îmbrăcată în dantele, locuind în încăperile boierești și asta-i era de ajuns.

— De unde oare, spunea ea mereu, norocul ăsta pe Liubonka mea? Parcă-i făcută să poarte numai astfel de rochițe; are să fie o fată frumoasă!

Dunia cutreiera lăcașurile de închinăciune, umblând din mănăstire în mănăstire și peste tot dădea acatiste, rugându-se pentru sănătatea bunei soții a boierului.

Mulți vor socoti poate că fosta contesă merita să fie socotită o eroină. Eu însă înclin a crede că fapta ei a fost o mare nesocotință, cel puțin egală cu nesocotința pe care o făcuse când se măritase cu un om despre care nu știa decât că e bărbat și general. De vină era desigur acea exaltare romantică, în care pe prim plan stau scenele tragice, sacrificiile și faptele de noblețe sufletească forțată. Dreptatea cere să precizăm că în cazul nostru Glafira Lvovna nu avea nicio viclenie sau vanitate ascunsă; de fapt nici ea nu știa ce anume o îndemnase să se ocupe de educația Liubonkăi; o încântase latura patetică a acțiunii în sine. Alexei Abramovici, din moment ce-și dăduse

consimțământul, nu a găsit nimic nefiresc în ciudata situație a copilului și nici nu s-a ostenit să se gândească dacă a făcut bine sau rău consimțind... Și într-adevăr, făcuse el oare un bine sau un rău? S-ar putea găsi multe argumente și pentru și contra. Cine consideră că scopul suprem al vieții este dezvoltarea omului, cu orice preț și oricare ar fi consecințele acestei dezvoltări, acela va fi de partea Glafirei Lvovna. Cine consideră că scopul suprem al vieții este fericirea și bunăstarea personală, indiferent din ce mediu și cu ce preț ar veni ele, acela va fi împotriva Glafirei Lvovna. Rămânând printre servitori, concepțiile Liubonkăi ar fi devenit atât de înguste și sufletul ei s-ar fi cufundat într-un somn atât de adânc, încât chiar dacă ar fi aflat cu timpul taina nașterii sale, aceasta probabil că nu i-ar mai fi influențat cu nimic soarta. Alexei Abramovici, pentru a-și împăca pe deplin conștiința, i-ar fi dat, probabil, slobozenia și o mie-două de ruble zestre, iar Liubonka, fericită în concepția ei, s-ar fi măritat cu un negustor de mâna a treia, ar fi purtat pe cap năframe de mătase, ar fi băut câte douăsprezece cești de ceai, ar fi născut o droaie de prunci-negustorași, ar fi venit din când în când în vizită la vătășița lui Negrov și ar fi observat cu plăcere cât de mult o pizmuiesc fostele ei prietene. Ar fi putut trăi așa până la o sută de ani, mângâindu-se cu gândul că cel puțin o sută de birji o vor conduce până la cimitirul Vagankovskoe. Liubonka în salon era însă cu totul altceva. Oricât de stupidă ar fi fost educația ei, fata căpătase posibilitatea de a se instrui; chiar faptul că fusese scoasă din mediul vulgar al servitorimii era un fel de educație. Ea trebuia să-și dea seama de absurditatea penibilă a situației în care se afla; în saloanele casei boierești n-o așteptau decât jigniri, lacrimi și amărăciuni; toate acestea laolaltă puteau contribui la dezvoltarea ei spirituală și, poate, în același timp și la dezvoltarea ofticii. Alegeți, așadar, și hotărâți singuri dacă a făcut bine sau rău *madame* Negrova.

Viața conjugală a lui Alexei Abramovici se scurgea în belșug și huzur; trăsura lui strălucitoare, trasă de patru cai, apărea la toate plimbările mondene, purtând perechea ce iradia parcă fericire în jurul ei. Puteau fi văzuți și la Sokolniki, de ziua de 1 mai, și la Dvorțovâi Sad, de Ispas, și la Presnenskie Prudî, de ziua sfântului duh, și pe bulevardul Tverskoi, aproape în fiecare zi.

Iarna se duceau la reuniunile de la Clubul nobilimii, dădeau recepții, aveau o lojă cu abonament la teatru. Dar plimbările de acest soi la Moscova sunt exasperant de monotone; cum a fost cu un an în urmă, așa va fi și anul acesta și anul viitor; așa cum v-ați întâlnit anul trecut cu un negustor gras într-un caftan splendid, însoțit de nevastă-sa cu dinți negri și împopoțonată cu fel de fel de bijuterii, tot așa și anul acesta îi veți întâlni negreșit, cu singura deosebire, poate, că de astă dată caftanul va fi ceva mai vechi, barba mai albă și dinții soției mai negri; după cum atunci l-ați întâlnit pe filfisonul acela cu niște mustăți năstrușnice, într-un costum de paiață, tot astfel îl veți întâlni și anul acesta, ceva mai slăbit însă; după cum l-au scos atunci la plimbare pe nevolnicul acela bolnav de gută, cu hainele îmbâcsite de praf de tabac, tot așa îl vor scoate și anul acesta... Toate acestea sunt deci de ajuns ca să-ți piară orice poftă de plimbări și petreceri și să nu dorești alta decât să te fereci în odaia ta. Alexei Abramovici era un om rezistent, dar puterile omului sunt mărginite: mai mult de zece ani n-a putut rezista nici el; s-a plictisit și el, și Glafira Lvovna. În acești zece ani, Glașa născuse un băiat și o fată, și amândoi soții începuseră să devină din ce în ce mai greoi; nu mai aveau niciun chef să se gătească și le plăcea tot mai mult să stea în casă. Și nu știu cum și de ce, dar cred că pentru a se putea bucura de o liniște absolută – s-au hotărât să se mute la țară. Aceasta s-a întâmplat cu vreo patru ani înaintea conversației savante pe care a avut-o generalul cu Dmitri Iakovlevici.

III

BIOGRAFIA LUI DMITRI IAKOVLEVICI

Biografia unui tânăr sărac nu poate fi, de bună seamă, atât de interesantă ca biografia lui Alexei Abramovici și a celor din preajma lui. Trebuie să trecem din lumea caretelor *mordoré-foncé*, într-o lume în care oamenii sunt preocupați de gândul dacă vor avea ce mânca a doua zi; trebuie să părăsim Moscova pentru un depărtat oraș de gubernie; dar nici acolo nu ne vom opri în strada unde locuiește aristocrația – singura stradă pavată pe care se poate trece cu un vehicul – ci va trebui să ne afundăm într-una din acele străduțe nepavate, pe care aproape

că nu se poate trece nici cu trăsura, nici pe jos, și vom căuta căsuța cu trei ferestre a medicului județean Kruțiferski. Povârnită de ani și înnegrită de vreme, această căsuță stă, modestă, între vecinele ei tot atât de bătute de soartă. Căsuțele acestea se vor nărui în curând, în locul lor vor apărea altele noi, și nimeni nu-și va mai aduce aminte de ele; și totuși acolo, între zidurile lor, s-au născut și au crescut oameni, au clocotit pasiuni, s-au perindat generații după generații, cu toate că despre aceste existențe nu se știe mai mult decât se știe despre sălbaticii din Australia. Ca și cum omenirea le-ar fi scos în afara legii, ignorându-le cu desăvârșire. Dar iată și căsuța pe care o căutăm! Timp de aproape treizeci de ani, aici a locuit împreună cu soția sa un bătrânel bun, cinstit și de treabă. Viața lui a fost o luptă necurmată cu tot felul de lipsuri și nevoi; e drept că a reușit să iasă din această luptă destul de victorios – vrem să spunem că n-a murit de foame și nici nu s-a împușcat de disperare – dar victoria lui n-a fost deloc ușoară. La vârsta de cincizeci de ani era și cărunt și slab și zbârcit, deși natura îl înzestrase cu bogate rezerve de forțe și sănătate. Și nu zbuciumul pornirilor avântate și pătimașe sau furtuni răscolitoare istoviseră acest trup, făcându-l să se ofilească înainte de vreme, ci lupta necontenită, grea, măruntă și umilitoare pe care trebuia s-o ducă împotriva nevoii, grija permanentă a zilei de mâine și viața plină de lipsuri. În cercurile de jos ale vieții sociale, sufletul se ofilește și se usucă, copleșit de o stare de permanentă neliniște. Uitând că are aripi, mereu aplecat spre pământ, omul nu-și mai ridică privirea spre soare. Viața medicului Kruțiferski a fost o luptă eroică, îndelungată și uriașă, pe un tărâm lăsat în întuneric, iar răsplata i-a fost doar pâinea de toate zilele, pâinea asigurată doar pentru a doua zi, și teama de a fi lipsit de ea. Fusese bursier al statului la Universitatea din Moscova și, după ce-și luase diploma de medic, încă înainte de a fi fost numit undeva, se însurase cu fata unui farmacist neamț. Toată zestrea fetei, pe lângă sufletul ei bun și generos, pe lângă dragostea pe care – după obiceiul nemților – i-a păstrat-o toată viața, consta din câteva rochii mirosind a ulei de trandafir și brebenel. Tânărului student, îndrăgostit la culme, nici prin cap nu-i trecea că nu avea dreptul nici la dragoste, nici la fericirea căminului; că pentru un asemenea drept există un anumit cens, asemănător censului electoral francez. La vreo

câteva zile după nuntă, a fost numit medic pe lângă un regiment din armata operativă. Opt ani de viață nomadă i s-au părut însă de ajuns, iar în al nouălea, simțindu-se obosit, a cerut să i se dea un post stabil. I s-a dat primul loc devenit vacant și Kruțiferski s-a mutat, cu nevastă și copii, dintr-un capăt al Rusiei în celălalt, stabilindu-se în orașul gubernial N.N. La început a avut câțiva pacienți. E drept că notabilitățile și moșierii din orașele de provincie preferă să consulte medici nemți, dar acolo, din fericire, în afara unui ceasornicar, nu era niciun neamț. Asta a fost cea mai luminoasă perioadă din viața lui Kruțiferski. Și-a cumpărat o căsuță cu trei ferestre, și Margarita Karlovna, de ziua sfântului Iacob, fratele domnului, i-a făcut soțului său o surpriză, îmbrăcând noaptea vechiul divan și fotoliile cu un fel de stambă mai groasă cumpărată pe bani adunați para cu para. Desenul era minunat: pe divan, Avram lua la goană pe Agar și pe Izmail, iar Sara blestema; pe fotolii, în partea dreaptă se vedeau picioarele lui Avram, Agar, Izmail și ale Sarei[1], iar în partea stângă, capetele acelorași personaje.

Dar perioada aceasta fericită n-a ținut mult. Un moșier bogat, al cărui conac se afla chiar lângă oraș, și-a adus un medic de casă, care în scurt timp i-a luat lui Kruțiferski toată clientela. Tânărul medic era meșter în a trata bolile de femei; pacientele erau încântate de el. Trata toate bolile cu lipitori, demonstra cu multă elocință că nu numai toate bolile sunt niște inflamații, dar că și viața însăși nu este altceva decât o inflamație a materiei, iar despre Kruțiferski vorbea cu o indulgență nimicitoare. Într-un cuvânt, medicul cel nou era la modă. Tot orașul îi broda la gherghef perne și pungulițe, suvenire și surprize, căutând să uite de medicul cel bătrân, adică de Kruțiferski. E drept că negustorii și preoții i-au rămas credincioși, dar negustorii nu se îmbolnăveau niciodată – erau, slavă domnului, totdeauna zdraveni – iar dacă li se întâmpla uneori să se simtă prost, se ungeau și se frecau în baie, după cum îi tăia capul, cu fel de fel de porcării – terebentină, catran, esență de furnici – până când ori se însănătoșeau, ori mureau după câteva zile. Deși nici într-un caz, nici în celălalt, Kruțiferski nu avea niciun fel de amestec, decesurile i se imputau tot lui, iar medicul cel tânăr spunea de fiecare dată cucoanelor:

— Ciudat! Iakov Ivanovici își cunoaște doar foarte bine

[1] Personaje din biblie (n. ed.).

meseria! Cum de nu i-a venit în minte să-i dea *tinctura opii Sydenhamii, picături: X, solutum in aqua distillata*[1] și să-i pună vreo patruzeci de lipitori sub lingurică?! Așa, omul ar fi scăpat.

Auzind atâtea cuvinte latinești, până și soția guvernatorului rămânea convinsă că omul ar fi scăpat. Și așa se face că încetul cu încetul Kruțiferski a fost redus să trăiască numai din salariul lui de vreo patru sute de ruble. Avea cinci copii și viața devenea din ce în ce mai grea. Iakov Ivanovici nu mai știa cum s-o scoată la capăt, când o epidemie de scarlatină îl scoase din încurcătură: i-au murit trei copii, unul după altul. A rămas numai cu fata cea mare și cu băiatul cel mic. Băiatul, pe cât se pare, a scăpat numai datorită faptului că era foarte debil; se născuse înainte de vreme, doar cu o licărire de viață în trupul puțintel. Firav, pipernicit și nervos, chiar dacă se întâmpla uneori să nu fie bolnav, sănătos nu era în schimb niciodată. Nenorocirile acestui copil începuseră înainte chiar de a se fi născut. Margarita Karlovna era însărcinată cu el când fusese cât p-aci să se abată asupra lor o năpastă: guvernatorul prinsese ură pe Kruțiferski, pentru că *acesta refuzase să elibereze un certificat constatând moartea naturală a unui vizitiu pe care boierul lui îl omorâse în bătăi*[2]. Iakov Ivanovici fusese la un pas de pieire și cu o tristețe blândă și eroică așteptase resemnat lovitura cea cumplită care trecuse însă, fără să-l atingă. În această epocă de frământare și lacrimi neîntrerupte se născu și Mitea – singurul pedepsit în afacerea nefericitului vizitiu. Copilul devenise idolul Margaritei Karlovna; cu cât era mai bolnăvicios și mai debil, cu atât dorința ei de a-l pune pe picioare era mai mare; părea că își împarte cu el puterile, și dragostea ei îl învioră; în sfârșit, îl smulse din ghearele morții. Parcă presimțea că va rămâne numai cu el și că acest copil va fi singurul lor sprijin, unica lor speranță și mângâiere. Dar ce s-a întâmplat cu sora lui? Avea șaptesprezece ani când în orașul N.N. fu cartiruit un regiment de infanterie; când a fost să plece regimentul, o dată cu el a plecat și fata medicului, fermecată de un sublocotenent; la vreun an după aceea părinții au primit de la ea o scrisoare din Kiev, în care anunța că sublocotenentul o luase de nevastă și-i ruga s-o ierte, cerându-le totodată binecuvântarea; peste încă un an, le-a scris din Chișinău că soțul a părăsit-o, că avea un copil și că o

[1] Tinctură de opiu Sydenham, zece picături în apă distilată (lat.) (n. t.)

[2] Rândurile cursive au fost tăiate de cenzură (n. aut.).

ducea tare greu. Tatăl i-a trimis douăzeci și cinci de ruble și de atunci n-au mai primit nicio veste de la dânsa. Când Mitea a ajuns la vârsta de școală l-au dat la liceu. Învăța bine. Mereu sfios, blând și liniștit, câștigă până și dragostea inspectorului care, în general, socotea că dragostea de copii nu prea se potrivește cu funcția lui. După liceu, tatăl său voia să-l bage funcționar la cancelaria guvernatorului civil, și chiar își asigurase pentru aceasta protecția secretarului cancelariei, pe ai cărui copii scrofuloși îi trata gratuit. Pe neașteptate însă, în fața lui Mitea se deschise alt drum. Un Mecena oarecare, cu gradul de consilier de stat, în drum de la moșia lui la Moscova, trecu prin orașul N.N. *Directorul liceului*[1]*, care avea un talent excepțional de-a adulmeca apropierea consilierilor de stat, se prezentă imediat excelenței sale, solicitând-o să onoreze cu vizita sa pepiniera lui de învățământ patriotic. Acum, e drept că acel Mecena nu prea avea chef de așa ceva, dar îi plăceau recepțiile călduroase și pline de respect, totodată. Directorul, în uniformă de gală, susținându-și sabia cu pălăria, explică amănunțit oaspetelui de ce pereții antreului sunt umezi și scara strâmbă (deși toate acestea nu-l interesau deloc); elevii așteptau rânduiți într-o coloană bine aliniată; profesorii, cu pieptănătura linsă și cu cravatele strâns înnodate, umblau neliniștiți încoace și încolo și făceau mereu semne din ochi elevilor și omului de serviciu, care era cel mai nepăsător dintre toți. Profesorul de fizică ceru voie excelenței sale să omoare un iepure de casă sub clopotul mașinii pneumatice și un porumbel cu o butelie de Leyda. Mecena îl rugă însă să cruțe bietele vietăți, iar directorul, mișcat, se uită la profesori și la elevi cu o expresie care ar fi vrut să spună: „Noblețea e totdeauna însoțită de blândețe!” Porumbelul și iepurele de casă au continuat după aceea să trăiască sub grija paznicului până la serbarea de fine de an, când neînduplecatul profesor i-a sacrificat totuși pe altarul științei, spre marea satisfacție a întregului oraș. După aceea, unul dintre elevi a pășit înainte și profesorul de limba franceză l-a întrebat dacă nu are ceva de spus cu prilejul acestei vizite a înaltului oaspete la pepiniera științei. Elevul a răspuns imediat într-un fel de dialect franco-slavono-bisericesc: „Coman puvon nu, poveri anfan, remersier liliustri visiter!”*[2]

Privind jur împrejur în timpul acestui discurs celto-slav,

[1] Rândurile cursive au fost tăiate de cenzură (n. aut.).

Mecena observă, întâmplător, figura gingașă și bolnăvicioasă a lui Mitea, îl chemă, vorbi cu el și îl mângâie. Directorul spuse că e un elev excelent, că ar putea să ajungă departe, dar că tatăl său n-are cu ce să-l întrețină la Moscova etc. Mecena s-a dovedit a fi un adevărat mecena și i-a spus lui Mitea că peste o lună sau două va pleca la Moscova administratorul său, și că, dacă părinții lui consimt, va da ordin administratorului să-l aducă și pe el, oferindu-i un colțișor în pavilionul de serviciu al casei, unde va putea sta împreună cu copiii administratorului. Directorul l-a trimis imediat pe secretar după Iakov Ivanovici. Până să sosească Iakov Ivanovici, mecena se și urcase în trăsură. Bătrânul a fost profund mișcat, a plâns ca un copil încercând să articuleze cu o voce întretăiată, într-o limbă simplă și naivă cuvinte de recunoștință. Mecena i-a spus, arătând spre un bărbat voinic care strângea niște curelușe la trăsură: „Ăsta e administratorul meu, el îl va aduce pe fiul dumitale!” După ce zâmbi protector, plecă. Peste o lună, pe poarta casei lui Kruțiferski ieși un docar cu zurgălăi în care luase loc Mitea – învelit într-o pătură și echipat de drum de mamă-sa – lângă administratorul numai în haină, pentru că omul prefera la drum să se încălzească pe dinăuntru. Iată de ce lucru de nimica depinde uneori soarta omului! Dacă nu se întâmpla ca acel Mecena să treacă prin orașul N.N., Mitea ar fi intrat în serviciul cancelariei guvernamentale și povestea noastră n-ar mai fi fost scrisă. Ar fi existat în schimb un Mitea care ar fi ajuns cu timpul ajutor principal al șefului cancelariei și care și-ar fi întreținut bătrânii din cine știe ce venituri, așa că Iakov Ivanovici și Margarita Karlovna s-ar fi odihnit și ei la bătrânețe. Plecarea lui Mitea a însemnat o răscruce în viața bătrânilor; au rămas singuri-singurei, iar liniștea și tristețea au pus și mai mult stăpânire pe căsuța lor. Administratorul, un om nu prea milos, a simțit totuși că-l gâdilă ceva în gât – lacrimile, poate – când a asistat la scena despărțirii bătrânilor de fiul lor. Un tată sărac își ia rămas bun altfel decât unul bogat. El îi spune fiului: „Du-te, dragul meu, și caută să-ți câștigi pâinea; eu nu-ți mai pot da nimic; croiește-ți un drum în viață și adu-ți aminte și de noi!” Se vor mai revedea ei oare, își va găsi oare băiatul drumul și

[2] Corect: *Comment pouvons nous, pauvres enfants, remeroler l'illustre visiteur!* – Cum am putea noi, sărmani copii, să-i mulțumim ilustrului oaspe! (fr.) (n. t.)

pâinea? Totul e învăluit de o perdea grea și întunecată... Tatăl ar vrea să-i dea fiului ceva mai mult de cheltuială pentru drum, dar n-are de unde; de zeci de ori a socotit cam cât ar putea să-i dea din cele optzeci de ruble pe care le are în casă, și tot i se pare că-i prea puțin. Dar maică-sa! Câte lacrimi n-a vărsat ea deasupra bocceluței sărăcăcioase în care îi pusese lucrușoarele de trebuință, știind că multe vor lipsi băiatului; dar dacă n-are de unde să le ia... Sunt scene pe care nimeni nu le cunoaște, specifice oamenilor nevoiași, ferite cu grijă de orice privire străină, dar atât de strigătoare la cer, încât sfâșie inima omului! Mai bine că stau ascunse!

Peste patru ani, tânărul Kruțiferski își luă diploma de candidat în științe. Deși nu era înzestrat cu aptitudini excepționale și nici cu o agerime deosebită a minții, totuși, datorită dragostei lui de știință și sârguinței, merita pe deplin titlul obținut. Când te uitai la fața lui blândă, credeai că va reedita întocmai una din existențele caracteristic-liniștite, cuviincioase și echilibrate, în cadrul unei activități pedagogico-științifice cam mărginite, dar extrem de sârguincioase, în cercul limitat al familiei, în care soțul chiar și peste douăzeci de ani continuă să fie îndrăgostit de soția lui, iar soția tot mai roșește la orice glumă cu două înțelesuri. E viața orășelelor mici, patriarhale, din Germania, a căsuțelor de pastori și învățători, curate, morale și lipsite de orice însemnătate pentru cercurile situate în afara celuia în care trăiesc. Dar la noi e oare cu putință o asemenea viață? Hotărât, nu; un asemenea trai nu este potrivit pentru sufletul nostru; setea lui nu poate fi potolită cu un vin atât de slab; sufletul nostru este ori mult mai presus de o asemenea viață, ori mult mai prejos de ea, dar și într-un caz și în celălalt, este mult mai bogat, mai cuprinzător. După absolvirea facultății, Kruțiferski a încercat mai întâi să obțină un loc pe lângă universitate; s-a gândit apoi să răzbată dând lecții particulare, dar toate încercările lui au fost zadarnice; moștenise în toate norocul lui tată-său.

Trecuseră câteva luni din ziua când Kruțiferski fusese declarat candidat cu mare vâlvă și alai. Într-o zi, primi de la tată-său o scrisoare prin care îl anunța că maică-sa e bolnavă, pomenind în treacăt că sunt foarte strâmtorați. Cunoscând bine firea bătrânului, băiatul înțelese că numai o mare nevoie l-a putut sili să facă o asemenea aluzie. Kruțiferski își cheltuise ultimii bani;

nu-i mai rămăsese decât un mijloc: avea un protector, profesor la nu știu ce disciplină, care se interesa de el îndeaproape; îi scrise acestuia sincer, rugându-l să-l împrumute cu o sută cincizeci de ruble. Profesorul îi răspunse foarte politicos, se arătă mișcat de scrisoare, dar bani nu-i trimise. În post-scriptum-ul scrisorii, acest învățat îi reproșa în chip foarte amabil că nu vine niciodată la el la masă. Răspunsul acesta l-a uluit, într-atât de puțin cunoștea el valoarea omului sau, mai bine zis, a banilor! Kruțiferski, foarte trist, zvârli drăgălașul bilețel al bunului profesor pe masă, făcu de vreo două ori ocolul camerei și, cu desăvârșire copleșit de durere, se aruncă pe pat; lacrimile i se prelingeau încet pe obraji. Parcă-i vedea în odaia lor sărăcăcioasă: mama suferindă, slabă, poate chiar pe moarte, iar alături, trist și abătut, tatăl. Bolnava poate că dorește ceva, dar nu spune ca să nu-și amărască și mai mult soțul, iar el ghicește ce vrea ea și nu-i spune nici el nimic de teamă că va trebui s-o refuze... Dacă ești cumva bogat, cititorule, sau dacă ai cel puțin *cele trebuincioase*, mulțumește cerului din adâncul sufletului. Așadar trăiască moștenirea pe care ai căpătat-o! Trăiască și avuția moștenită și cea dobândită!

În această clipă grea pentru candidat, ușa se deschise și în odaia lui intră, scoțându-și șapca de culoare închisă cu un cozoroc cât toate zilele, o persoană care, se vedea limpede, nu era din capitală. Cozorocul umbrea fața sănătoasă, rumenă și veselă a unui epicurean. Era îmbrăcat cu un surtuc cafeniu, uzat, cu un guler cum nu se mai purta de mult. Avea un baston de bambus în mână și, după cum am spus, o înfățișare de provincial.

— Dumneata ești domnul Kruțiferski, candidat al universității de aici?

— Eu, răspunse Dmitri Iakovlevici. Cu ce vă pot fi de folos?

— Atunci, domnule candidat, dă-mi voie să mă așez, că sunt mai bătrân decât dumneata și am venit pe jos!

Spunând asta, el voi să se așeze pe scaun, dar pe spătarul acelui scaun atârna fracul de uniformă al gazdei, și se dovedi până la urmă că dacă putea ține greutatea unui frac fără om, nu putea să reziste sub povara unui om în surtuc! Kruțiferski, jenat, se sculă, îl rugă să se așeze pe pat, iar el se așeză pe alt scaun (singurul pe care îl mai avea de altfel).

— Mă numesc Krupov, doctor în medicină, sunt inspector al

serviciului medical din N.N. și am venit la dumneata în următoarea chestiune...

Inspectorul, om tacticos, se opri, scoase din buzunar o tabacheră cât toate zilele, o puse lângă el, scoase după aceea o batistă roșie pe care o puse lângă tabacheră, apoi o batistă albă cu care își șterse fruntea. Trăgând tabac pe nas, continuă:

— Ieri am trecut pe la Anton Ferdinandovici... Suntem din aceeași promoție... Ba nu, să am iertare, el a terminat cu un an înaintea mea. Da, exact cu un an mai înainte. Totuși, am fost colegi și am rămas buni prieteni. Da! Și cum îți spuneam, m-am rugat de el să-mi recomande un profesor bun, care să vrea să vie în gubernia noastră; i-am spus condițiile și celelalte, și Anton Ferdinandovici mi-a dat adresa dumitale. Acum, trebuie să știi că mi-a vorbit foarte elogios de dumneata. De aceea, dacă primești să pleci și îți convin condițiile, am putea să ne înțelegem...

Anton Ferdinandovici nu era altul decât profesorul care-l proteja și de care am mai vorbit; el ținea cu adevărat la Kruțiferski, numai că nu voia să-și riște banii. O recomandație era însă oricând dispus să-i dea.

Mătăhălosul doctor Krupov i s-a părut lui Kruțiferski un trimis al cerului; îi povesti deschis situația disperată în care se afla și sfârși prin a-i spune că altă cale n-are și că este nevoit să accepte postul. Krupov scoase din buzunar ceva care părea să fie un portofel, dar care semăna tot așa de bine și cu un geamantan, scotoci căutând o scrisoare care zăcea împăturită în tovărășia unor foarfeci strâmbe, a unor bisturie și a unor sonde, apoi citi: *„Oferiți-i două mii de ruble pe an, în orice caz nu mai mult de două mii cinci sute, deoarece pentru trei mii vecinul meu de moșie are un francez din Elveția. Cameră separată, dimineața ceai, serviciul și spălatul rufelor, așa cum se obișnuiește. Masa o va lua cu noi.”*

Kruțiferski n-avea de formulat nicio pretenție. Se înroși când a trebuit să vorbească de bani, se interesă de ceea ce avea de predat și mărturisi sincer că se teme grozav să intre într-o casă necunoscută, să locuiască la niște oameni străini. Krupov, mișcat, căută să-i împrăștie teama față de Negrovi.

— ...Că doar n-o să trebuiască să faci cine știe ce isprăvi la ei! O să-l înveți pe băiat carte, iar cu tată-su și cu maică-sa n-ai să te întâlnești decât la masa de prânz. Generalul n-o să te

nedreptățească bănește, asta îți garantez eu, iar nevastă-sa, doarme mereu. Deci, nici ea n-o să te sâcâie, doar poate în somn cumva! Casa lui Negrov nu-i cu nimic mai păcătoasă și, să recunoaștem, cu nimic mai bună decât toate celelalte case boierești.

Într-un cuvânt, înțelegerea se făcu: Kruțiferski se angajă cu două mii cinci sute ruble pe an. Inspectorul era un om asupra căruia viața de provincie își lăsase inevitabila-i amprentă, lenevindu-l îndeajuns. Dar era totuși om. Cunoscând din propria lui experiență amarul și știind că visurile mărețe și vorbele mari rămân până la urmă visuri și vorbe, se stabilise pe vecie în orașul N.N. și – treptat – se deprinsese să vorbească agale și să poarte în buzunar două batiste: una roșie și una albă. Nimic în lume nu-l poate strica pe om ca viața de provincie. Doctorul Krupov nu amorțise însă cu desăvârșire; în ochii lui mai sclipeau flăcări. Multe amintiri îi răscolea în inimă înfățișarea acestui tânăr curat și cu suflet ales. Își aduse aminte de vremea în care, împreună cu Anton Ferdinandovici, visase să revoluționeze medicina, să meargă pe jos la Gottingen...[1] și zâmbi cu amărăciune acestor amintiri. După ce căzură de acord se gândi:

„Oare fac bine că-l împing pe acest tânăr în viața tembelă a unui moșier pe jumătate sălbatic?”

Se gândi chiar să-i dea din banii lui și să-l sfătuiască să nu plece din Moscova; cu vreo cincisprezece ani în urmă chiar așa ar fi făcut, dar bătrânilor le vine greu să-și dezlege băierile pungii. „Așa i-o fi soarta!” se gândi Krupov și se consolă. E ciudat că a procedat întocmai cum procedează omenirea în asemenea cazuri încă din timpuri străvechi: Napoleon spunea că soarta e un cuvânt care nu are niciun sens și că de aceea aduce consolare.

— Așadar, ne-am înțeles, spuse inspectorul după o scurtă tăcere, eu plec peste cinci zile și voi fi foarte bucuros dacă o să primești să călătorim împreună în trăsura mea.

IV

VIAȚA

E un lucru știut de când lumea că omul se poate aclimatiza

[1] Oraș universitar din Germania (n. ed.).

oriunde: în Laponia ca și în Senegal. De aceea nu-i deloc de mirare că încetul cu încetul Kruțiferski s-a obișnuit cu rânduiala din casa lui Negrov. Modul de viață, judecata și preocupările acestor oameni l-au uluit la început; apoi a devenit mai nepăsător, deși era departe de a se fi împăcat cu o asemenea viață. Lucru ciudat: în casa lui Negrov nu exista nimic care să surprindă sau să fie din cale-afară de neobișnuit; și totuși, orice nou venit se sufoca în acest mediu. O viață cu desăvârșire searbădă în toate privințele domnea în sânul familiei lui Alexei Abramovici. De ce se sculau oamenii aceștia din pat, de ce se mișcau, pentru ce trăiau, iată întrebări la care ar fi fost foarte greu de dat un răspuns. De altfel, nici nu era nevoie!

Oamenii aceștia de treabă trăiau fiindcă apucaseră să se nască și continuau să trăiască în virtutea instinctului de conservare. Ce era să caute aici vreun scop sau vreo frământare ascunsă a minții?... Toate acestea aduc a filozofie nemțească! Generalul se scula la ora șapte dimineața și apărea îndată în salon cu ciubucul lui gros de lemn de cireș în dinți; un străin care ar fi intrat în clipa aceea ar fi putut crede că cine știe ce proiecte și idei frământă creierul lui, atât de grav fuma, cufundat într-o cugetare adâncă. În realitate însă, nu se frământa decât fumul, dar și fumul, nu în cap, ci în jurul capului.

Fumatul acesta cu aer de gravă meditație dura un ceas. În tot timpul acesta, Alexei Abramovici se plimba încet prin salon, se oprea din când în când în fața ferestrei, privea atent afară, făcea ochii mici, se încrunta, se strâmba de nemulțumire, ba chiar lăsa să-i scape un fel de geamăt. Dar toate acestea, ca și expresia lui meditativă, nu erau altceva decât o simplă iluzie optică.

În timpul acesta, logofătul trebuia să stea în picioare, lângă ușă, alături de fecior, pentru că Alexei Abramovici, cum isprăvea cu fumatul, îl chema, îi lua din mâini catastiful și începea să-l ocărască și să-l înjure cum îi venea la gură, fără să uite a adăuga de fiecare dată că „de-acum înainte gata, s-a terminat, că îl știe el, că știe cum trebuie învățați minte pungașii, și că – asta pentru a da o pildă de dreptate – o să-l pună să îngrijească de gâște și de rațe, iar pe fecioru-său o să-l trimită la oaste”. Nu știu dacă această săpunea zilnică era o măsură de igienă morală în genul dușurilor zilnice cu apă rece – măsură prin care Negrov își ținea vasalii în frică și supunere – sau, pur și simplu, o deprindere patriarhală, dar în orice caz faptul că se repeta cu

atâta regularitate era demn de toată lauda. Logofătul îi asculta tăcut și spuse povața părintească, încredințat fiind că ascultarea acestei povețe este o îndatorire legată de funcția lui, tot atât de importantă ca și furatul grâului și orzului, paielor și a fânului.

— Tâlharule, striga generalul, de trei ori de te-ar spânzura și încă ar fi prea puțin!

— Cum binevoiți, excelență, răspundea cu cel mai mare calm logofătul, privind în jos, pieziș, cu ochii lui șireți. Conversația aceasta ținea până când veneau copiii să-i spună bună dimineața, și Alexei Abramovici le întindea mâna să i-o sărute. Copiii erau de obicei însoțiți de o franțuzoaică micuță de stat, o *madame* care făcea reverențe à la Pompadour și se mistuia deodată parcă de sub priviri, închizându-se în ea însăși. Apoi, *madame* anunța că ceaiul e gata, iar Alexei Abramovici pornea spre sufragerie, unde Glafira Lvovna îl aștepta în fața samovarului. Conversația o începea de obicei Glafira Lvovna, care se plângea de sănătate și de insomnie; simțea în tâmpla dreaptă o durere vie, inexplicabilă, care trecea în ceafă și apoi în creștet și n-o lăsa să doarmă. Alexei Abramovici asculta destul de nepăsător buletinul sănătății soției sale, fie pentru că era singurul om din toată specia umană, care știa bine, știa neîndoios, că noaptea nevastă-sa doarme tun, fie pentru că vedea limpede cât de folositoare este aceasta boală cronică pentru sănătatea Glafirei Lvovna și cât de mult îi prieste. În schimb, Eliza Augustovna se îngrozea, o compătimea și o consola prin aceea că și cneaghina R..., la care stătuse, cât și contesa M..., la care ar fi putut sta dacă ar fi vrut, sufereau de aceeași durere vie pe care o numeau *tic douloureux*. În timpul ceaiului venea bucătarul, și distinsa pereche începea să discute *menu*-ul pentru ziua aceea și să-l ocărască pe bucătar pentru mâncarea făcută în ajun, deși toate farfuriile se întorseseră goale de la masă. Bucătarul avea un avantaj față de logofăt, deoarece pe lângă faptul că îl ocăra zilnic boierul, ca și pe logofăt, pe el îl mai ocăra și cucoana în fiecare zi. După ceai, Alexei Abramovici pleca la câmp. Cu toate că stătuse ani și ani la țară, nu prea izbutise să prindă multe cunoștințe în domeniul agronomiei; se lega de unele neorânduieli mărunte și îi plăcea grozav să vadă peste tot disciplină și supunere oarbă. Sub ochii lui se săvârșea cea mai nerușinată hoție, dar el nu observa aproape nimic, iar dacă se întâmpla să bage câte ceva de

seamă, proceda cu atâta lipsă de dibăcie că până la urmă tot el ieșea păcălit. Ca un adevărat părinte și cap al obștii, îi plăcea să spună: „Hoția o iert, pungășia o iert, obrăznicia însă nu pot s-o rabd!”

Acesta era un *point d'honneur*[1] al sistemului său patriarhal! Glafira Lvovna nu ieșea niciodată din casă pe jos, afară de cazuri extraordinare și, bineînțeles, afară de plimbările făcute în bătrâna livadă care începea chiar de sub balconul casei și care era atât de părăginită, încât devenise într-adevăr frumoasă. Până și la cules de ciuperci pleca de obicei în caleașcă! Lucrurile se petreceau în felul acesta: de cu seară se dădea poruncă starostelui să adune un cârd de fetițe și de băieței cu panere și coșulețe. Glafira Lvovna pornea cu franțuzoaica, la pas, în trăsură, pe drumul care trecea prin pădure, iar stolul de copii desculți, flămânzi și aproape goi, sub conducerea bătrânei îngrijitoare de păsări, a cuconașului și a duduii, năvălea asupra ciupercilor de toate neamurile. Dacă se nimerea vreo ciupercă mare-mare de tot, ori mică-mică de tot, bătrâna îngrijitoare de păsări o aducea generălesei, care, după ce binevoia să le admire, pleca mai departe. De fiecare dată după ce se întorcea acasă, Glafira Lvovna se plângea de oboseală și se culca puțin înainte de masă, consumând, pentru restabilirea forțelor cheltuite, resturile de la cina din ajun – miel, vițel de lapte, curcan îndopat cu nuci sau altceva asemănător – tot mâncări ușoare și bune. În vremea asta, Alexei Abramovici trăgea un rachiuaș tare și lua o gustărică bună. După ce termina cu gustarea, mai trăgea un rachiuaș tare și pleca la plimbare în livadă. Mai ales în orele acestea îi plăcea să se plimbe prin livadă și să se ocupe de seră, întrebând de toate pe nevasta grădinarului care în viața ei nu fusese în stare să deosebească perele de mere, ceea ce n-o împiedica însă să fie frumoasă. În timpul acesta – cu alte cuvinte cam vreo oră și jumătate înainte de masă – franțuzoaica se ocupa de învățătura copiilor. Ce și cum îi învăța – rămânea o taină de nepătruns. De vreme ce părinții erau mulțumiți, cine putea să se amestece în treburile familiei? La ora două se servea masa. Fiecare fel de bucate ar fi fost de ajuns să doboare un om deprins cu mâncărurile europene: grăsime, grăsime și iar grăsime, abia-abia îndulcită cu varză, ceapă și ciuperci murate. Aceste bucate lunecau pe gât cu ajutorul unor cantități

[1] Chestiune de onoare (fr.) (n. t.).

remarcabile de maderă și porto, în corpul mușchiulos al lui Alexei Abramovici, în trupul împlinit al Glafirei Lvovna și în făptura zbârcită, numai piele și oase, a Elizei Augustovna. De altfel, Eliza Augustovna nu rămânea mai prejos de Alexei Abramovici în privința consumării maderei (notăm cu acest prilej progresul important făcut de secolul al XIX-lea; în secolul al XVIII-lea nu i s-ar fi permis unei guvernante să bea vin la masă). Eliza Augustovna susținea că în țara ei de baștină (la Lausanne) neamurile sale aveau vie și că acasă băuse, în loc de cvas, maderă din viile proprii, obișnuindu-se încă de pe atunci cu această băutură. După masă, generalul se culca pentru o jumătate de ceas pe divan, dar dormea mult mai mult, iar Glafira Lvovna se retrăgea cu *madame* în salonaș. *Madame* vorbea fără încetare și Glafira Lvovna adormea legănată de nesfârșitele ei povestiri. Uneori, drept variație, Glafira Lvovna trimitea după nevasta preotului din sat. Preoteasa era o ființă sfioasă din cale-afară, vorbind anapoda și temându-se de orice. Glafira Lvovna petrecea cu ea ore întregi; după aceea spunea franțuzoaicei: *„Ah, comme elle est bête, insupportable!”*[1] Într-adevăr, preoteasa era de o prostie fenomenală. Apoi urma ceaiul, iar după ceai, pe la zece seara, cina; după cină, toată familia începea să caște. Glafira Lvovna reamintea că la țară omul trebuie să trăiască ca la țară, adică să se culce mai devreme – și toată lumea se ducea la culcare. La ora unsprezece toată casa sforăia, de la grajd până la mansardă. Din când în când mai venea pe la ei vreun vecin – vreun alt Negrov cu alt nume – sau bătrâna lor mătușă, care locuia în orașul gubernial și care se țicnise tot umblând să-și mărite fetele. Atunci, rânduiala vieții se schimba pentru un timp, dar oaspeții plecau și totul reintra în făgașul obișnuit. Bineînțeles că, cu toate aceste ocupații, le rămânea destul timp liber, pe care nu știau cum să-l folosească, mai ales în zilele de toamnă ploioasă sau în serile lungi de iarnă. Franțuzoaica își întrebuința tot talentul pentru a umple aceste goluri și trebuie să menționăm aici că avea într-adevăr ce povesti. Venise în țară în ultimii ani de domnie ai răposatei împărătese Ekaterina, în calitate de croitoreasă pe lângă o trupă franceză în care soțul ei era *al doilea amorez*. Din nefericire însă, clima Petersburgului se dovedi a fi fatală pentru el, mai ales după ce, păzind cu prea multă râvnă (mai multă

[1] Ah, cât e de proastă, de nesuportat! (Fr.) (n. t.)

decât s-ar cădea unui om însurat) una din artistele trupei, fusese aruncat de un ofițer de infanterie pe fereastră, de la al doilea etaj. Se vede treaba că în căderea aceasta nu luase suficiente măsuri spre a se păzi de aerul umed, deoarece de atunci a început să tușească și după ce tușise vreo două luni, până la urmă a scăpat de pacostea asta prin simplul fapt că dăduse ortul popii. Eliza Augustovna a rămas văduvă tocmai la o vârstă când avea cel mai mult nevoie de soț, adică la treizeci de ani. A plâns cât a plâns și apoi s-a angajat întâi soră de caritate la un bolnav de gută, după aceea guvernantă a fiicei unui văduv de o statură impresionantă, de la care a trecut la cneaghina R... etc. – nici n-am avea loc să le înșirăm pe toate. Principalul e că știa să se adapteze foarte bine obiceiurilor casei în care se găsea, se pricepea să intre în voia și să câștige încrederea tuturor, se făcea indispensabilă, executa însărcinări fățișe și secrete și, în toate actele ei, păstra un fel de pecete a servilismului și a despersonalizării, cedându-și oricui locul și căutând să preîntâmpine dorințele tuturor, într-un cuvânt, scările străine nu i se păreau prea anevoioase și nici pâinea altuia amară. Râzând și împletind ciorapi, ducea, de bine de rău, o viață comodă și lipsită de griji; prinsă mereu în rețeaua de întâmplări mărunte care se petreceau între dormitor și odaia slujnicelor, nu se gândea niciodată la situația nenorocită în care se complăcea. Așadar, în clipele de plictiseală, Eliza Augustovna îi distra pe cei din jur cu povestirile ei, în timp ce Alexei Abramovici își vedea de pasiențe, iar Glafira Lvovna ședea tolănită pe divan fără vreo ocupație. Eliza Augustovna știa mii de aventuri și intrigi despre *binefăcătorii* ei (cum le spunea ea tuturor acelora la care fusese guvernantă); povestea cu multe înfloriturи și tot felul de adăugiri, atribuindu-și totdeauna rolul principal, cel mai bun sau cel mai rău – fără deosebire. Alexei Abramovici asculta cu un interes și mai mare decât soția lui cronicile scandaloase ale guvernantei copiilor săi și râdea din toată inima, găsind că *madame* e o adevărată comoară. În felul acesta treceau zilele una după alta, iar timpul se scurgea și oamenii își aduceau aminte de el numai de sărbători, de post, de onomastice, la aniversări, când observau că ziua a crescut sau s-a micșorat sau când Glafira Lvovna spunea mirându-se: „Dumnezeule, dar poimâine e crăciunul! Și când te gândești că n-a trecut așa mult de când a dat zăpada!”

Dar unde a fost tot timpul acesta Liubonka, sărmana fată pe care o creșteau Negrovii? Am uitat-o de tot! E drept că e mai mult vina ei decât a noastră, pentru că mai totdeauna stătea tăcută în sânul familiei patriarhale, fără să ia cu nimic parte la ce se petrecea în jurul ei, aducând prin însuși faptul acesta o notă evident discordantă în acordul perfect al celorlalți membri ai familiei. Fata părea foarte ciudată: expresia plină de energie a feței contrasta cu atitudinea ei rece, apatică, imperturbabilă; era atât de nepăsătoare față de toate, încât uneori până și Glafira Lvovna își pierdea răbdarea, spunându-i „englezoaică înghețată”, deși însușirile de andaluză ale generălesei erau și ele foarte îndoielnice. La chip semăna cu tatăl ei. Numai ochii albaștri îi moștenise de la Dunia. Dar în această asemănare era un contrast atât de mare, încât îmbinarea celor două chipuri ar fi putut servi lui Lavater[1] drept subiect pentru un nou volum de fraze încâlcite; trăsăturile aspre ale lui Alexei Abramovici, rămânând neschimbate, își aflau reabilitarea, ca să zicem așa, în chipul Liubonkăi; fața ei arăta că în Negrov sălășluiseră cândva anumite calități pe care viața le strivise și le distrusese. Chipul ei explica fața lui Alexei Abramovici; privind-o pe ea, te împăcai cu el. Dar de ce oare era totdeauna atât de gânditoare? De ce oare aproape nimic n-o înveselea? De ce prefera să stea singură în camera ei? Faptul avea multe cauze: și interne și externe; să începem cu cele din urmă.

Situația ei în casa generalului nu era de invidiat. Asta nu pentru că oamenii aceștia plini de prejudecăți și lipsiți de delicatețea pe care n-o poate da decât cultura, erau, fără să-și dea seama, foarte grosolani. Nici generalul, nici soția lui nu-și dădeau seama de situația nefirească pe care o avea Liubonka în casa lor, și absolut fără rost făceau ca această situație să fie și mai împovărătoare pentru fată, atingându-i cele mai gingașe fibre ale inimii. Negrov, cu firea lui dură și oarecum arogantă, o jignea profund, adesea fără nicio intenție, uneori însă și intenționat, pentru că nu era în stare să înțeleagă ce importanță poate avea câteodată un singur cuvânt pentru un suflet mai gingaș decât sufletul logofătului său, și pentru că nu-și dădea seama cât de prudent ar trebui să fie în purtarea lui față de

[1] *Lavater, Johann-Gaspar* (1741-1801) – autorul teoriei pseudo-științifice numită fiziognomie, care pretindea că poate determina caracterul omului după trăsăturile feței și conformația craniului (n. ed.).

copila aceea lipsită de sprijin, care era și nu era fiica lui și care trăia în casa lui în virtutea unui drept legitim al ei și din mila lor. O atare delicatețe era însă străină de firea lui Negrov, care nici nu visa că vorbele lui puteau s-o doară, deoarece – își zicea el – „cine este ea, mă rog, ca să se simtă jignită?" Alexei Abramovici, dorind să întărească și mai mult dragostea Liubonkăi pentru Glafira Lvovna, îi spunea deseori că ar trebui să se roage lui dumnezeu toată viața pentru soția lui; că numai acesteia își datorește ea toată fericirea; că dacă n-ar fi fost soția lui, n-ar fi ajuns domnișoară, ci o biată cameristă. Până și în chestiunile cele mai mărunte o făcea să simtă că deși fusese crescută la fel ca și copiii lui, între ei exista totuși o mare diferență. De când fata împlinise șaisprezece ani, Negrov începuse să vadă în orice bărbat neînsurat un soț potrivit pentru ea. Fie că venea asesorul cu vreo hârtie de la oraș, fie că auzea vorbindu-se despre vreun vecin cu o sfoară de moșie, nu uita să spună în prezența bietei Liubonka: „N-ar fi rău s-o ceară asesorul pe Liuba în căsătorie, iar pentru ea n-ar fi o partidă rea, că doar n-o să aștepte s-o ia un conte!" Nici Glafira Lvovna n-o sâcâia pe Liubonka, ba uneori o răsfăța chiar, bineînțeles în felul ei: o silea să mănânce deși era sătulă, îi oferea în momente cu totul nepotrivite dulceață și altele; dar și din partea ei, sărmana fată avea de suferit destule! Glafira Lvovna se credea obligată s-o prezinte oricărei cucoane cunoscute, adăugând însă: „E o biată orfană, pe care o creștem împreună cu copiii noștri", după care începea să șoptească vizitatoarei ceva la ureche... Liubonka ghicea despre ce este vorba, pălea, se înroșea, mai ales când cucoana, de obicei provincială, ascultând șușotelile gazdei, începea s-o măsoare din cap până în picioare cu o privire obraznică și cu un zâmbet plin de tâlc pe buze. În ultimul timp, Glafira Lvovna își schimbase oarecum atitudinea față de orfană, pentru că începuse să fie preocupată de un gând, care mai târziu ar fi putut s-o îndemne chiar s-o prigonească pe Liubonka. Cu toată orbirea ei de mamă, își dădea seama că Liza ei – grăsună, rumenă, leit maică-sa, având pe deasupra și o expresie cam nătângă – va fi totdeauna umbrită de înfățișarea distinsă a Liubonkăi, care, pe lângă frumusețea ei, mai atrăgea toate privirile și printr-o expresie mereu îngândurată, ce n-o părăsea niciodată. Constatând acest lucru, Glafira Lvovna se declarase pe deplin de acord cu Alexei Abramovici, s-o mărite

dacă se va prezenta o ocazie bună și dacă o va cere vreun secretăraș cumsecade sau vreun asesor, la fel de cumsecade. Toate acestea Liubonka le observase. Pe lângă asta, pe Liubonka o mai sâcâia și anturajul. Raporturile cu personalul de serviciu al casei, din care făcea parte și *dădaca* ei, erau de un echivoc dureros. La început, cameristele o socoteau parvenită și, slugi devotate concepției aristocratice, fuseseră de părere că adevărata domnișoară era Liza, odrasla de viță nobilă. După ce au văzut însă că Liubonka e foarte blândă și cu totul lipsită de pretenții și după ce s-au convins că nu le pârăște niciodată Glafirei Lvovna, au început s-o disprețuiască cu desăvârșire și, la supărare, nu se sfiau să spună tare: „Degeaba, neamul prost tot neam prost! Nici tu port, nici tu atitudine boierească!” Toate acestea n-ar fi decât fleacuri, cărora „în raport cu eternitatea” nu merită să li se dea atenție, dar aș ruga pe acela sau, mai bine zis, pe aceea, care a avut vreodată de suferit insulte și jigniri mărunte, să ne spună dacă ușor a fost să le rabde. Din nefericire pentru biata Liubonka – și parcă anume pentru a-i spori la culme nenorocirile – din când în când sosea din orașul gubernial mătușa lui Alexei Abramovici cu cele trei fete ale ei. Bătrâna – rea, pe jumătate ieșită din minți și bigotă – nu putea s-o sufere și se purta cu ea într-un chip revoltător.

— Dar ce-ți veni, dragă, să te gătești așa? făcea ea dând din cap. Ia te uită la ea! Păi așa, o să creadă lumea că ești de o seamă cu fetele mele! Dar de ce o răsfeți în halul ăsta, Glafira Lvovna? Că doar Marfușka, mătușă-sa, e păsărească la mine, e roaba mea! Atunci cum vine asta? D-apoi că și lui Alexei, bătrân păcătos ce este, ar trebui să-i fie rușine! Măcar de lume!

Aceste observații pline de răutate se încheiau de fiecare dată cu rugăciunea ca dumnezeu să-i ierte nepotului ei păcatul nașterii Liubonkăi. Fiicele mătușii – trei grații provinciale, dintre care cea mai mare de trei ani încoace nu se mai hotăra să treacă peste cei douăzeci și nouă de ani fatali – chiar dacă nu se exprimau cu atâta simplitate patriarhală, în fiecare vorbă adresată Liubonkăi lăsau totuși să se simtă că-i fac o favoare învrednicind-o cu atenția lor. În fața lumii, Liubonka nu arăta cât de adânc o jigneau aceste scene sau, mai exact, oamenii care o înconjurau nu erau în stare să înțeleagă și să vadă acest lucru, dacă nu li se atrăgea atenția și dacă nu li se explica situația. În odaia ei însă, fata vărsa lacrimi amare... Da, nu era în stare să

se ridice deasupra acestor jigniri. De altfel, nici nu credem că o altă fată, în situația ei, ar fi putut s-o facă. Glafirei Lvovna îi era milă de Liubonka, dar nici prin cap nu-i trecea să-i ia apărarea sau să-și arate nemulțumirea; singurul lucru pe care găsea de cuviință să-l facă era să-i dea o porție dublă de dulceață, iar pe urmă, după ce o conducea – foarte îndatoritoare – pe mătușă, repetându-i de o mie de ori că o roagă pe *sa chère tante*[1] să n-o uite, mărturisea franțuzoaicei că n-o poate suferi pe bătrână și că de fiecare dată, după vizitele ei, o cuprinde o indispoziție nervoasă și că simte o durere vie în tâmpla stângă care, acuși-acuși, va trece și în ceafă!

Ar trebui oare să mai spunem că educația Liubonkăi fusese croită pe calapodul întregii vieți a familiei Negrov? Nimeni – afară de Eliza Augustovna – n-o învățase nimic, iar toată învățătura pe care o preda Eliza Augustovna se rezuma doar la gramatica franceză, și unde mai pui că habar n-avea de tainele ortografiei și, până la adânci bătrâneți, scria mereu cu greșeli grosolane. De altfel, guvernanta nici nu se ocupa cu nimic altceva în afară de gramatică, deși îi plăcea să povestească că pregătise cândva pe fiii unei cneaghine pentru examenul de admitere în universitate. În casa lui Negrov nu prea erau multe cărți. Alexei Abramovici nu avea niciuna. În schimb, Glafira Lvovna avea o bibliotecă. În salonaș era un dulap; rafturile de sus erau ocupate de un serviciu de ceai, destinat ocaziilor solemne – și deci neîntrebuințat – iar pe rafturile de jos se înșirau câteva cărți, vreo cincizeci de romane franțuzești. O parte din ele erau tocmai romanele care o delectaseră și o cultivaseră odinioară și pe contesa Mavra Ilinișna; celelalte fuseseră cumpărate de Glafira Lvovna în primul an de măritiș. Pe atunci ea cumpăra de toate: o narghilea pentru bărbatu-său, o mapă cu vederi din Berlin, sau o admirabilă zgardă pentru cățel, cu un lacăt mic, de aur... O dată cu aceste lucruri nefolositoare cumpărase și vreo patruzeci de cărți la modă pe atunci. Printre ele erau și două volume englezești, pe care le-a luat cu ea la țară o dată cu celelalte, deși nu numai în casa lui Negrov, dar nici pe o rază de patru mile geografice în jur, nimeni nu știa o boabă englezește. Glafira Lvovna le cumpărase pentru copertă, care era într-adevăr foarte frumoasă. Glafira Lvovna o lăsa bucuroasă pe Liubonka să citească, ba chiar o încuraja, spunând

[1] Scumpa ei mătușă (fr.) (n. t.).

că și ei îi place lectura la nebunie, dar că din cauza nenumăratelor griji ale gospodăriei și a necazurilor cu educația copiilor, nu are timp să mai deschidă o carte. Liubonka citea cu plăcere și cu multă atenție, deși nu se putea spune că lectura o pasiona în mod deosebit; nu se obișnuise într-atâta cu cartea, încât să-i simtă lipsa; avea mereu impresia că totul în aceste romane era lipsit de viață; până și Walter Scott[1] i se părea uneori foarte plictisitor. Cu toate acestea, platitudinea mediului în care trăia n-a izbutit să-i împiedice dezvoltarea; dimpotrivă, condițiile meschine din jurul ei contribuiseră mai degrabă la formarea unei personalități viguroase. Cum anume? E un mister al sufletului feminin! O fată sau se adaptează chiar de la început mediului înconjurător și atunci de la vârsta de patrusprezece ani începe să cocheteze, să bârfească, să arunce ocheade ofițerilor, să pândească dacă nu cumva slugile fură ceai și zahăr, pregătindu-se deci să devină o gospodină respectabilă și o mamă severă – sau se eliberează cu o neobișnuită ușurință de meschinării și certuri, învinge influențele din afară prin noblețea ei lăuntrică, înțelege adâncul sens al vieții printr-un fel de revelație interioară și capătă tactul necesar, care o apără și o îndrumează. Bărbatul nu cunoaște decât în rare cazuri o asemenea dezvoltare; deși el învață mereu – și în licee, și la universități, și la cafenele, și în alte instituții mai mult sau mai puțin pedagogice – abia la vreo treizeci și cinci de ani atinge, o dată cu pierderea forțelor, pasiunilor și a părului din cap, gradul acela de dezvoltare și pricepere care la femeie apare înainte și merge mână în mână cu tinerețea, cu plenitudinea și cu prospețimea simțirii.

Liubonka avea numai doisprezece ani în ziua în care, câteva cuvinte din cale-afară de grosolane și de aspre, spuse de Negrov într-un moment de supărare părintească, o treziseră în câteva ore și dăduseră impuls educației ei, determinând o dezvoltare care nu s-a mai oprit. De la vârsta de doisprezece ani acest căpșor cu bucle negre a început să gândească; cercul de probleme ce o preocupau nu era prea mare și avea un caracter strict personal, dar tocmai de aceea copila putea să se concentreze cu mai multă atenție asupra lor. Nimic din afară, nimic din lumea înconjurătoare n-o preocupa. Liubonka medita

[1] *Walter Scott* (1771-1882) – scriitor englez, celebru autor de romane istorice (n. ed.).

și visa; visa ca să-și ușureze sufletul, și medita ca să-și poată înțelege visurile. Așa au trecut cinci ani. Cinci ani în dezvoltarea unei fete înseamnă mult; mereu gânditoare, ascunsă, dar cu un suflet înflăcărat, Liubonka a început în acești cinci ani să simtă și să înțeleagă anumite lucruri pe care unii oameni de treabă adesea nu le pot pricepe nici până la sfârșitul vieții lor. Uneori îi era teamă de gândurile care o năpădeau, își făcea mustrări pentru drumul pe care apucase, dar nu căuta să-și adoarmă avântul spiritului. N-avea cui să-și împărtășească frământările; în cele din urmă, nemaiputând păstra în suflet tot acest zbucium, îi veni ideea foarte firească la o fată: de a-și nota gândurile și sentimentele într-un fel de jurnal. Pentru a vă da putința să o cunoașteți, reproduc din el următoarele rânduri:

„Ieri am stat mult timp la fereastră; era o noapte caldă și în grădină era atât de frumos!... Nu știu de ce mă simțeam din ce în ce mai tristă, de parcă un nor negru s-ar fi ridicat din străfundul sufletului meu; mă apăsa o greutate și am izbucnit în plâns, într-un plâns amarnic... Am tată și mamă, dar sunt orfană: sunt singură-singură în lumea asta mare; cu groază am început să-mi dau seama că *nu iubesc pe nimeni*. E înspăimântător! Când te uiți în jur, fiecare iubește pe cineva: pentru mine toți sunt străini. Vreau să iubesc și nu pot. Uneori mi se pare că iubesc pe Alexei Abramovici sau pe Glafira Lvovna, pe Mișa sau pe soră-mea – dar nu caut decât să mă amăgesc. Alexei Abramovici se poartă atât de aspru cu mine, încât îmi este mai străin chiar decât Glafira Lvovna, deși este tatăl meu. Oare un copil are dreptul să-și judece tatăl? Oare un copil își iubește tatăl pentru ceva anume? Tatăl este iubit pentru că e tată, eu însă nu-l pot iubi numai pentru asta. De câte ori nu mi-am dat cuvântul să-i ascult cu smerenie observațiile nedrepte, dar nu pot! Când Alexei Abramovici devine brutal, inima începe să-mi bată mai tare și am impresia că dacă nu m-aș stăpâni, i-aș răspunde cu aceeași brutalitate... Mi-au diformat, mi-au furat dragostea de mamă; abia acum patru ani, am aflat că ea m-a adus pe lume. Până atunci o iubisem așa cum își iubește fiecare copil doica... Pe ea o iubesc, dar mă tem s-o mărturisesc. Când sunt cu ea mă simt stingherită. Trebuie să ascund multe când îi vorbesc, și asta mă încurcă, mă apasă. Când iubești, trebuie să poți să împărtășești totul ființei iubite.

Nu mă simt în voie când sunt cu ea. Buna mea bătrânică e mai copil decât mine; ș-apoi s-a obișnuit să-mi spună «domnișoară» și «dumneata», ceea ce e aproape mai greu de îndurat decât cuvintele brutale ale lui Alexei Abramovici. M-am rugat pentru ei și pentru mine, m-am rugat lui dumnezeu să-mi ia de pe suflet povara mândriei, să mă îmblânzească, să-mi dăruiască harul iubirii, dar iubirea n-a coborât în inima mea.”

Iar peste o săptămână:

„Oare toți oamenii seamănă cu ei? Oare peste tot se trăiește ca aici? N-am avut niciodată prilejul să ies din casa lui Alexei Abramovici, dar am impresia că se poate duce o viață mai bună, chiar la țară; uneori traiul împreună cu ei mi se pare de neîndurat – să mă fi sălbăticit oare stând mereu singură? Numai când ies din grădină, mă așez pe bancă în aleea teilor și privesc în zări, mă simt bine; uit de dânșii; n-aș putea spune că mă simt veselă, dimpotrivă, mai tristă parcă, dar mi-e bine... Pe sub deal se vede satul; mi-s dragi căsuțele sărăcăcioase ale țăranilor, pârâul care curge pe lângă ele și păduricea de la marginea satului; ore întregi stau privind; privesc și ascult; ba aud un cântec în depărtare, ba zgomotul îmblăciilor, ba lătratul câinilor și scârțâitul carelor... Țărănușii, cum îmi zăresc rochia albă, aleargă la mine cu coșulețe de zmeură și îmi povestesc fel de fel de nimicuri; îi ascult și nu mă plictisesc deloc. Ce chipuri drăguțe au! Deschise, nobile! Dacă li s-ar da o creștere ca a lui Mișa, ce oameni ar mai ieși din ei! Băieții vin uneori la Mișa, la curte, și chiar Glafira Lvovna se poartă atât de grosolan cu ei, încât îmi sângerează inima; ei, sărmanii, caută din răsputeri să fie pe placul fratelui meu, aleargă, prind pentru el veverițe, păsări, iar el îi nedreptățește... Ciudat! Glafira Lvovna e atât de sensibilă, încât plânge când i se povestește ceva trist, și totuși, uneori mă surprinde cruzimea ei; jenată parcă, repetă întruna: «Ei nu înțeleg asta, cu ei n-ai cum să te porți omenește, repede își iau nasul la purtare». Nu-mi vine să cred așa ceva: se vede că în vinele mele vorbește sângele de țărancă al mamei mele! Cu țărancele vorbesc totdeauna cum vorbesc cu toți ceilalți oameni și ele țin la mine. Îmi aduc lapte bătut, faguri... E drept că în fața mea nu se înclină până la pământ ca în fața Glafirei Lvovna, în schimb mă întâmpină cu zâmbetul și voioșia pe față...

Nu pot pricepe deloc, de ce țăranii din satul nostru sunt mai buni și mult mai deștepți decât toți oaspeții aceia care ne vin de la oraș sau de pe moșiile vecine. Și când te gândești că aceștia au învățat carte! Sunt moșieri, funcționari, dar toți sunt atât de nesuferiți...”

Să fie verosimil oare că o fată crescută în familia patriarhală a lui Negrov, în vârstă de șaptesprezece ani, care n-a călătorit niciodată nicăieri, care n-a citit decât foarte puțin și a văzut și mai puțin, să aibă asemenea sentimente? De autenticitatea jurnalului răspunde conștiința celui care a cules documentele respective; pentru veracitatea lui psihologică însă, permiteți-mi să intervin și să garantez eu. Situația ciudată a Liubonkăi în casa lui Negrov o cunoașteți; fire generoasă și energică, ea suferea jigniri din partea tuturor și din toate părțile din cauza caracterului echivoc al situației ei față de ceilalți membri ai familiei, din cauza mamei sale și a lipsei de tact și delicatețe din partea tatălui ei, care socotea că vinovat de nașterea ei nu este el, ci ea, și, în sfârșit, din cauza atitudinii întregului personal de serviciu, care, cu tendința aristocratică, specifică lacheilor, se uita de sus la Dunia. Respinsă fiind de toți, ce trebuia, ce putea să facă Liubonka? Dacă ar fi fost bărbat, ar fi fugit poate în armată sau altundeva; ca fată însă, nu-i rămânea decât să se închidă în ea; ani de-a rândul și-a purtat ascuns în suflet amarul, durerile, jignirile, gândurile, iar când o parte din frământări au început, treptat, să i se așeze în suflet, când nevoia puternică și firească de a-și împărtăși cuiva gândurile a rămas prea mult timp nesatisfăcută – Liubonka a luat în mână condeiul și a început să scrie, adică să-și povestească sieși păsurile, ușurându-și astfel povara inimii.

Nu-i nevoie de prea multă perspicacitate pentru a prevedea că întâlnirea dintre Liubonka și Kruțiferski, în împrejurările în care s-au întâlnit, nu avea să treacă fără urmări. Numai sforțările unei educații îndelungate și viața mondenă ar putea toci în tineri capacitatea și dorința de a iubi. Era firesc ca Liubonka și Kruțiferski să facă impresie unul asupra celuilalt; erau singuri, pierduți parcă într-o stepă... Mult timp sfiosul candidat nu îndrăzni să schimbe cu Liubonka nici două vorbe măcar; soarta a vrut ca ei să se cunoască în tăcere. Cel dintâi lucru care i-a făcut să se apropie unul de altul a fost felul în care

își trata Negrov familia și servitorii. După cum singură ne-a mărturisit-o, toată viața ei Liubonka n-a putut să se împace cu tonul brutal al lui Alexei Abramovici; de bună seamă că reacționa și mai puternic la manifestările lui în prezența unui om străin; roșeața obrajilor și emoția personală a Liubonkăi n-au împiedicat-o totuși să observe că manierele lui Alexei Abramovici au același efect și asupra lui Kruțiferski. După un timp destul de îndelungat, a observat și el, la rândul lui, același lucru; și atunci între ei s-a stabilit în taină o înțelegere reciprocă mai înainte chiar de a fi schimbat două-trei fraze. De îndată ce Alexei Abramovici începea s-o dreseze pe Liubonka sau să-l învețe minte și să-i facă morală sexagenarului Spirka sau vreunui bătrân alb-cărunt ca Matiușka, privirea îndurerată a Liubonkăi, ațintită spre podea, se întorcea fără voie spre Dmitri Iakovlevici, căruia îi tremurau buzele și făcea fețe-fețe... Voind să scape de sentimentul apăsător și neplăcut care-l cuprindea, căuta să descifreze cu privirea pe fața Liubonkăi ceea ce se petrecea în sufletul ei. La început, tinerii nici nu și-au pus întrebarea unde vor duce aceste priviri de afecțiune. Întrebarea se punea însă cu deosebire în cazul lor, deoarece în tot ce-i înconjura nu exista nimic care să poată, nu să cumpănească, dar nici măcar să îngrădească, să distragă afecțiunea ce se născuse între ei; dimpotrivă, faptul că toți ceilalți le erau cu totul străini sufletește contribuia la întărirea sentimentului lor.

Nu am deloc intenția să vă redau aici, cuvânt cu cuvânt, povestea dragostei eroului meu; muzele mi-au refuzat talentul de a descrie iubirea:

O, ură, pe tine te cânt!

Vă voi spune pe scurt că două luni după sosirea sa în casa lui Negrov, Kruțiferski, înflăcărat și duios din fire, era îndrăgostit la nebunie de Liubonka. Dragostea aceasta devenise centrul în jurul căruia se rânduiseră toate elementele vieții lui, căruia el îi subordonase totul: și dragostea pentru părinți, și știința. Într-un cuvânt iubea așa cum poate să iubească o fire nervoasă, romantică. Iubea ca Werther[1], ca Vladimir Lenski[2]... Mult timp nu și-a mărturisit Kruțiferski sentimentul nou ce-i cuprinsese inima, și mai mult timp nu l-a mărturisit Liubonkăi; nici nu cuteza să se

[1] Werther – eroul principal al romanului lui Goethe *Suferințele tânărului Werther* (n. ed.).

[2] Unul din eroii romanului în versuri *Evgheni Oneghin* de Pușkin (n. ed.).

gândească la așa ceva; de altfel, în majoritatea cazurilor, omul nici nu trebuie să se gândească în atari împrejurări; lucrurile acestea își capătă de la sine dezlegare.

Într-o zi, după masă, în timp ce Negrov se odihnea în cabinetul său, iar Glafira Lvovna moțăia în salonaș, Liubonka rămăsese în salon cu Kruțiferski, care-i citea cu glas tare versuri din Jukovski.

În vârtejul unui vals nebunesc *della bufera infernal*e[1], Francesca da Rimini[2] i-a povestit pe lumea cealaltă lui Dante cât e de primejdios și de vătămător pentru un tânăr să citească unei tinere altceva decât matematică pură, mărturisindu-i cum a trecut de la lectură la sărutare și de la sărutare la deznodământul tragic. Tinerii noștri nu cunoșteau însă această întâmplare și de câteva zile își ațâțau focul iubirii citind versuri dintr-un volum al lui Jukovski, adus de tânărul candidat. Cât timp au citit „Cocorii lui Ibicus”[3] toate au mers bine, dar când, după descoperirea ucigașului, au trecut la „Alina și Alsim”[4], iată ce s-a întâmplat: Kruțiferski citi cu voce tremurătoare prima strofă, își șterse de pe față nădușeala și, gâfâind, rosti cu greu următoarele versuri:

Când se va-ntâmpla vieții în floare
Să-i spună el: a mea să fii pe veci...

apoi se opri și izbucni în hohote de plâns... Scăpă cartea din mâini, capul i se lăsă pe piept și începu să plângă, cum poate plânge numai un om îndrăgostit pentru prima dată.

— Ce ai? îl întrebă Liubonka, simțind că și ei îi bate inima puternic și-i vin lacrimile în ochi. Ce ai? repetă ea, temându-se din suflet de răspuns. Kruțiferski îi luă mâna și împins de o forță nouă, necunoscută, dar fără a cuteza să ridice ochii, îi spuse:

— Fii, fii Alina mea! Eu... eu... și nu mai putu spune nimic.

Liubonka își trase încetișor mâna. Cu obrajii ca para, izbucni în lacrimi și ieși. Kruțiferski nu schiță niciun gest ca s-o oprească. De altfel, nici nu știa bine ce anume ar fi putut să facă.

---

[1] De o năprasnică vijelie (ital.) (n. t.).

[2] Francesca da Rimini – personaj din *Divina Comedie* a lui Dante (n. ed.).

[3] *Cocorii lui Ibicus* (1813) – baladă de V. A. Jukovski, inspirată după o legendă antică, în care se povestește cum au fost descoperiți ucigașii poetului Ibicus (n. ed.).

[4] *Alina și Alsim* (1814) – baladă de Jukovski, în care se deapănă povestea dragostei tragice a doi tineri (n. ed.).

„Dumnezeule, se gândi el, ce-am făcut?... Ea însă și-a tras mâna atât de încet și blând...” Și izbucni din nou în plâns, ca un copil.

În aceeași seară, Eliza Augustovna îi spuse în glumă lui Kruțiferski:

— Mi se pare că ești îndrăgostit! Ai devenit distrat, trist...

Kruțiferski se înroși până în vârful urechilor.

— Vezi ce meșteră sunt la ghicit! Nu vrei să-ți ghicesc în cărți?

Dmitri Iakovlevici trecu prin toate chinurile prin care trece un criminal în timpul instrucției, când nu știe ce a aflat anchetatorul și la ce anume face aluzie.

— Ei, ce zici? îl întrebă franțuzoaica pisăloagă.

— Mă rog, răspunse tânărul.

Și iat-o pe Eliza Augustovna, așternând cu un zâmbet demoniac cărțile și spunând:

— Iat-o și pe doamna de *vos pensées*[1]!... Dar ești foarte norocos: cade lângă inima dumitale!... Te felicit, te felicit... alături de unul de cupă... Te iubește mult... Dar ce-i asta? Nu îndrăznește să-ți spună! Ce cavaler crud ești! De ce o faci să sufere?...

Și așa mai departe. Eliza Augustovna îi arunca de fiecare dată câte o privire din ochișorii ei sfredelitori și se bucura din tot sufletul de chinul la care îl supunea pe bietul tânăr.

— *Pauvre jeune homme*[2], n-are să te facă să suferi atâta! Cum poate exista o inimă atât de împietrită!... Dar i-ai vorbit măcar vreodată despre dragostea dumitale? Nu, desigur!

Kruțiferski păli, se înroși, se învineți, se îngălbeni, și în cele din urmă scăpă, luând-o la fugă. Urcă în camera lui și luă o foaie de hârtie. Inima-i bătea cu înfrigurare. În cuvinte exaltate și înflăcărate își revărsă sentimentele; era o scrisoare, un poem, o rugă. Plângea și era fericit. Într-un cuvânt, scrisoarea aceasta l-a făcut să trăiască clipe de desăvârșită fericire. Asemenea clipe, care de obicei scânteiază pentru o frântură de timp, ca niște fulgere, sunt bunul cel mai frumos al vieții noastre, bun pe care nu știm să-l prețuim, căci în loc să ne bucurăm de el, trecem înainte grăbiți, așteptând mereu altceva...

După ce își isprăvi epistola, Kruțiferski coborî. Toată lumea era la ceai. Liubonka rămase în camera ei: o durea capul. Glafira

---

[1] Gândurilor dumitale (fr.) (n. t).

[2] Sărmanul tânăr (fr.) (n. t.).

Lvovna era deosebit de fermecătoare, dar nimeni nu-i dădea atenție. Alexei Abramovici își fuma cu un aer preocupat luleaua (cred că n-ați uitat că asta nu era decât o iluzie optică). Eliza Augustovna, trecând pe lângă Kruțiferski, prinse prilejul să-i șoptească că trebuie să-i comunice ceva. Conversația lâncezea; Mișa zădărî câinele care lătra, și Negrov îi porunci să-l dea afară. În sfârșit, camerista ridică de pe masă samovarul. Alexei Abramovici își începu pasiența în timp ce Glafira Lvovna se plângea de dureri de cap. Kruțiferski trecu în salon. Se înserase. Eliza Augustovna îl aștepta.

— Când s-o întuneca, ieși pe balcon, o să te aștepte! spuse ea.

Kruțiferski rămase uluit... Nu-i venea să creadă!... I se dădea o întâlnire; poate că, plină de indignare, Liubonka voia să-i arunce în față mânia ei, poate... Și tânărul fugi în grădină; o clipă avu impresia că zărește în fundul aleii de tei o rochie albă, dar nu îndrăzni să pornească într-acolo; nici nu știa încă dacă se va duce sau nu pe balcon; să meargă doar așa, ca să-i dea scrisoarea... Numai o clipă... Dar când se gândi să se urce până acolo, îl cuprinse amețeala. Privi în sus; în colțul balconului văzu, cu toate că se întunecase, o siluetă albă. „Ea este, ea, tristă, îngândurată, poate plină de iubire!” Și Kruțiferski puse piciorul pe prima treaptă a scării care ducea din grădină spre balcon. N-aș putea să vă descriu frământarea lui până a reușit să ajungă, în sfârșit, la ultima treaptă de sus!

— Ah, dumneata ești! întrebă umbra cea albă în șoaptă.

El tăcea înghițind aerul de parcă s-ar fi înăbușit.

— Ce seară minunată! continuă umbra.

— Iertați-mă, iertați-mă, pentru dumnezeu, răspunse Kruțiferski și cu o mână ca de mort îi luă mâna.

Umbra nu și-o retrase.

— Citiți aceste rânduri, spuse el, și veți afla ceea ce îmi este atât de greu să vă spun!...

Și din nou un torent de lacrimi îi scăldă obrajii fierbinți. Umbra îi strângea mâna și el îi stropi mâna cu lacrimi și i-o acoperi cu sărutări. Ea luă scrisoarea și o ascunse în sân. Înflăcărarea lui mergea crescând și, fără să știe cum, buzele lui se lipiră de buzele ei; prima sărutare de dragoste – vai și amar de acela care n-a avut parte de ea! Umbra, cuprinsă și ea de înflăcărare, îi răspunse cu un sărut pătimaș, lung, tremurător... Dmitri

Iakovlevici nu fusese niciodată atât de fericit; își lăsă capul pe mâna ei, plânse... și deodată, ridicându-și privirea, exclamă:

— Dumnezeule, ce-am făcut!

Abia acum își dădu seama că lângă el nu era *Liubonka*, ci Glafira Lvovna!

— Dragul meu, liniștește-te! spuse Negrova, copleșită de năvala simțămintelor ce-i răbufneau în suflet.

Dar Dmitri Iakovlevici coborâse demult scările. Ajungând în grădină, o luă la fugă pe aleea de tei, ieși din grădină, străbătu tot satul și se prăbuși lângă drum, istovit, frânt, cu inima gata să i se rupă în piept. Abia acum își aduse aminte că scrisoarea rămăsese în mâinile Glafirei Lvovna. Ce să facă? Își smulgea părul și se zvârcolea ca o fiară rănită.

Pentru lămurirea acestui straniu *qui pro quo*[1] va trebui să ne oprim puțin și să adăugăm câteva cuvinte. Ochișorii mici ai Elizei Augustovna, foarte atenți și deprinși cu asemenea chestiuni, observaseră că din ziua în care familia lui Negrov se mărise prin sosirea lui Kruțiferski, Glafira Lvovna devenise mai grijulie față de toaleta ei; își punea parcă altfel bluza, apărură fel de fel de gulerașe și de bonețele, părul deveni din nou obiect de atenție, și coada groasă a Palașkăi, care avusese nenorocul să se potrivească la culoare cu rămășițele de bucle ale Glafirei Lvovna, fu iarăși împletită, cu toate că era cam mâncată de molii. Pe fața plină a respectabilei matroane începură să apară trăsături noi, care până atunci se ascunseseră discret în cutele puhave ale feței buhăite; ba un zâmbet – și ochii i se făceau uleioși, ba un oftat – și ochii deveneau mieroși... Elizei Augustovna nu-i scăpase niciuna din aceste schimbări; iar când se-ntâmplă odată să intre în camera Glafirei Lvovna și tot din întâmplare să deschidă sertarul măsuței de toaletă și să găsească acolo un borcănaș început de rouge végétal[2] care până atunci zăcuse aproape cincisprezece ani în cămară, alături de o sticluță cu acid boric, ea exclamă în gând: „Acum e timpul să apar și eu pe scenă!” În aceeași seară, rămânând singură cu Glafira Lvovna, *madame* începu să povestească cum o cneaghină se interesase de un tânăr, cum ei (adică Elizei Augustovna) i se făcuse milă văzând cum suferă și se usucă îngerul de cneaghină; cum în cele din urmă cneaghina îi căzuse

[1] Neînțelegere, încurcătură (lat.) (n. t.).

[2] Roșu vegetal – fard (fr.) (n. t.).

la piept, ea fiind singura ei prietenă, mărturisindu-i frământările și îndoielile, și cerându-i sfatul; cum ea o consolase și-i dăduse sfaturile necesare și cum după aceea cneaghina încetase să mai sufere și să se usuce, ba dimpotrivă, începuse să se îngrașe și să fie veselă. De pe urma acestor flecăreli, în Glafira Lvovna se încinse văpaia focului tomnatic. De obicei se crede că oamenii grași nu sunt capabili de pasiuni; nu-i adevărat, incendiul durează uneori foarte mult acolo unde sunt multe substanțe grase. Este nevoie doar să ia foc de-a binelea. Și Eliza Augustovna, după cum vedeți, își luă rolul de foale și izbuti să aţâțe din scânteile mici de erotism, care furnicau prin trupul Glafirei Lvovna, un foc destul de mărișor. E drept că nu ajunse până acolo, încât Glafira Lvovna să-i încredințeze taina; avu chiar mărinimia de a nu o împinge până la mărturisiri, pentru că n-avea nevoie de așa ceva; voia numai s-o aibă la mână pe Glafira Lvovna, și în această privință succesul era sigur. În decurs de două săptămâni, Glafira Lvovna îi făcuse două cadouri: o năframă, produs al fabricii din Kupava, și una din rochiile ei de mătase.

Kruțiferski, curat și feciorelnic nu numai în fapte, dar și în visuri, nu-și dădea seama ce sens avea amabilitatea prevenitoare a franțuzoaicei, aluziile ei echivoce și, în sfârșit, privirile cu subînțeles ale Glafirei Lvovna. Lipsa lui de perspicacitate, timiditatea și privirile lui lăsate în pământ aţâțau și mai mult pasiunea acestei femei de patruzeci de ani; răsturnarea ciudată a raporturilor obișnuite dintre sexe îi sporea și mai mult interesul; într-adevăr, Glafira Lvovna juca rolul de cuceritor și de seducător, iar Dmitri Iakovlevici pe acela de fată inocentă, în jurul căreia își țese pânza un păianjen veninos. Negrov, care nu observase nimic, continua ca și mai înainte să-și facă de lucru pe la seră și să se intereseze la nevasta grădinarului despre starea pomilor din livadă. Pacea și voia bună continuau deci să domnească în casa patriarhală a lui Alexei Abramovici.

Dar să ne reîntoarcem pe balcon.

Glafira Lvovna, neștiind bine cum să-și explice fuga tânărului Iosif[1] și răcorită întrucâtva de aerul serii, se duse în dormitor și cum rămase singură – adică cu Eliza Augustovna – scoase

[1] După legenda biblică, tânărul Iosif, devenind sclavul faraonului Pantefrie, respinge dragostea soției acestuia, Putifar (n. ed.).

scrisoarea. Pieptul ei masiv se zbuciuma; cu mâinile tremurânde, despături scrisoarea, începu s-o citească și deodată scoase un strigăt de parcă o șopârlă sau o broască, ascunsă până atunci în scrisoare, i-ar fi alunecat în sân. Trei cameriste intrară în fugă în cameră; Eliza Augustovna apucă scrisoarea. Glafira Lvovna ceru să i se dea apă de colonie, iar camerista, speriată, se zăpăci și îi turnă în cap niște soluție de amoniac...

— *Ah, le traître, le scelerat!...*[1] Cine se putea aștepta la așa ceva din partea acestei mironosițe!... Ai văzut ce face englezoaica noastră?... Nu, neamul ăsta de mârlani nu-l poți înnobila; niciun pic de recunoștință, nimic! Am încălzit o năpârcă la sân!

Eliza Augustovna se simțea în situația unui funcționar pe care l-am cunoscut și care, după ce reușise toată viața să escrocheze pe cei din jur, își dăduse demisia, convins că este de neînlocuit; demisionase cu gândul că va fi reținut în slujbă – și se trezise cu demisia primită; după ce înșelase o viață întreagă, sfârșise prin a se înșela pe el însuși. Ca orice femeie deșteaptă, guvernanta pricepu îndată cum stă chestia, își dădu seama ce gafă făcuse, dar totodată înțelese că și Glafira Lvovna și ea sunt în mâinile lui Kruțiferski în aceeași măsură în care și ele îl au pe el la mână; se gândi că dacă gelozia Glafirei Lvovna îl va supăra, el ar putea s-o pârască pe Eliza Augustovna, și chiar dacă nu va avea cum să dovedească, tot va trezi neîncrederea în sufletul lui Alexei Abramovici. În timp ce chibzuia cum să potolească mânia Didonei[2] părăsite, Alexei Abramovici intră în dormitor căscând și făcându-și semnul crucii în dreptul gurii... Eliza Augustovna era disperată.

— Alexis, strigă plină de indignare Glafira Lvovna, nici prin gând nu mi-ar fi trecut vreodată că s-ar putea întâmpla așa ceva! Închipuiește-ți, dragul meu, acest profesor modest e în corespondență cu Liubonka! Și încă ce corespondență!! Te ia groaza când citești! A nenorocit-o pe biata orfană! Te rog, chiar mâine să plece din casa noastră! Gândește-te, sub ochii fiicei noastre... E drept, ea e încă un copil, dar asta poate să-i influențeze imaginația!

Alexis nu prea prindea repede tâlcul lucrurilor și nici nu judeca repede situațiile. Ș-apoi era tot atât de surprins de cele

---

[1] Ah, trădătorul, sceleratul! (fr.) (n. t.)

[2] *Didona* - personaj din *Eneida* de Virgiliu (70-19 î.e.n.) (n. ed.).

auzite, cât fusese de surprins în luna de miere, când Glafira Lvovna îl conjurase pe mormântul mamei sale și pe țărâna tatălui său să-i îngăduie să crească ea copilul dragostei lui nelegiuite. Afară de aceasta, lui Negrov îi era tare somn; clipa pentru comunicarea corespondenței surprinse nu fusese bine aleasă: un om somnoros nu poate decât să se supere pe cel care nu-l lasă să doarmă – nervii acționează slab, iar organismul întreg se resimte din cauza oboselii.

— Ce este? Ce fel de corespondență poate să aibă Liuba?

— Da, da, Liubonka întreține corespondență cu studentul ăsta... Virtuoasa noastră... Ce să mai vorbim! La ce te poți aștepta de la oameni veniți pe lume în felul ăsta!

— Ei, și ce-i în corespondența asta? S-au înțeles cumva? Ai? Poftim de păzește o fată de șaptesprezece ani! Nu degeaba stă mereu singură, ba că o doare capul, ba una, ba alta... Păi, așa nu merge! Am să-l oblig pe ticălosul ăsta să se însoare cu ea! Ce, a uitat în casa cui se află? Unde-i scrisoarea? Tii, drăcia dracului, ce scris mărunt! Ditamai profesorul și nici nu știe să scrie! Mâzgălește acolo niște purici și cu asta, gata! Ia citește, Glașa.

— Nici prin gând nu-mi trece să citesc asemenea obrăznicii!

— Prostii! Coșcogea muiere de patruzeci de ani și tot mai faci pe naiva! Dașka, adu-mi ochelarii din birou.

Dașka, care cunoștea bine drumul spre birou, aduse ochelarii. Alexei Abramovici se așează lângă lumânare, căscă, își ridică buza de sus, ceea ce dădu nasului său o expresie foarte respectabilă, făcu ochii mici și începu să citească icnit și cu o pronunțare greoaie și cam școlărească:

„... Da, fii Alina mea. Te iubesc la nebunie, cu pasiune, cu entuziasm! Numele dumitale înseamnă dragoste...”

— Ce fleacuri! adăugă generalul. Auzi colea: *„Nu nutresc nicio speranță, nici nu îndrăznesc să visez la dragostea dumitale, dar îmi simt pieptul încătușat și nu pot să nu-ți mărturisesc iubirea mea. Iartă-mă, la picioarele dumitale te implor, iartă-mă...”* Ce prostii! și asta-i numai începutul paginii întâi. Nu, frățioare, îmi ajunge! N-am niciun chef să-ți citesc aiurelile!... Nu era de datoria voastră să fiți cu ochii în patru? Unde ați fost? De ce i-ați lăsat?... Dar, la urma urmei, nu-i o nenorocire chiar atât de mare; muierile au păr lung și mintea scurtă. Ce mare lucru ați găsit în scrisoare? Vorbărie goală. Iar despre treaba ceea nu se

spune nimic... În definitiv, Liubei i-a venit timpul să se mărite, și nici el nu-i de lepădat. Doctorul spune că aparține clasei a zecea. Cât despre ea, să încerce numai să mi se împotrivească... Dar, mâine dimineață o să vedem mai limpede ce avem de făcut; e vremea să ne culcăm; cu bine, Lizaveta Augustovna... Ai ochi ageri, și uite că ți-a scăpat... Las' c-om mai sta de vorbă mâine!

Generalul începu să se dezbrace și peste un minut sforăia. Adormise cu gândul că tânărul Kruțiferski nu mai scapă de el. Ca să-l pedepsească, îl va sili să se însoare cu Liuba, și, în felul acesta, să-i facă un rost și fetei.

Fusese o zi cu ghinioane. Glafira Lvovna nici nu se așteptase ca în mintea lui Negrov lucrurile să ia o asemenea întorsătură; uitase că în ultimul timp chiar ea îi tot spusese că venise vremea ca Liuba să se mărite. Acum, cu disperarea unei femei trecute, cuprinsă de văpaia dragostei, se trânti în pat, gata să muște pernele. Sau, cine știe, poate le-a și mușcat...

În timpul acesta, bietul Kruțiferski zăcea afară, pe iarbă. Dorința lui de a muri era în clipa aceea atât de sinceră și atât de puternică, încât dacă ar fi trăit pe vremea guvernării celor trei doamne Parce[1], acestea, probabil, n-ar mai fi rezistat și i-ar fi tăiat firicelul vieții. Copleșit de sentimente dureroase, chinuit de disperare, frică și rușine, istovit la culme, sfârși prin ceea ce făcuse Alexei Abramovici de la bun început, adică prin a adormi. Dacă n-ar fi avut *febris erotica*[2], cum îi spunea dragostei doctorul Krupov, el ar fi făcut fără îndoială o *febris catharralis*[3], dar roua rece i-a fost binefăcătoare; somnul lui, agitat la început, deveni până la urmă liniștit. Când peste vreo trei ore se trezi, soarele tocmai stătea să răsară... Heine are perfectă dreptate când spune că soarele e o poveste veche: ici răsare, colo apune... și cu toate acestea, povestea asta veche nu e rea deloc și nu încape îndoială ce puternică impresie a făcut ea asupra tânărului nostru îndrăgostit. Aerul era curat, îmbălsămat de miresme; valul subțire de rouă începea să se destrame lăsând în urmă-i milioane de stropi scânteietori; lumina purpurie a zorilor și umbrele neobișnuite ale primului ceas al zilei dădeau

---

[1] Parce – în mitologia greacă, cele trei zeițe care dispuneau de viața omului (n. ed.).

[2] Frigurile dragostei (lat.) (n. t.).

[3] Febră cataralâ, guturai (lat.) (n. t.)

copacilor, caselor țărănești și tuturor lucrurilor din jur o înfățișare nouă, ciudat de elegantă. Văzduhul vuia de ciripitul păsărilor, și cerul era senin. Dmitri Iakovlevici se sculă și-și simți sufletul mai ușurat; în fața lui șerpuia drumul; stătu mult timp cu ochii la el gândindu-se dacă n-ar face mai bine să plece, fugind de oamenii care-i descoperiseră taina, taina lui cea sfântă, pe care el singur o scăpase în tină. Cum să se întoarcă acasă, cum să dea ochi cu Glafira Lvovna?!... Mai bine fuga! Dar cum s-o lase pe *Ea*, de unde să ia atâta putere să se despartă de *Ea*?... Și, cu pași rari, porni înapoi.

Intrând în grădină zări în aleea teilor o rochie albă; sângele îi năvăli în obraji, când își aduse aminte de eroarea lui, de prima sărutare... Dar de data asta era vorba chiar de Liubonka. Se așezase pe banca ei preferată și privea, tristă și gânditoare, în depărtări. Sprijinindu-se de un pom, Dmitri Iakovlevici o privi cu o încântare poetică, aproape în extaz. Într-adevăr, în clipa aceea Liubonka era uimitor de frumoasă. Cufundată în gânduri, părea tristă, și tristețea aceasta dădea trăsăturilor ei energice și totodată feciorelnic de gingașe și minunate, un aer maiestos. Tânărul nostru rămase multă vreme într-o contemplare mută; privirea lui era plină de iubire, de evlavie; în cele din urmă hotărî să se apropie de ea. Simțea o nevoie imperioasă de a-i vorbi; trebuia s-o prevină de întâmplarea cu scrisoarea. Liubonka se simți stingherită când îl văzu, dar gesturile și mișcările ei nu aveau nimic artificial ori teatral; aruncă o privire fugară asupra toaletei ei matinale – nu se așteptase să dea ochi cu cineva – o potrivi la repezeală, apoi își ridică ochii liniștiți și senini spre Dmitri Iakovilevici. Kruțiferski rămăsese în fața ei, cu mâinile împreunate pe piept. Întâlnindu-i privirea rugătoare și plină de iubire, de suferință, de speranță și de încântare, Liubonka îi întinse mâna și el i-o strânse cu lacrimi în ochi... Ce ființă minunată e omul în tinerețe, domnilor!...

Mărturisirea care-i scăpase tânărului cu prilejul lecturii baladei *„Alina și Alsim”* o tulburase adânc pe Liubonka. Cu perspicacitatea ei de femeie, despre care am mai vorbit, simțise cu mult înainte că e iubită, dar atunci nu fusese decât o presupunere pe care cuvintele nu o confirmaseră încă. Acum însă, cuvântul fusese rostit și în ajun Liubonka scrisese în jurnalul ei:

„Aproape că nu reușesc să-mi adun gândurile. Doamne, cum a plâns! N-aș fi crezut niciodată că un bărbat poate să plângă așa! Privirea lui e atât de caldă și de gingașă, e atât de blândă, blândă ca vocea lui... Mi-a fost atât de milă de el! Mă gândesc că dacă aș fi ascultat de îndemnul inimii mele, i-aș fi spus că-l iubesc și l-aș fi sărutat pentru a-l mângâia. Ar fi fost fericit... Da, el mă iubește, văd; și eu îl iubesc. Ce deosebire e între el și toți bărbații pe care i-am cunoscut până acum! Ce om nobil și delicat! Mi-a vorbit despre părinții lui: ce mult ține la ei! De ce mi-a spus: «Fii Alina mea!» Că doar am un nume al meu și numele meu e frumos! Îl iubesc și aș putea să fiu a lui rămânând eu însămi, fără a-mi schimba felul de a fi... Sunt demnă oare de iubirea lui? Mi se pare că nu sunt în stare să iubesc cu atâta putere! Din nou mă frământă acest gând negru, chinuitor...”

— La revedere, îi spuse Liubonka. Să nu-ți fie frică din cauza scrisorii! Eu nu mă tem de nimic, pentru că îi cunosc.

Îi strânse apoi mâna cu multă prietenie și drăgălășenie și dispăru printre copaci. Kruțiferski rămase pe loc. Stătuseră mult de vorbă. Fericirea lui era acum mai mare decât nefericirea din ajun. Își aducea aminte de fiecare cuvânt spus de ea, se lăsa furat de visurile cele mai fantastice, în care toate imaginile erau dominate de același chip, de chipul ei... Dar visările lui fură întrerupte de feciorul din casă, care venise să-l cheme la Negrov. Era prima oară că Negrov îl chema atât de devreme...

— Ce s-a întâmplat? îl întrebă Kruțiferski cu aerul unui om căruia i se turnase pe neașteptate o căldare de apă rece în cap.

— Apoi, ce să fie? Poftiți la boier, îi răspunse feciorul destul de obraznic. Se vedea că întâmplarea cu scrisoarea ajunsese și la urechile slugilor.

— Îndată, răspunse Kruțiferski mort de frică și rușine.

De ce să-i fie teamă? Nu există doar nicio îndoială că Liubonka îl iubește: ce-i mai lipsea? Și totuși, era mort de frică, ba și de rușine; nu-și dădea câtuși de puțin seama că situația Glafirei Lvovna nu era cu nimic mai de invidiat decât a lui. Nici nu-și putea închipui cum va da ochi cu dânsa. Se știe că au fost cazuri când pentru a îndrepta o stângăcie s-au comis și crime...

— Ei, drăguțule?! spuse Negrov cu un aer impunător, potrivit problemei importante care-l preocupa. Ia să-mi spui și mie, unde ai învățat dumneata, mă rog, să scrii bilețele de dragoste? La

universitate, cumva?

Kruțiferski rămase mut; era atât de emoționat, încât tonul lui Negrov nu-l jignea. Figura lui plouată și chinuită îl ațâță și mai mult pe Alexei Abramovici care continuă, cu glas ridicat, privindu-l pe Dmitri Iakovlevici drept în față:

— Cum de ai îndrăznit, stimate domn, să te apuci în casa mea de asemenea lucruri? Dar ce-ți închipui că este casa mea? D-apoi eu, ce, crezi că sunt prost? Rușine, tinere, rușine! Este imoral să seduci o biată fată care nu are nici părinți, nici apărători, nici avere... Ce vremuri am ajuns! Și asta fiindcă vă învață de toate, și gramatică și aritmetică, dar morală nu!... Să compromiți o fată, să-i pătezi bunul renume...

— Dați-mi voie, răspunse Kruțiferski, în sufletul căruia conștiința situației stupide în care se afla făcu încetul cu încetul loc indignării. Dar ce-am făcut, mă rog? O iubesc pe Liubov Alexandrovna (îi spuneau Alexandrovna, probabil pentru că pe tatăl ei îl chema Alexei, iar pe feciorul de casă, soțul mamei sale, Aksion) și am îndrăznit să i-o mărturisesc. Credeam că nu voi putea să-i spun niciodată un singur cuvânt despre dragostea mea, și nici nu știu cum s-a întâmplat asta. Dar ce găsiți reprobabil? De ce credeți că am intenții urâte?

— Iată de ce: dacă ai fi avut intenții cinstite, n-ai fi încercat să zăpăcești fata cu răvașele dumitale dulci, ci ai fi venit la mine. Știi doar bine că este, totuși, fata mea, și trebuia să vii la mine să-mi ceri consimțământul și aprobarea. Când colo, dumneata ai luat-o pe scara de serviciu și iată că ai fost prins! Te rog, așadar, să nu ai nicio pretenție față de mine. În casa mea nu admit asemenea amoruri. Știu eu ce ușor e să-i sucești capul unei biete copile! Nu m-am așteptat deloc la așa ceva din partea dumitale! Bine te-ai mai prefăcut, lăsându-mă să cred că ești un om modest! D-apoi și ea s-a distins, nimic de zis! Frumos ne-a mai răsplătit pentru educația și creșterea pe care i-am dat-o! Glafira Lvovna a plâns toată noaptea!

— Scrisoarea e în mâinile dumneavoastră, observă Kruțiferski, și chiar din cuprinsul ei se poate vedea că e prima!

— Prima e cea mai gravă întotdeauna! Spune-mi, tinere, în această primă scrisoare i-ai cerut mâna sau nu?

— Nici n-am îndrăznit să mă gândesc la așa ceva!

— Și de ce, mă rog, la asta te arăți așa de timid, pe când la altele ești atât de îndrăzneț? Cu ce scop ai rânduit puricii ăștia

pe o coală întreagă de hârtie, mâzgălită de sus până jos?

— Vă rog să mă credeți, răspunse Kruțiferski, uimit de cuvintele lui Negrov, că nici n-am îndrăznit să mă gândesc că aș putea cere mâna Liubovei Alexandrovna! Aș fi cel mai fericit muritor dacă aș putea spera că...

— Mofturi! Uite ce vă învață la universitate, să zăpăciți lumea cu vorbăria voastră! Dar ia să-mi spui, te rog, admițând că ți-aș da voie să ceri mâna Liubei și aș fi dispus s-o mărit cu dumneata, din ce crezi c-o să trăiți?

Negrov, desigur, nu făcea parte din categoria oamenilor prea inteligenți, dar era din plin înzestrat cu acea îndemânare proprie națiunii noastre, cu acea înclinare deosebită spre practicism, definită cu expresia cam tare de „om descurcăreț”. Visa de la un timp s-o mărite cu orice preț pe Liuba, mai cu seamă de când onorabilii părinți observaseră că în prezența ei scumpa lor Lizanka pierde foarte mult. De altfel, cu mult înainte de întâmplarea cu scrisoarea, Alexei Abramovici se gândise de câteva ori să-l însoare pe Kruțiferski cu Liubonka și să-i facă rost, undeva, de vreo slujbă. Gândul acesta fusese zămislit de un alt gând, care-l frământase mai înainte și potrivit căruia își spusese că dacă se va ivi vreun secretăraș de treabă, Liuba ar trebui să se mărite cu el. Primul lucru la care se gândi Negrov cum aflase de dragostea lui Kruțiferski a fost că va trebui să-l silească să se însoare; credea că scrisoarea cu pricina nu fusese decât o șotie și că tânărul nu avea de gând să-și bage atât de ușor capul la jugul căsniciei. Din răspunsurile lui Kruțiferski, Negrov înțelesese însă că acesta era gata să se căsătorească, și de aceea schimbase pe loc direcția atacului, atingând latura materială a chestiunii, de teamă ca tânărul să nu-i ceară zestre.

Kruțiferski tăcea. Întrebarea lui Negrov îi apăsa inima ca o lespede grea.

— Nu cumva ți-ai făcut o idee greșită despre averea ei? continuă Negrov. Liuba n-are niciun fel de avere și nici n-are de unde să se aștepte la ceva! Bineînțeles că din casa mea n-o să plece cu cămașa de pe ea, dar în afară de haine nu pot să-i mai dau nimic! Îmi crește fata și ca mâine-poimâine ajunge și ea de măritat!

Kruțiferski spuse că pe el chestiunea zestrei nu-l interesează câtuși de puțin. Negrov rămase mulțumit de felul cum s-a rezolvat problema, gândind în sinea lui: „Ce prost! și mai

pretinde că e învățat!”

— Uite ce e, dragul meu! O treabă bună nu se începe de la coadă. Înainte de a te apuca să scrii răvașe și să scoți din minți fata, ar fi trebuit să te gândești ce o să faci mai departe. Dacă o iubești într-adevăr și vrei s-o ceri în căsătorie, de ce nu te-ai îngrijit să-ți aranjezi situația?

— Dar ce să fac? întrebă Kruțiferski cu un glas care ar fi zguduit orice om de suflet.

— Cum, ce să faci? După cât se pare, nu ai o situație prea strălucită! Lasă-te de aritmetică și de versuri și cere o slujbă la stat! Ajunge cât ai tăiat frunză câinilor! Omul trebuie să aducă folos societății, nu-i așa? Cere să ți se dea o slujbă la administrația gubernială. Viceguvernatorul mă cunoaște, așa încât, cu timpul, o să ajungi consilier. Ce-ți mai trebuie? O să ai și o bucată de pâine asigurată, și o muncă onorabilă...

Kruțiferski nu se gândise niciodată să ceară vreo slujbă nici în administrația de stat, nici în orice altă administrație. I-ar fi fost tot atât de greu să se imagineze într-un post de consilier, cum greu i-ar fi fost să se închipuie pasăre, arici, bondar sau mai știu eu ce. Dar în adâncul sufletului său recunoștea că Negrov are, în fond, dreptate. Cu lipsa lui de perspicacitate nu-și dădu seama de bizara atitudine a lui Negrov care pe de o parte susținea că Liubonka nu are niciun fel de avere și că nici nu are de unde aștepta, iar pe de alta dispunea de mâna ei ca un adevărat tată!

— Mai bine ar fi să ocup un post de profesor de liceu, spuse, în sfârșit, Dmitri Iakovlevici.

— Asta-i mai prost. Ce e un profesor de liceu? E și nu e slujbaș, nu e niciodată poftit la guvernator – poate doar dacă ajunge director – și are o leafă de nimic!

Negrov vorbea acum cu tonul lui obișnuit. Nu mai avea niciun fel de îndoială în ce privește negocierea afacerii și era convins că Kruțiferski nu-i mai scapă.

— Glașa! strigă Negrov spre camera de alături: Glașa!

Kruțiferski înlemni. Era convins că ultimul sărut de dragoste al Glafirei Lvovna era pentru ea tot atât de important cât de important fusese pentru el primul lui sărut, care-și greșise însă adresa.

— Ce este? răspunse Glafira Lvovna.

— Vino încoace!

Glafira Lvovna intră cu un aer mândru și maiestos, care

bineînțeles nu i se potrivea deloc și care nu prea reușea să-i ascundă turburarea. Din păcate, Kruțiferski nu era în stare să observe acest lucru; îi era teamă s-o privească în față.

— Uite, Glașa, spuse Negrov, Dmitri Iakovlevici cere mâna Liubonkăi. Noi am crescut-o și am ținut totdeauna la ea ca la fiica noastră și avem dreptul să dispunem de mâna ei; totuși, nu strică să stăm de vorbă și cu ea; asta însă e treaba ta, treabă de femeie.

— Dumnezeule! Dumneata o ceri pe Liuba? Ce surpriză! spuse cu amărăciune în glas Glafira Lvovna. Parcă ar fi o scenă din *„Noua Eloiză”*[1].

Eu, dacă aș fi fost în locul lui Kruțiferski, i-aș fi răspuns, ca să nu rămân mai prejos de erudiția Glafirei Lvovna: „Da, iar întâmplarea de aseară din balcon a fost o scenă din Faublas”[2].

Kruțiferski însă nu spuse nimic.

Negrov se sculă – semn că socotea lucrurile limpezite – și adăugă:

— Te rog însă nici să nu te gândești la mâna Liubonkăi până când nu obții o slujbă. Și te mai sfătuiesc ceva, domnul meu: fii cu băgare de seamă! Am să te supraveghez cu atenție! De fapt, nici n-ar trebui să mai rămâi în casa mea! Prea multă bătaie de cap am avut până acum cu domnișoara Liubonka!

Kruțiferski ieși. Glafira Lvovna vorbi despre el cu adânc dispreț și-și încheie discursul cu afirmația că o ființă atât de rece ca Liubonka se va mărita cu oricine, dar că nimeni nu va fi fericit cu ea.

A doua zi dimineața, Kruțiferski ședea în camera lui cufundat în gânduri. Nici patruzeci și opt de ore nu trecuseră de la lectura baladei *„Alina și Alsim”* și acum, dintr-o dată, era aproape logodit! Ea era logodnica lui, el va deveni funcționar... Ce stranie fatalitate dispunea de viața lui, ridicându-l pe culmea fericirii omenești! Și prin ce joc ciudat de împrejurări!! Prin faptul că sărutase o femeie, în loc să sărute alta, și-i dăduse un bilețel care nu-i era adresat ei! Nu era oare totul un vis, o minune? Apoi își aduse aminte de toate vorbele și de privirile Liubonkăi, de clipele acelea trăite în aleea teilor, și în sufletul lui își făcu loc un sentiment solemn și atotcuprinzător.

---

[1] *Noua Eloiză* – roman de Jean-Jacques Rousseau (1712-1778)

[2] *Aventurile amoroase ale cavalerului Faublas* – roman de Louvet de Couvray (1760-1797) (n. ed.).

Deodată răsunară pași grei pe scara în spirală care ducea spre camera lui. Kruțiferski tresări. Aștepta cu un fel de teamă apariția omului cu călcătura aceasta grea. Ușa se deschise și în cameră intră vechea noastră cunoștință, doctorul Krupov. Apariția lui îl surprinse pe candidatul nostru. Aproape în fiecare săptămână venea o dată – uneori și de două ori – la Negrov, dar nu urcase niciodată sus, până la camera lui Kruțiferski. Vizita lui prevestea ceva neobișnuit.

— Afurisită scară! rosti el gâfâind și ștergându-se pe obraz cu batista *albă*. Ce cameră ți-a mai dat și Alexei Abramovici!

— Ah, Semion Ivanovici! spuse repede Kruțiferski, înroșindu-se.

— Tii! continuă doctorul. Ce priveliște minunată... Ce se vede colo, departe, în dreapta? Nu cumva biserica din Dubasovo?

— Mi se pare că da, dar nu sunt sigur, răspunse Kruțiferski, privind atent spre stânga.

— Tot student ai rămas! Incorigibil student! Cum așa?! Stai de luni de zile aici și nu știi ce se vede pe ferestrele odăii dumitale? Of, tinerețe, tinerețe! Ia dă-mi mâna să-ți iau pulsul!

— Slavă domnului, sunt sănătos, Semion Ivanovici!

— Poftim, slavă domnului! continuă doctorul luându-i pulsul. Am bănuit asta: pulsul e accelerat și inegal. Ia stai... unu, doi, trei, patru... febril, activitatea vitală prea intensă... Cu un puls ca ăsta, omul face fel de fel de neghiobii! Dacă ai fi avut un puls normal, care să bată egal: tuc, tuc, tuc, n-ai fi ajuns niciodată în halul ăsta! Am aflat jos, domnule dragă, că vrei să te însori. Auzit-am bine sau m-a înșelat auzul? „Că doar nu-i băiat prost, mi-am zis, l-am adus tocmai din Moscova... Nu-mi vine a crede! Ia să mă duc să văd.” Când colo, asta e: accelerat și inegal; cu un puls ca ăsta ești în stare nu numai să te însori, dar să faci cine știe ce prostii! Cum se poate cineva hotărî să facă un pas atât de important într-o stare febrilă ca asta? Gândește-te bine! Fă mai întâi un tratament, repune-ți organul gândirii – adică creierul – într-o stare normală de funcțiune, ca să nu fie împiedicat de afluxul sângelui. Dacă vrei să-ți trimit felcerul, să-ți ia puțin sânge, așa, cam o cană și jumătate!...

— Vă mulțumesc, dar nu-i nevoie.

— De unde știi dumneata dacă este sau nu nevoie, că doar n-ai făcut medicina, pe când eu am făcut-o! Bine, să zicem că nu vrei să ți se ia sânge! Înghite atunci sare amară. Uite, am la

mine trusa cu medicamente și pot să-ți dau.

— Vă sunt foarte recunoscător pentru grija pe care mi-o purtați, dar trebuie să vă previn că sunt sănătos, că nu-mi arde deloc de glumă, și că într-adevăr vreau (aici șovăi însă o clipă)... vreau să mă însor și nu înțeleg ce obiecțiuni ați avea împotriva fericirii mele!

Fața bătrânului deveni gravă.

— Îmi ești drag și de aceea îmi pare rău de dumneata. Fără să vrei, mi-ai amintit acum, la apusul zilelor mele, de tinerețea mea și mi-ai trezit în suflet multe amintiri din trecut; nu-ți doresc decât binele și am socotit că aș face o crimă de neiertat dacă aș tăcea. Vrei să te însori la vârsta asta? Nu vezi că Negrov te păcălește?... Ești tulburat, știu, și nici nu vrei să mă asculți. Totuși, am să te fac să mă asculți. Vârsta îmi dă acest drept.

— O, nu, Semion Ivanovici, spuse tânărul cam încurcat la auzul acestor cuvinte. Eu înțeleg că faceți asta din dragoste pentru mine, că-mi doriți binele, spunându-vă părerea; dar îmi pare rău că e oarecum de prisos și chiar prea târziu...

— O, dacă n-ai avea decât această obiecție împotriva părerii mele, n-ar fi nimic! Nu e niciodată prea târziu să te oprești. Căsătoria... da, căsătoria e o chestiune foarte grea și complicată! Păcat numai că la asta nu se gândesc niciodată cei care se căsătoresc. Adică se gândesc ei, dar după aceea, și atunci cântăresc lucrurile pe îndelete, dar e cam târziu... Toate acestea nu sunt decât *febris erotica*; ce să mai stea omul să se gândească la pasul pe care-l face, când pulsul îi zvâcnește cum îți zvâcnește dumitale acum! Dumneata, prietene, mizezi acum totul. Poate că o să reușești să sară banca, ori poate... Dar spune-mi, ce om deștept acceptă riscul ăsta? Bine, să zicem că la cărți ești singur vinovatul și deci tot tu trebuie să fii pedepsit: ai găsit ce ai căutat. Pe câtă vreme în căsnicie dacă te îneci, mai tragi după tine la fund un om! Gândește-te, gândește-te bine, Dmitri Iakovlevici! Nu mă îndoiesc că dumneata o iubești, că și ea te iubește, dar asta nu înseamnă nimic. Fii sigur că dragostea o să treacă și într-un caz și în celălalt; fie că te hotărăști să renunți la ea și să pleci undeva, fie că te însori. Ba în cazul ăsta o să treacă și mai repede; am fost și eu îndrăgostit și nu o dată, ci de vreo cinci ori, dar m-a ocrotit dumnezeu, și acum, când mă întorc acasă, pot să mă odihnesc în liniște după munca zilei; ziua aparțin bolnavilor mei, iar seara mi-o petrec la o partidă de

cărți și mă culc apoi fără grijă... Pe când însurat... Nevasta înseamnă bătaie de cap, griji, copii... Ajungi să-ți spui: piară toți, numai ai mei să trăiască! O duci greu unde stai, dar e și mai greu să te muți; încep vorbele, mahalagismele... Te învârtești în casă ca un năuc, cartea o lepezi și o uiți sub pat, trebuie să te gândești să faci rost de bani, de mâncare. Acum însă, să luăm cazul dumitale: chiar dacă te strânge uneori nevoia – puțin îți pasă, trece! Ni se întâmpla uneori mie și lui Anton Ferdinandovici – îl cunoști doar – să rămânem fără bani, și foamea nu răbda, și nici pofta de fumat nu se lăsa mai prejos; cu gologanii pe care-i mai aveam cumpăram un pachet de tutun și mâncam pâine goală; dacă cumpăram o bucată de slănină – nu mai fumam, și făceam haz de toate astea. Când ai nevastă însă, e altceva! Începe să plângă, îți pare rău de ea...

— O, nu! Fata asta, sunt sigur, va găsi în ea destulă tărie să îndure nevoia. Dumneavoastră n-o cunoașteți!

— Apoi asta, dragul meu, e și mai rău! Dacă ar începe să țipe în gura mare, te-ar scoate cel puțin din sărite, ai da naibii totul și ai pleca. Dar dacă o să tacă și o să tot slăbească, o să-ți spui în gând: „Sărmana de ea, de ce oare am târât-o după mine ca să îndure foamea...” și ai să-ți tot bați capul cum să faci rost de bani. Bineînțeles, pe cale cinstită n-ai să ai cum găsi, iar de pungășii n-ai să te apuci. Și atunci, după ce ai să te sucești încolo-încoace, ca să-ți limpezești capul, ai să-i tragi un rachiuaș – de fapt nu e rău, și eu uneori îl folosesc pentru digestie – apoi de amărăciune, ai să-i mai tragi unul și încă unul și... mă înțelegi? Ei, dar să admitem că ai să ai o bucată de pâine asigurată... dar numai atâta, căci deși e fiica lui Negrov și deși Negrov e foarte bogat, el nu-i dintre cei care își dezleagă bucuros baierele pungii. Îl cunosc doar de atâta vreme! Uite, pentru fiică-sa a avut grijă să pregătească de zestre cinci sute de suflete, dar Liubonkăi – dacă i-o da vreo cinci mii de ruble, mare pricopseală!... Of-of-of! Îmi pare rău de tine, Dmitri Iakovlevici! Isprăvi de astea n-au decât să facă alții din care nu poate ieși nimic mai bun, dar dumneata ar trebui să te lipsești! Ți-aș propune alt loc; dacă ai pleca de aici cât mai repede, ai vedea că și dragostea s-ar risipi; s-a făcut un loc vacant foarte bun la noi, la liceu. Lasă copilăriile! Fii bărbat!

— Eu vă mulțumesc, Semion Ivanâci, pentru grija pe care mi-o purtați, dar totul e de prisos. Vreți să mă speriați ca pe un copil.

Mai bine renunț la viață decât să renunț la îngerul acesta! Nici n-am cutezat să râvnesc la o asemenea fericire! Dumnezeu a vrut să fie așa...

— Tii, dar rău te-a mai pocnit! spuse neînduplecatul Krupov. Și când te gândești că eu sunt acela care te-a împins spre pierzanie. De ce-a trebuit să te recomand în casa asta? Dumnezeu a vrut – asta e! Negrov te-a păcălit. Negrov și tinerețea ta. Dacă-i așa, fie, nu vreau să-ți ascund nimic. Am văzut multe pe lumea asta, dragă Dmitri Iakovlevici, și nu m-aș lăuda că sunt cine știe ce inteligență, dar am învățat să cunosc oamenii. Știi, profesiunea noastră, a medicilor, ne poartă nu prin saloane și săli de recepție, ci prin birouri și dormitoare. Am văzut în viața mea mulți oameni, și nu mi-a scăpat nimeni până nu l-am observat și în cele mai mărunte ascunzișuri ale firii lui! Voi vedeți oamenii numai în livrea și în haine de carnaval, pe când noi pătrundem în dosul culiselor. Am asistat la destule scene de familie, în care și-au arătat adevărata față! *Homo sapiens*![1] *Sapiens*, pe dracu! Fiara, fiara cea mai sălbatică, în bârlogul ei, e blândă, dar omul, în bârlogul lui, e mai rău ca o fiară... Despre ce oare începusem să vorbesc?... A... da... da... Prin urmare, m-am deprins să cunosc oamenii. Logodnica asta a dumitale nu ți se potrivește! Ochii, culoarea feței, fiorul acela care-i străbate uneori obrazul – e un pui de tigru care nu-și cunoaște încă puterea, pe câtă vreme dumneata... Dumneata ești ca o fată mare; dumneata, frățioare, ai fire de nemțoaică, în gospodăria dumitale o să cânte găina! Apăi, gândește-te, bine-i așa?

Kruțiferski se simți jignit de ultimele cuvinte ale interlocutorului său și, contrar obiceiului, îi spuse destul de rece:

— Înțeleg că sunt cazuri în care cei care intervin caută să te ajute, dar nu văd pentru ce-mi țineți dumneavoastră cuvântarea asta! Poate că tot ceea ce spuneți să fie adevărat. N-am să vă contrazic. Viitorul e un mister. Eu însă știu un lucru, și anume: că n-am decât două căi de urmat. Unde mă vor duce ele, e greu de spus. Sigur este însă că pentru mine nu există o a treia cale. Din două, una, ori mă arunc în gârlă, ori mă hotărăsc să fiu omul cel mai fericit!

— Atunci ar fi mai bine să te arunci în gârlă. Așa cel puțin termini o dată pentru totdeauna! spuse Krupov cam jignit, și-și

[1] Omul înțelept (lat.) (n. t.).

scoase din buzunar batista roșie.

Convorbirea aceasta, bineînțeles, n-a dat rezultatele la care se aștepta doctorul Krupov. O fi fost el un medic bun pentru bolile trupești, dar în bolile sufletești nu prea dădea dovadă de abilitate.

Doctorul judeca probabil din propria lui experiență puterea pe care iubirea o are asupra oamenilor. Din spusele lui am văzut că fusese îndrăgostit de mai multe ori și că, deci, avea în această privință o practică serioasă, dar tocmai de aceea nu putea el să judece iubirea unică, iubirea pe care omul o încearcă o singură dată în viață.

Krupov plecă supărat și, în aceeași seară, invitat fiind la masă, la viceguvernator, peroră timp de o oră, dezvoltându-și subiectul favorit: bârfi femeia și viața de familie, uitând că viceguvernatorul era însurat pentru a treia oară și că avea din fiecare căsătorie câțiva copii.

Cuvintele lui Krupov nu l-au impresionat aproape deloc pe Kruțiferski – și zic *aproape*, fiindcă în sufletul lui a rămas totuși un sentiment confuz, nelămurit, dar apăsător, ca acela care te cuprinde ori de câte ori te grăbești să ajungi la o petrecere și ți se întâmplă să auzi un croncănit lugubru de cioară sau să-ți iasă o înmormântare în drum. Toate astea, bineînțeles, dispărură însă în clipa când o văzu din nou pe Liubonka.

— Se pare că povestirea asta se apropie de sfârșit, veți spune dumneavoastră, bucuroși foarte, bineînțeles.

— Iertați-mă, dar povestirea noastră n-a început încă! am să vă răspund eu, cu tot respectul cuvenit.

— Bine, dar acuma n-a mai rămas decât să trimitem după preot!

— O fi, dar eu sunt de părere că sfârșitul vine numai în clipa în care preotul e chemat să-i dea omului ultima împărtășanie, și uneori, nici chiar atunci. Când însă acest slujitor al bisericii vine să cunune pe cineva, asta înseamnă că începe o povestire cu totul nouă în care numai personajele sunt aceleași. Ele nu vor întârzia să reapară în fața dumneavoastră.

V

VLADIMIR BELTOV

În anii *** – de altfel nu este nevoie de o precizare geografică și astronomică a locului și a timpului – deci în secolul al XIX-lea avură loc în orașul N. N., capitală de gubernie, alegerile nobilimii. Orașul începu să se însuflețească; tot mai des se auzea clinchet de zurgălăi și uruitul poștalioanelor, tot mai des se puteau vedea rădvane și trăsuri boierești de toate mărimile și de toate modelele, pline ochi cu tot felul de catrafuse și de merinde, cu slugi îmbrăcate în mantale și cojoace, încinse cu ștergare la brâu și cocoțate în grupuri pitorești pe mormanele de bagaje. Când intrau în oraș, unii dintre acești servitori porneau pe jos, salutând pe băcanii ieșiți în ușile prăvăliilor și zâmbind slujnicelor adunate pe la porți, în timp ce alții dormeau în cele mai ciudate și incomode poziții. Încetul cu încetul, caii boierești transportară aproape toate notabilitățile în orașul de reședință al guberniei. Sosise și sublocotenentul în rezervă Driagalov, care se și apucase să-și împodobească cu perdele purpurii ferestrele locuinței, închiriate cu ultimii bani pe care-i mai avea; era nelipsit la toate alegerile din cinci gubernii și frecventa regulat iarmaroacele cele mai renumite. Nu pierdea niciodată la cărți, deși nu se ridica de la masa de joc din zori și până la asfințit, dar nici nu-și umplea buzunarele doldora, deși de dimineață până seara câștiga întruna la cărți. Era prezent și generalul în rezervă Hriașciov, vestit pentru orchestra sa, putred de bogat și mare meșter în călărie, cu toate că trecuse de șaizeci și cinci de ani; el venea la alegeri numai ca să ofere vreo patru recepții urmate de baluri și să refuze, de fiecare dată, sub pretext de boală, funcția de mareșal al nobilimii guberniale, funcție pe care nobilimea recunoscătoare i-o oferea cu prilejul fiecărei alegeri. Prin saloane începură să apară fracuri ciudate, cu gulere de catifea de o croială stranie, decolorate de timp, scoase din fundul scrinurilor unde zăcuseră neatinse timp de trei ani, împăturite cu grijă printre frunze de tutun. O dată cu ele apărură și niște uniforme nu mai puțin ciudate din toate epocile: și de miliție populară, și cu două rânduri de nasturi, și cu un singur rând, și cu un epolet, și fără epoleți. Vizitele nu conteneau de dimineața până seara; o bună parte dintre oamenii aceștia nu se văzuseră de trei ani și cu inima strânsă observau, privindu-se reciproc, că li s-au mai înmulțit perii cărunți și zbârciturile, că au mai slăbit ori s-au mai îngrășat;

aceleași fețe și, totuși, parcă nu mai erau aceleași; demonul distrugerii lăsase pe fiecare chip urme vizibile; privind însă lucrurile de la distanță, se putea observa cu un sentiment și mai apăsător ceva cu desăvârșire opus: și acești trei ani trecuseră la fel ca și alți treisprezece, de pildă, iar aceștia ca și cei treizeci de ani precedenți.

În tot orașul nu se vorbea decât despre candidați, mese, mareșali județeni, baluri, recepții și judecători. De trei zile, șeful cancelariei guvernatorului civil se căznea să pregătească tradiționalul discurs. Stricase un teanc întreg de hârtie, canonindu-se să scrie: *„Prea onorată și distinsă nobilime a orașului N. N.”* Dar de fiecare dată cum ajungea aici se oprea și nu știa dacă e mai bine să înceapă cu *„Dați-mi voie, fiind din nou în mijlocul vostru”*... sau cu: *„Mă bucur că sunt din nou în mijlocul vostru, eu...”* pentru ca până la urmă să exclame, adresându-se primului său ajutor:

— Ah, Kuprian Vasilievici, e de șapte sute de ori mai ușor să descurci cea mai complicată afacere penală decât să scrii un discurs!

— Cereți-i lui Anton Antonovici „Scrierile model”[1].Acolo, pe cât îmi aduc aminte, sunt și discursuri.

— Bună idee! spuse șeful cancelariei, lovindu-l zdravăn pe ajutorul său peste umăr. Bravo, Kuprian Kuprianovici!

Șeful cancelariei socotea că e cât se poate de spiritual să spui omului o dată pe numele lui întreg, enunțându-i adică și pronumele și numele tatălui într-o formulă completă, iar altă dată folosindu-se numai de pronume. În aceeași seară, călăuzindu-se de cuvântarea cneazului Holmski, din *„Marfa Posadnița”* a lui Karamzin, el compuse câteva rânduri din discurs.

În toiul acestor preocupări și îndeletniciri generale, deosebit de complicate, atenția orașului – și așa destul de încordată – fu atrasă cu totul pe neașteptate de apariția unui personaj necunoscut, pe care nimeni nu-l aștepta, nici chiar sublocotenentul Driagalov, de obicei dispus să aștepte pe oricine ar fi binevoit să vină; un personaj la care nimeni nu se gândise, care era cu totul de prisos în familia patriarhală a

[1] *Scrierile model în proză ale scriitorilor celebri din antichitate și din epoca noastră* – ediție antologică, cuprinzând opere literare de gen epistolar și oratoric (1816-1817) (n. ed.).

căpeteniilor obștii acesteia și care părea picat din cer, deși în realitate sosise într-un splendid cupeu englezesc. Personajul în cauză era Vladimir Petrovici Beltov, secretar gubernial în retragere. Gradul, destul de mic, era în schimb suficient compensat prin cele trei mii de suflete de pe moșia sa neipotecată. Moșia aceasta, Beloie Pole, o cunoșteau cu de-amănuntul toți, și alegătorii și aleșii; stăpânul moșiei însă era un fel de mit, un personaj nebulos, legendar, despre care se povesteau uneori fel de fel de minunății, așa cum se povestesc despre țările depărtate, despre Kamciatka sau despre California, lucruri ciudate, aproape de necrezut și în orice caz neverosimile pentru noi. Așa, de pildă, cu câțiva ani în urmă, a mers zvonul că Beltov, abia ieșit de pe băncile universității, intrase în grațiile unui ministru; curând după aceea lumea începu să vorbească cum că Beltov s-a certat cu protectorul său și că, pentru a-i face în ciudă, demisionase. Nimeni însă n-a dat crezare acestui zvon. Există persoane asupra cărora provincia își formează o dată pentru totdeauna o părere precisă și unanimă; cu asemenea persoane nimeni nu se ceartă: li se acordă și trebuie să li se acorde toată considerația. Deci, era oare de crezut ca Beltov să fi îndrăznit?... De bună seamă că nu; probabil că-l supărase ceva, sau poate că dăduse în patima cărților, ori a beției, ori răpise vreo fată, adică nu fata vreunei mari personalități, ci așa, fata vreunei persoane oarecare... S-a mai spus apoi că ar fi plecat în Franța; cei isteți și știutori mai adăugau că nu se va mai întoarce niciodată, că face parte dintr-o lojă masonică din Paris, și că loja l-ar fi numit jude de onoare în America. „Asta se prea poate, spuneau mulți, de mic încă a fost ca un copil părăsit; taică-său a murit, pare-se când el nu împlinise nici anul și mamă-sa, o știți din ce neam este. Unde mai pui că era și o femeie superficială, exaltată... Ș-apoi s-a nimerit ca și pedagogul să fie un nărăvit care n-a știut niciodată să dea omului respectul cuvenit.” Așa se explică de ce treburile de pe moșia părintească mergeau atât de prost, deși țăranii lui erau vestiți pentru bunăstarea lor și umblau toți cu cizme. După aceea, vreo trei ani de zile nu s-a mai vorbit deloc despre Beltov, când deodată acest personaj ciudat – jude de onoare, delegat de loja masonică a Parisului în juriul de onoare masonic din America, omul care se certase cu personalități cărora se cuvine să le acorzi numai considerație, și care plecase pe vecie

în Franța – pică așa ca din senin în fața obștii orașului N.N., pentru a solicita voturile concetățenilor săi. Ce stranie preferință pentru un post gubernial față de unul din capitală! Ce stranie preferință pentru funcții elective! Ș-apoi, cum vine asta? Parisul și adunările nobilimii, trei mii de suflete și gradul de secretar gubernial!... Aveau, așadar, de ce să-și bată capul locuitorii orașului N.N., care și fără asta erau ocupați până peste cap.

Omul cel mai ager la minte din oraș era, incontestabil, președintele tribunalului; el rezolva definitiv și fără drept de apel toate chestiunile care preocupau societatea; la el veneau toți să-i ceară sfatul în chestiuni familiale; știa foarte multă carte, fiind recunoscut ca literat și filozof. Singurul lui rival era inspectorul direcției sanitare, doctorul Krupov, și președintele se simțea pe bună dreptate cam stingherit ori de câte ori acesta se afla de față; considerația de care se bucura însă Krupov nu era chiar atât de unanimă, mai cu seamă după ce una din cucoanele aparținând protipendadei guberniale, o doamnă foarte sensibilă și tot atât de cultă, a declarat în fața câtorva martori: „Am toată considerația față de Semion Ivanovici, dar este oare în stare să înțeleagă inima unei femei, este oare în stare să înțeleagă sentimentele cele mai gingașe un om care poate să privească cu sânge rece cadavre și care, probabil, le-a atins chiar și cu mâna?” Toate doamnele au fost de acord că nu este în stare și au hotărât în unanimitate că președintele tribunalului, care nu avea asemenea deprinderi fioroase, era singurul om capabil să rezolve problemele gingașe în care putea fi implicată o inimă de femeie, fără a mai vorbi despre toate celelalte chestiuni. Era firesc deci ca la apariția lui Beltov aproape toată lumea să se întrebe, fulgerată de același gând, ce va spune Anton Antonovici despre noul sosit? Dar Anton Antonovici nu era un om pe care să-l poți întreba așa, tam-nesam: „Ce credeți despre sosirea domnului Beltov?” Dimpotrivă! Și, parcă dinadins (sau, cine știe, poate chiar cu tot dinadinsul), trei zile încheiate, Anton Antonovici n-a mai fost văzut nici la partida de cărți de la viceguvernator, nici la recepția generalului Hriașciov. Cel mai curios și cel mai întreprinzător om în această privință era un consilier care, cu o dexteritate extraordinară, purta la petliță „Ordinul sfânta Anna”; își alegea întotdeauna locul în așa fel, încât – fie că sta jos, fie că rămânea în picioare – Ordinul să poată fi văzut din orice punct al încăperii. Și iată că acest

purtător al „Ordinului sfânta Anna” se hotărî ca duminică, de la guvernator (la care nu se întâmpla să nu se ducă în zilele de duminică și de sărbători), să treacă pe la catedrală și dacă nu-l va găsi pe președinte acolo, să se ducă la el acasă. Ajungând în fața catedralei, consilierul întrebă pe polițaiul de serviciu dacă sania președintelui se află acolo.

— Nu-i aici, îi răspunse polițaiul, și pesemne că excelența sa nici n-o să vină, fiindcă l-am văzut chiar acum pe Pafnușka, vizitiul dumisale, ducându-se la cârciumă.

Această informație i se păru consilierului de foarte mare importanță. „Doar n-o să se ducă Anton Antonovici la catedrală în trăsură cu un cal! își zise el. Iar Nikeșka, ajutorul de vizitiu, nici gând să stăpânească perechea de roibi de la trăsura cea mare!” Și, fără a mai intra în catedrală, domnul consilier se îndreptă spre locuința președintelui.

Președintele nu se aștepta deloc la o asemenea vizită și era în costumul său obișnuit de casă, un fel de veston lung, de lână, lucrat în casă și niște pantaloni largi; în picioare purta pâslari. Era de statură potrivită, lat în umeri și cu un cap enorm (inteligenței îi place să aibă cât mai mult spațiu); expresia feței sale, totdeauna gravă și impunătoare, vădea un om pătruns de conștiința propriei valori. Vorbea de obicei fără grabă, rostind cuvintele rar și apăsat, așa cum trebuie să vorbească un bărbat care rezolvă în ultimă instanță toate chestiunile importante; dacă se întâmpla ca vreunul mai îndrăzneț să-l întrerupă, el se oprea, aștepta vreo două minute, apoi repeta din nou și apăsat ultimul cuvânt, continuându-și fraza exact în tonul în care o începuse... Nu suferea să fie contrazis. De altfel, nici nu i se întâmpla așa ceva decât din partea doctorului Krupov. Tuturor celorlalți nici prin gând nu le-ar fi trecut să-l contrazică, deși mulți nu erau de acord cu tot ceea ce susținea el. Însuși guvernatorul, simțind în străfundul sufletului superioritatea capacităților intelectuale ale președintelui, vorbea despre el ca despre un om extraordinar de inteligent:

— Dar bine, domnilor, el ar merita să ajungă mult mai sus, nu să rămână președinte de tribunal! Ce cunoștințe! Dar să-l auziți cum judecă, cum discută. E pur și simplu un Massillon[1]. Ar fi ajuns departe în carieră dacă n-ar fi consacrat cea mai mare parte din timpul său lecturii și științelor!

[1] *Massillon, Jean-Baptiste* (1663-1742) – predicator francez (n. ed.).

Așadar, acest domn, care pierduse atât de mult din cauza pasiunii lui pentru știință, stătea în veston la biroul său; după ce semnă diferite procese-verbale și completă locurile anume lăsate goale cu *numărul cuvenit de lovituri* pentru vagabondaj, vânzare clandestină de băuturi spirtoase etc., șterse bine penița, o puse pe masă și, luând din raft o carte legată în piele, începu să citească. Pe chipul lui se așternu treptat un sentiment de dulce desfătare. Dar lectura îi fu întreruptă de venirea consilierului cu „Ordinul sfânta Anna” la petliță.

— Am fost foarte îngrijorat din cauza dumneavoastră, zău așa! Mă duc la guvernator să-l felicit cu prilejul sărbătorii și dumneavoastră, nicăieri! Aseară, Anton Antonovici, n-ați binevoit să veniți la partida de cărți! Mă duc la catedrală – sania dumneavoastră lipsește! „Nu cumva, mă gândesc, s-a îmbolnăvit!” Orice om se poate îmbolnăvi... să nu zic într-un ceas rău! Vi s-a întâmplat ceva? Am fost îngrijorat, zău așa!

— Mulțumesc, mulțumesc. Slavă domnului, nu mă plâng deloc de sănătate; dar, te rog să iei loc, prea stimate domnule consilier.

— Ah, Anton Antonovici! Mi se pare că te-am tulburat de la lectură.

— Nu-i nimic, dragul meu, nu-i nimic! Am timp și pentru muze și pentru bunii mei prieteni.

— Tocmai, Anton Antonovici! Eu cred că în ceea ce privește cărțile noi, ați putea acum să vi le procurați...

— Nu-mi plac cărțile noi, îl întrerupse președintele. Nu-mi plac cărțile noi. Uite, și acum chiar, recitind „Dușenka” pentru a suta oară poate, te rog să mă crezi, simt o nouă și nespusă plăcere. Câtă ușurință în scris, ce ascuțime de spirit!... Da, Ippolit Feodorovici[1] n-a lăsat nimănui moștenire un talent ca al său. Și președintele citi:

Ura-i primejdioasă, judecă plin de-asprime,
Peste tot străbate, ochi are-o mulțime.
Scoate la iveală cele-acoperite,
De sub văl atâtea lucruri tăinuite;
În zadar țarina le ținu ascunse
Și nici chiar surorilor taina nu spuse,

[1] *Bogdanovici I. F.* (1743-1803) – poet rus, agreat la Curtea Ecaterinei a II-a, autorul poemului *Dușenka*, a cărui temă este mitul despre Amor și Psyche (n. ed.).

Prefăcută foarte colinda palatul,
Se făcea c-aievea și-aștepta bărbatul;
Bunele-i surori tare-l ponegreau,
Născociri de hulă multe-i mai găseau;
Dac-ar fi să crezi după spusa lor
Era desfrânat și-nspăimântător...

— Exact! îl întrerupse la rândul său consilierul. Exact cuvintele care se spun acum la noi despre noul sosit în orașul nostru! Cum nu se plictisesc, zău așa, să se țină de asemenea fleacuri!

Președintele îl privi sever. Apoi, ca și cum n-ar fi văzut și auzit nimic, continuă:

Era desfrânat și-nspăimântător;
Soțul Dușenkăi slut nespus era,
Viața ei amară, chinuită, grea;
Răspunzând, uitat-a sfaturi, modestie
Și-nfruntând a sorții neagră vrăjmășie
Și-a deschis surorilor inima ei sumbră
Și le-a spus că soțul ei iubit e-o umbră,
O nălucă numai; le-a fost spus și locul
Unde dânsul vine când e dat sorocul.
Spusu-le-a-ntâmplări câte-n soare, în lună,
Una dintre toate nu știu să spună:
Soțul ei iubit cum ar fi s-arate,
Zmeu sau vrăjitor, duh sau zeitate?

— Uite, versurile acestea nu sunt sunete goale, ci pline de suflet și simțire. Eu, onorate domnule consilier, nu știu, poate din cauza capacităților mele slabe sau poate din cauza insuficientei mele culturi laice, nu pricep cărțile cele noi, începând de la Vasili Andreevici Jukovski încoace.

Consilierul, care nu citise nimic în afara hotărârilor administrației guberniale, dar și dintre acestea numai pe cele ale secției sale, pe celelalte considerându-se dator, dintr-un înalt imbold de delicatețe, să le semneze fără a le mai citi, observă:

— Așa e, fără îndoială. Îmi închipui însă că cei sosiți din capitală, de pildă, cred altfel.

— Ce ne pasă nouă de asta! răspunse președintele. Știu, și încă prea bine, că toate publicațiile periodice de astăzi îl laudă pe Pușkin; l-am citit și eu pe Pușkin. Versurile sunt bunicele, dar le lipsește ideea, sentimentul, și pentru mine, dacă lipsește asta (arătă însă din greșeală partea dreaptă a pieptului) toate sunt o

vorbărie goală!

— Și mie-mi place să citesc, adăugă consilierul, care nu izbutea deloc să aducă vorba despre ceea ce îl interesa, dar nu găsesc timp niciodată: dimineața mi-o pierd cu afurisitele de hârtii, iar dosarele administrației – știți și dumneavoastră – nu oferă hrană pentru inimă și minte. Când vine seara, mai un boston, mai un vist...[1]

— Cine vrea să citească, îi replică, cu un zâmbet discret, președintele, nu trebuie să joace în fiecare seară cărți.

— Așa este, bineînțeles. Uite, de pildă, se spune despre acest Beltov că nici n-ar pune mâna pe cărțile de joc! Stă și citește întruna.

Președintele nu scoase o vorbă.

— Ați auzit, probabil, despre sosirea lui?

— Parcă am auzit ceva, îi răspunse cu indiferență judecătorul-filozof.

— Se spune că-i foarte învățat. Uite, o să aveți acum un om cu care să stați de vorbă. Am auzit c-ar vorbi și italienește!

— Ei, nu ne putem măsura noi cu unul ca el! zise președintele cu multă demnitate în glas. Am auzit despre domnul Beltov: a umblat și prin țări străine, a deținut slujbe și pe la ministere; ce să ne măsurăm cu el, noi, niște provinciali necioplți! De altfel, o să mai vedem. Personal n-am avut onoarea să-l cunosc. N-a venit încă să-mi facă vizita de rigoare.

— Nici la excelența sa n-a fost, și când te gândești că sunt cinci zile încheiate de când a sosit!... Exact, azi la prânz se împlinesc cinci zile. Eram cu Maxim Ivanâci la masă, la prefectul de poliție, și, mi-aduc aminte ca acum că la *puddin* s-au auzit niște zurgălăi. Pe Maxim Ivanâci nu l-a răbdat inima – îi cunoașteți doar slăbiciunea! A zis: „Iartă-mă, Vera Vasilievna, s-a repezit la fereastră și a strigat deodată: «O caretă cu șase cai și încă ce caretă!»” Mă reped și eu la fereastră și văd într-adevăr o caretă splendidă, trasă de șase cai – lucrată desigur la Ioachim[2]. Prefectul l-a trimis îndată pe sergent să întrebe cine e și i s-a răspuns că e „Beltov din Petersburg”.

— Să-ți spun sincer, începu președintele cu un aer misterios, mie domnul ăsta mi se pare suspect! Ori s-a ruinat, ori e în

[1] Jocuri de cărți (n. ed.).

[2] Meșter constructor de carete celebru în Petersburg, la începutul secolului al XIX-lea (n. ed.).

legătură cu poliția, ori se află el însuși sub supravegherea poliției. Gândește-te, are o avere de trei mii de suflete și face un drum de nouă sute verste ca să participe la alegeri!

— Așa e, nu încape îndoială. Mărturisesc că mult aș da să-l vedeți și dumneavoastră. Ați afla îndată cum stau lucrurile. Ieri după masă, când am ieșit să mă plimb – Semion Ivanovici spune că-i mai sănătos așa – am trecut de vreo două ori prin fața hotelului, când deodată, văzui ieșind în antreu un tânăr. Am crezut la început că el este, dar când l-am întrebat pe îngrijitor, mi-a spus că nu era el, ci valetul lui. E îmbrăcat ca noi toți, nici nu se cunoaște că e servitor... A, dumnezeule, dar ce văd! În fața locuinței dumneavoastră s-a oprit o caretă!

— Și ce-i de mirare? spuse stoicul președinte. La mine vin foarte des prieteni și cunoscuți.

— Așa e, dar poate că...

În clipa aceasta intră în odaie o cameristă grasă și rumenă, îmbrăcată cam ușor, și spuse:

— A venit o caretă cu un moșier; nu l-am văzut până acum. Să-l primesc?

— Dă-mi halatul și poftește-l... spuse președintele.

În timp ce-și îmbrăca halatul de culoarea prazului, pe fața lui apăru un fel de zâmbet. Consilierul se sculă de pe scaun, cuprins de o puternică emoție.

Un om de vreo treizeci de ani, îmbrăcat elegant, dar cu simplitate, intră salutând cuviincios gazda. Era zvelt, de statură înaltă, iar pe față i se puteau observa, într-o stranie îmbinare, o privire blajină și o expresie ironică a buzelor, expresie de om cumsecade și una de răsfățat, urmele unor gânduri triste și urmele unor pasiuni care, pare-se, nu prea fuseseră înfrânate. Președintele, fără a-și pierde din prestanță, se ridică de pe fotoliu, dând impresia că iese în întâmpinare vizitatorului, deși nu se urni din loc.

— Sunt Beltov, moșier de prin părțile locului; am venit aici pentru alegeri și am considerat de datoria mea să mă prezint pentru a vă face cunoștința.

— Îmi pare foarte bine, spuse președintele. Îmi pare foarte bine și vă rog, prea onorate domn, să-mi faceți cinstea de a lua loc.

Se așezară cu toții.

— Ați sosit de mult?

— De vreo cinci zile.

— De unde?

— Din Petersburg.

— După viața zgomotoasă a capitalei, o să vi se pară plictisitoare monotonia unui mic orășel de provincie.

— Se poate, deși n-aș crede; mă simțeam totdeauna foarte plictisit în orașele mari.

Să lăsăm pentru câteva momente – sau, mai bine zis, pentru câteva pagini – pe președinte și pe consilier, care de la decorarea sa cu „Ordinul sfânta Anna” nu mai încercase sentimentul unei fericiri atât de depline; îl sorbea din ochi pe noul sosit, îl asculta cu urechile, cu inima, cu mintea, cu toată ființa lui. Înregistrase totul: și faptul că ultimul nasture de la vesta oaspetelui era descheiat, și faptul că îi lipsea o măsea pe partea dreaptă ș.a.m.d., ș.a.m.d. Să-i lăsăm așadar, și să ne ocupăm, împreună cu toți locuitorii orașului N.N., exclusiv de oaspetele acesta ciudat.

VI

Aflasem mai sus că tatăl lui Beltov a murit curând după nașterea acestuia, și că mamă-sa era o exaltată, pe care lumea o făcea vinovată de comportarea fiului său. Din păcate, trebuie să recunoaștem că ea fusese într-adevăr una din cauzele principale ale insuccesele survenite în cariera tânărului Beltov. Povestea acestei femei e foarte interesantă. S-a născut dintr-o familie de țărani; la vârsta de cinci ani fusese luată la curtea boierească; stăpâna ei avea două fiice, iar în ce-l privește pe soț, acesta înființă câteva fabrici, făcu experiențe agronomice și sfârși prin a-și ipoteca moșia la Casa de Ocrotire[1]. Socotind, probabil, că prin aceasta își îndeplinise vocația economică pe lumea aceasta, muri. Starea de paragină în care lăsase moșia, la început o aduse la disperare pe biata văduvă care plânse ce plânse, apoi cu dârzenia unui mare om de stat, își luă inima în dinți și se apucă de refacerea moșiei. Numai mintea unei femei, numai inima unei mame iubitoare, care caută să asigure zestre fiicelor, ar fi putut născoci toate mijloacele la care a recurs ea pentru realizarea scopului propus. De la conservarea ciupercilor

[1] *Casa de Ocrotire* – instituție filantropică pentru ocrotirea copiilor părăsiți, care se ocupa și cu operațiuni de credit ipotecar (n. ed.).

și zmeurei, de la culegerea firelor de tort și înșelarea la cântar și până la tăierile abuzive de lemne în parcelele de pădure străine și *vânzarea flăcăilor ca recruți, fără a ține seama de rând și soroc* – toate mijloacele au fost folosite (aceste lucruri s-au petrecut de foarte multă vreme și ceea ce este azi un fenomen rar, pe atunci era un lucru obișnuit). Și, trebuie s-o recunoaștem, stăpâna moșiei Zasekino se bucura de reputația unei mame fără pereche. Printre actele rămase de pe urma decedatului agronom găsise o poliță semnată de directoarea unui institut din Moscova pentru educația tinerelor fete. Intră în legătură cu datornica, dar văzând că banii întârzie să vină și că nu prea sunt speranțe să-i capete, o convinse pe directoare să primească în institutul ei trei-patru fetițe de la conac, cu gândul să le facă apoi guvernante pentru fiicele ei sau pentru străini. Peste câțiva ani, aceste guvernante ieșite din rândurile servitorimii s-au întors la moșiereasă cu niște diplome sonore în care era scris că știu sfânta scriptură, aritmetica, cursul complet de istorie a Rusiei și cursul prescurtat de istorie universală, limba franceză și altele, și că, drept recompensă pentru silința la învățătură, au primit la serbarea de fine de an câte un exemplar cu margini aurite din *„Paul et Virginie”*[1]. Stăpâna dădu poruncă să li se pregătească o odaie, și așteptă prilejul să le găsească slujbe. Se întâmplă că tocmai pe atunci, mătușa eroului nostru Beltov să caute o educatoare pentru fiicele ei. Aflând că vecina are guvernante care-i aparțin, i s-a adresat, s-au tocmit, s-au mai certat, s-au despărțit fără să cadă la învoială, dar în cele din urmă s-au înțeles. Moșiereasa i-a permis mătușii să aleagă pe oricare i-o plăcea, iar alegerea mătușii căzu pe viitoarea mamă a eroului nostru. Cam la vreo doi-trei ani după aceea, se întoarse în satul său și cel ce avea să fie tatăl lui Vladimir. Era tânăr, destrăbălat și cartofor. Fusese silit să demisioneze din armată, îi plăcea să bea, să umble la vânat, să-și demonstreze în mod inutil bravura și făcea curte tuturor femeilor sub treizeci de ani și nu prea slute. Cu toate acestea, nu s-ar putea spune că era un om cu desăvârșire pierdut: viața trândavă, belșugul, ignoranța și anturajul viciat în care trăise îl acoperiseră treptat cu „un noroi de șapte degete grosime”, cum ar spune un bun cunoscut al meu, dar spre cinstea lui trebuie să spunem că acest noroi nu se lipise

[1] *Paul și Virginia* – roman de scriitorul francez Bernardin de Saint Pierre (1737-1814) (n. ed.).

prea tare de el.

Beltov n-avea nicio ocupație și de aceea venea deseori pe la mătușă-sa; moșia lui se afla la cinci kilometri de conacul moșiei. Sofia (așa o chema pe guvernantă) îi plăcu: avea vreo douăzeci de ani, era năltuță, brunetă, cu ochi negri și cu un păr bogat, împletit în coade groase. Lui Beltov i se păru ridicol să stea prea mult pe gânduri; contrar sistemului lui Vauban[1], nu mai pierdu vremea *cu pregătirea terenului*, ci, rămânând odată singur cu ea în cameră, o cuprinse de mijloc, o sărută și o rugă stăruitor să facă seara o plimbare cu el prin grădină. Fata se smulse din brațele lui, vru să strige, dar de teamă să nu afle lumea ce s-a petrecut, nu mai scoase nicio vorbă; fugi în camera ei și, o dată ajunsă acolo, măsură pentru prima oară în lung, în lat și în toată adâncimea lui, echivocul situației în care se afla. Întărâtat de acest refuz, Beltov începu s-o urmărească cu dragostea lui; îi dărui un inel cu briliante, pe care ea însă nu voi să-l primească, îi făgădui un ceas scump, pe care nici nu-l avea, și nu mai putea de mirare că această fată frumoasă e atât de greu de cucerit. Încercă să fie și gelos, dar n-avea de cine. În cele din urmă, înciudat, recurse la amenințări și ocări, dar nici asta nu-i fu de folos. Atunci îi veni în gând să-i ofere mătușii sale o sumă mare pentru Sofia, pentru că era sigur că lăcomia va învinge virtutea, dar, după obiceiul său de a proceda totdeauna pripit și necugetat, pomeni fetei despre intenția lui și asta, bineînțeles, o sperie din cale-afară. Se aruncă la picioarele stăpânei, îi povesti plângând totul și o imploră să-i dea voie să plece la Petersburg. Nu se știe de ce, cererea ei o surprinse pe bătrână care, necunoscând principiul lui Talleyrand[2], că „niciodată nu trebuie să urmăm primul îndemn al inimii, căci e totdeauna bun”, se înduioșă de soarta fetei și-i oferi libertatea în schimbul unei modeste despăgubiri de două mii de ruble.

— Eu, spuse bătrâna, atâta am plătit pentru tine, unde mai pui întreținerea și rochiile cât m-au mai costat de atunci încoace! Până o să-mi achiți suma asta, să-mi trimiți un mic obroc[3] de vreo sută și douăzeci de ruble, iar dacă dau poruncă

---

[1] *Vauban, Sebastien le Prestre* (1633-1707) – mareșal francez, inginer militar (n. ed.).

[2] *Talleyrand, Charles-Maurice* (1754-1838) – om de stat francez, ministru al afacerilor externe, diplomat celebru; simbolizează lipsa de scrupule (n. ed.).

[3] Obroc – în Rusia feudală, dare în bani sau în natură, plătită de iobag stăpânului, în schimbul permisiunii de a pleca să lucreze la oraș (n. ed.)

lui Platoșka să-ți facă actul, prost cum e, te pomenești că mai strică coala, și hârtia timbrată e foarte scumpă acum!

Sofia consimți la toate, mulțumi stăpânei vărsând șiroaie de lacrimi și se liniști întrucâtva. Cam la o săptămână după aceea, Platoșka îi întocmi pașaportul în care menționa că are fața obișnuită, nas obișnuit, statura mijlocie, gura potrivită și că semne particulare n-are, dar că *vorbește franțuzește*; peste o săptămână Sofia o convinse pe soția administratorului moșiei vecine, care pleca la Petersburg pentru a depune niște bani și pentru a-și înscrie băiatul la liceu, s-o ia și pe dânsa cu trăsura; trăsura fu încărcată cu ciuperci, dulceață, miere, fructe uscate și conservate și cum soția administratorului nu lăsase loc decât pentru ea, fata se cocoță pe un butoiaș, care de-a lungul celor nouă sute de verste avu grijă să-i reamintească mereu că nu e făcut din puf. Liceanul fu urcat pe capră. Era un lungan de vreo paisprezece ani, care fuma mahorcă de Nejin și părea mult prea dezvoltat pentru vârsta lui; tot timpul îi făcu curte Sofiei și dacă nu l-ar fi reținut ochii spălăciți ai mamei sale, probabil că l-ar fi întrecut chiar pe Beltov! *À propos*, Beltov făcuse și o încercare de răpire când Sofia se mută de la mătușă-sa la soția administratorului și probabil că ar fi izbutit, dacă vizitiul lui nu s-ar fi îmbătat și n-ar fi greșit drumul. De necaz, în prima clipă de amărăciune, pricinuită de conștiința gustului acru al strugurelui[1], Beltov își povesti romanul de dragoste într-un cerc de cartofori, denaturând mult adevărul. Din felul cum înfățișă lucrurile reieșea că mătușa lui, geloasă ca toate bătrânele, o expediase cu forța pe Sofia care era îndrăgostită lulea de el; că el, de altfel, era chiar bucuros că fata plecase ducând cu sine și unele consecințe ale atenției lui. După cum se știe însă, dintre toate neamurile nomade din Europa, țiganii și cartoforii sunt cei mai aprigi dușmani ai vieții stabile. De aceea nu-i de mirare că unul dintre cei ce auzise povestea lui Beltov a ajuns după vreo câteva zile la Petersburg. Acest personaj se afla în legături de cea mai strânsă prietenie cu franțuzoaica Joucour – directoarea pensionului Joucour – care până la vârsta de patruzeci de ani își strângea în fiecare zi talia până la refuz, purta din pudoare rochii cu guler înalt și era de o intransigență necruțătoare față de moralitatea aproapelui. Povestindu-i întâmplările și noutățile zilei, ea îi spuse printre altele prietenului său că angajase o

[1] Aluzie la fabula lui Krâlov *Vulpea și strugurii* (n. ed.).

pedagogă nouă, o ființă foarte ciudată, care aparținea unei doamne din N.N. și care vorbea minunat franțuzește. Prietenul ei nomad izbucni în hohote de râs. „A! Dar asta e o cunoștință veche! Admirabil! Minunat! Ha, ha, ha! Dați-mi voie! Păi, eu am văzut-o de mii de ori la Beltov, la care venea noaptea, în timp ce toți cei din casa mătușii sale dormeau!” Apoi, cuprins de un zel nobil pentru reputația instituției, o preveni pe *madame* Joucour despre situația fetei. Joucour fu cuprinsă la rândul ei de o nobilă spaimă și strigă: *„Quelle demoralisation dans ce pays barbare!”*[1], uitând de indignare totul, chiar și faptul că moașa din colțul străzii avea în îngrijirea ei doi gemeni, dintre care unul semăna leit cu Joucour, iar celălalt cu prietenul ei nomad. În prima clipă vru să trimită după polițai, apoi se gândi să se ducă la consulul francez, dar în cele din urmă chibzui că toate acestea erau de prisos și se mulțumi pur și simplu s-o dea afară pe Sofia în modul cel mai brutal, uitând – din graba mare – să-i achite suma ce i se cuvenea. Joucour povesti altor trei directoare din Petersburg această întâmplare groaznică, iar aceste doamne, la rândul lor, istorisiră totul celorlalte și din ziua aceea, oriunde se adresa biata fată în căutarea unei slujbe, fu refuzată. Sofia încercă să-și găsească loc într-o casă particulară, dar în zadar. La un moment dat se ivi o ocazie destul de bună pentru un loc în provincie, dar mama viitoarei eleve se duse întâi să se intereseze la *madame* Joucour și mulțumi apoi de zeci de ori providenței care-i salvase fata. Sofia a mai așteptat o săptămână, și-a numărat banii ce-i mai rămăseseră: treizeci și cinci de ruble și nicio speranță. Locuința pe care și-o închiriase devenise prea scumpă și, după multe căutări, tânăra se mută, în sfârșit, la capătul străzii Gorohovaia, într-o cameră la al cincilea sau al șaselea etaj al unei case mari, ticsită de o lume interlopă. Trebuia să străbați două curți murdare – care semănau cu fundul unui iaz ce abia începea să se usuce – pentru a ajunge la o ușă mică, abia vizibilă, într-un perete enorm; de acolo pornea o scară interminabilă, întunecoasă și umedă, cu treptele mâncate, spre care dădeau câte două-trei uși pe fiecare palier. Sus de tot, într-o cămăruță, locuia o nemțoaică bătrână care de patru ani încheiați zăcea cu amândouă picioarele paralizate, ca un cadavru, lângă sobă, împletind la ciorap în zilele de lucru, iar

[1] Ce depravare în țara această barbară! (fr.) (n. t.)

duminicile citind biblia în traducerea lui Luther[2]. Cămăruța avea în lung și în lat vreo trei pași; doi dintre ei i se păreau însă bietei femei o risipă de prisos, drept care îi dădea cu chirie împreună cu fereastra, în fața căreia se înălța la vreo jumătate de metru distanță calcanul de cărămidă netencuită al casei vecine.

Sofia căzu la învoială cu nemțoaica și închirie acest budoar umed, murdar, cu pereții înnegriți, veșnic plin de fum și miros de mâncare; ușa dădea direct într-un coridor rece prin care se târau niște copii zdrențuiți, palizi, cu pleoapele pline de scrofuloză; încăperile din jur erau ticsite de meseriași beți. Cel mai bun apartament de la acest etaj era ocupat de niște croitorese. Deși nu puteau fi văzute niciodată lucrând, cel puțin ziua, totuși, după felul lor de viață, se vedea că nu duc lipsă de cele trebuincioase pentru un trai suportabil: bucătăreasa lor alerga în fiecare zi cel puțin de vreo cinci ori cu o cană cu ciocul spart până la bufetul din apropiere... Toate încercările Sofiei de a-și găsi o slujbă au rămas zadarnice; bătrâna nemțoaică s-a rugat și ea de singura ei cunoscută, o compatriotă, guvernantă într-o casă particulară, să afle dacă nu cumva este pe undeva vreun loc, dar deocamdată nu se găsea nimic. În cele din urmă, Sofia se hotărî să intre chiar fată în casă, dar *semnul particular* din pașaportul ei își produse și aici efectul; găsi un loc de cameristă, se înțeleseră și asupra prețului, dar examinându-i pașaportul, cucoana făcu ochii mari și spuse: „Nu, draga mea, mijloacele mele nu-mi permit să țin o cameristă care știe franțuzește!” Sofia se apucă să facă lenjerie. Patroana croitoreselor fu foarte mulțumită de felul cum trase la mașină, îi plăti aproape toată suma pe care se înțelesese să i-o dea, și o pofti la un ceai, deși în loc de ceai a tratat-o cu bere. Cu acest prilej insistă foarte mult ca biata fată să se mute la ea, dar Sofia, cuprinsă de o spaimă lăuntrică, refuză. Patroana, adânc jignită, o făcu de ocară, trântind ușa cu zgomot în urma vizitatoarei:

— Ia te uită ce cucoană de neam mare! Las' că o să vii tu singură să te milogești. Stă la noi o nemțoaică din Riga și poate că-i tot atât de arătoasă ca și tine!

În aceeași seară, patroana, cu o ironie înțepătoare, aduse vorba despre sărmana fată în fața polițaiului, care-și făcuse obiceiul să treacă din când în când pe la croitorese ca să se mai recreeze în societatea lor după oboseala zilei. Și a reușit să-l

[2] *Martin Luther* (1483-1546) – reformator al biserii germane (n. ed.).

intereseze într-atâta, încât polițaiul se duse până la nemțoaică și o întrebă:

— Ei, cum îți mai merge, *frau-madam*? Ai? Ar fi timpul să dai ortul popii!

Nemțoaica se grăbi să-și pună scufia, pe care o avea întotdeauna la îndemână pentru cazuri neprevăzute, și-i răspunse:

— Ce să faci, dacă tumnezeu nu vrei strânje la mine!

— Dar unde e fata aia a moșieresei Telebeeva, Sofia Nemcinova?

— Sunt aici, răspunse Sofia.

— Cum naiba de ți s-a întâmplat să înveți franțuzește, ai? Trebuie că ești dată dracului de tot! Ia spune ceva pe franțuzește!

Sofia tăcea.

— Se vede că nu știi. Ei, hai, spune ceva!

Sofia tăcea și ochii îi erau plini de lacrimi.

— *Frau-madam*, știe ea pe limba noastră să vorbească?

— Știi, foarti bini!

— Tot așa cum știi tu să joci săltăreața... Dar ce, voi nu obișnuiți să țineți în casă ceva băuturică, hai? Parcă m-a cam pătruns frigul.

— Nu avem, răspunse nemțoaica.

— Rău! Dar mărul ăsta al cui e? (Mărul, bătrâna îl avea de la prietena ei și-l păstra de miercuri ca să-l mănânce duminică, după lectura bibliei în traducerea lui Luther.)

— Al meu, răspunse nemțoaica.

— D-apoi tu n-ai să poți să muști din el, și sigur că o să ți-l mănânce franțuzoaica asta! Ei, adio! spuse polițaiul, și, ce-i drept, fără să fi făcut ceva rău, se duse la croitorese, cu mărul în buzunar.

Zilele se scurgeau încet, apăsătoare, înspăimântător de cenușii; obidită și umilită de toată lumea, sărmana fată se stingea văzând cu ochii în promiscuitatea aceasta. Să fi fost mai puțin cultă, poate că s-ar mai fi descurcat, dar educația pe care a primit-o trezise în ea atâta gingășie, atâta finețe, încât tot ce o înconjura acum o impresiona cu o putere înzecită. Erau clipe când se simțea cu desăvârșire istovită, doborâtă, și poate că ar fi decăzut cu totul dacă chipul banal și murdar sub care i se înfățișa peste tot viciul n-ar fi ferit-o de cădere. Uneori o bătea

gândul să-și pună capăt zilelor luând otravă; voia să-și curme viața pentru a ieși din situația imposibilă în care se afla; disperarea îi apărea și mai apăsătoare, căci își dădea seama că nu-și poate imputa nimic. Avea clipe când răutatea și ura îi copleșeau inima; într-o astfel de clipă puse mâna pe toc fără să-și dea prea bine seama de ceea ce face, într-o pornire de supremă mânie, îi scrise lui Beltov următoarea scrisoare:

„Nu pot să mă mai stăpânesc. Îți scriu, îți scriu numai pentru a avea această bucurie, poate ultima din viața mea, bucuria de a-ți exprima tot disprețul meu: am să cheltuiesc cu plăcere ultimii mei gologani, rămași pentru pâine, ca să expediez această scrisoare; am să trăiesc cu gândul că ai s-o citești. Purtarea dumitale față de mine în casa mătușii dumitale mi-a arătat că ești imoral, depravat, fără inimă; lipsită de experiență, eu, bineînțeles, căutam să-ți găsesc o scuză în educația proastă pe care ai primit-o și în mediul în care îți irosești viața; căutam să-ți găsesc o scuză chiar în faptul că situația mea stranie în casa mătușii dumitale putea să te îndemne la aceasta. Dar calomnia prin care ai găsit de cuviință să-fi încununezi purtarea, calomnia aceasta ticăloasă și mârșavă, mi-a arătat toată josnicia dumitale – nu răutatea, ci josnicia, da, da, acesta e cuvântul! Ai vrut, din răzbunare, dintr-un amor propriu meschin să nenorocești o fată lipsită de apărare, s-o ponegrești. Pentru ce? M-ai iubit oare cu adevărat? Scrutează-ți conștiința... Ei bine, bucură-te, căci ai reușit pe deplin: prietenul dumitale a știut atât de bine să mă ponegrească, încât am fost dată afară, disprețuită de toată lumea; am fost nevoită să îndur jigniri de neîndurat și iată-mă acum rămasă fără o bucată de pâine. De aceea, dă-mi voie să-ți spun că mi-e scârbă de dumneata, fiindcă ești un om josnic și meschin. Asta ți-o spun eu, camerista mătușii dumitale... Îmi fac o nespusă plăcere când mă gândesc la furia neputincioasă cu care ai să citești aceste rânduri. Și când te gândești că dumneata ești considerat drept un om onest și că, probabil, ți-ai fi slobozit un glonte în tâmplă dacă cineva de teapa dumitale ți-ar fi spus ceea ce ți-am spus eu.”

Beltov, după o partidă de cărți la care își pierduse toți banii, se tolănise, supărat, pe un divan în așteptarea ceaiului, când omul trimis în oraș îi aduse scrisoarea Sofiei. Nu-i cunoștea scrisul; adresa nu-i spuse nimic și de aceea o desfăcu. De cum parcurse primele rânduri, mâinile începură să-i tremure, dar citi

scrisoarea până la capăt. Apoi se sculă, o împături cu grijă și se așeză pe scaun, cu capul spre fereastră. Aproape două ore stătu așa, nemișcat; ceaiul se răcise fără ca el să-l fi atins măcar, luleaua i se stinsese de mult, dar el nu mai chemă servitorul să i-o umple. Când își reveni, i se păru că trecuse printr-o boală lungă și grea; simțea o slăbiciune în mădulare, era obosit și urechile-i țiuiau. Își trecu de vreo două ori mâna peste cap, ca și cum și l-ar fi pipăit, să vadă dacă mai e la locul lui. Îl lua cu frig, era palid; se duse în dormitor, spuse servitorului să iasă și se trânti pe divan, așa îmbrăcat cum era... După o oră sună, iar a doua zi dis-de-dimineață, peste podul de la zăgazul morii se auzi un huruit de roți și caleașca lui trasă de patru cai focoși urcă la deal; morarii, ieșiți să vadă cine trece, se întrebară:

— Dar încotro a pornit-o oare boierul nostru?

— Se zice că la Petersburg, spuse unul din ei.

Iar peste șase luni, pe același pod, urui aceeași caleașcă: boierul se întorcea cu cucoana lui. Preotul satului, care se dusese să ureze bun venit lui Beltov, spuse cu mirare în glas când se întoarse acasă:

— Preoteaso! Preoteaso! Știi dumneata cine-i cucoana? E aceea care a fost învățătoare la Vera Vasilievna, venită de la cucoana din Zasekino. Minunate sunt faptele tale, doamne!

— Ei, cum îi? Cred că nu-i mai dai de nas de mândră ce-i, nu-i așa?

— Ba nu, de ce aș face mărturie mincinoasă! E vorbăreață și binevoitoare!

Mătușa, care fusese supărată pe Beltov vreo două zile pentru prima lui năzbâtie cu guvernanta, n-a putut să-i ierte toată viața această căsătorie nesuferită și a murit fără să vrea să-și mai vadă nepotul. Îi plăcea să spună că ar fi putut trăi până la o sută de ani dacă această întâmplare nu i-ar fi răpit somnul liniștit și pofta de mâncare. Cât privește pe Sofia, oricât s-a străduit, ea n-a mai putut scăpa de amintirea tristei experiențe făcute înainte de măritiș: se vede că așa este croită inima femeii... Există firi gingașe și sensibile care tocmai din cauza gingășiei nu se frâng sub povara nenorocirilor, ci se încovoaie, dar se resimt adânc, foarte adânc, de suferințele încercate, de ale căror urmări nu mai pot scăpa toată viața; experiența dureroasă a unei nenorociri rămâne ca un fel de substanță vătămătoare care li se încuibă în sânge, în existență, și care ba dispare, ba izbuc-

neșteptate pe neașteptate cu o și mai mare violență, pentru a le roade și mai puternic trupul. Așa era și Sofia: nici dragostea soțului, nici influența binefăcătoare pe care ea o avea asupra lui n-au putut să-i smulgă din suflet urmele adânci ale unui început amar. Se temea de oameni, era tristă, sălbatică, mereu preocupată de gândurile ei; slabă, palidă, neîncrezătoare, veșnic cuprinsă de teamă, îi plăcea să plângă sau să șadă tăcută ore întregi pe balcon. La vreo trei ani după cele petrecute, o răceală puternică îl doborî pe Beltov la pat și în câteva zile se sfârși. Trupul lui, sleit de viața pe care o dusese, n-a mai avut puterea să învingă febra. A murit fără să-și mai vină în fire. Sofia aduse la patul muribundului pe băiețașul lor de doi ani, bolnavul îl privi cu niște ochi sălbatici, iar copilul – speriat – întinse mânuțele spre camera de alături. A fost o lovitură grea pentru biata femeie, care-l îndrăgise pe soțul ei pentru căința lui pătimașă. Sub stratul de noroi cu care îl mânjise mediul, ea a ghicit o fire nobilă și a știut să-i prețuiască schimbarea. Începuseră chiar să-i placă dezlănțuirile lui pătimașe, care mai izbucneau din când în când în firea lui sălbatică, neînfrânată, obișnuită cu răsfăț.

După moartea soțului, Sofia se consacră cu toată sensibilitatea ei bolnăvicioasă educației copilului; când băiețașul dormea prost noaptea – ea nu dormea deloc; când el părea bolnav – ea era bolnavă de-a binelea; într-un cuvânt, trăia și respira numai prin el, era dădaca, doica, leagănul și căluțul lui. Dar amintirea întunecată pe care o păstra în suflet îi adumbrea până și dragostea aproape bolnăvicioasă pentru băiat. Gândul că s-ar putea întâmpla să-și piardă copilul n-o părăsea nicio clipă; de multe ori îl privea cu disperare în timpul somnului, și dacă îl vedea prea liniștit își ducea mâna tremurătoare la gurița lui. În pofida acestui glas lăuntric al mamei – cum se exprima ea vorbind despre temerile ei – copilul creștea, și dacă nu era prea zdravăn, nu era nici bolnav. Sofia nu-și mai părăsea moșia de la Beloie Pole; băiatul creștea izolat, și, ca toți copiii singuratici, începu să se dezvolte de timpuriu; de altfel, independent de influențele exterioare, el manifesta aptitudini incontestabile și un caracter energic.

Veni și timpul învățăturii. Sofia plecă la Moscova cu fiul ei, să-i caute un profesor. Soțul ei avea la Moscova un unchi, un om tare ciudat, urât de toată familia, holtei, mofturos, pe cât de deștept, pe atât de leneș; într-adevăr, un om nesuferit din cauza

ciudățeniilor lui.

Nu pot rezista ispitei de a spune câteva cuvinte și despre acest om ciudat; mă interesează grozav de mult biografia tuturor persoanelor pe care am prilejul să le întâlnesc. S-ar părea că viața oamenilor obișnuiți e monotonă, dar asta nu e decât o aparență; nu există în lume nimic mai original și mai variat ca biografiile oamenilor anonimi, mai ales într-o țară unde nu găsești doi oameni care să fie legați printr-un ideal comun, unde fiecare se dezvoltă după capul lui, fără niciun ideal dinainte stabilit, ci așa, la întâmplare, în virtutea arhicomodei devize: fie ce-o fi! Dacă aș fi avut posibilitatea, aș fi compus un dicționar biografic, în ordine alfabetică, în care, de pildă, să fie cuprinși întâi toți cei care se bărbieresc; pentru a-l face mai scurt s-ar cuveni să omit biografiile oamenilor de știință, de litere, ale artiștilor, ale ostașilor ce s-au distins pe câmpul de bătălie, biografiile oamenilor de stat și în general ale tuturor celor ce sunt preocupați de interesele generale; viața lor e monotonă, plictisitoare; succesele, talentele, persecuțiile, aplauzele, viața de birou sau de societate, moartea prematură, sărăcia și bătrânețea – toate acestea nu au nimic caracteristic, toate țin de epocă. Iată de ce nu caut niciodată să evit digresiunile biografice, pentru că tocmai ele ne dezvăluie toată bogăția acestei lumi. Oricine are latitudinea de a nu se opri asupra acestor episoade, dar riscă în acest caz să-i scape narațiunea însăși. Să trecem, așadar, la biografia unchiului.

Taică-său, care își avusese moșia într-o gubernie de stepă, se prefăcea mereu că e ruinat, nu purta decât cojoc ciobănesc, se ducea singur în orașul de reședință al guberniei ca să-și vândă secara, ovăzul sau meiul și, după cum îi era obiceiul, înșela la cântar, fapt pentru care i se mai întâmpla uneori să mănânce și bătaie! Totuși, în pofida situației sale precare, l-a băgat pe fecioru-său la un regiment de gardă, punându-i la dispoziție patru perechi de cai, doi bucătari, un fecior, o namilă de lacheu, și patru băieți de serviciu ca *hors d'oeuvre*[1]. La Petersburg, toți îl socoteau pe tânărul ofițer foarte bine crescut, tocmai fiindcă avea opt cai, tot atâția servitori, doi bucătari etc. La început toate au mers de minune. Viitorul unchi ajunse locotenent de gardă, când tocmai interveni un eveniment important în viața lui. Era prin 1770. Într-o minunată zi de iarnă i se făcu poftă să

[1] Aici ca accesoriu, supliment (fr.) (n. t.).

facă o plimbare cu sania pe Nevski Prospekt. După ce trecu pe podul Anicikov, fu ajuns din urmă de o sanie mare, trasă de o troică care, zor nevoie, să-i întreacă sania! Acum, știți și dumneavoastră de ce e în stare inima unui rus! Locotenentul își îndemnă vizitiul: „Hai, mână!” și tot „Mână!” strigă, cu o voce de leu, bărbatul voinic, cu înfățișare impunătoare, care stătea în cealaltă sanie, înfășurat într-o blană de urs. Locotenentul îl întrecu. Cuprins de furie, la o cotitură, domnul cu șuba de urs îl arse cu harapnicul pe care-l ținea în mână, pe vizitiul locotenentului, atingându-l intenționat și pe acesta.

— Să nu te mai apuci să mă întreci, bestie!

— Ați înnebunit? întrebă ofițerul.

— Vreau să-l dezvăț pe vizitiul dumitale tâmpit să mai cuteze să se ia la întrecere!

— Eu i-am poruncit să mâie caii, stimate domn, și-ți dai seama cât de mult respect haina de ofițer ca să admit să fie pătată!

— Ian te uită ce viteaz! Și cine ești, mă rog?

— Dar dumneata cine ești? întrebă la rândul său locotenentul gata să se năpustească asupra lui ca o fiară.

Domnul cu înfățișarea impunătoare îl privi disprețuitor și amenințându-l cu pumnul său mare cât o labă de elefant îi spuse:

— Nu cumva vrei luptă corp la corp? Ia mai pune-ți pofta-n cui! Apoi strigă vizitiului:

— Dă-i drumul!

— După el! zbieră locotenentul vizitiului său, adăugând vreo două cuvinte atât de cunoscute, încât nu se mai socoate necesar să figureze în dicționar.

Până la urmă ofițerul nostru află unde locuiește domnul, dar se răzgândi și nu se mai duse la el, ci se hotărî să-i scrie o scrisoare. Începu s-o ticluiască destul de bine, dar ca un făcut, nu mai avu timp s-o isprăvească, pentru că a fost chemat de general, care a dat ordin să fie arestat nici el nu știa pentru ce. Apoi a fost transferat în garnizoana fortăreței de la Orsk. Fortăreața de la Orsk e așezată pe un teren format din cuarț și din cele mai nobile varietăți de minereu. Cu toate acestea, viața era foarte plicticoasă acolo. Ofițerul își luă cu el câte un

exemplar din romanele lui Crebillon[1] și, înarmat cu aceste cărți instructive, plecă spre granița provinciei Ufa. Peste vreo trei ani, fu din nou transferat la unitatea de gardă, dar, după cum observară cunoștințele sale, se întorsese de la fortăreața din Orsk cam scrântit. De altfel, curând după aceea se retrase din armată și plecă la moșia moștenită de la ruinatul de taică-său, care, tot văicărindu-se și umblând cu cojocul lui ciobănesc, își mai rotunjise averea cu încă două mii cinci sute de iobagi de pe moșiile învecinate. O dată ajuns acolo, noul moșier se certă cu toate rudele și plecă în străinătate. Vreo trei ani i se pierdu urma prin universitățile din Anglia, apoi colindă de-a lungul și de-a latul aproape toată Europa, afară de Austria și Spania, care nu-i plăceau. În peregrinările sale legase prietenie cu toate celebritățile epocii, petrecuse seri de-a rândul la Bonnet[2], discutând despre viața organică; nopți de-a rândul stătuse cu Beaumarchais[3], vorbind, la un pahar de vin, despre procesele acestuia. Avu o corespondență amicală cu Schloezer[4], care își edita pe atunci celebrul său ziar; în sfârșit întreprinse o călătorie la Ermenonville[5], ca să-l viziteze pe Jean-Jacques, trecând mândru pe lângă Ferney, fără să se oprească la Voltaire. Revenind peste vreo zece ani în patrie, încercă să se stabilească la Petersburg. Viața de la Petersburg nu-i plăcu însă și se mută la Moscova. La început totul îi părea ciudat; mai târziu ceilalți începură să-l socoată pe el ciudat; într-adevăr, părea oarecum dezorientat... Începuse să citească numai cărți de medicină, era din ce în ce mai neglijent, se înrăise, devenise capricios, străin și nepăsător față de toate...

Tocmai pe vremea când Sofia căuta un educator, venise la el, recomandat de unul din prietenii săi de acolo, un elvețian din Geneva care voia să se angajeze ca preceptor. Era un bărbat de vreo patruzeci de ani, cărunt și uscățiv, cu niște ochi albaștri, copilărești, cu o expresie de bună-cuviință sobră pe obraz. Era

---

[1] *Claude Crébillon-fiul* (1707-1777) – scriitor francez, autorul unor romane pornografice (n. ed.).

[2] *Bonnet Charles* (1720-1793) – zoolog, botanist și filozof elvețian (n. ed.).

[3] *Beaumarchais, Pierre Augustin* (1732-1799) – dramaturg francez, autorul comediilor *Nunta lui Figaro* și *Bărbierul din Sevilla* (n. ed.).

[4] *Schloezer, August Louis* (1735-1809) – profesor, istoric, cercetător al cronicilor rusești (n. ed.).

[5] *Ermenonville* – moșia marchizei de Girardin, unde se stabilise Rousseau cu puțin înainte de moarte (n. ed.).

un om foarte cult, știa perfect latinește și, pe deasupra, era și un bun botanist. Visător, însuflețit de o conștiinciozitate de adolescent, el socotea activitatea de educator ca împlinirea unei îndatoriri de mare răspundere. Studiase diferite tratate despre educație și pedagogie începând cu *Emile*[1] și Pestalozzi[2] și terminând cu Basedow[3] și cu Nicolaï[4]. Un singur lucru n-a desprins din aceste cărți și anume că problema cea mai importantă a educației constă în adaptarea unei minți tinere la lumea înconjurătoare, că educația trebuie să fie climatologică, că pentru fiecare epocă, pentru fiecare țară și, mai mult chiar, pentru fiecare categorie socială se cere o anumită educație. Acest lucru elvețianul nu l-a înțeles: el studia sufletul omenesc după Plutarh[5], actualitatea prin prisma lui Malte-Brun[6], și după statistici. La patruzeci de ani nu putea citi *„Don Carlos”*[7] fără a vărsa lacrimi, credea în valoarea deplină a abnegației, nu-i putea ierta lui Napoleon că nu eliberase Corsica și purta cu el portretul lui Paoli[8]. Ce-i drept, se ciocnise și el amarnic de viața practică: sărăcia și nereușitele îl apăsau din greu, dar nu-l făcuseră să cunoască mai bine realitatea. Cuprins de tristețe, rătăcea pe malul minunat al lacului Léman, revoltat împotriva soartei și împotriva Europei, când – deodată – închipuirea îl duse iute într-o țară nordică, o țară nouă, care din punct de vedere geografic era pentru el asemenea Australiei, dar din punct de vedere moral reprezenta ceva în devenire, ceva ce căpăta proporții grandioase, ceva nou, deosebit, ceva ce lua naștere sub ochii săi... Elvețianul își procură volumul de istorie al lui Levêque[9], citi *„Petru cel Mare”* de Voltaire și peste o săptămână porni pe jos spre Petersburg. Cu toată naivitatea felului său de a vedea lumea, avea o siguranță de neclintit în tot ce făcea, am putea spune chiar un fel de răceală. Un visător rece rămâne de-

---

[1] *Emile, sau despre educație* (1762) – roman de J. J. Rousseau (n. ed.).
[2] *Pestalozzi* (1746-1827) – pedagog elvețian (n. ed.).
[3] *Basedow* (1724-1790) – pedagog german (n. ed.).
[4] *Nicolaï* (1738-1820) – pedagog, președintele Academiei de Științe, profesorul lui Pavel I (n. ed.).
[5] *Plutarh* – scriitor antic grec (n. ed.)
[6] *Malte-Brun* (1775-1826) – geograf și publicist francez (n. ed.).
[7] *Don Carlos* – dramă de Fr. Schiller (1759-1805) (n. ed.).
[8] *Pascal Paoli* (1725-1807) – om politic și patriot corsican, șeful partidului care lupta pentru independența Corsicei (n. ed.).
[9] *Levêque, Pierre Charles* (1737-1812) – istoric francez (n. ed.).

a pururi copil...

Sofia făcu cunoștință cu acest elvețian în casa unchiului soțului ei, tocmai când pierduse speranța să găsească un preceptor ideal, așa cum îl crease fantezia ei. Elvețianul părea că se apropie de acest ideal. Sofia îi oferi patru mii de ruble pe an (pentru vremurile acelea foarte mult), dar elvețianul răspunse că se mulțumește cu o mie două sute și acceptă slujba. La mirarea Sofiei, el îi răspunse calm că nu cere decât atât cât îi trebuie, că și-a întocmit un buget de opt sute ruble, iar pentru cazuri neprevăzute a socotit că îi vor ajunge cele patru sute de ruble: „Nu vreau, adăugă el, să mă deprind cu o viață de lux, iar acumularea de capitaluri o consider un lucru necinstit”. Și așa se întâmplă că Sofia încredință acestui visător educația viitorului stăpân al moșiei Beloie Pole cu pădurile, iazurile, țarinele și islazurile ei!

Numai bătrânul unchi, veșnic nemulțumit de toți și de toate, se arătă nemulțumit și de data aceasta. În timp ce Sofia nu mai putea de bucurie, unchiul (singur dintre toate rudele soțului ei care n-o respinsese) bodogănea: „Of, Sofia, Sofia, faci o mare prostie! Genevezul ăsta ar fi putut foarte bine rămâne și mai departe lectorul meu; ce fel de preceptor poate fi? Mai curând ar avea el nevoie de dădacă! Și-apoi, ce o să facă el din Volodea? Un elvețian? Atunci, mai bine ar fi să-l duci undeva, la Vevey sau la Lausanne...”

Sofia socotea că bătrânul vorbește așa numai din egoism, fiindcă ținea la elvețian și nu voia să se despartă de dânsul. Nevoind să-l supere, nu spuse nimic. La vreo două săptămâni după aceea plecă împreună cu Volodea și cu adolescentul acela de patruzeci de ani înapoi la moșie. Era primăvară și genevezul începu prin a-i insufla lui Volodea o adâncă dragoste pentru botanică. Dis-de-dimineață porneau să adune plante pentru ierbar și o conversație vie ținea locul lecției plicticoase; orice lucru care le ieșea în cale constituia o temă, și Volodea asculta cu foarte multă atenție explicațiile preceptorului. După prânz se instalau de obicei pe balconul care dădea în grădină și elvețianul îi povestea băiatului biografiile oamenilor mari, îi descria călătoriile în țări îndepărtate, și din când în când, drept recompensă, îi permitea și lui Volodea să citească din Plutarh... Timpul se scurgea, trecură două sesiuni de alegeri[1] și veni vremea ca

[1] Adică șase ani; alegerile nobiliare aveau loc o dată la trei ani (n. ed.)

Volodea să plece la universitate. Mamei sale îi era greu să se împace cu gândul că va trebui să se despartă de el; se deprinsese cu această fericire molcomă, la care ținea mai mult ca oricând; se simțea atât de bine în mediul acesta tihnit și armonios, încât îi era teamă de orice schimbare; se obișnuise și-i plăcea atât de mult să aștepte pe balcon, locul ei preferat, întoarcerea lui Volodea din lungile lui plimbări; era atât de bucuroasă să-l vadă ștergându-și fața nădușită, îmbujorat și vesel și aruncându-se la gâtul ei s-o îmbrățișeze; îl privea cu atâta mândrie și plăcere, încât era gata să izbucnească în plâns. Într-adevăr, înfățișarea lui Volodea avea ceva înduioșător; chipul lui era atât de nobil, deschis, cinstit, încrezător, încât oricine îl vedea era cuprins de un sentiment de mulțumire pentru el însuși și de compătimire față de acest tânăr. Era evident că băiatul, zvelt și bine făcut, cu privirea senină și luminoasă, nu cunoștea niciuna din poverile vieții, că în pieptul lui nicicând nu se strecurase teama, că din gura lui niciodată nu ieșise vreo minciună, că nu știe nimic din ceea ce-l aștepta în viitor. Elvețianul ținea la elevul său aproape tot atât de mult ca și mama acestuia; uneori îl privea îndelung, apoi își lăsa în jos ochii înlăcrimați și se gândea: „Iată că nu mi-am irosit în zadar viața. Acum, de când știu că datorită mie s-a dezvoltat un tânăr ca acesta, conștiința mea e împăcată.”

Cât de încâlcite și de ciudate sunt toate în lumea asta! Nici mama, nici preceptorul n-au bănuit vreodată câtă amărăciune, câtă suferință pregătesc ei lui Volodea prin această educație de sihastru. Au făcut totul ca el să nu fie în stare să înțeleagă realitatea vieții; au căutat cu grijă să-i ferească privirile de tot ce se petrecea în lumea asta mohorâtă, și în loc să-l facă să guste din amărăciunea realităților zilnice ale vieții, i-au insuflat idealuri strălucitoare; în loc să-l ducă în piață și să-i arate sălbăticia și lăcomia gloatei ahtiate de bani, ei l-au dus la un spectacol feeric de balet, asigurându-l că și în viața de toate zilele domnește grația și îmbinarea armonioasă dintre mișcări și sunete; ei au crescut astfel un Gaspar Hauser[1]. De altfel, cam tot așa era și elvețianul; dar câtă deosebire între el și elevul său! Preceptorul era un om de știință sărac, gata oricând să muncească, pregătit

[1] Personaj misterios care a trăit în Germania în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Se crede că ar fi fost fiul nelegitim al lui Napoleon I. Aici, în sens de om care nu se poate adapta la mediul înconjurător (n. ed.)

să străbată dintr-un capăt la altul globul pământesc cu o trăistuță în mână, cu portretul lui Paoli, cu visurile lui nemărturisite, deprins să se mulțumească cu foarte puțin și disprețuind luxul. Dar ce aveau comun toate acestea cu menirea lui Volodea și cu situația lui socială?

Oricât de mult se deprinsese și se legase de viața aceasta de sihăstrie, oricât de dureros i-ar fi fost să se despartă de moșia de la Beloie Pole, cu viața ei molcomă și tihnită, Sofia se hotărî totuși să plece la Moscova. Cum sosi acolo, îl duse imediat pe Volodea la unchiu-său. Bătrânul arăta foarte slăbit; îl găsiră întins într-un fotoliu volterian, cu picioarele înfășurate în șaluri de păr de capră. Păru-i cărunt și rar cădea în plete lungi peste halat; deasupra capului avea o apărătoare de lumină de culoare verde.

— Ei, cu ce te ocupi, Vladimir Petrovici? îl întrebă bătrânul pe Volodea.

— Mă pregătesc să intru la universitate, răspunse tânărul.

— La ce universitate?

— La Universitatea din Moscova.

— Ce să cauți acolo? L-am cunoscut personal și pe Matei[1] și pe Heim[2], dar cred că tot la Oxford ar fi mai bine! Ai, ce zici, Sofia? Zău că ar fi mai bine! Ce specialitate te gândești să îmbrățișezi?

— Aș vrea să fac dreptul, unchiule.

Unchiul strâmbă disprețuitor din nas.

— Ce ai să faci cu dreptul? Ai să înveți *le droit naturel, le droit des gens, le code de Justinien*[3] – și pe urmă?

— Pe urmă, răspunse maică-sa zâmbind, pe urmă la Petersburg, la slujbă!

— Ha, ha, ha! La ce-o să-i folosească atunci să știe toate Pandectele[4] și Glosele[5] acelea?! Sau poate ai de gând, Vladimir Petrovici, să te faci jurisconsult? Ha, ha, ha! Avocat, ai? Fă cum vrei, dar părerea mea, frățioare, este să te faci doctor; am să-ți

---

[1] *Matei, Cristian-Friedrich* (1774-1811) – profesor la catedra de literatură greacă și romană la Universitatea din Moscova (n. ed.).

[2] *Heim I. A.* (1758-1821) – profesor de istorie, statistică și geografie la Universitatea din Moscova (n. ed.).

[3] Dreptul natural, dreptul ginților, codul lui Justinian (fr.) (n. t.).

[4] Pandecte – colecție de hotărâri ale vechilor juriști romani, întocmită în anul 553 (n. ed.)

[5] Glose – interpretări de texte de legi (n. ed.)

las biblioteca mea – o bibliotecă mare; am ținut-o în ordine și sunt la curent cu tot ce a apărut mai nou; acum știința medicală e mai bună ca oricare alta; ș-apoi, o să-ți poți ajuta aproapele, dar n-ai să lecuiești pentru bani, fiindcă o să-ți fie rușine și, fiindcă n-ai să iei bani, o să fii cu conștiința împăcată.

Știind bine că bătrânul este de neclintit în părerile lui, nici Volodea, nici maică-sa n-au spus nimic. Preceptorul însă, nu se putu abține și replică:

— Bineînțeles, munca de medic e frumoasă, dar nu înțeleg de ce n-ar îmbrățișa Vladimir Petrovici o ramură de activitate civilă, când se depun acum atâtea strădunțe ca tineretul instruit să-și ia slujbe!

— Dragul meu *citoyen de Genève*[1]! Băiatul ăsta o să ne întreacă pe amândoi, și pe dumneata și pe mine, deși eu băteam străzile Genevei pe timpul când el se târa încă de-a bușilea, răspunse bătrânul mofturos. Știți că la noi, adăugă el mai domol, pe una din traducerile operei lui Jean-Jacques este scris: *„Scriere de târgovețul generez Rousseau”*... și bătrânul râse, înecându-se de tuse.

Vorbise de nenumărate ori despre această traducere și de fiecare dată i se părea că interlocutorul lui nu știe încă despre ce este vorba.

— Volodea, continuă el mai vesel, nu scrii cumva versuri?

— Am încercat, unchiule, răspunse Volodea, înroșindu-se.

— Te rog, nu scrie, dragul meu! Numai oamenii neserioși scriu versuri. Astea-s fleacuri, și omul trebuie să se ocupe de ceva serios.

Dintre toate sfaturile lui, Vladimir l-a urmat numai pe acesta din urmă: n-a mai scris versuri. S-a înscris însă la Universitatea din Moscova, nu la cea din Oxford, și nu la medicină ci la științele etico-politice. Universitatea i-a desăvârșit educația. Până atunci trăise izolat; acum intrase în familia gălăgioasă a colegilor de universitate. Își dădea seama de adevărata lui valoare și, înconjurat de simpatia caldă a tinerilor săi prieteni, cu sufletul și mintea deschise la tot ce e frumos, se apucă să studieze cu râvnă. Însuși decanul simțea pentru el o mare simpatie, găsind că, dacă ar purta părul ceva mai scurt și ar avea o comportare ceva mai respectuoasă, Volodea ar fi un student excelent. Dar iată că luară sfârșit și anii de studiu; într-

[1] Cetățean din Geneva (fr.) (n. t.).

un cadru solemn și sărbătoresc li s-au înmânat fiecăruia foile de drum în viață. Sofia Alexeevna începu pregătirile pentru plecarea la Petersburg; voia să-l trimită pe Volodea înainte, pentru ca, după ce-și va fi terminat toate treburile, să-l urmeze. Înainte de a se răspândi în lumea asta largă, prietenii de universitate ai lui Beltov s-au adunat la dânsul, în ajunul plecării lui la Petersburg. Erau cu toții plini de speranțe; viitorul le surâdea și-i ademenea, întocmai ca și Cleopatra, gata, ca și ea, să-și execute adoratorii. Tinerii făureau planuri gigantice... Care dintre ei și-ar fi închipuit pe atunci că unul își va încheia activitatea ca șef de birou, după ce-și va fi pierdut toată averea la preferans, că altul va ajunge într-un fund de provincie și se va simți rău dacă nu va lua trei păhărele de votcă, înainte de masă, și nu va dormi trei ore după masă; că al treilea va ajunge să ocupe un post în care va tuna și va fulgera împotriva tinerilor, pentru că nu seamănă cu intendentul lui nici ca maniere, nici ca fel de a se purta și sunt niște visători neserioși. În urechile lui Beltov răsunau încă jurămintele de prietenie, de credință față de idealuri și clinchetul paharelor ciocnite, când elvețianul, îmbrăcat de drum, veni să-l trezească.

Visătorul nostru plecă entuziasmat la Petersburg. Activitate, activitate!... Acolo se vor realiza speranțele lui, acolo își va dezvolta el proiectele, acolo va cunoaște realitatea, acolo, în acel centru unde se făurește viața cea nouă a Rusiei! Moscova, cugeta el, își îndeplinise chemarea eroică, reunind toate vinele țării într-o inimă fierbinte ce bătea pentru întregul stat. Petersburgul însă, Petersburgul era creierul Rusiei! Înălțat, învelit într-un craniu de gheață și granit, Petersburgul era cugetarea matură a statului... Și o mulțime de alte gânduri și metafore de acest fel îi treceau prin creier, fără nicio sforțare și cu o sinceritate neprihănită. În vremea asta, diligența își continua drumul din poștă în poștă, ducând, pe lângă visătorii noștri, un fost colonel de cavalerie cu mustățile încărunțite, un funcționar din Arhanglielsk, care, însoțit de un lacheu îmbrăcat cu un cojoc ros, ducea cu el un pește mare sărat și mușețel pentru caz de boală, precum și un elev la școala de ofițeri, blond și cu obrajii mai închiși la culoare decât părul, mândru nevoie mare de influența pe care o avea asupra surugiului. Pentru Vladimir toate aceste persoane aveau farmecul noutății și un aer sărbătoresc. Râse binevoitor de funcționarul din

Arhanghelsk când acesta îl tratase cu peștele sărat, zâmbind de stângăcia lui când îl vedea cum se canonește să descopere în portofel moneda potrivită ca să-și plătească porția de ciorbă, încât până la urmă, nerăbdător, plătea colonelul și pentru el; îl distra grozav faptul că funcționarul din Arhanghelsk îi spunea colonelului „excelență”, iar colonelul nu era în stare să rostească nicio frază pe care să n-o înceapă și să n-o sfârșească prin câteva cuvinte nu tocmai cuviincioase; îl apuca râsul, privindu-l pe bătrânelul greoi care slujea la călătorul din Arhanghelsk sau, mai bine zis, care se încăpățâna să nu moară în serviciul acestuia și era îmbrăcat în *cuir russe*[1] cu toate că era foarte frig. Tânărul nostru se uita la toate astea plin de voie bună.

Sosirea la Petersburg și prima lui ieșire în lume au fost încununate de succes. Avea o scrisoare de recomandație către o domnișoară bătrână care se bucura de multă trecere; domnișoara bătrână, văzându-l atât de chipeș, își spuse imediat că trebuie să fie un om foarte cult și să știe limbi străine. Fratele ei era șef al unei direcții din departamentul civil. Vladimir îi fu prezentat și, după ce discutară câteva minute, rămase într-adevăr impresionat de conversația lui simplă, de cunoștințele lui din toate domeniile și de mintea lui ageră și înflăcărată, și-i oferi să intre în serviciul său, recomandându-l în mod special atenției directorului. Vladimir se apucă de lucru cu multă râvnă; birocratismul văzut prin prisma vârstei de nouăsprezece ani îl atrăgea; îi plăceau dosarele și numerele, registratura, figurile preocupate cu teancuri de hârtii în față. Slujba i se părea o piatră de moară, care pune în mișcare mase de oameni răspândiți pe întreaga emisferă. Pe atunci poetiza orice...

În sfârșit, sosi și Sofia Alexeevna la Petersburg. Elvețianul stătea încă la ei; în ultimul timp încercase de câteva ori să plece, dar n-a fost în stare: se obișnuise atât de mult cu viața acestei familii, se legase atât de mult de Volodea și o respecta atât de mult pe Sofia Alexeevna, încât îi venea greu să-i părăsească. Umbla posomorât, încerca să lupte împotriva pornirilor inimii sale, dar, după cum am mai spus, era un visător rece, deci incorigibil. Într-o seară, curând după intrarea lui Volodea în slujbă, mica familie se adunase în fața căminului. Tânărul Beltov, care nu era lipsit de ambiții, pătruns de

[1] Piele rusească (fr.) (n. t.).

conștiința propriilor lui puteri și de dorința de a se dărui unei cauze înalte, făcea planuri de viitor. Capul lui era plin de fel de fel de speranțe, proiecte și nădejdi; visa o activitate obștească intensă, căreia să-și consacre toată viața... În toiul acestor înflăcărate planuri de viitor, tânărul se aruncă la gâtul elvețianului și-i spuse:

— Dacă ai ști ce mult îți datorez dumitale, credinciosul și bunul nostru prieten, pentru faptul că sunt un om cu adevărat! Dumitale și mamei vă datorez totul, totul! Ești pentru mine mai mult decât un tată bun!

Preceptorul își acoperi fața cu mâinile, se uită apoi la mamă și la fiu, vru parcă să spună ceva, dar, tăcut, se sculă și ieși din cameră.

Intrând în micul său birou, încuie ușa, își scoase de sub divan geamantanul și, după ce-l șterse de praf, începu să-și împacheteze comorile, privindu-le cu drag. Comorile acestea dezvăluiau în întregime gingășia nemărginită a acestui om. Printre lucrurile păstrate cu multă grijă se găsea și un portofoliu, cadou făcut de Volodea când avea doisprezece ani, pe care băiatul îl lucrase nopțile fără știrea lui; pe față era lipit portretul lui Washington[1], smuls probabil dintr-o carte. Mai păstra un portret în acuarelă a lui Volodea la vârsta de paisprezece ani; băiatul purta o cămașă deschisă la gât, era bronzat, cu ochii luminați de sclipirea gândirii născânde și cu expresia aceea de entuziasm și nădejde pe care avea s-o mai păstreze vreo cinci ani și care și mai târziu avea să apară, din când în când – rar de tot însă – ca soarele la Petersburg, ca ceva ce nu se mai potrivea cu celelalte trăsături ale feței. Mai avea și niște instrumente de calcul matematic lucrate în argint și primite în dar de la bătrânul unchi, precum și o enormă tabacheră de baga având imprimat pe capac tabloul serbărilor federalizării, care fusese tot a bătrânului și pe care, după moartea acestuia, genevezul o răscumpărase de la valetul lui. Puse toate aceste comori în geamantan, împreună cu alte câteva obiecte, și alese vreo cincisprezece cărți. Pe celelalte le lăsă.

A doua zi, dis-de-dimineață, ieși încetișor pe strada Morskaia, opri o birjă, își scoase, ajutat de omul de serviciu, geamantanul și legătura de cărți, lăsă vorbă că pleacă pentru vreo două zile

[1] Washington (1732-1799) – conducătorul armatei americane în războiul de independență împotriva Angliei, primul președinte al S.U.A. (n. ed.).

din oraș, își puse paltonul lui lung, își luă bastonul și umbrela, strânse mâna lacheului și porni pe jos, alături de birjă, în timp ce lacrimi grele i se prelingeau pe palton.

Peste vreo două zile, Sofia Alexeevna, care era foarte mirată de plecarea genevezului, dar care îl aștepta să se întoarcă, primi următoarea scrisoare:

„Stimată doamnă! Aseară am avut bucuria să primesc răsplata deplină a ostenelilor mele. Credeți-mă, această clipă va rămâne pururea vie în amintirea mea; ea mă va însoți până la sfârșitul zilelor mele ca o mângâiere, ca o justificare față de mine însumi. Ea a constituit totodată o încheiere solemnă a operei mele; ea mi-a arătat limpede că profesorul trebuie să-l lase pe elevul său să-și urmeze în voie drumul propriei dezvoltări, că de aci încolo influența profesorului poate fi mai degrabă dăunătoare decât folositoare dezvoltării elevului. Omul trebuie să se dezvolte toată viața lui, dar vine timpul când nu mai are nevoie de educație. De altfel, ce aș mai putea să-i dau eu fiului dumneavoastră? De pe acum m-a întrecut considerabil!

De mult mă gândeam să plec din casa dumneavoastră, dar nu m-a lăsat slăbiciunea mea – m-a împiedicat dragostea pe care o port fiului dumneavoastră. Dacă n-aș fi încercat să fug acum, n-aș mai fi fost niciodată în stare să-mi îndeplinesc această datorie, pe care mi-o impunea onoarea. Îmi cunoașteți principiile de viață: n-aș fi putut rămâne la dumneavoastră dacă nu pentru altceva, pentru faptul că socot înjositor să mănânc de pomană pâinea altuia și să vă cheltuiesc banii pentru satisfacerea trebuințelor mele. Vedeți dar că trebuia să părăsesc casa dumneavoastră. Să ne despărțim deci ca niște adevărați prieteni și să nu mai vorbim despre asta.

Când veți primi această scrisoare voi fi în drum spre Finlanda; voi călători până îmi voi cheltui banii pe care îi am; apoi voi începe iar să muncesc. Simt în mine încă destulă putere.

În ultimul timp n-am mai luat bani de la dumneavoastră; nu încercați să-mi trimiteți, ci dați mai bine jumătate din ei omului care m-a servit, iar cealaltă jumătate celorlalți oameni de serviciu, cărora vă rog să le transmiteți salutul meu prietenesc; bieții de ei, au avut uneori destule necazuri și destulă bătaie de cap cu mine. Cărțile rămase să le primească în dar de la mine Voldemar. Lui îi scriu separat.

Adio, adio, nobilă și profund stimată doamnă! Fie

binecuvântată familia dumneavoastră; de altfel, ce altceva ați mai putea dori, având un astfel de fiu?! Vă urez un lucru: ca și dumneavoastră și dânsul să trăiți mulți, mulți ani. Vă strâng mâna.”

Scrisoarea lui către Vladimir începea astfel:

„Nu sfaturi de preceptor, ci sfaturi de prieten vor fi aceste ultime cuvinte pe care ți le adresez, Voldemar. Știi bine, n-am rude, dar nu există străini care să-mi fie mai apropiați ca tine, cu toată diferența enormă de vârstă ce există între noi. În tine sălășluiesc toate năzuințele și speranțele mele. Mi-am câștigat, Voldemar, dreptul să-ți dau la plecare un sfat prietenesc. Urmează calea pe care ți-a indicat-o destinul: e o cale minunată. Nu mi-e frică că te vei lovi de insuccese și necazuri: ele vor întâmpina din partea ta rezistență și tărie. Mai mult mă tem de succese și de noroc, pentru că pășești pe un drum alunecos. Slujește cauzei, dar fii cu ochii în patru ca nu cumva să se întâmple invers, ca nu cumva să te slujească cauza pe tine. Să nu confunzi, Voldemar, mijloacele cu scopul. Numai iubirea pentru aproapele tău, numai iubirea față de binele tuturor să-ți fie țel în viață. Dacă va seca iubirea din sufletul tău, n-ai să faci nimic, te vei înșela doar pe tine însuți; numai iubirea poate să creeze ceva trainic și viu. Trufia e sterilă, deoarece nu-i pasă de nimic în afară de ea...”

Nu putem să reproducem toată scrisoarea: e lungă de șase pagini.

Așa a dispărut din viața lui Vladimir figura luminoasă a bunului său preceptor.

„Pe unde o fi acum *monsieur* Joseph al nostru?” se întrebau adesea, când mama, când fiul, și rămâneau amândoi îngânduraţi. În închipuirea lor plutea chipul lui blând și liniștit, iar silueta lui monahală dispărea undeva, departe, dincolo de crestele mândre și semețe ale munților norvegieni.

VII

Azaïs[1] a încercat să demonstreze (foarte plictisitor de altfel) că totul în lumea aceasta se compensează; bineînțeles că pentru a crede așa ceva nu trebuie să fim prea exigenți și nu trebuie să ne legăm de lucruri mărunte. Acestea fiind zise și ca

[1] *Azaïs, Pietre Hyacinthe* (1766-1845) – filozof francez (n. ed.).

o compensație pentru pierderea lui *monsieur* Joseph, să-l prezentăm cititorului pe Osip Evseici. Osip Evseici era un bătrânel de vreo șaizeci de ani, slăbuț și încărunțit, îmbrăcat într-un frac de uniformă uzat, cu obrajii roșii și cu un aer mereu mulțumit. De treizeci de ani conducea biroul patru din serviciul unde fusese numit Beltov, iar până atunci petrecuse cincisprezece ani în curtea aceleiași instituții, în funcția de onoare de fiu al portarului, ceea ce-i dăduse o aureolă aristocratică în fața copiilor celorlalți oameni de serviciu. Omul acesta putea servi drept cea mai bună dovadă că nici călătoriile lungi, nici prelegerile universitare, nicio activitate cu largi orizonturi nu formează individul. Osip Evseici avea multă experiență în lucrări, în cunoașterea oamenilor și avea atâta simț diplomatic, încât, desigur, nu era cu nimic mai prejos de Osterman[1] sau Talleyrand. Deștept din fire, a avut toată posibilitatea, trăind de la vârsta de cincisprezece ani în acea instituție, să-și dezvolte în voie inteligența practică fără să fie împiedicat nici de știință, nici de lecturile, nici de frazele sau teoriile irealizabile cu care ne tulbură imaginația cărțile, nici de strălucirea vieții mondene, nici de fanteziile poetice. Transcriind pe curat hârtiile și observând în același timp micimea oamenilor, căpătase zi de zi o cunoaștere tot mai adâncă a realității, o înțelegere justă a ceea ce se petrecea în jurul lui, și-și formase o linie de conduită consecventă, ceea ce îl ajutase să se strecoare nestingherit și fără să se împotmolească în băltoacele funcționărești, care, deși mărunte, nu sunt totuși mai puțin adânci și primejdioase. Se schimbau șefii mai mari, se schimbau directorii, se perindau șefii de secție, dar șeful biroului patru rămânea pe loc, iubit de toți, pentru că aveau nevoie de dânsul și fiindcă el știa să ascundă cu discreție acest lucru. Toți căutau să-l ia în seamă și să-i dea dreptate, tocmai fiindcă el se străduia să rămână cu desăvârșire în umbră și neobservat. Cunoștea și ținea minte amănunțit toate lucrările biroului; toți veneau la dânsul să-i ceară informații, ca la arhivă, dar el nu încerca s-o ia înaintea altora; directorul l-a propus pentru postul de șef de secție, dar el a rămas credincios biroului patru; au vrut să-l propună pentru decorare, dar el a preferat să amâne pe încă doi ani primirea distincției, și a cerut să i se dea, în loc de

[1] *Osterman* (1686-1747) – om politic și diplomat; avea reputația de intrigant (n. ed.).

decorație, o recompensă bănească egală cu leafa lui pe un an. Și aceasta numai pentru că șeful biroului trei l-ar fi putut pizmui. Se comporta la fel în toate; nimeni din afară nu s-a plâns vreodată că ar lua plocoane; niciunul dintre colegii lui de serviciu nu l-a bănuit vreodată de lăcomie. Vă puteți închipui câte dosare de tot felul au trecut prin mâinile lui în cei patruzeci și cinci de ani de serviciu, dar niciodată niciunul nu l-a scos pe Osip Evseici din sărite, nu l-a făcut să se indigneze sau să-și piardă buna dispoziție. Nicicând nu i-a trecut prin minte să facă vreo legătură între ceea ce lucra pe hârtie la birou și existența reală a unor circumstanțe și personaje la care aceste hârtii se refereau; dosarele erau pentru el ceva abstract, o înlănțuire de adrese, comunicări, rapoarte și referate, aranjate într-o anumită ordine și crescând la număr după anumite reguli. Completând lucrările vreunui dosar ori, după cum se exprimă șefii de birou romantici, *punându-le în mișcare*, nu căuta altceva decât să-și elibereze cât mai degrabă masa de dosarul respectiv și-l încheia așa cum îi venea mai la îndemână: cerea o informație tocmai la Krasnoiarsk, de unde răspunsul nu putea să-i vină decât după doi ani, întocmea o hotărâre definitivă sau – asta îi plăcea cel mai mult – trimitea dosarul unui alt serviciu, unde alt șef de birou încheia, după aceleași reguli, această *grande patience*[1]. Era atât de obiectiv, încât nici nu se gândea, de pildă, că ar putea exista persoane care vor ajunge la sapă de lemn până când va binevoi să sosească informația cerută la Krasnoiarsk. Themis[2] trebuie să fie oarbă...

La vreo trei luni după numirea lui Vladimir în slujbă, acest onorabil coleg al lui, după ce isprăvi cu revizuirea hârtiilor transcrise și repartiză o nouă porție de hrană peniților celor patru contopiști din subordine, își scoase tabachera de argint vechi și întinzând-o ajutorului său spuse:

— Ia încearcă, Vasili Vasilievici, e de la Voroșatin! Mi l-a adus un prieten din Vladimir.

— Bun tabac! răspunse ajutorul peste un minut, în care răstimp se zbătuse între viață și moarte, după ce luase o priză zdravănă de praf uscat, galben-verzui.

— Ce, a început să te zgândărească? spuse șeful de birou, încântat că putuse să vatăme puțin mucoasa nazală a ajutorului

[1] Mare pasiență (fr.) (n. t.).

[2] *Themis* – zeița dreptății în mitologia greacă (n. ed.).

său.

— Auzi, Osip Evseevici, zise ajutorul, când începu să-și revină de pe urma paraliziei pricinuite de tabacul de la Voroșatin, ștergându-și cu o batistă albastră ochii, nasul, fruntea și chiar bărbia. Nu te-am întrebat încă cum ți-a plăcut tânărul cel nou numit. Se spune că e din Moscova, așa-i?

— Pare să fie un băiat priceput; am auzit că l-ar fi adus chiar *șeful* aici!

— Da, într-adevăr, e un băiat deștept, nimic de zis. L-am auzit ieri discutând cu Pavel Pavlâci. Pe Pavel Pavlâci îl știi, nu prea-i place să fie contrazis, iar Beltov ăsta e meșter bun de gură. Pavel Pavlâci a început să se supere: „Eu, zice, îți spun că-i așa și așa”, dar Beltov de colo: „Nu, dați-mi voie, e așa și așa!” Stăteam deoparte și nu mai puteam de bucurie. După ce plecă Beltov, Pavel Pavlâci îmi spuse: „Poftim de ține ordine cu slujbași ca ăștia! Păi, dacă-i așa, las' pe mine, că-i scot eu gărgăunii! Îl dezvăț eu să-și facă de cap! Că mie puțin îmi pasă cine l-a adus aici.”

— Ia te uită! se miră șeful de birou, asupra căruia, pare-se, cele povestite de ajutorul său făcuseră deasemeni o impresie plăcută. Chiar așa a spus? Că puțin îi pasă cine l-a adus aici? Grozav e Pavlâci ăsta! Cum, toate astea i le-a spus, așa, verde-n ochi?

— Nu, pe la sfârșit l-am auzit mormăind ceva pe franțuzește. Când am văzut așa, m-am și gândit: „Uite, noi, cu Osip Evseevici, o să stăm mereu față-n față în biroul patru, iar el o să se mute uite acolo!”

Și arătă spre cabinetul directorului.

— Mă mir de dumneata, Vasili Vasilici! îi răspunse șeful de birou, că ești un om deștept, de n-ai pereche în trei birouri ca astea, dar tot nu vrei să privești lucrurile mai adânc. Eu, frățioare, în viața mea am văzut cum se ridică din nimic oamenii cu adevărat capabili și directorii; dar tinerelul acesta n-are nici cât negru sub unghie din ceea ce se cere pentru așa ceva! Acum, e deștept și înflăcărat, așa-i? Dar, stai să vedem cât o să-i mai țină deșteptăciunea și înflăcărarea! Vrei să punem rămășag pe o sticluță de amărui că n-o să ajungă nici măcar șef de birou?

— Nu pun rămășag, că am citit ieri hârtiile lucrate de el și

scrie frumos, crede-mă. Numai în *„Sân otecestva”*[1] am mai întâlnit stil ca al lui!

— Le-am văzut și eu – e drept, sunt cam bătrân și mi-a slăbit vederea – da' de orbit tot n-am orbit! Nu cunoaște forma, și dacă, hai să zicem, n-ar cunoaște-o din nepricepere sau din neobișnuință, n-ar fi mare lucru, că odată și odată tot ar învăța-o, dar nu, el n-o cunoaște de prea multă deșteptăciune; din orice afacere ticluiește un roman, dar esențialul îi scapă printre degete; cine anume comunică, dacă i s-a dat sau nu lucrării cursul cuvenit, unde urmează să fie trimisă lucrarea, de toate astea puțin îi pasă. Pe rusește, asta se cheamă treabă de mântuială! Dar ia întreabă-l ceva, să vezi cum o să-nceapă să ne învețe pe noi ăștia, mai bătrâni. Nu, frățioare, un băiat bun se cunoaște dintr-o dată. La început m-am gândit și eu: „Parcă n-ar fi prost; poate că o să se aleagă ceva din el; nu e obișnuit încă cu slujba, dar o să se deprindă”. Da' ia te uită, de trei luni, zilnic se frământă pentru orice fleac, se zbate și se zbuciumă de parcă, doamne iartă-mă, i-ar fi taică-său în primejdie de moarte și el umblă să-l scape! N-o să se aleagă nimic de capul lui! Am mai văzut noi d-ăștia: Nu e el nici primul, nici ultimul! Toți sunt numai buni de gură, toți țipă: „Am să stârpesc abuzurile din rădăcini”, dar ce fel de abuzuri și în ce constau ele, nici ei nu știu... Țipă, se rățoiesc o bucată de vreme și rămân apoi așa toată viața, funcționari *fără atribuții precise*. Ba, în prostia lor, mai încearcă să râdă de noi și ne fac „salahori” de birou! Dar tocmai salahorii ăștia fac toată treaba! Când dumnealor trebuie să înainteze vreo jalbă în cine știe ce chestiune personală, habar n-au cum s-o facă, și atunci, hai la salahor!... Niște trântori! își încheie cuvântarea elocventul șef de birou.

Și într-adevăr evenimentele se grăbiră parcă să-i confirme observațiile judicioase. În curând lucrările de birou încetară să-l mai intereseze pe Beltov. Deveni nervos și neglijent. Directorul îl chemă și-i vorbi ca o mamă iubitoare – dar degeaba. Îl chemă și ministrul, care îi vorbi ca un tată iubitor – atât de emoționant și de frumos, încât intendentului, care se întâmplase să fie de față, i-au dat lacrimile, deși nu era un om care să se înduioșeze cu una, cu două, lucru pe care-l știau prea bine toți oamenii de serviciu din subordinea lui. Dar nici vorbele bune n-au folosit la

[1] *Fiul patriei* – revistă de orientare reacționară, apărea la Petersburg între anii 1812-1852 (n. ed.).

nimic. Beltov ajunse într-un așa hal de nesocotință, încât se simțea ofensat tocmai de aceste intervenții părintești care nu urmăreau decât scopul de a-l îndrepta! Într-un cuvânt, la trei luni după convorbirea plină de tâlc a șefului de birou cu ajutorul său, Osip Evseici se supără zdravăn pe unul dintre conțopiștii săi neîndemânatici și începu să-l dăscălească.

— Dar bine, frate, când ai să înveți odată? Ai scris de nu știu câte ori acte ca ăsta, totuși, de fiecare dată, trebuie să ți se facă tot conceptul! Asta, fiindcă, în loc să-ți vezi de treabă, te ții după fete pe bulevardul Amiralității, că te-am văzut doar de atâtea ori!... Ei, hai, scrie: „Iar pentru dreptul de a locui nestingherit pe teritoriul Imperiului Rusesc s-a eliberat fostului secretar gubernial Beltov pașaportul de față, datat și semnat de noi, aplicându-se sigiliul legal...” Ai terminat? Adă-ncoace!

Și reciti bolborosind:

— ... nobil... suflete... district... studii... civil... 18 septembrie... ortodoxă... Bine!

Și Osip Evseici contrasemnă jos de tot, la marginea paginii, cu scrisul său mărunt-mărunt. Apoi spuse:

— Du-te și-l prezintă chiar acum! După ce o semna, du-l la registratură! Stampila s-o pună uite aici, unde scrie: „Pașaportul de față” că vine mâine să-l ia!

— Ei, Vasili Vasilici, n-ai vrut să pui rămășag pe o sticlă de rachiu! Ne-am fi dus acum s-o bem împreună. Da, repede a mers treaba, n-am ce zice!

— Mai avea paisprezece ani și șase luni până să capete paftaua[1], observă ironic ajutorul.

Șeful de birou, iar după el întreg personalul izbucniră în hohote de râs.

Cu acest râs olimpic se încheie cariera de slujbaș a bunului nostru prieten Vladimir Petrovici Beltov. Lucrurile acestea se petrecuseră exact cu zece ani înainte de ziua aceea memorabilă, în care, în timp ce erau la Vera Vasilievna la masă, se auzi clinchet de zurgălăi, iar Maxim Ivanovici nu se putu abține și alergă la fereastră.

Ce a făcut însă Beltov în acești zece ani?

De toate, sau aproape de toate.

Și ce a reușit să facă?

---

[1] Semn de distincție, se acorda funcționarilor după cincisprezece ani de serviciu neîntrerupt (n. ed.).

Nimic, sau aproape nimic.

Cine nu știe adevărul că rareori copiii care promit prea mult se-ntâmplă să și înfăptuiască ceva. Oare de ce? Chiar atât de mărginită să fie posibilitatea de dezvoltare a forțelor omului, încât o dată cheltuite în tinerețe, să-i lipsească cu desăvârșire la maturitate? E o problemă prea subtilă pe care nu sunt în stare și nici nu vreau s-o dezleg. Cred însă că rezolvarea ei trebuie căutată mai degrabă în ambianța, în influențele și contactul cu mediul înconjurător decât în structura psihică deficientă a omului. Oricum ar fi însă, simptomul acesta s-a împlinit și în ce-l privește pe Beltov. Cu înflăcărarea tinereții și cu optica visătorului, Beltov se mânia pe împrejurări și în toate încercările sale ajungea, cu o spaimă lăuntrică, la aceeași concluzie pe care-o definise atât de elocvent Osip Evseici când spusese: „Toată treaba o fac salahorii”, și aceasta pentru că tot felul de inadaptabili își irosesc viața în trândăvie, deoarece nu se pricep la nimic, singurul sacrificiu pe care-l aduc omenirii, find numai dorința, năzuința lor goală, adesea foarte nobilă, dar aproape întotdeauna sterilă...

Într-o dimineață, nu tocmai frumoasă, dar în orice caz caracteristică Petersburgului, dimineață care întrunea neajunsurile tuturor celor patru anotimpuri, și în care zăpada amestecată cu lapoviță bătea în geamuri, iar pe la unsprezece dimineața, deși nu se luminase bine, părea că se și înserează, Beltova ședea lângă același cămin unde avusese loc ultima convorbire cu preceptorul său elvețian; Vladimir, întins pe canapea cu o carte în mână, citea, ridicând din când în când ochii de pe file. De la o vreme puse cartea pe masă și, după ce rămase câteva clipe gânditor, rosti:

— Mamă, știi ce cred eu? Că unchiul a avut perfectă dreptate când m-a sfătuit să studiez medicina. Ce părere ai? N-ar fi bine să mă apuc de medicină?

— Cum vrei, dragul meu! îi răspunse Sofia Alexeevna cu blândețea-i obișnuită. Mă tem însă de un lucru, Volodea: va trebui să te apropii de bolnavi, și unele boli sunt molipsitoare.

— Mamă, spuse duios Volodea, luându-i mâna și zâmbind, ce egoistă ești! E mai puțin primejdios, bineînțeles, să trăiești stând cu mâinile în sân. Eu cred însă că și pentru inactivitate se cere să ai o vocație, ca și pentru viața activă. Nu oricine poate sta fără nicio ocupație!

— Încearcă, îi răspunse mama.

A doua zi dimineața, Vladimir se prezentă în amfiteatrul de anatomie și începu să studieze anatomia cu aceeași sârguință cu care se apucase de lucrările de birou. N-a pășit însă în amfiteatru cu acea dragoste curată pentru știință de care fusese însuflețit la Universitatea din Moscova. Adevărul era că medicina nu reprezenta pentru el decât un refugiu: căuta în ea evadarea din plictiseală, din inactivitate. Deosebirea dintre studentul plin de voioșie și funcționarul demisionat, ajuns diletant în medicină, era mare. Înzestrat cu o minte ageră, Beltov se izbi, în curând, în noile sale studii de problemele esențiale asupra cărora medicina prefera să păstreze o tăcere savantă, dar de rezolvarea cărora depind toate celelalte. El se opri în fața lor și vru să le cucerească printr-un salt, printr-un iureș disperat al gândirii. Nu-și dădea seama că asemenea rezolvări sunt de obicei rodul unei munci stăruitoare, îndelungate, neobosite. El nu era capabil de asemenea muncă și de aceea, în curând, începu să privească cu indiferență medicina și, mai cu seamă, pe medici; găsea că semănau mult cu foștii săi colegi de birou. Ar fi vrut ca medicii să-și consacre toată viața problemelor care îl frământau pe el, ar fi vrut să-i vadă consultându-și bolnavii cu gravitatea cu care oficiază preoții slujbele solemne. Dar ei jucau cărți, umblau după clientelă și n-aveau timp pentru așa ceva.

„Eu, își spuse Vladimir, nu vreau să fiu doctor! Ce om lipsit de scrupule aș fi dacă aș îndrăzni să mă apuc să vindec un bolnav în haosul care există astăzi în toate problemele de fiziologie! Nu mă interesează latura practică a lucrurilor! Ce fel de funcționar, ce fel de om de știință sunt eu? Eu... eu... abia îndrăznesc să mărturisesc, dar eu... eu sunt artist!”

Desenând contururile unui craniu, Beltov se simți deodată pictor. Zis și făcut... Ochiurile de jos de la ferestrele biroului său fură acoperite cu pânză deasă, lângă cele două cranii apăru o mică Venus, și peste tot răsăriră ca din pământ capete de expresie – spaima, rușinea, gelozia, vitejia, așa cum și le închipuie sculptura savantă, adică tocmai așa cum nu se exteriorizează aceste manifestări ale omului în realitate. Vladimir nu-și mai tundea părul și dimineața umbla numai în bluză. Costumul acesta de boem i-l cusu un croitor al aristocrației de pe Nevski Prospekt... Vladimir se ducea în fiecare săptămână la

Ermitage[1] și petrecea ceasuri întregi în fața șevaletului. Maică-sa intra uneori în vârful picioarelor, de teamă să nu-l tulbure de la lucru pe viitorul Tizian[2], care vorbea acum tot mai des despre Italia și visa să realizeze un tablou cu subiect luat din istorie, ceva imens, puternic, pictat în stil modern; se gândea să-l înfățișeze pe Biron[3] în momentul în care, la întoarcerea lui din Siberia, se întâlnește cu Minich, în drum spre Siberia: de jur împrejur un peisaj de iarnă, lumină, căruțe cu coviltir și Volga...

Bineînțeles, nici pictura nu l-a prea satisfăcut pe Beltov: îi lipsea acea mulțumire lăuntrică ne care e firesc s-o aducă orice ocupație; îi lipsea mediul artistic și schimbul de păreri cu alți artiști, schimb ce stimulează pe un pictor. Activitatea lui nu era cerută de nimeni și de nimic; nimeni n-avea nevoie de ea și ea nu era determinată decât de dorința lui personală. Piedica cea mai mare o constituiau însă visurile lui de odinioară: slujba, o activitate cetățenească. Nimic în lume nu este mai ispititor pentru o fire înflăcărată ca participarea la viața de zi cu zi, la istoria care se făurește sub ochii noștri. Cine s-a lăsat o dată ispitit de gândul unei asemenea activități și-a tăiat drumul către orice altă activitate: în orice alt domeniu ar lucra, se va simți un simplu musafir. Nu acolo își va găsi terenul potrivit. Va aduce înflăcărarea discuțiilor pe teme civice în artă. Dacă va fi pictor, își va zugrăvi gândul, iar dacă va fi muzician, îl va cânta.

Îmbrățișând un alt domeniu de activitate, el se va amăgi mereu, asemeni celui care, părăsindu-și patria, caută să se convingă că totul îi e indiferent, că pentru el patria e acolo unde e bine. Își dă toată silința să creadă în asta... dar în suflet un glas stăruitor îl cheamă înapoi și-i amintește de alte cântece, de alte priveliști... Aceste idei sumbre, care se conturau tot mai precis în sufletul lui Beltov, îl făceau să se frământe și mai mult și să invidieze pe cine știe ce neamț care cânta la pian, care îl adora pe Beethoven și studia contemporaneitatea *ex fontibus*[4], adică de la clasici.

Serile nesfârșite de la Petersburg, ceasurile în care nu se

---

[1] *Ermitage* – mare muzeu de artă din Leningrad (n. ed.).

[2] Tiziano Vevellio (1489-1576) – renumit pictor italian (n. ed.).

[3] *Biron* (1690-1772) – favoritul împărătesei Anna Ioanovna, după moartea căreia a fost trimis în exil în Siberia, în urma intrigilor urzite de generalul Minich. O dată cu urcarea pe tron a Elisavetei Petrovna, Minich a fost exilat la Pelâm, localitate în care altădată îl surghiunise pe Biron (n. ed.).

[4] De la sursă (lat.) (n. t.).

poate picta, Vladimir și le petrecea adesea la o văduvă, amatoare pasionată de pictură. Văduva era tânără, drăguță, avea farmecul unei femei culte și trăite în lux. În casa ei, Vladimir a îngânat timid primele cuvinte de dragoste și a semnat cu mult curaj prima poliță pentru o sumă enormă, pe care o pierduse în seara aceea fericită, când, distrat și încântat, jucase fără să știe pe ce joacă. Dar ce-i păsa lui de joc, când în fața lui ședea ea, și când el îi citea atât de clar în ochi iubirea și afecțiunea!

N-am să vă istorisesc acum întreaga poveste a eroului meu; a fost o poveste foarte obișnuită, dar toate întâmplările se răsfrângeau destul de neobișnuit în sufletul lui. Voi spune pe scurt că după experiența dragostei – care i-a pricinuit multe frământări – și după câteva polițe – care i-au răpit o parte bunicică din avere – Beltov plecă în țări străine, dornic să caute acolo alinare, impresii noi și noi ocupații. Iar mamă-sa, slăbită și îmbătrânită prea de timpuriu, plecă la Beloie Pole, ca să mai astupe găurile făcute de polițe, să plătească prin grija ei de ani și ani pasiunile de o clipă ale fiului ei și să mai adune alți bani, pentru ca Volodea să nu ducă nicio lipsă în străinătate. Pentru Sofia Alexeevna n-a fost tocmai ușor să facă acestea toate. Deși își iubea mult fiul, ea nu avea totuși însușirile moșieriței de la Zasekino; era oricând gata să se arate binevoitoare și se lăsa întotdeauna înșelată. Nu din neglijență sau din nepricepere, ci dintr-o delicatețe care o împiedica să arate că vede adevărul. Țăranii de la Beloie Pole se rugau lui dumnezeu pentru cucoana lor și își plăteau cinstit boierescul. Beltov scria des mamei sale și, citindu-i scrisorile, ați fi putut vedea că există și o altă dragoste, care nu este atât de mândră, atât de exclusivistă, încât să-și însușească în întregime acest nume, dar pe care n-o șterg nici anii, nici bolile, o dragoste care te îndeamnă să deschizi și la bătrânețe scrisoarea cu mâini tremurânde, făcând să-ți izvorască din ochii îmbătrâniți lacrimi amare la citirea rândurilor scumpe. Pentru Sofia Alexeevna scrisorile fiului ei erau izvor de viață; ele îi dădeau puteri, o susțineau, o mângâiau, și ea le recitea de zeci și zeci de ori. Scrisorile lui erau însă triste și – deși pline de iubire – ascundeau multe inimii ei afectuoase de mamă. Se simțea că tânărul e măcinat de plictiseală, că rolul de spectator, pe care și-l hărăzește orice călător, începea să-l plictisească. Cunoștea toată Europa și nu

mai avea altceva de făcut; toți în jurul lui erau ocupați, așa cum sunt ocupați de obicei oamenii la ei acasă, și el se simțea ca un musafir căruia i se oferă un scaun, pe care toți îl copleșesc cu politeți și amabilități, dar căruia nu i se împărtășesc tainele de familie și care, la un moment dat, trebuie să plece acasă. Când își amintea însă de aventurile sale de la Petersburg, îl cuprindea tulburarea și, fără să știe de ce, pleca de la Paris la Londra. Cu câteva luni înaintea întoarcerii lui acasă, Sofia Alexeevna primi de la el o scrisoare din Montpellier; în scrisoare el o anunța că pleacă în Elveția, că a cam răcit în munții Pirinei și de aceea va mai rămâne vreo cinci zile la Montpellier; îi promitea să-i scrie când va pleca de acolo; niciun cuvânt despre reîntoarcerea în Rusia! „A cam răcit”, și inima mamei se neliniști. Aștepta cu nerăbdare alte scrisori. Trecură încă două săptămâni și nu veni nicio veste; trecu o lună – nimic! Biata femeie era lipsită chiar și de ultima consolare: aceea de a putea ști cu siguranță că scrisoarea ei va ajunge la destinație. Simțind nevoia să-și descarce sufletul, trimise totuși două scrisori la Paris, *confiées aux soins de l'ambassade russe*[1]. În fiecare seară, la culcare, poruncea Duniei să-l trimită dimineața, cât mai devreme, pe vizitiu călare în oraș, să vadă dacă n-a sosit cumva vreo scrisoare, deși știa prea bine că poșta nu vine decât o dată pe săptămână. Șeful oficiului poștal al orașului era un bătrânel bun, devotat Sofiei Alexeevna; de fiecare dată poruncea să i se comunice că n-a venit nicio scrisoare încă, și că de îndată ce va sosi, o va aduce el personal ori o va trimite printr-un curier special. Cu câtă amărăciune resemnată asculta mama acest răspuns care venea după atâtea ceasuri de așteptare și neliniște! Gândul plecării îi încolți în minte; se gândi chiar să trimită după un vecin al ei, fost căpitan de artilerie, cu care se consulta în toate problemele juridice importante, ca, de pildă, întocmirea unei hârtii respectuoase prin care lămurea de ce nu există o magazie de rezervă etc.; acum, ar fi vrut să-l întrebe unde se eliberează pașapoartele pentru străinătate, la administrație sau la tribunal... Zilele de așteptare se scurgeau și mai plicticoase prin faptul că era toamnă, că teii se îngălbeniseră de mult, că sub picioare foșneau frunzele uscate și că toată ziua cernea o ploaie mărunță care cădea parcă în silă, dar neîncetat. Într-o zi, pe înserate, fata din casă îi ceru voie

[1] Încredințate grijii ambasadei ruse (fr.) (n. t.).

Beltovei să meargă la slujba de seară.

— Du-te! Dar ce zi e mâine?

— Cum ați uitat că mâine e 17 septembrie, ziua dumneavoastră onomastică, a preaînțeleptei Sofia și a fiicelor ei – Liubov, Vera și Nadejda?

— Du-te, Dunia, și roagă-te și pentru Volodea, spuse Beltova, cu ochii plini de lacrimi.

Omul și la o sută de ani e copil. Și cinci sute de ani dacă ar trăi, într-o anumită privință, tot copil rămâne. De altfel, ar fi păcat să piardă această însușire plină de poezie. Ce înseamnă „zi onomastică”? De ce într-o asemenea zi omul simte mai adânc amărăciunile și bucuriile decât în ajun, decât a doua zi? Nu știu de ce, dar știu că așa este. „Azi mi se pare că e 3 Martie”, spune unul temându-se să scape termenul de vânzare al moșiei la licitație. „3 Martie, da e 3 Martie!”[1] răspunde altul și gândul său îl duce cu opt ani în urmă, își aduce aminte de toate amănuntele și cu un sentiment solemn adaugă: „Da, au trecut exact opt ani!”, temându-se să nu pângărească amintirea zilei care a fost pentru el o sărbătoare. Nici prin cap nu-i trece că la 13 Martie vor fi exact opt ani și zece zile și că fiecare zi este, în felul ei, o aniversare. Așa a fost și cu Sofia Alexeevna. Despărțirea, gândul că nu mai primește nicio scrisoare, deveni și mai dureros și mai apăsător când își spuse că Volodea n-o va felicita în anul acela și că acolo, în depărtare, va și uita poate că e ziua ei... Căzu într-o visare plină de tristețe; închipuirea ei o duse cu cincisprezece ani în urmă. Își aminti cum în anul acela găsise, de ziua ei, sufrageria îmbrăcată în flori; cum Volodea, invocând fel de fel de pretexte, nu voise s-o lase să intre acolo; cum ea, deși pricepuse despre ce e vorba, se făcu că nu știe nimic; cum *monsieur* Joseph îl ajutase sârguincios la făcutul ghirlandelor. Și-l închipui apoi pe Volodea la Montpellier, bolnav, încăput pe mâinile unui hotelier hrăpăreț, dar, temându-se să-și dea frâu liber închipuirii, se grăbi să se mângâie cu gândul că, poate, *monsieur* Joseph se întâlnise cu Volodea și rămăsese cu el. Era atât de bun, de delicat și îl iubea atât de mult pe Volodea. O să-l îngrijească, o să respecte cu strictețe rețetele medicului, o să stea de veghe la patul lui... Dar ce să caute

[1] Zi memorabilă în viața lui Herzen. La 3 Martie 1838, Herzen a sosit la Moscova din Vladimir, unde fusese exilat, ca să se întâlnească cu logodnica sa, după patru ani de despărțire (n. ed.).

monsieur Joseph la Montpellier? Ei, asta-i! Poate că Volodea i-a scris să vie. Ca unui prieten... Dar... Și iar o turburară gândurile și o sumedenie de tablouri sumbre, amestecate cu amintiri luminoase, o frământară toată noaptea.

A doua zi tot felul de preocupări o smulseră acestor gânduri triste, împrăștiindu-le întrucâtva. Dis-de-dimineață, salonul se umplu de protipendada din Beloie Pole; în față stătea primarul, îmbrăcat într-un caftan albastru. Ținea în mâini, pe o tavă enormă, un cozonac de o mărime impresionantă, pentru care îl mânase pe vornicel tocmai în oraș; cozonacul mirosea atât de tare a ulei de cânepă, încât înlătura orice tentativă de a-i atinge integritatea; de jur împrejur, pe marginea tăvii, erau rânduite portocale și ouă de găină; printre capetele frumoase și grave ale bărboșilor noștri numai dascălul se deosebea la înfățișare și îmbrăcăminte: nu numai că era bărbierit, dar își tăiase chiar obrazul în mai multe locuri din cauză că mâna lui (nu știu dacă de prea mult scris ori, pentru că niciodată nu întâmpina minunatele dimineți de la țară fără să se lase cinstit la cârciumă cu o cană de rachiu) avea ciudatul obicei de a tremura, ceea ce era o piedică serioasă la prizat tabac și la bărbierit; era îmbrăcat într-o redingotă lungă și purta pantaloni dungați, băgați în cizme. Cu alte cuvinte toată înfățișarea lui amintea pe aceea a unui animal cunoscut în Australia sub numele de ornitorinc, animal în care se reunesc mai mult decât dezgustător mamiferul, pasărea și amfibia. Afară mugea din când în când a jale un vițel de lapte, hecatomba[1] pe care o pregăteau țăranii de *nomasteca* cucoanei. În asemenea împrejurări, Sofia Alexeevna nu știa să-și facă apariția cu toată importanța cuvenită și, conștientă de acest lucru, se fâstâcea totdeauna. După aceea se duseră la biserică; între timp sosi căpitanul de artilerie. De data aceasta el nu mai venea în calitate de jurisconsult, ci se prezenta cu înfățișarea lui bătăioasă de pe vremuri. În timp ce se întorceau de la biserică, Sofia Alexeevna fu speriată de moarte de o pocnitură: vecinul adusese cu el în trăsură un mic falconet[2] și poruncise să se tragă din el în cinstea sărbătoritei! Câinele de vânătoare al Sofiei Alexeevna, care se afla în alai, ca un animal prost ce era, socotind că focurile de pușcă nu se trag fără rost, începu să alerge după iepuri sau cocoși sălbatici.

[1] În Grecia antică, sacrificiul adus zeilor (n. ed.).
[2] Tun mic, portativ (n. ed.).

Ajungând acasă, Sofia Alexeevna porunci să se servească gustarea, când deodată se auzi un clinchet de zurgălăi și un poștalion zbură peste pod, dispăru după dâmb, pentru a răsări peste vreo două minute aproape de tot; surugiul mâna cu multă dibăcie drept spre conacul boieresc, trase și opri brusc chiar în fața pridvorului cu atâta măiestrie, încât bătrânul șef de poștă (căci el era) nu se putu stăpâni și, ieșind din poștalion, îi spuse surugiului:

— Bravo, Bogdașka! Ești dat dracului, ce mai încolo-încoace!

Bogdașka, bineînțeles foarte mulțumit de acest compliment, închise ochiul drept și își îndreptă pălăria spunând:

— Apoi, dacă pentru excelența voastră n-am să mân așa, pentru cine naiba să mai mân!

Cu un aer solemn și cu expresia de mulțumire răspândită pe tot chipul, șeful oficiului poștal intră în salon și se duse să sărute mâna gazdei.

— Am onoarea, măicuță Sofia Alexeevna, să vă felicit cu această prea solemnă zi a numelui dumneavoastră și vă doresc multă sănătate... Bună ziua, Spiridon Vasilievici (aceste cuvinte se adresau căpitanului).

— Respectele noastre, Vasili Loghinovici, răspunse artileristul.

Vasili Loghinovici continuă:

— Am îndrăznit pentru ziua dumneavoastră onomastică să vă aduc un mic cadou. Să nu vă fie cu supărare – fiecare cu ce poate. Cadoul nu-i deloc scump: în total o rublă și cincisprezece copeici porto poștal și taxă de recomandat, plus optzeci de copeici taxă de greutate. Poftim, două scrisori de la Vladimir Petrovici: una, pare-mi-se că-i din Montrachet, iar cealaltă din Geneva, judecând după ștampilă. Iertați-mă, îmi recunosc păcatul: mi-am îngăduit să țin vreo două săptămâni prima scrisoare, iar pe a doua vreo cinci zilișoare, anume pentru prilejul de azi. Ce m-am gândit? Hai să-i fac o bucurie Sofiei Alexeevna tocmai de ziua onomastică!

Sofia Alexeevna procedă cu șeful oficiului poștal așa cum a procedat celebrul actor Ofrain[1] cu Théramène[2]; după ce acesta scoase cele două scrisori, nu mai ascultă restul discursului șefului poștei; cu mâini înfrigurate smulse pecețile, vru să le

---

[1] *Ofrain* (1720-1806) – actor francez; a jucat pe scena teatrului de la curtea din Petersburg (n. ed.).

[2] *Théramène* – personaj din *Phèdre* de Racine (n. ed.).

citească chiar acolo, pe loc, apoi se sculă și ieși din cameră.

Șeful oficiului poștal era încântat că fusese cât pe aci s-o omoare, întâi făcând-o să sufere, apoi aducându-i această bucurie. Își freca cu atâta mulțumire mâinile, savura cu atâta plăcere succesul surprizei sale, încât nu s-ar fi găsit pe lume o inimă atât de crudă în stare să-i facă vreo imputare pentru această glumă și să nu-l lase să ia o gustare. Întocmai așa a făcut și vecinul gazdei:

— Ai buimăcit-o de tot cu scrisorile astea, Vasili Loghinovici! Ce surpriză, domle, ce surpriză! Dar eu cred că până stă Sofia Alexeevna de vorbă cu scrisorile, n-ar strica să luăm o gustărică. Eu, de, mă scol cam devreme...

Și purceseră la gustare...

...Una din scrisori era scrisă din drum. Cealaltă, din Geneva, se termina astfel:

„Această întâlnire, dragă mamă, această convorbire, m-au zguduit. După cum ți-am scris la început, m-am hotărât să mă întorc și să încep să activez într-o slujbă electivă. Mâine plec de aici; voi sta vreo lună pe malurile Rinului, de acolo – direct acasă, prin Tauern, fără nicio oprire... Germania mă plictisește grozav. La Petersburg, la Moscova, voi căuta să mă întâlnesc numai cu câțiva cunoscuți și voi pleca imediat spre dumneata, draga mea mamă, spre dumneata, spre Beloie Pole...”

— Dunia, Dunia! Adu-mi repede calendarul! Ah, doamne, unde-l cauți, proasto! Uite-l!

Și Sofia Alexeevna, repezindu-se să ia singură calendarul, începu să socotească și să potrivească, schimbând datele de pe stilul nou pe cel vechi, de pe stilul vechi pe cel nou, chibzuind în același timp cum să aranjeze odaia... N-a uitat nimic, în afară de oaspeții care, din fericire, aducându-și singuri aminte de ei, mai luară câte un rachiuaș și o gustărică.

— Ciudat, foarte ciudat! continuă președintele. S-ar părea că viața de capitală oferă atâtea distracții, încât un tânăr, și mai ales un tânăr cu stare n-ar putea să se plictisească.

— Ce să-i faci! răspunse Beltov zâmbind și se sculă să-și ia rămas bun.

— Dacă-i așa, încercați să mai stați și aici, pe la noi. Dacă aici nu veți găsi strălucirea și cultura de acolo, cred că veți găsi în schimb câțiva oameni modești și de treabă, care vă vor primi cu

plăcere în sânul tihnit al familiei lor.

— Asta, bineînțeles, adăugă sprintenul consilier cu „Ordinul sfânta Anna” la petliță. Poate că altceva n-o să găsești, dar în ce privește ospitalitatea, orășelul nostru e un adevărat colțișor al Moscovei!

— Sunt convins de asta, răspunse Beltov salutându-l.

Partea a doua

I

Știți cât de viu a fost interesul pe care l-a stârnit Beltov în rândurile respectabililor locuitori ai orașului N. N.; îngăduiți-mi dar să vă vorbesc și despre impresia pe care a produs-o orașul asupra respectabilului Beltov. Trăsese la hotelul „Keresberg”, numit astfel, cred eu, nu pentru a putea fi deosebit de celelalte – fiindcă nu mai exista altul în oraș – ci mai curând din deosebit respect pentru un oraș care n-a existat niciodată. Hotelul acesta era agreat, în special, de toți micii funcționari din N.N.; aici își căutau ei mângâierea, înecându-și necazurile, sau chefuind în clipele de bucurie. Cum intrai, pe dreapta, în spatele tejghelei, trona neclintită și imperturbabilă figura patronului, iar în fața lui, în picioare, lângă tejghea, stătea chelnerul într-o cămașă albă, cu o barbă respectabilă și cu o teribilă cărare pe tâmpla stângă. Tejgheaua aceasta înghițea la fiecare întâi ale lunii mai mult de jumătate din leafa pe care o încasau toți șefii de birou, ajutorii lor și ajutorii ajutorilor (secretarii rar se întâmplau să vină pe acolo, cel puțin pe cont propriu; de la gradul de secretar, funcționarii încep să devină conservatori – și pasiunii lor de a căpăta se mai adaugă și pasiunea de a păstra). Patronul, cu un aer important și grav, țăcănea la abac; blestemata de tejghea își întredeschidea sertarul, înghițea bumaștele albastre și rublele de argint, arunca în schimb pitaci și bănuți, apoi se auzea un zgomot de cheie întoarsă – și banii dispăreau. Numai în două cazuri tejgheaua făcea pe moarta; când de grațiile ei se apropia subpolițaiul, Iakov Potapâci, cu gândul să-și plătească datoria... Se abăteau uneori pe la hotel și niscai consilieri districtuali, dornici să mai facă o partidă de biliard, să bea câte un punch, să mai golească o sticlă, două, într-un cuvânt să mai petreacă, fără știrea nevestelor (nu există consilieri neînsurați, după cum nu

există nici preoți catolici însurați); iar pentru a gusta din plin deliciile acestor escapade, timp de două săptămâni după aceea, povesteau peste tot ce chef zdravăn au tras. Funcționarii mai mărunți, la apariția acestor demnitari, își ascundeau lulelele la spate (dar o făceau în așa fel, încât gestul lor să nu rămână neobservat, pentru că tâlcul lui nu era să ascundă luleaua, ci să arate respectul cuvenit superiorului), salutau umili și, întrerupându-și jocul favorit, se retrăgeau discreți și foarte stingheriți în alte încăperi, lăsând liberă masa de biliard – aceeași masă de biliard la care locotenentul Driagalov, când nu juca cărți, uimea asistența prin loviturile lui spectaculoase.

Patronul, un țăran înstărit dintr-un sat din împrejurimile orașului, știa cine este Beltov și ce moșioară are, drept care se gândi să-i dea una din cele mai bune odăi ale hotelului, care era rezervată persoanelor de seamă: generali, concesionari de exploatări; *din acest motiv*, hotelierul arătă noului sosit întâi celelalte odăi care erau atât de murdare și de urâte, încât, când patronul deschise în cele din urmă ușa ce da în camera pe care de fapt i-o destinase de la început, spunând: „Dacă asta nu era de trecere, eu cu plăcere...”, Beltov căută să-l convingă cu multă stăruință să i-o dea lui. Patronul, mișcat de elocința clientului, consimți, cerând bineînțeles un preț foarte avantajos pentru el. Respectul și atenția lui față de Beltov fură accentuate printr-o atitudine de totală desconsiderare față de interesele celorlalți clienți obișnuiți ai localului. Camera aceasta era într-adevăr o cameră de trecere și încuind ușa, patronul închise accesul clienților direct din salon în sala de biliard, obligând astfel pe amatorii acestui joc să circule prin bucătărie. Majoritatea vizitatorilor s-au resemnat și au suportat în tăcere această încercare, așa cum suportaseră în trecut toate celelalte încercări cu care destinul socotise necesar să-i blagoslovească, dar s-au găsit și unii care să protesteze în gura mare împotriva comportării brutale și părtinitoare a patronului. Un asesor, ieșit de vreo zece ani din cadrele armatei, declară că va rupe tacul pe spinarea patronului și se arătă atât de jignit, încât adăugă, cu multă logică, la prima serie de expresii energice:

— Și eu sunt nobil! Mă rog, dacă ar fi dat odaia unui general, n-aș fi zis nimic! Dar unui papă-lapte ca ăsta! Ei și ce dacă a sosit de la Paris? Cu ce, mă rog, sunt eu mai prejos decât el? Și eu sunt nobil, ba întrucâtva îi sunt și superior în grad, am o

medalie din 1812!...

— Ei, lasă și tu acum, nu fi chiar așa de zurbagiu!... îl potolea locotenentul Driagalov, care își făcuse anumite socoteli în privința lui Beltov.

Dar patronul, ba prefăcându-se că nu aude, ba glumind cu un aer apatic și cu neînduplecarea specifică negustorului rus, a făcut până la urmă așa cum a vrut el. Camera pe care o obținuse Beltov, jignind sensibilul amor propriu al multora, putu place noului sosit numai după ce le văzuse pe celelalte patru cu care îl înspăimântase întâi patronul, pentru că, de fapt, și aceasta era o cameră murdară, incomodă, și care, din când în când, se mai umplea și de un puternic iz de ulei încins. Acest miros amestecat cu atmosfera îmbibată permanent de fum de tutun ar fi putut provoca greața chiar și unui eschimos crescut de mic copil în miros de pește stricat.

Încet-încet, zarva sosirii se potoli. Bagajele, cufărul și geamantanul fură transportate din caretă în cameră, însoțite fiind de Grigori Ermolaevici, valetul lui Beltov, care aducea cu el resturile proviziilor de drum: punga cu tutun, o sticlă de bordeaux începută și câteva bucăți de curcan umplut. După ce așează lucrurile pe mese și scaune, valetul se duse la bufet să bea o votcă, împărtășindu-i chelnerului că s-a deprins la Paris să golească *un petit verre*[1] ori de câte ori termina o treabă (așa cum în Rusia se obișnuiește treaba asta la începutul oricărei activități). O mulțime de funcționari, dornici să afle chiar de la sursă cât mai multe amănunte despre noul sosit, îl înconjurară imediat, dar trebuie să spunem că omul nostru nu s-a prea lăsat descusut, tratându-i cam de sus; trăise câțiva ani în străinătate și era convins de superioritatea lui. În timpul acesta Beltov, rămas singur, după ce a stat puțin întins pe canapea, se apropie de fereastra prin care se vedea o bună parte din oraș. Priveliștea ce i s-a deschis în fața ochilor era banală, provincială, monotonă; primul lucru care-i sări în ochi fu foișorul de foc, cu zidurile lui prost tencuite și cu santinela preumblându-se sus, la postul de pază; dincolo de clădirea palatului administrativ – care, bineînțeles, era un edificiu prelung, zugrăvit în galben și construit în cunoscutul stil al clădirilor oficiale – se profila vechea clădire a catedralei; ceva mai încolo se întrezăreau două-trei biserici parohiale, fiecare reprezentând două-trei epoci

[1] Un păhărel (fr.) (n. t.).

sub raportul stilului arhitectural; zidurile vechi bizantine erau înfrumusețate cu portaluri grecești ori cu ferestre gotice, sau cu o îmbinare a acestor două stiluri; venea apoi casa guvernatorului cu anticamera împodobită de un jandarm și de vreo doi-trei solicitatori bărboși, și – casele particulare, asemănătoare tuturor caselor din toate celelalte orașe ale noastre, cu coloane ofticoase, lipite chiar de perete, cu un mezanin care nu putea fi locuit iarna din cauza ferestrei italiene de mărimea peretelui, cu atenanse afumate pentru personalul de serviciu, și cu câte un grajd; de obicei toate aceste case erau cumpărate de cavaleri galanți pe numele doamnelor lor; de cealaltă parte a străzii se înșirau, cam piezișe, prăvăliile cu zidurile albe pe din afară și întunecoase și reci pe dinăuntru, în care puteai găsi stămburi, șaluri, muselină – orice, afară de ceea ce voiai într-adevăr să cumperi. Mișcat oarecum de această priveliște, Beltov își aprinse o țigară și se așeză la fereastră; era o zi călduroasă, ca de primăvară: zăpada se topea și de pe acoperișuri începuse să curgă apa, iar pe străzi se porniseră șuvoaiele. Aveai impresia că din clipă în clipă va învia și natura de sub covorul acela de zăpadă și gheață, dar nu era decât o iluzie. Această iluzie o poate avea numai un ageamiu, care nutrește nădejdea cu totul neîntemeiată de a vedea sosind primăvara în N.N. de la începutul lunii februarie. Strada însă, care știa că vor veni din nou geruri și viscole, și că până la 15/27 mai copacii nici măcar nu vor înmuguri, nu dădea niciun semn de bucurie. O inactivitate somnolentă domnea peste tot; câteva femei soioase se așezaseră lângă zidul halei și vindeau mere și pere pădurețe. Profitând de faptul că nu le înghețau degetele, împleteau la ciorap, numărau ochiurile și schimbau din când în când câte o vorbă, scobindu-se în dinți cu iglițele, oftând, căscând și făcându-și apoi cruce în dreptul gurii. Ceva mai departe, un negustor în vârstă de vreo șaptezeci de ani, cu o barbă albă și cu o căciulă de sobol pe cap, dormea somn dulce pe un scăunel. Din când în când, vreun băiat de prăvălie traversa în fugă strada pentru a intra în vreun magazin de peste drum; câțiva negustori se pregăteau să-și închidă dughenele. Aveai impresia că nimeni nu târguiește nimic; de fapt, parcă nici nu trecea nimeni pe stradă. E drept, trecuse subcomisarul, cu nasul vârât în gulerul de blană al mantalei, cu un aer grăbit și preocupat și cu o hârtie făcută sul în mână; vânzătorii îl

salutaseră, scoțându-și căciulile, dar subcomisarul nici nu-i luase în seamă. Trecu apoi o caleașcă de o formă ciudată, ca un dovleac din care ar lipsi un sfert; dovleacul era tras de patru gloabe; vizitiul – cărunt, cu fața zbârcită – și feciorul însoțitor erau îmbrăcați cu zăbune, iar în spatele caleștii stătea agățat un valet care purta o manta cu fireturi de culoare vert-antique[1].

În acest dovleac ședea un alt dovleac – un moșier gras, respectabil tată de familie, pe al cărui nas și obraji vinișoarele albastre zugrăviseră o adevărată hartă geografică; alături de el ședea nedespărțita lui consoartă, care însă nici pe departe nu semăna cu un dovleac, ci mai degrabă cu un ardei sfrijit, ascuns într-un fel de cuib de tafta în loc de pălărie; în fața lor – un buchet drăguț format din trei grații rustice, speranța dulce a mămițicăi și a tăticuțului, speranță care pricinuia însă inimii lor iubitoare destule griji. Dispăru și această grădină de zarzavaturi mobilă... Se făcu din nou liniște... Deodată, dintr-o străduță, răsună un cântec rusesc plin de avânt și după câteva clipe apărură, cu acea expresie de bravură pe care o cunoaștem cu toții, trei voinici, trei edecari în bluze scurte, roșii, și cu pălării frumos împodobite. Unul ținea în mâini o balalaică, nu atât pentru desfătarea auzului cât pentru întregirea tabloului; edecarul cu balalaica abia putea să-și stăpânească picioarele; se vedea după mișcarea umerilor că arde de dorința să-i tragă un joc – dar de ce nu juca oare? Nu juca pentru că deodată, ca din pământ sau poate de sub bolțile halelor, apăru un vardist cu bastonul în mână; cântecul, care întrerupsese o clipă plictisitoarea somnolență, se frânse deodată; respectabilul paznic al ordinii dispăru mândru sub bolți ca păianjenul ce se retrage în colțul lui întunecos, după ce și-a luat gustărica de creieri de muscă. Se așternu o liniște și mai adâncă; se înseră. Privind strada, Beltov simți că îl cuprinde un fel de frică. Ca și cum o lespede de piatră i-ar fi apăsat pieptul. Simțea că nu-i mai ajunge aerul, că se înăbușă – poate și din pricina mirosului de ulei încins amestecat cu fumul de tutun care se ridica de la catul de jos. Își luă șapca, își puse paltonul, încuie ușa după el și ieși în stradă. Orașul era desul de mic și nu i-a fost greu să-l străbată dintr-un capăt în celălalt. Aceeași pustietate peste tot; întâlni bineînțeles câteva ființe: o slujnică istovită cu cobiliță pe umăr, care urca desculță pe polei la deal, gâfâind și opintindu-se

[1] Verde șters (fr.) (n. t.).

sub privirile binevoitoare ale unui popă ghiftuit, cu o față blajină, în anteriu de casă, care ieșise în fața porții; mai zări câțiva impiegați, slăbănogi, un consilier titular gras, toți prost îmbrăcați, în niște haine soioase – și nu de sărăcie, ci de neglijență. Toți aveau o ținută pretențioasă, artificială: consilierul de pildă pășea cu mândria unui senator roman, iar arhivarul de parcă ar fi fost cel puțin consilier! Trecu în goană într-o sanie polițaiul care-l salută cu multă grație pe domnul consilier, arătând îngrijorat spre hârtia băgată în manșeta mantalei, ceea ce însemna că se duce să-i prezinte excelenței sale *raportul* pe ziua aceea... Mai trecură apoi două negustorese înecate în osânză, însoțite de o bucătăreasă care ducea o legăturică și câteva mături de baie. Văzând obrajii îmbujorați ai negustoreselor, Beltov înțelese că măturicile nu fuseseră luate de pomană. Altcineva nu i-a mai ieșit în cale.

„Ce înseamnă liniștea asta, se întreba Beltov. O profundă cugetare sau o profundă lipsă de cugetare? Tristețe sau pur și simplu lene? Nu înțeleg! Și de ce oare mi se pare această liniște atât de apăsătoare, încât îmi vine să fac cale întoarsă? De ce oare mă copleșește într-atâta? Îmi place liniștea. Liniștea mării, a satului, sau, pur și simplu, liniștea câmpiei nemărginite mă umple de un fel de evlavie poetică, de sfială și de uitare. Aici însă e altceva. Acolo e tăcerea unor întinsuri nemărginite, pe când aici totul te apasă, totul e îngust, mărunt; niște clădiri prizărite... Dacă ar fi cel puțin ruine, dărăpănături, dar așa, cârpite, spoite... Și unde or fi locuitorii? Parcă e un oraș cucerit abia ieri prin asediu; sau poate l-o fi bântuit vreo molimă necruțătoare? Nimic din toate astea; locuitorii sunt acasă, locuitorii se odihnesc... Bine, dar când au avut timp să obosească?”

Și, fără să vrea, gândul lui Beltov zbură spre străzile zgomotoase, pline de oameni, ale altor orășele mai puțin patriarhale și mai dedate deșertăciunilor lumești. Începu să simtă neliniștea care se naște de obicei ori de câte ori omul face un pas greșit în viață, și mai ales atunci când începe să-și dea seama de acest lucru. Și Beltov porni spre casă. În timp ce se apropia de hotel, răsună prelung clopotul mănăstirii de la marginea orașului. Dangătul acela îi aminti de ceva trăit demult, demult... Porni înspre locul de unde se auzea dangătul, dar deodată zâmbi, dădu din cap și, grăbind pasul, se îndreptă spre

hotel. Sărmană victimă a unui secol plin de îndoieli, nu aici, la N.N., vei găsi tu liniștea pe care o cauți!

După câteva zile pe care le petrecu citind și studiind cu atenție statutul alegerilor nobiliare, Beltov se îmbrăcă cu mai multă grijă și se duse să facă vizitele de rigoare, de la care se întoarse după vreo trei ceasuri cu o puternică durere de cap, vădit indispus și obosit. Ceru apă de mentă și își fricționă capul cu apă de colonie; aceste două ape, de colonie și de mentă, îl ajutară să-și pună în ordine gândurile. Rămas singur, se lungi pe canapea și strâmbând din nas sau izbucnind în hohote de râs, revăzu în gând scenele la care asistase: anticamera guvernatorului, unde petrecuse câteva minute foarte plăcute în tovărășia jandarmului, a celor doi negustori de categoria întâi și a celor doi lachei care-i salutau pe cei care intrau ca și pe cei care ieșeau, într-un mod foarte original, repetând: „Să vă fie de bine cu sărbătoarea care a trecut!” și-și întindeau mâna cu un aer foarte demn (aceeași care avea zilnic fericirea de a-l ajuta pe domnul general să se urce în caretă); salonul mareșalului nobilimii, unde onorabilul reprezentant al strălucitei nobilimi din N.N. afirma că nicăieri nu se pot învăța mai bine formele slujbei civile decât în serviciul militar, care dă omului deprinderea regulilor esențiale, o dată esențialul deprins, fiind foarte ușor să le câștigi pe toate celelalte. Mareșalul nobilimii îi mărturisi apoi lui Beltov că el e un adevărat patriot, că zidește în satul său o biserică de piatră și că nu-i poate suferi pe acei nobili care, în loc să-și facă serviciul la cavalerie și să se ocupe de buna întocmire a moșiei lor, joacă cărți, țin guvernante franțuzoaice și se duc la Paris; toate acestea la un loc erau menite, probabil, să-l înțepe pe Beltov. Unele din personajele pe care le văzuse Beltov în acea zi nu-i mai ieșeau din minte. Îl revedea pe procurorul guberniei care reușise să-i spună de șase ori în trei minute: „Dumneata ești un om cult și vei înțelege că pentru mine domnul guvernator este o persoană oarecare; eu corespondez direct cu ministrul de justiție, pentru că ministrul de justiție este procurorul general. Guvernatorul e bun, și eu fac tot ce pot pentru excelența sa și spun: «Am citit, am citit, am citit» și atâta tot. Dacă se întâmplă altfel, cu tot respectul cuvenit față de rangul lui înalt, mai mult nu mă poate nimeni obliga să fac! Eu nu sunt consilierul administrației guberniale.” Și între timp, lua mereu dintr-o tabacheră de argint câte o priză

de tabac rulat, care semăna foarte mult ca aspect cu cel franțuzesc, dar se deosebea de acesta printr-un miros foarte neplăcut. Revedea și pe președintele curții civile, un om slab, înalt, deșirat, zgârcit și cu haine ponosite, care voia să-și dovedească cinstea printr-o neglijență vestimentară absolută.

Pe urmă își aduse aminte de generalul Hriașciov, înconjurat de doi șefi de poliție județeană destituiți, de moșieri scăpătați, de o mulțime de copoi, hăitași, rândași, de trei nepoate și de două surori; parcă îl auzea și acum pe general cum striga și îl chema fluierând pe Mitka din tindă, parcă îl vedea cu câtă omenie își trata câinii de vânătoare. Apoi îi apăru cunoștința noastră, Anton Antonovici, președintele tribunalului, în halatul lui de culoarea prazului, asistat de consilierul cu „Ordinul sfânta Anna” la petliță... Încetul cu încetul însă, această societate de personaje onorabile trecu pe planul al doilea, contopindu-se într-o singură figură fantastică: un funcționar uriaș cu sprâncenele încruntate, tăcut, care nu spune hotărât nici da, nici ba, dar care știe să se impună. Beltov își dădu seama limpede că nu va fi în stare să-l învingă pe acest Goliath, care nu putea fi doborât nu numai cu praștia, dar nici cu stânca de granit pe care se înalță monumentul lui Petru I.

Lucru ciudat, călătorind prin țări străine, Beltov trăise o viață intensă de sentimente și cugetare, de excitație cerebrală și de emoții. Viața nu trece zadarnic pentru oameni în creierul cărora s-a născut o idee viguroasă... S-ar părea că nu se întâmplă nimic deosebit: ziua de azi trece ca și cea de ieri, totul e foarte obișnuit, și deodată, îți întorci privirile înapoi și vezi cu uimire ce distanță uriașă ai parcurs și prin câte ai trecut. Așa s-a întâmplat și cu Beltov; trecuse prin multe, dar nu se oprise nicăieri. Acum se ciocnea pentru a doua oară de realitatea vieții, în aceleași condițiuni în care se ciocnise cu atâția ani în urmă în cancelarie, și se simțea din nou intimidat. Îi lipsea acel simț practic, datorită căruia omul învață să descifreze rostul întâmplărilor din viață; era prea detașat de lumea înconjurătoare. E lesne de înțeles cauza acestei detașări: Joseph încercase să facă din el un om, ca și Rousseau din eroul său Emile; universitatea nu făcuse altceva decât să continue această dezvoltare generală; cercul de prieteni – format din cei cinci-șase tineri, plini de visuri și plini de speranțe, pe atât de mari pe cât de mare le era și necunoașterea vieții de dincolo de zidurile sălilor de curs – l-au

făcut pe Beltov să se complacă tot mai mult în lumea unor idei nepotrivite cu mediul în care urma să trăiască. În sfârșit, ușile școlii s-au închis în urma lui și cercul de tineri, care-și juraseră prietenie până la moarte, începu să fie uitat, pentru ca, în cele din urmă, să nu rămână decât în amintire sau să reînvie doar cu prilejul unor întâlniri întâmplătoare și inutile, sau la câte un pahar de vin. I s-au deschis, e drept, scârțâind, alte uși și Beltov se pomeni într-o țară cu totul necunoscută lui și atât de străină, încât nu izbuti să se adapteze. Nu-l interesa niciuna din laturile vieții ce clocotea în jurul lui; nu putea deveni niciun bun moșier, niciun excelent ofițer și niciun funcționar sârguincios, și de aceea viața nu-i putea oferi decât un loc de pierde-vară, de jucător sau de chefliu. Spre cinstea eroului nostru trebuie să recunoaștem că a manifestat mai multă simpatie față de ultima categorie decât față de prima. Dar nici acolo nu și-ar fi putut da frâu liber, pentru că era un om prea cult pentru desfrâul murdar și grosolan al celorlalți. Își mai bătu un timp capul cu medicina și cu pictura. Chefui ce mai chefui, jucă cărți și plecă apoi în țări străine. Bineînțeles că nici acolo nu-și găsi vreo ocupație; studia fără niciun sistem, studia orice, uimindu-și profesorii nemți prin multilateralitatea inteligenței sale, iar pe cei francezi prin profunzimea cugetării. Dar în timp ce nemții și francezii făceau mult, el nu făcea nimic; își pierdea timpul la tir, stătea noaptea târziu la restaurant și se dăruise cu trup, suflet și pungă unei femeiuști oarecare. O astfel de existență trebuia în cele din urmă să-l facă să simtă imperios nevoia unei activități. Cu toata intensa viață intelectuală și pasională pe care o dusese în trândăvia aceasta aparentă, Beltov era un tânăr complet lipsit de simț practic. Iată de ce, mânat de dorul de activitate, luase, în primul rând, hotărârea aceea minunată, lăudabilă, de a îmbrățișa o funcție electivă, și, în al doilea rând, fusese surprins de acele tipuri de oameni pe care ar fi trebuit să le cunoască încă din copilărie sau despre care ar fi trebuit să se informeze înainte de a intra în raporturi atât de strânse cu ei. A fost atât de buimăcit de limbajul, manierele și concepțiile lor, încât era gata să renunțe fără nicio sforțare și fără luptă la ceea ce avea de gând să facă de vreo câteva luni încoace. Ferice de acel care poate continua un lucru început, care poate prelua o activitate în curs, pentru că va căpăta de timpuriu deprinderea muncii și nu-și va irosi jumătate din viață cu alegerea unei activități. Se

va concentra, se va limita, pentru a nu se împrăștia, și astfel își va atinge scopul. Noi, însă, de cele mai multe ori o luăm de la început; de la părinții noștri nu moștenim decât averea mobilă și imobilă, și de aceea nu știm s-o păstrăm; de aceea deseori nu mai vrem să facem nimic. Și dacă nu mai vrem să facem nimic, pășim pe o câmpie nemărginită, pe care te poți îndrepta oriunde și pe care ești liber să te duci oriunde. Partea proastă e că n-ai să ajungi nicăieri. Aceasta este inactivitatea noastră multilaterală, lenea noastră activă. Beltov făcea întru totul parte din această categorie; cu toată maturitatea cugetării lui, era încă minor. Într-un cuvânt, la vârsta de treizeci de ani el abia se *pregătea*, întocmai ca un adolescent de șaisprezece ani, să-și înceapă viața, fără să observe că ușa care i se deschidea în față nu era ușa prin care intrau gladiatorii, ci aceia prin care li se scoteau trupurile din arenă. Veți spune: „Desigur, Beltov are o mare vină în toate astea!” Sunt complet de acord cu dumneavoastră. Sunt însă unii care cred că anumite greșeli ale oamenilor sunt mai lăudabile decât orice realizare. Totul pe lumea asta este schimbător.

Nu trecuse nicio lună de la instalarea lui Beltov la N.N., că el și reușise să-și atragă ura întregii moșierimi, ceea ce, bineînțeles, nu-i împiedica nici pe funcționari ca să-l urască. Printre cei care-l urau erau mulți care nu-l văzuseră niciodată. Alții, chiar dacă-l cunoșteau, n-aveau nicio legătură cu el. Ura lor era o ură pură, dezinteresată. Dar și cele mai dezinteresate sentimente își au o cauză a lor. Cauza ostilității față de Beltov nu e greu de ghicit. Moșierii și funcționarii formau cercuri mai mult sau mai puțin închise, în orice caz însă, cercuri de oameni apropiați, înrudiți; își aveau interesele lor, certurile lor, partidele lor, concepțiile lor, obiceiurile lor – de altfel comune tuturor moșierilor din toate guberniile și tuturor funcționarilor din întreg imperiul. Dacă ar fi sosit la N.N. un consilier de la R.R., o săptămână i-ar fi fost de ajuns pentru a deveni confrate și membru activ și respectat; să fi venit onorabilul nostru prieten Pavel Ivanovici Cicikov[1] – șeful poliției ar fi organizat o petrecere în cinstea lui, iar ceilalți s-ar fi apucat să danseze în jurul lui spunându-i: „sufletelule”, căci ar fi văzut limpede în Pavel Ivanovici un om de-al lor. Dar Beltov... Beltov – omul care, vorba șefului de birou, demisionase cu paisprezece ani și șase luni

[1] Personajul principal din *Suflete moart*e de Gogol (n. ed.).

înainte de a fi căpătat paftaua; Beltov – căruia îi plăcea tot ce acești domni nu puteau suferi, care citea cărți dăunătoare, în timp ce ei erau ocupați cu folositoarele cărți de joc; el, pribeag prin Europa, străin acasă, străin și printre străini, aristocrat ca ținută și om al secolului al XIX-lea prin convingeri – cum putea accepta toate acestea o societate provincială? Beltov nu era în stare să pătrundă în sfera intereselor lor și nici ei în a lui. De aceea îl și urau, simțind că Beltov reprezintă un protest, un fel de demascare a vieții lor, un fel de ripostă împotriva întregii ei rânduieli. La toate acestea se mai adăugară și o mulțime de alte împrejurări. Beltov făcuse foarte puține vizite, și le făcuse târziu, se îmbrăca dimineața în redingotă, guvernatorului îi spunea „excelență” mai rar decât se obișnuiește, iar mareșalului nobilimii, care avea gradul de căpitan de dragoni în retragere, nu-i dădea deloc acest titlu, cu toate că funcția lui îi acorda vremelnic dreptul de a fi numit excelență. Cu valeții lui vorbea atât de politicos, încât își jignea oaspeții, doamnelor li se adresa la fel ca și bărbaților, și în general se exprima prea „liber”. Mai adăugați la toate acestea faptul că simpatia straturilor de jos ale birocrației Beltov o pierduse chiar din ziua sosirii sale, o dată cu închiderea accesului direct în sala de biliard. Bineînțeles că ura asta față de Beltov era atât de cuviincioasă, încât nu se manifesta decât în lipsa lui. În prezența lui, îmbrăca haina unei atenții atât de vădite și de stupide, încât putea fi luată drept o manifestare de simpatie. Fiecare râvnea să-l aibă musafir în casa sa, ca să se poată lăuda că-l cunoaște și ca să aibă dreptul să spună cel puțin de vreo zece ori: „Când a fost la mine Beltov... el și cu mine...” Și bineînțeles ca încheiere venea cine știe ce calomnie năstrușnică.

Bunii cetățeni ai orașului N.N. luară toate măsurile ca la alegeri Beltov *să cadă* cu succes sau să fie onorat cu o funcție pe care de bună voie n-ar fi primit-o nimeni. La început, Beltov nu observă nici ura ce o stârnise, nici uneltirile acestea electorale; pe urmă începu să-și dea seama, dar se hotărî să meargă până la capăt... Nu vă speriați: pentru motive prea bine cunoscute mie, dar pe care dintr-un capriciu scriitoricesc nu vreau să le divulg, îmi voi scuti cititorii de alte amănunte în această privință, după cum îi voi scuti și de descrierea alegerilor din N.N. De data asta mă atrag alte întâmplări – de ordin particular, nu public.

II

Desigur că ați uitat de mult de existența Liubonkăi și a modestului și simpaticului nostru prieten Kruțiferski. Această lungă digresiune ne-a făcut să-i lăsăm într-o oarecare măsură în planul al doilea pe cei doi tineri. De când i-am părăsit, în viața lor au avut loc multe schimbări; i-am lăsat aproape logodiți; îi vom regăsi căsătoriți; ba, mai mult, ținând de mână pe micul Iașa, un *bambino*[1] de trei anișori.

Despre cele petrecute în acești patru ani nu sunt multe de spus; viața lor s-a scurs tihnită și luminoasă. Fericirea dragostei – mai cu seamă al unui sentiment ca al lor, desăvârșit, împlinit, lipsit de neliniștea așteptării – e o taină, o taină pe care o cunosc numai ei amândoi; al treilea e de prisos; martorii n-au ce căuta aci. Farmecul deosebit, de nedescris, al unei iubiri împărtășite constă tocmai în această dăruire reciprocă a doi oameni. Am putea povesti ceva despre aspectul exterior al vieții lor, dar nu merită; griji zilnice, lipsă de bani, certuri cu bucătăreasa, achiziționări de mobilier – toată această pulbere cenușie se așternea și peste ei, ca și peste atâția alții, plictisindu-i și necăjindu-i câteva clipe, pentru a se șterge însă repede fără să lase urme, nici chiar în amintire. Kruțiferski obținuse, prin intervenția lui Krupov, o catedră la liceul din N.N., medita câțiva elevi acasă, dădea bineînțeles și peste unii părinți care-i plăteau tot ce i se cuvenea și ducea în felul acesta o viață modestă. Altfel de viață nici nu râvneau. Alexei Abramovici, oricât a încercat Krupov să-l convingă, n-a vrut să-i dea Liubonkăi drept zestre mai mult de zece mii de ruble; în schimb a luat asupră-și grija instalării tinerei perechi. Această grea problemă a rezolvat-o destul de onorabil: a transportat în casa *lor* tot ce nu era de trebuință în casa și în cămara *lui*, socotind, probabil, că tocmai de aceste lucruri au nevoie tinerii. Așa, de pildă, caleașca istorică care era în centrul preocupărilor lui Alexei Abramovici în timp ce Glafira Lvovna era preocupată de soarta nenorocitei fiice a dragostei lui nelegiuite, această caleașcă îmbătrânită, decolorată, cu un arc rupt și cu o rană considerabilă într-una din coaste, fu transportată cu mii de peripeții în curticica lui Kruțiferski. Cum acesta n-avea șură,

[1] Copil (ital.) (n. t.)

caleașca a slujit o bună bucată de vreme drept coteț găinilor; Alexei Abramovici le trimisese și un cal, dar bietul animal murise subit pe drum, ceea ce nu i se mai întâmplase niciodată până atunci în toți cei douăzeci și cinci de ani de serviciu ireproșabil în grajdul generalului. Fie că-i sunase ceasul, fie că i se păruse jignitor faptul că țăranul, care-l transporta, după ce ieși din raza vizuală a conacului boieresc, îl înhămă, pe câtă vreme calul lui și-l legă alături ca să meargă slobod – fapt este că s-a prăpădit. Țăranul a fost atât de impresionat de această întâmplare că timp de vreo șase luni a umblat fugar și n-a mai dat pe acasă.

Unul din darurile cele mai de preț, tinerii l-au primit chiar în dimineața zilei în care au plecat. Alexei Abramovici porunci să-i cheme pe Nikolașka și pe Palașka – un tânăr flăcău ofticos de vreo douăzeci și cinci de ani și o țărăncuță pistruiată ca un ou de bibilică. Când cei doi intrară, Alexei Abramovici luă o înfățișare gravă, ba chiar cumplită, și spuse:

— Închinați-vă și sărutați mâna Liubovei Alexandrovna și a lui Dmitri Iakovlevici.

Aceasta din urmă poruncă le-a fost cam greu de îndeplinit, deoarece cei doi tineri, stingheriți, își ascundeau mâinile, roșeau, voiau să-i îmbrățișeze și nu știau ce să facă. Dar capul obștii continuă:

— Ei sunt noii voștri stăpâni, și rosti aceste cuvinte tare, cu glasul potrivit unei vești atât de însemnate. Să le slujiți cu credință, dacă vreți să vă fie și vouă bine! Iar voi să fiți blânzi și îngăduitori cu ei, dacă se vor purta frumos; dar dacă își vor face de cap, să mi-i trimiteți mie, că am eu școala mea pentru derbedei. După aceea se vor întoarce la voi îmblânziți. Dar nici să nu mi-i prea răsfățați. Asta-i binecuvântarea mea, pentru că voi nu sunteți încă deprinși cu gospodăria și n-o să puteți ieși la capăt cu oameni liberi; ș-apoi, omul liber la noi e șmecher, știe că n-ai ce să-i faci, că poate să-ți ceară pașaportul și să pornească ca un boier pe la alte case să-și caute loc. Și acum închinați-vă și ieșiți afară! încheie expresiv generalul.

Nikolașka și Palașka se aruncară înc-odată la picioarele stăpânilor și ieșiră. Asta a fost toată solemnitatea intrării lor sub o nouă stăpânire. În aceeași zi, tinerii noștri se mutară la oraș, însoțiți de ofticosul Nikolașka și de pistruiata Palașka.

Soții Kruțiferski își orânduiră cum nu se poate mai bine viața. Erau atât de puțin pretențioși și atât de puțin jinduiau după

petreceri, erau atât de mulțumiți unul de altul și atât de fericiți în dragostea lor, încât nu e de mirare că au fost luați drept niște străini stabiliți la N.N.; nu semănau deloc cu toți cei din jurul lor. E curios că există oameni de treabă, care ne consideră pe toți în general, iar pe provinciali în special, drept niște persoane cu înclinații patriarhale, de preferință familiști, în timp ce noi nu suntem în stare să împingem viața noastră de familie peste pragul bunei-cuviințe. Și, partea curioasă este, poate, că dezinteresându-ne de viața de familie, nu suntem în stare să ne consacrăm niciunei forme de conviețuire socială; nici personalitatea individuală nu se dezvoltă, nici interesele comune, iar familia decade. În viața familială de la noi domnește un fel de convenționalism; există numai ceea ce se vede, ca într-un decor de teatru; dacă nu s-ar vedea că soțul își ceartă soția, că părinții își sâcâie copiii, nici nu s-ar putea bănui măcar ce au comun oamenii aceștia, de ce-și amărăsc zilele reciproc și de ce trăiesc împreună. Cel care vrea să se bucure de armonia vieții de familie trebuie s-o caute în salon și să nu mai cerceteze dormitoarele; noi nu suntem ca nemții, care sunt la fel de fericiți în toate încăperile locuinței lor timp de trei decenii de-a rândul. Există însă și excepții, și o astfel de excepție era perechea noastră. Se instalaseră simplu, modest și duceau o viață cumpătată, fără să se intereseze de felul de trai al altora. Nu se luau după alții, nu-și cheltuiau ultimii bănuți ca să-și dea o îndoielnică aparență de bogăție, nu se împovărau cu douăzeci-treizeci de cunoștințe inutile. Într-un cuvânt, căsuța modestului profesor de liceu a fost scutită de o bună parte din verigile artificiale ale persecuțiilor reciproce lancasteriene[1] de care râde toată lumea, dar pe care nimeni nu îndrăznește să le sfideze. Semion Ivanovici Krupov, pe de altă parte, izbutise, în sfârșit, să se împace cu viața de familie, uitându-se la „copiii lui dragi”.

Câteva zile, Beltov, nemulțumit și chinuit de o vagă presimțire și de lipsa unei vieți adevărate, se plimbă posomorât, cu mâinile în buzunare, prin oraș. Dacă ar fi fost atent, ar fi văzut, într-una din căsuțele, pe lângă care trecea plin de indignare și amărăciune, unul dintre cele mai ademenitoare și mai minunate tablouri de familie care, prin toate trăsăturile sale, dovedește că fericirea este cu putință pe pământ. Tabloul avea ca temă un

[1] Aluzie ironică la sistemul de învățământ al pedagogului englez Lancaster Joseph (1771-1838) (n. ed.).

amurg de vară, în grădină, când nu se simte nicio adiere și când apele eleșteului stau nemișcate, ca o oglindă de metal poleită de razele aurii ale soarelui; în depărtare, printre copaci, se zărește un sătuc; începe să pice roua; turma se întoarce acasă cu larma obișnuită, un amestec de strigăte, tropote și mugete... Ești gata atunci să juri că nici nu e nevoie de altceva în viață... Și ce bine e că peste un ceas amurgul acesta va trece, adică, la timpul potrivit va face loc nopții, ca să nu-și piardă frumusețea și să nu stârnească părerea de rău, devenind plicticos.

Semion Ivanovici Krupov, oaspetele de onoare și singurul, de altfel, al soților Kruțiferski, ședea pe o canapea într-o odaie mică și curată. Tânăra femeie îi umplea zâmbind luleaua; soțul ei ședea într-un fotoliu și se uita cu drag, când la nevastă-sa, când la bătrân. Peste câteva clipe în odaie intră sărind într-un picior un copilaș de trei ani, care se duse de-a dreptul – adică fără a mai ocoli masa ci prin tunelul dintre picioarele ei – la Krupov, pe care-l iubea mult pentru ceasul lui cu muzicuță și pentru cele două brelocuri în formă de inimioară care-i atârnau pe vestă.

— Să trăiești, Iașa! făcu Semion Ivanovici, scoțându-și prietenul de sub masă și luându-l pe genunchi.

Iașa apucă brelocurile și dădu să-i scoată ceasul.

— Nu te lasă să-ți bei ceaiul și să fumezi! Dă-mi-l mie, spuse mama, ferm convinsă că Iașa n-ar putea stingheri pe nimeni.

— Lasă-l, te rog! Am să-l expediez eu singur când m-o plictisi, spuse Semion Ivanovici și scoțându-și ceasul i-l puse să sune.

Iașa ascultă cu admirație bătăile, duse ceasul la urechea lui Semion Ivanovici, apoi la urechea mamei și constatând la toți incontestabile semne de uimire îl duse la gură.

— Copiii sunt o mare fericire în viață! spuse Krupov. Mai ales nouă, bătrânilor, ne face o deosebită plăcere să mângâiem căpșoarele cârlionțate și să privim în ochii aceștia senini. Parcă te faci mai blând când te uiți la aceste tinere vlăstare. Vă spun însă, cu toată sinceritatea: nu-mi pare rău că nu am copii... La ce mi-ar fi trebuit? Iaca, dumnezeu mi-a dat un nepoțel; când am să îmbătrânesc de tot, am să-i fiu dădacă.

— Dădaca-i colo, spuse Iașa, arătând foarte mulțumit spre ușă.

— Ia-mă pe mine dădacă!

Iașa se pregătea să protesteze țipând cât îl ținea gura, dar maică-sa îi îndreptă repede atenția asupra nasturilor auriți de la

fracul lui Krupov.

— Îmi sunt dragi copiii, continuă bătrânul. De altfel îmi sunt dragi toți oamenii, în general. Când eram mai tânăr, îmi plăceau fetele drăguțe și, credeți-mă, am fost și îndrăgostit! De vreo cinci ori! Dar viața de familie mă scârbește. Numai singur, omul poate trăi liber și liniștit. În viața de familie, parcă înadins totul e făcut așa ca toți cei care stau sub același acoperiș să se plictisească reciproc cât mai mult și atunci, bineînțeles, de la o vreme se despart! Cât nu stau împreună, sunt prietenii cei mai buni; cum se însoțesc însă, nu mai au loc unul de altul!

— Ei lasă, Semion Ivanovici, obiectă Kruțiferski. Cum poți vorbi așa! O bună parte din aspectele vieții – cele mai frumoase, mai pline de lumină și de desfătare – ți-au rămas necunoscute. Ce poți înțelege din această libertate egoistă și lipsită de orice senzații?

— Hait! Iar s-a pornit! Dar de câte ori ți-am mai spus, Dmitri Iakovlevici, că pe mine nu mă sperii cu vorba asta „egoism”. Ce expresie trufașă! Auzi! „Lipsită de orice senzații!” Parcă pe lumea asta n-ar mai exista alte senzații în afara idolatriei reciproce dintre bărbat și femeie și a dorinței exclusive de a se înghiți unul pe celălalt în așa fel ca aproapelui să nu-i mai rămână nimic! Să plângi numai de nenorocirea ta, să te bucuri numai de fericirea ta... Nu, tăicuțule, cunoaștem noi iubirea asta plină de abnegație! Uite, nu vreau să mă laud, dar fiindcă veni vorba... Te duci, de exemplu, la un bolnav și ți se strânge inima când îl vezi cât e de slab; te apropii cu teamă de pat și – când colo, pulsul e mult mai bun, iar bolnavul te primește cu ochii obosiți și îți strânge ușor mâna! Ei uite, asta zic și eu că e o senzație! Egoism, ai? Păi, în afara nebunilor, cine nu-i egoist? Numai că unii sunt egoiști pur și simplu, iar alții vorba ceea, aceeași mâncărică, numai că e mai pipărățică. Iar dacă e să vorbim sincer, nu există egoism mai feroce decât cel familial!

— Nu înțeleg, Semion Ivanovici, ce te sperie pe dumneata atâta în căsnicie! Uite, de patru ani sunt măritată, dar mă simt liberă și nu văd nici din partea mea, nici din partea lui, nici sacrificii, nici povară, nimic din toate astea! spuse Liubov Alexandrovna.

— V-a mers din plin, ați reușit să câștigați lozul cel mare și acum nu găsiți cuvinte ca să lăudați jocul. Parcă puține minuni se întâmplă pe lume? Voi sunteți o excepție. Îmi pare bine, dar

asta nu dovedește nimic. Acum doi ani, băiețelul croitorului nostru, îl cunoașteți, Pankratov din strada Moscovskaia – a căzut de la fereastra etajului al doilea pe caldarâm. Ai crede că trebuia să moară pe loc, zdrobit, și totuși, nimic! A scăpat! bineînțeles, vânătăi, zgârieturi – dar altceva nimic! Ia încearcă să arunci un alt copil de la etajul al doilea! Dar și în cazul ăsta au fost urmări grave: copilul nu mai crește...

— Nu cumva asta e o prorocire rea pentru noi? întrebă Liubov Alexandrovna, punându-și prietenește mâna pe umărul lui Semion Ivanovici. Nu mă mai tem de prorocirile dumitale de când i-ai zugrăvit bărbatului meu urmările îngrozitoare ale căsătoriei noastre!

— Ce răutăcioasă ești! Dar și flecarul ăsta care s-a apucat să-ți spună tot. Halal bărbat! Bine! Slava domnului că am fost un proroc mincinos! Vă rog să uitați asta: ce a fost a trecut și să-i sară ochii cui o mai pomeni de asta! Să-i sară, fie ei chiar frumoși ca și ai dumitale.

Și bătrânul arătă cu degetul.

— Ia te uită, Semion Ivanovici e meșter și la complimente!

— Am să vă spun un compliment și mai mare și mai frumos; văzându-vă pe voi cum trăiți, m-am împăcat într-adevăr întrucâtva cu viața de familie; să nu uitați însă că abia după ce am trăit șaizeci de ani încheiați mi-a fost dat să văd întâia oară, în casa voastră, nu într-un roman, nu în versuri, ci în realitate, o adevărată fericire familială. După cum vedeți, exemplele nu sunt prea multe!

— De unde poți să știi? îl întrebă Liubov Alexandrovna. Poate că ai trecut pe lângă multe alte perechi fericite, fără să-ți dai seama; adevărata dragoste nu-și bate capul să se etaleze! Ș-apoi, nu știu dacă dumneata ai căutat și cum ai căutat s-o vezi. În sfârșit, cred că faptul că ai întâlnit prea puțini oameni fericiți în căsnicie este o simplă întâmplare. Sau poate că dumitale ți se pare acum, Semion Ivanovici, adăugă ea cu răutatea ironică și cu acea lipsă de delicatețe caracteristică oamenilor fericiți, poate că ți se pare că trebuie să rămâi consecvent, și dacă ai să recunoști acum că n-ai avut dreptate, ți-ai condamna prin asta toată viața de până acum și va trebui în același timp să admiți că nimic nu se mai poate îndrepta!

— O, nu! replică cu înflăcărare bătrânul. De asta să nu aveți nicio grijă! N-o să-mi pară rău niciodată de trecut! În primul

rând, fiindcă e absurd să tânjești după ceva care nu se mai poate întoarce, în al doilea rând, fiindcă eu sunt un holtei bătrân, care-și trăiește în liniște ultimele zile, pe câtă vreme voi... da, voi începeți viața admirabil!

— Nu știu cu ce scop ai făcut ultima dumitale remarcă, spuse Kruțiferski, dar ea a avut un puternic răsunet în inima mea. M-a pus în fața unor gânduri plicticoase și triste – gânduri a căror simplă prezență e destul ca să învenineze până și clipele de mare entuziasm. Uneori mi-e frică de fericirea mea: ca orice om putred de bogat, tremur în fața viitorului. Tremur ca nu cumva să...

— Ca nu cumva să-ți scadă bogăția mai târziu! Ha, ha, ha! Ce visători! Cine v-a măsurat fericirea ca s-o poată scade? De unde această concepție copilărească? Numai voi înșivă și întâmplarea v-a întocmit fericirea. Este deci a voastră și ar fi absurd să fiți pedepsiți pentru ea! Se înțelege că întâmplarea – stupida, inevitabila întâmplare – ar putea să v-o distrugă, dar nu trebuie să ne gândim la ceea ce s-ar putea numai întâmpla. Poate că grinzile acestui tavan sunt putrede și că tavanul o să se prăbușească; să ne căutăm alt loc; dar cum să ieșim de-aici? Poate că afară o să dăm peste un câine turbat, sau că o să ne calce un cal... Decât să ne lăsăm stăpâniți de teama unui rău posibil, mai bine să luăm o doză bună de opium și să adormim pe vecie!

— M-a uimit întotdeauna, Semion Ivanovici, ușurința cu care te-ai împăcat cu viața; e un mare noroc să poți fi așa, dar norocul ăsta nu-i e dat oricui. Dumneata spui că e o întâmplare și ești liniștit. Eu însă nu. N-am rezolvat nimic dacă voi socoti o întâmplare legătura aceea necunoscută, care se presupune însă că ar exista între evenimentele din viața mea. În viață, nimic nu se întâmpla fără rost. Totul își are un sens. Nu degeaba m-ai găsit dumneata în mansarda mea. Parcă puțini alți profesori existau la Moscova?... De ce numaidecât a trebuit să mă găsești pe mine? Nu cumva pentru că în mine sălășluiau mijloacele necesare eliberării acestei ființe pure, superioare, pentru ca ceea ce până atunci nici nu cutezam să visez să se împlinească deodată? Acum fericirea mea nu are seamăn! E drept oare să rămână lucrurile așa toată viața? Mă supun fericirii, așa cum alții se supun nefericirii, dar nu pot alunga teama de viitor!

— Adică teama de ceva ce nu există! La rândul meu, trebuie

să spun că n-am putut înțelege niciodată toate închipuirile acestea bolnăvicioase, care-l fac pe om să simtă o adevărată plăcere când își face griji, când își imaginează nenorociri posibile, pentru a avea de ce să se amărască dinainte. Un astfel de caracter este prin el însuși un fel de nenorocire pentru bietul om. Hai, să zicem că te-a lovit un necaz, că s-a abătut asupra ta o nenorocire. Plângi fără să vrei și îți îndoi grumazul. Dar ca să te gândești, atunci când ai prilejul să bei un vin bun că, în schimb, mâine soarta îți va oferi o poșircă, asta, dați-mi voie, e un fel de nebunie! Nepriceperea de a trăi în prezent, de a prețui viitorul, de a i te dărui – este una din epidemiile morale cele mai răspândite în timpurile noastre. Noi semănăm încă cu zgârciții aceia care nu beau, nu mănâncă, ci adună ban cu ban, pentru zile negre, dar care, oricât de neagră ar fi ziua care-i ajunge, nu se îndură să-și deschidă baierile pungii. Apoi, asta-i viață?

— Sunt cu totul de acord cu dumneata, Semion Ivanovici! spuse cu avânt Liubov Alexandrovna. De multe ori am vorbit despre asta cu Dmitri. Dacă mi-e bine, de ce să mă gândesc ce va fi în viitor? După mine, viitorul ar putea chiar să nici nu existe! De multe ori e și el de acord cu mine, dar tristețea asta lăuntrică s-a înrădăcinat atât de mult într-însul, încât nu mai e în stare s-o învingă! De altfel, nici nu prea e nevoie, adăugă ea zâmbind duios bărbatului ei. Chiar și tristețea lui îmi place; e atâta profunzime în ea! Cred că noi, dumneata și cu mine, nu înțelegem sau cel puțin nu împărtășim această tristețe, pentru că suntem firi mai superficiale, mai comode, pe care numai exteriorul le impresionează, le preocupă și le pasionează.

— Ai început cu un imn de slavă pentru vii și ai sfârșit cu prohodul! Când ai început, îmi venea să sar, să-ți sărut mânușița și să-i spun soțului dumitale: „Asta e înțelegerea umană a vieții!” dar ai isprăvit prin a trage concluzia că nălucirile lui nu sunt decât o profundă meditație. Nimic de zis, strașnică meditație să te chinuiești când trebuie să te bucuri, și să te amărăști cu niște lucruri care nu vor exista poate niciodată!

— Semion Ivanovici, de ce ești atât de intolerant? Sunt firi gingașe, pentru care nu există fericire deplină pe pământ, care sunt gata să dăruiască tot ce au, cu toată abnegația, dar care nu pot să se despartă de dangătul acela trist care răsună în străfundul inimii lor. Trebuie să fii mai dur pentru a putea fi fericit. De multe ori m-am gândit la asta. Ai văzut cât de fericite

sunt, de pildă, păsările și toate lighioanele datorită faptului că înțeleg mai puțin decât noi!

— Și totuși e destul de neplăcut să ai o fire superioară, când nu ești decât o ființă menită să trăiască nici mai sus nici mai jos, ci numai pe pământ, observă neîndurător Krupov. Mărturisesc că pentru mine aceste sfere superioare nu sunt decât un dezechilibru fiziologic, un acces de nervi; faceți dușuri reci și cât mai multă mișcare, și o bună parte din toate aceste visuri supranaturale vor dispare. Dumneata, Dmitri Iakovlevici, ai o constituție slabă din naștere; constituțiile slabe sunt adesea compensate printr-o dezvoltare extraordinară a capacităților intelectuale. De obicei însă, această dezvoltare e oarecum strâmbă, pentru că se îndreaptă întotdeauna ori spre abstracții, ori spre fantezie sau misticism. Iată de ce anticii spuneau: *„Mens sana in corpore sano”*[1]. Uitați-vă la nemții blonzi și palizi; de ce sunt ei visători, de ce își țin capul mereu plecat într-o parte, de ce plâng? Din cauza scrofulozei și a climei. Tot din această cauză sunt gata de secole să aiureze în controverse mistice, fără să facă nimic.

— Nu degeaba se spune că studiile medicale insuflă omului un fel rigid, materialist, de a privi viața... Ajungeți să cunoașteți atât de bine aspectul material al organismului omului, încât din cauza lui uitați cu totul de existența celuilalt aspect, care scapă bisturiului și care, de fapt, dă sens materiei grosolane.

— Ce ți-e și cu idealiștii ăștia! făcu Semion Ivanovici, care începuse să se cam supere. Veșnic încearcă să recurgă la tot felul de argumente absurde! Dar cine v-a spus, mă rog, că toată medicina se reduce numai la anatomie? Gogorița asta voi ați născocit-o și tot voi vă amuzați cu ea. Auzi! Materie grosolană... Eu nu cunosc nici materie grosolană, nici materie subtilă, ci numai materia vie. Tare înțelepți mai sunteți voi, savanții de astăzi! Numai că vă cam scăldați pe uscat! Mereu vechea noastră discuție, care nu se va termina niciodată! De aceea mai bine să încetăm. Ia uitați-vă cum l-am adormit pe Iașa cu fleacurile noastre! Doarme dus. Dormi, copilașule! Tăticul tău nu te-a învățat încă să disprețuiești pământul și materia, nu ți-a spus că aceste piciorușe dragi, aceste mânuțe nu sunt decât bucățele de noroi care s-au lipit de tine! Liubov Alexandrovna, te rog, nu cultiva în el asemenea fleacuri! Bine, să zicem, soțului

[1] Minte sănătoasă în corp sănătos (lat.) (n. t.).

îi mai treci cu vederea, să-l lăsăm în plata domnului! Dar cel puțin acestui copil nevinovat să nu-i vâri în cap din fragedă pruncie toate aiurelile astea! Ce vreți să iasă din el? Un visător? Până la adânci bătrânețe o să tot caute pasărea de foc și în vremea asta viața cea adevărată o să i se scurgă printre degete. E bine așa? Spune si dumneata. Poftim, acum ia-l!

Bătrânul îl puse pe Iașa în brațele mamei, își luă pălăria și, încheindu-și domol haina, adăugă:

— A, uitasem să vă spun: zilele trecute am făcut, întâmplător, cunoștință cu un om foarte interesant!

— Probabil cu Beltov? întrebă Liubov Alexandrovna. Sosirea lui a stârnit atâta vâlvă, încât am aflat și eu de el, de la soția directorului!

— Exact! Toți se agită fiindcă e bogat. Adevărul e că este un om deosebit. Știe o sumedenie de lucruri, a călătorit peste tot și a văzut multe; e un om inteligent. Ce-i drept, e cam răsfățat. A fost răsfățat de viață. N-a crescut în lipsuri și nevoi ca noi. Viața i-a fost ușoară și n-a luat-o prea în serios. Acum, moare aici de plictiseală. Puteți să vă închipuiți cum i se pare orașul nostru după ce a văzut Parisul!

— Beltov? Dați-mi voie, spuse Dmitri Iakovlevici, numele mi-e cunoscut. Nu cumva era și el pe timpul meu la universitate? Mi se pare că era în ultimul an, când m-am înscris eu. Și pe atunci se spunea despre el că e foarte inteligent; îl educase un elvețian.

— Da, da, el este.

— Îl țin minte. De altfel îl și cunosc, dar puțin.

— Sunt sigur că s-ar bucura să te vadă. Mare lucru să întâlnești în pustietatea asta un om cult. Și după câte am observat, nu poate să stea prea mult timp singur. Simte nevoia să vorbească, să schimbe păreri, și singurătatea îl chinuie.

— Dacă găsești că nu e nimic rău în asta, aș putea să mă duc la el.

— Să mergem, zău... Stai! Nu e bine așa! Uite, om bătrân și tot pripit am rămas! Nu, dragă, e prea bogat ca să te duci dumneata întâi la dânsul. Vorbesc mâine cu el și dacă vrea, venim împreună la dumneata. La revedere, dragul meu, la revedere.

— Să-l aduci mâine pe Beltov al dumitale, spuse Liubov Alexandrovna. Am auzit atâtea despre el, că aș vrea și eu să-l

cunosc.

— Face, zău, face! zise bătrânul, ieșind în antreu.

Nu era zi ca bătrânul Krupov să nu discute cu Kruțiferski. De fiecare dată se supăra și spunea că deosebirea de vederi dintre ei se adâncește din ce în ce mai mult, ceea ce nu-i împiedica însă să se simtă tot mai aproape. Pentru Krupov, familia Kruțiferski era familia lui. Venea la ei ca să simtă, să trăiască și să se odihnească, împărtășindu-le fericirea. Pentru Kruțiferski și pentru soția lui, Krupov era într-adevăr un membru mai în vârstă al familiei – un tată, sau un unchi, dar un unchi căruia iubirea și nu legătura de sânge îi dădeau dreptul să-i certe sau să fie uneori mai aspru cu ei, ceea ce i se ierta întotdeauna. Dacă nu-l vedeau două zile la rând, se simțeau mâhniți.

A doua zi, pe la șapte seara, Semion Ivanovici veni cu Beltov la Kruțiferski. Veni în sania lui încăpătoare, acoperită cu un covor galben și trasă de o pereche de roibi din Obva. Beltov, se înțelege, era foarte bucuros să facă cunoștința unui om de treabă și nici nu se gândi că face el prima vizită. Gazdele s-au cam zăpăcit; își aduseră aminte de laudele lui Semion Ivanovici, și chiar de bogăția lui, când îl văzură intrând, și asta îi cam stingheri la început. Dar foarte curând se liniștiră. În felul lui Beltov de a fi, în vorba lui, era atâta simplitate, sinceritate și tact, așa cum afli întotdeauna la oamenii cu sufletul ales, încât nicio jumătate de ceas nu trecu și tonul conversației lor deveni prietenesc. Până și Liubov Alexandrovna, care nu era obișnuită cu oameni străini, fu atrasă pe nesimțite în discuția lor. Împreună cu Dmitri Iakovlevici, Beltov își aduse aminte de anii petrecuți la universitate, de o mulțime de anecdote din acele vremuri, și de visurile și nădejdile de atunci. De mult nu se simțise atât de bine. Când Krupov îl conduse până la ușa hotelului „Keresberg”, îi mulțumi prietenește pentru această cunoștință.

— Ei, îi întrebă după aceea doctorul, cum v-a plăcut noua cunoștință?

— Nici nu-i nevoie să mai întrebi! îi răspunse Kruțiferski.

— Mi-a plăcut foarte mult, spuse Liubov Alexandrovna.

Semion Ivanovici, foarte mulțumit că făcuse tuturor plăcere, o amenință, în glumă, cu degetul. Liubov Alexandrovna se înroși.

Tablourile familiale sunt captivante. Acum, după ce am sfârșit cu acesta, nu mă pot împotrivi ispitei de a mai începe unul.

Legătura strânsă dintre ele se va dezvălui, vă asigur, mai târziu.

III

Mareșalul nobilimii județene din Dubasovo avea o fată – asta n-ar fi fost însă o nenorocire prea mare nici pentru onorabilul Karp Kondratici, nici pentru drăgălașa Varvara Karpovna. Dar el, mai avea, în afară de fiică, și o soție, iar Vava – cum i se spunea fiicei lui acasă – avea, în afară de tată, și o mămică, care se numea Maria Stepanovna și această împrejurare schimba radical lucrurile.

Karp Kondratici, în chestiunile familiale, era un model de blândețe; era de altfel foarte ciudat să-l vezi cum se schimbă când trece din grajd în sufragerie, de la arie în dormitor sau salonaș. Dacă n-am avea la îndemână mărturiile scrise și incontestabile ale unor celebri călători, din care reiese că un englez poate fi un excelent plantator și totodată un admirabil tată de familie, aproape că ne-am fi îndoit și noi că ar putea exista într-adevăr o atare dualitate. De altfel, adâncind puțin chestiunea, s-ar putea observa că așa trebuie să fie. În afara căminului, adică la grajd și pe arie, Karp Kondratici ducea un adevărat război; era comandant și dădea dușmanului un maximum posibil de lovituri. Bineînțeles, acolo erau dușmanii lui: lenea, lipsa de devotament față de interesele lui, lipsa de atașament desăvârșit față de cei patru cai roibi și alte asemenea crime. În salonul casei sale, dimpotrivă, pe Karp Kondratici îl așteptau îmbrățișările molatice ale credincioasei sale soții și fruntea blândă a fiicei sale; acolo, el își lepăda armura grea a grijilor moșierești și devenea – n-aș putea spune un om bun – dar totuși bunul Karp Kondratici. Cu totul alta era situația soției sale; de douăzeci de ani purta un adevărat război de guerilă între zidurile gospodăriei ei, făcând rareori mici incursiuni pentru achiziționarea de ouă de găină sau de caiere de lână de la țărani. Un schimb viu de focuri cu bucătarul, valetul și cameristele, o întreținea într-o continuă stare de enervare, dar, spre cinstea Mariei Stepanovna, trebuie să spunem că sufletul ei nu se putea mulțumi pe deplin cu aceste ostilități mărunte. O strânse deci la inimă cu lacrimi în ochi pe Vava, când o mătușă o aduse, la vârsta de șaptesprezece ani, de la Moscova, unde își terminase studiile la un pension

oarecare. De data aceasta nu mai avea de-a face cu bucătarul sau cu fata din casă, ci cu propria ei fiică; același sânge curgea în vinele amândurora. Unde mai pui că era vorba și de îndeplinirea unei îndatoriri sfinte. Întâi i s-a dat voie Vavei să se mai recreeze, să alerge prin grădină, mai cu seamă în nopțile cu lună; pentru o fată crescută între patru ziduri, toate acestea erau lucruri noi, „încântătoare, fermecătoare”; privind luna, ea își aducea aminte de una din colegele ei dragi, era ferm încredințată că și cealaltă își aduce aminte de ea, și-i scrijelea numele pe trunchiuri de copaci... Era la o vârstă care unor oameni reci li se pare pur și simplu ridicolă, și care pe noi ne face să zâmbim, dar nu cu desconsiderare, ci cu zâmbetul cu care privim de obicei joaca copiilor. Noi nu mai putem să ne jucăm; tot ce mai putem face e să-i lăsăm pe ei să se zbenguie. Acuzația care se aduce fetelor abia ieșite din pension că ar fi exaltate este absolut nedreaptă. În atitudinea de visare și de abnegație specifică vârstei, când tânăra lor făptura este plină de iubire, de devotament și de spirit de sacrificiu, există o sinceritate sfântă, cu totul lipsită de egoism. Viața lor a ajuns la o cotitură, dar cortina care stă între ele și viitorul nu s-a ridicat încă; în dosul ei sunt taine înfricoșătoare, taine ademenitoare; inima tânjește după ceva necunoscut, organismul este încă în formare, sistemul nervos este ușor aţâţat și lacrimile sunt gata să izbucnească oricând. Vor trece cinci-șase ani și totul se va schimba; fata se va mărita și lucrurile se vor limpezi. Dar chiar dacă nu se mărită, o fată care are măcar o urmă de sănătate nu va aștepta să vie cineva și să dea la o parte cortina misterioasă, ci o va înlătura singură și va privi viața cu alți ochi. E ridicol să privești lumea cu ochi de fată de pension la vârsta de douăzeci și cinci de ani, dar e și mai trist când o fată de pension vede lucrurile ca una de douăzeci și cinci de ani.

Varvara Karpovna nu era o frumusețe, dar avea acel *ceva* care înlocuiește cu prisosință frumusețea, acel *quelque chose*[1] care, aidoma buchetului unui vin bun, există numai pentru cel care știe să-i aprecieze valoarea. Și acest *ceva* nedefinit încă, profetic, prevestitor, unit cu tinerețea care înfrumusețează totul, îi dădea un farmec deosebit, un aer gingaș, delicat, pe care nu toată lumea știa să-l prețuiască. Privindu-i fața smeadă și destul de slabă, trupul de adolescentă și ochii îngânduraţi, umbriți de

[1] Ceva (fr.) (n. t).

gene lungi, gândul te îndemna să ghicești cum se vor transforma toate acestea, când și cugetul, și simțirea, și ochii ei se vor defini – vor căpăta un sens, o dezlegare – și cât de fericit se va socoti cel pe umărul căruia se va apleca acest căpșor! Maria Stepanovna însă nu era deloc mulțumită de înfățișarea fiicei sale; spunea că e „urâțică” și o îndemna să se spele dimineața și seara cu zeamă de castraveți, la care adăuga și niște prafuri, ca să-i treacă „bronzarea”, cum spunea ea vorbind despre tenul brun al fetei. Dar mai ales purtarea Vavei față de oaspeți o determinase pe maică-sa să se ocupe serios de ea! Vava era timidă, se retrăgea în grădină cu o carte în mână, nu era amabilă, nu cocheta. Socotită drept cauza imediată, cartea a fost interzisă. Urmară apoi sfaturile părintești, unele lungi și nesfârșite. Mariei Stepanovna i se păru că Vava nu i se supune prea bucuroasă, că se încruntă, ba că uneori își permite să-i *răspundă*. Veți fi de acord, cred, că împotriva unor asemenea manifestări trebuiau luate măsuri energice. Maria Stepanovna își ascunse deocamdată dragostea ei față de fiică-sa și începu s-o urmărească și s-o sâcâie la orice pas. Nu-i dădea voie să se plimbe când avea chef de plimbare și o silea să iasă din casă atunci când voia să stea acasă... O silea să mănânce, deși n-avea poftă de mâncare și în fiecare zi o mustra că nu se îngrașă. Persecuțiile mamei o făcură pe Vava să se închidă și mai mult în ea însăși, să devină și mai sălbatică și să slăbească întruna. Karp Kondratici începu să-și dea seama că nevastă-sa o sâcâie degeaba pe biata fată, încercând chiar să aducă vorba – mai pe ocolite, e drept – despre asta, dar cum se prezenta prilejul să pună chestiunea pe față, simțea că-l cuprinde o spaimă grozavă pe care nu și-o mai putea învinge, și se grăbea să plece cât mai repede la arie, unde își scotea pârleala pentru spaima aceasta de o clipă, băgând în sperieți, pentru multă vreme, pe bieții lui vasali. Câmpul de operații rămânea pe deplin în stăpânirea soției sale, iar Maria Stepanovna continua să cumpere pânzeturi, fețe de masă și șervețele pentru viitoarea zestre a copilei sale, silind șapte fete în casă să-și strice ochii lucrând de zor la dantele, și alte trei brodând pentru Vava fel de fel de nimicuri netrebuincioase, continuând totodată s-o urmărească pe fiica ei pas cu pas și s-o sâcâie cu o încăpățânare de neînchipuit, ca pe un dușman personal.

Când sosi la N.N. pentru alegeri, Karp Kondratici se duse în

vizită la șeful guberniei și la mareșalul nobilimii guberniale, căruia – spre deosebire de guvernator – îi spunea foarte spiritual „excelența sa părintele nostru”, asta, bineînțeles, după ce cu mare greutate reuși să încapă în uniforma lui de nobil, pentru că în cei trei ani de când era mareșal al nobilimii județene se rotunjise binișor, pe câtă vreme uniforma se mai jerpelise. Maria Stepanovna se ocupa între timp de aranjamentul salonului și de descărcatul calabalâcului adus în patru căruțe de la moșie. La treaba aceasta o ajutau trei lachei care nu se mai pieptănaseră, probabil, de când fuseseră copii de leagăn, îmbrăcați într-un fel de jachete făcute dintr-un material cenușiu care părea și molton și stofă. Treaba înainta repede, când deodată cucoana, ca lovită de un gând neașteptat, se opri și strigă cu vocea ei sonoră:

— Vava! Vava! Dar unde mi te-ascunzi, mă rog?

Biata fată, presimțind că nu-i a bine, intră sfioasă în cameră.

— Aici sunt, *maman*!

— De ce arăți așa prost? Ești bolnavă sau ce? Când se uită omul la tine, îi vine să creadă că o duci ca vai de lume în casa părintească! Poftim ce fac pensioanele! Cum îți vine să te înfățișezi așa în fața maică-ti! Și aci, Maria Stepanovna imită expresia tristă, visătoare, a fetei. Am fost și eu fată, dar când mă chema mama, alergam la ea cu fața numai zâmbet! Aci, Maria Stepanovna arătă ce înseamnă o față zâmbitoare, schițând un zâmbet galeș. Dar tu, mereu ursuză... Ai s-o spargi, prostule!! Ce te hlizești? Ia te uită cum izbește, țărănoiul! Când o să vă mai ciopliți oleacă?... Apoi, drăguțo, să lăsăm gluma la o parte! Îți spun pentru ultima oară, omenește, că purtarea ta mă supără! La țară, treacă-meargă, dar aci nu mai admit așa ceva. N-am străbătut cale de atâtea poște ca să spună lumea că fiemea e o prostuță și o sălbatică! Aici nu-ți mai dau voie să te ascunzi prin colțuri; să nu fii tu în stare să interesezi măcar pe unul din cavalerii ăștia? Păi, eu când aveam cincisprezece ani, nu știam cum să mai scap de ei! E timpul acum să te rostuiești, auzi tu?... Ah, ticălosule! ți-am spus că ai s-o spargi! Ia vino încoa, vino, îți spun. Ia arată. Ai văzut, tâmpitule?Ai spart-o în două! Bine, lasă că te aranjez eu! Să vie numai boierul! Ți-aș smulge părul din cap, dar mi-e silă să mă ating de tine: uite ce slinos ești! Tâlharul ăla de Mitka vă dă untdelemn boieresc de la bucătărie! Lasă că pun eu mâna și pe el... Așa-i, Varvara Karpovna, la alegerile astea să binevoiești să te măriți! Am să-ți

găsesc eu un bărbat. Iar față de mătăluță, află că de azi înainte n-o să mai am nicio îngăduință! Ce-ți închipui dumneata? Că ești cine știe ce frumusețe? Că o să alerge toți după tine? Nici tu chip, nici tu trup și niciun pas măcar nu vrei să faci, nu știi să te îmbraci, nu știi să spui o vorbă: cică a învățat la Moscova! Nu, draga mea, nu mai merge așa. Lasă-te de cărțile astea. Ai citit până acum destul, ba încă prea destul; e timpul, dragă, să te apuci de treabă. Nici nu vreau să te mai văd dacă nu-ți schimbi purtarea.

Vava stătea ca o condamnată la moarte; ultimele vorbe ale mamei sale i se părură o mângâiere.

— Cum să nu-ți găsești un bărbat! Trei sute cincizeci de suflete de iobagi, toți unul și unul! Fiecare face cât două suflete de ale vecinilor! Și ce zestre!... Ce? Că doar n-oi fi vrând acum să-mi dai apă la șoareci! Auzi dumneata! Să plângi, ca să ți se roșească ochii! Păi, asta ți-e recunoștința pentru grija părintească...

Se apropie atât de mult de Vava și părul fetei era atât de moale și bogat, încât nu se știe cum s-ar fi sfârșit toată istoria asta dacă țărănoiul în jachetă n-ar fi scăpat tocmai în clipa aceea o farfurioară de desert. Toată furia Mariei Stepanovna se îndreptă asupra lui.

— Cine a spart farfuria? strigă ea cu o voce răgușită.

— S-a spart singură, răspunse sluga, pierzându-și probabil răbdarea.

— Cum așa, singură? Singură? Îndrăznești să-mi spui asta? Singură?

Maria Stepanovna ce mai avea de spus o spuse cu mâinile, găsind probabil că gesturile exprimă mai bine decât cuvintele starea ei de tulburare sufletească.

Ajunsă la capătul puterilor, biata fată nu mai putu să reziste și deodată izbucni în plâns. Apoi, cuprinsă de un puternic acces de nervi, se prăbuși pe divan. Maică-sa se sperie și începu să strige: „Fetelor! Apă! Picături! Doctorul! Chemați doctorul!” Accesul se prelungea, dar doctorul nu venea, iar cel de al doilea om trimis după el aduse același răspuns: „A spus să mai avem puțină răbdare și vine, că e la o naștere foarte grea”.

— Ptiu, afurisitul! Dar care-i nebuna care s-a apucat să nască tocmai acuma?

— Bucătăreasa procurorului, răspunse trimisul.

Atâta mai lipsea ca să pună vârf situației tragice a Mariei Stepanovna, care se învineți, și fața ei, de obicei neplăcută, deveni dezgustătoare.

— Bucătăreasa?! Bucătăreasa?! și nu mai fu în stare să rostească nicio vorbă.

Intră Karp Kondratici, vesel și mulțumit; guvernatorul îi strânsese prietenește mâna, soția guvernatorului îi arătase covorul trimis de la Petersburg pentru salonul cel mare, iar el, privind covorul, spusese cu acel aer de simplitate patriarhală, sub care știm cu toții să ne ascundem umilința și lingușirea: „Apoi, dacă nu dumneavoastră, Anna Dmitrievna, cine să aibă covoare ca astea!” Karp Kondratici era foarte mulțumit de toate, dar mai ales de răspunsul pe care-l dăduse. Când colo, poftim, acasă îl aștepta o scenă de familie! Fiică-sa pradă unui acces de isterie, nevastă-sa furioasă și pe jos o farfurie spartă! Maria Stepanovna era complet descompusă la față, iar palma ei dreaptă se făcuse cam prea roșie... Aproape tot atât de roșie ca și obrazul stâng al lui Tereșka.

— Ce s-a întâmpla t? Ce e cu Vava?

— Apoi, ce să fie? Așa-s fetele! îi răspunse mama. Drumul! Cum să reziste la o sută douăzeci de verste? Am spus eu să amânăm până miercuri, dar dumneata, nu și nu! Poftim acum de-o lecuiește!

— Parcă miercuri n-ar fi fost tot atâtea verste!

— Tu, totdeauna le știi pe toate mai bine! Pe criminalul ăla de Krupov însă să nu-l mai primești în casă! Ce francmason, ce ticălos! De două ori am trimis să-l cheme – și doar nu sunt chiar ultima femeie din oraș... De ce? Pentru că dumneata nu știi să te impui! De-aia! Se poartă de parcă ai fi un asesor oarecare, sau chiar mai rău! Am trimis să-l cheme, dar dumnealui binevoiește să-și bată joc de mine; e la o naștere, mă rog, la bucătăreasa procurorului! Aici fiica mea moare, dar dumnealui e la bucătăreasa procurorului... Jacobin!

— E un ticălos și un mizerabil! încheie mareșalul nobilimii județene.

Potopul de cuvinte al Mariei Stepanovna nici nu se oprise când ușa dinspre antreu se deschise și bătrânul Krupov intră tacticos și cu bastonul în mână. Părea mai mulțumit ca de obicei și ochii îi zâmbeau. Fără să observe că gazdele nu-l salută, întrebă:

— Cine are nevoie de a jutorul meu?

— Fiica mea!

— A! Vera Mihailovna? Ce-i cu ea?

— Pe fiica mea o cheamă Varvara, iar pe mine Karp, observă cu demnitate mareșalul.

— Scuzați-mă, scuzați-mă; dar ce are Varvara Kirilovna?

— Spuneți-mi, vă rog, mai întâi, îl întrerupse Maria Stepanovna, și vocea-i tremura de furie, spuneți-mi, vă rog, ca să nu mai fim îngrijorați: a născut, în sfârșit, bucătăreasa procurorului?

— A scăpat și încă foarte bine! răspunse Krupov. E un caz cum n-am mai întâlnit în viața mea! Am crezut la un moment dat că și mama și pruncul au să se prăpădească; moașa s-a nimerit să fie foarte neîndemânatică, mâinile mele au îmbătrânit și nici nu mai văd prea bine. Închipuiți-vă, buricul...

— Ah, e nebun! Nici nu vreau să ascult asemenea mârșăvii! Cum ți-ai închipuit așa ceva! În sat la mine, în fiecare an nasc cel puțin cincizeci de muieri, dar nu mă interesează să le aflu toate porcăriile.

Și scuipă.

Abia acum își dădu seama Krupov cum stau lucrurile. Toată noaptea avusese de furcă cu o biată lehuză în aerul înăbușitor al unei bucătării, și era atât de bucuros de sfârșitul fericit al acestei nașteri grele, încât la început nici nu observase tonul cu care-i vorbise soția mareșalului nobilimii. De altfel, Maria Stepanovna continuă:

— Și ce, mă rog, procurorul te plătește atât de gras, încât n-ai putut să-i lași bucătăreasa nici măcar un minut, când fiica mea era aproape să moară?

— Nici măcar un minut, doamna mea! Niciun minut, nici pentru fiica dumneavoastră, nici pentru altcineva! Dar, precum se vede, nu-i chiar atât de grav bolnavă, de vreme ce nu vă grăbiți să mă duceți la ea! Eram convins de asta!

Această observație îi cam stânjeni pe părinții fetei, dar mama se reculese repede și spuse:

— Îi e mai bine acum; de altfel nici nu te-aș lăsa să te apropii acum de fata mea! Cred că nici nu te-ai spălat încă pe mâini.

— Mărturisesc, domnule doctor, adăugă mareșalul nobilimii, că nu m-am așteptat deloc la atâta neobrăzare și la o explicație atât de lipsită de cuviință din partea dumitale, doctor bătrân și

om cu merite. Dacă nu m-ar împiedica respectul față de decorația pe care o porți pe piept, poate că nu m-aș mărgini la atât. De șase ani, de când sunt mareșal al nobilimii, nimeni nu m-a jignit astfel.

— Dați-mi voie! Dacă în inima dumneavoastră nu există nici urmă de dragoste față de oameni, cel puțin gândiți-vă că sunt inspector al Direcției sanitare. Cu alte cuvinte trebuie să veghez la respectarea legilor sanitare. Dar dumneavoastră îmi cereți să las în voia soartei o femeie muribundă, ca să alerg la o fată sănătoasă, care nu are decât o migrenă, un acces de isterie sau altă maladie la fel de gravă, cauzată de o scenă de familie! Păi, asta e împotriva legii, și dumneavoastră vă mai și supărați!

Karp Kondratici era pe lângă altele și fricos de n-avea pereche. I se păru că deslușește în cuvintele doctorului o acuzație, și i se făcu negru în fața ochilor. Se grăbi deci să răspundă:

— N-am știut, zău, n-am știut! În fața autorității legii eu sunt mut! Dar iată că Vava s-a sculat singură.

Krupov se duse la fată, o examină, îi luă pulsul, dădu din cap dezaprobator, puse două-trei întrebări, prescrise o rețetă fantezistă, știind că altfel nu va scăpa, spuse „principalul e liniștea, altminteri poate să fie rău”, și plecă.

Speriată de accesul acesta de isterie, Maria Stepanovna se mai potoli; dar când îi ajunseră la urechi zvonurile despre Beltov, inima-i zvâcni și încă atât de tare, încât cățelușa care de șase ani încheiați îi stătea mereu în poală, pe genunchi, alături de batistă și de tabacheră, mârâi și-și ciuli urechile speriată. „Beltov – iată mirele! Beltov – ăsta-i omul pe care-l caut”, își zise ea.

Bineînțeles că Beltov i-a făcut și lui Karp Kondratici o vizită. A doua zi, Maria Stepanovna îl îndemnă pe bărbatul ei să onoreze gestul și peste o săptămână Beltov primi un bilețel cu pete de grăsime și cu un miros puternic de blană de oaie, împrumutat de la cojocul vizitiului care îl adusese în sân. Bilețelul avea următorul conținut:

„Mareșalul nobilimii din județul Dubasovo, cu soția, roagă cu plecăciune pe Vladimir Petrovici să le facă onoarea de a lua masa la ei mâine la ora trei”.

Beltov citi îngrozit invitația și aruncând-o pe masă se gândi: „De ce oare nu-și văd oamenii ăștia de treabă și umblă să mă

invite? O masă cere cheltuială mare. Toți sunt cumplit de zgârciți... O să fie o plictiseală de moarte... Și totuși n-am ce face, trebuie să mă duc, că altfel se supără!”

Cu două zile înainte de masă, în casa mareșalului nobilimii începură repetițiile și pregătirea Vavei. Maică-sa o dichisea de dimineața până seara. Intenționase s-o silească să apară la masă într-o rochie de catifea roșie, care, după ea, îi venea foarte bine, dar renunță, în urma sfatului verișoarei sale, care se ducea des pe la soția guvernatorului și care se credea deci la curent cu moda, mai ales de când soția guvernatorului îi făgăduise s-o ia vara următoare la Karlsbad. De cu seară, Maria Stepanovna porunci să se aducă resturile de migdale rămase de la *blanc-mangé*, prăjitura pregătită pentru a doua zi, și arătând fiicei sale cum să-și frece cu aceste rămășițe gâtul, umerii și fața, începu pe un ton solemn, stăpânindu-și dorința evidentă de a trece la ocări:

— Vava, spuse ea, dacă mi-o ajuta dumnezeu să te mărit după Beltov, înseamnă că toate rugăciunile mele au fost auzite și vei fi pentru mine comoara cea mai neprețuită. Fă-i mamei tale plăcerea asta, că doar nu ești o nesimțită, nu ești de piatră! Nu-mi vine să cred că nu poți face atâta lucru. Cum dracu să nu-i placi unui bărbat tânăr? Că doar nu sunt multe fete pe aici, două-trei și atâta tot. Frumusețile alea mult lăudate – fetele președintelui – sunt, după mine, niște slute! Unde mai pui că fac cu ochiul unor pârliți de secretărași! Zi-le neam prost și pace! Tatăl lor s-a ridicat în serviciu de la simplu impiegat. Dacă ai avea ambiție cât un firicel de păr măcar, numai ca să le faci de râs și tot ar trebui... Ele, nerușinatele, se plimbă prin fața casei lui în caleașcă deschisă, da degeaba – slabă nădejde! Cât mă zbat eu acum și uite la ea cum stă și nici nu-i pasă! Parcă ar fi o stană de piatră. M-a pedepsit dumnezeu pentru păcatele mele cu un manechin în loc de fiică!

— Dar ce să mă fac, mămico dragă? șopti Vava cu un fel de disperare în privire. Ce să fac dacă nu pot altfel? Gândește-te și mata, că doar nu-l cunosc deloc pe omul ăsta și poate că n-o să-mi dea nicio atenție. Doar n-am să mă agăț de gâtul lui!

— Obraznică ce ești! Dar cine îți spune să te agăți de gâtul lui? Păi, așa vrei tu să împlinești dorința mamei tale?... Nu l-ai văzut niciodată! Dar ce, crezi că maică-ta e proastă, sau e beată, că nu știe să-ți aleagă un logodnic? Prințeso!...

Se opri, de teamă să n-o jignească prea tare și ca nu cumva a doua zi să aibă din pricina asta ochii înroșiți de lacrimi.

Veni în sfârșit și ziua încercărilor. Încă de la amiază începură s-o coafeze, s-o pomădeze, s-o parfumeze pe Vava. Maria Stepanovna personal o strânse în corset, și cum fata și așa era destul de subțirică, o făcu să semene cu o viespe. În schimb, cu foarte multă pricepere, știu să adauge pe ici, pe colo, pe dedesubt, câte puțină vată. Totuși nu era cu desăvârșire mulțumită. Ba i se părea că gulerul e prea înalt, ba că Vava are un umăr mai jos decât celălalt, și în tot timpul acesta se necăjea, se supăra, dădea ghionturi înviorătoare cameristelor, alerga în sufragerie, o învăța pe fiică-sa să facă ochi dulci, iar pe sufragiu să așeze masa etc., etc. A fost o zi grea pentru biata Maria Stepanovna, dar ce nu face o mamă iubitoare pentru fericirea odraslei sale!

Se înțelege că toate astea sunt bune și foarte necesare într-o familie: visurile or fi bune, frumoase, dar trebuie să te gândești și la soarta și la bunăstarea fiicei tale. Un lucru e regretabil: că toate pregătirile și toată forfoteala asta din culise o lipsesc pe tânăra fată de cele mai frumoase clipe ale unei întâlniri sincere, neașteptate, dezvăluie în fața ei o taină care încă nu trebuie dezvăluită și arată prea devreme că pentru a avea succes nu e nevoie de simpatie și de fericire, ci de cărți măsluite. Aceste pregătiri trivializează relațiile, care numai atunci pot fi sincere și sfinte, când nu le atinge banalul. Moraliștii severi ar mai putea chiar adăuga că aceste măsuri pot să depraveze mai mult inima unei fete decât așa-zisele căderi – dar n-o să atingem această problemă adâncă. Și apoi, oricât de mult am discuta, fetele, totuși, trebuie măritate odată și odată – căci pentru asta se nasc; în această privință, cred că toți moraliștii vor fi de acord.

La ora trei, Varvara, gătită și împopoțonată, aștepta în salon, unde încă de pe la ora două și jumătate se adunaseră câțiva oaspeți; în tava de pe măsuța trasă în fața divanului icrele și batogul scăzuseră la jumătate, când deodată intră feciorul și-i întinse lui Karp Kondratici o scrisoare. Karp Kondratici își scoase din buzunar ochelarii, pătă sticlele cu batista-i murdară și după ce silabisi, probabil, cele două rânduri – asta, judecând după timpul care i-a trebuit – anunță cu un glas vădit tulburat:

— Mașa, Vladimir Petrovici ne roagă să-l scuzăm; e bolnav, a răcit și, cu toată dorința lui, nu poate să vină. Spune omului care

a adus scrisoarea să-i comunice că regretăm foarte mult.

Maria Stepanovna păli și o privi pe fiică-sa, de parcă ea l-ar fi îmbolnăvit pe Beltov. Vava nu mai putu de bucurie. Niciodată nu a mai fost Maria Stepanovna mai ridicolă ca în acele clipe: atât de ridicolă, încât ți-era mai mare mila s-o privești. În sufletul ei se născu o ură nemărginită împotriva lui Beltov; îl ura din toată inima, cu toată puterea gândului. „E un adevărat afront”, își spuse ea.

— Masa e servită, anunță feciorul.

Mareșalul nobilimii guberniale îi oferi Mariei Stepanovna brațul și o conduse în sufragerie.

Trecură vreo două săptămâni de la această întâmplare. Maria Stepanovna era ocupată cu ceaiul; când rămânea singură sau în prezența prietenilor săi apropiați, îi plăcea să bea ceai pe îndelete, sorbindu-l din farfurioară și strecurându-l prin bucățica de zahăr din gură; asta, mai ales, pentru că așa făcea economie de zahăr. Pe scaunul din fața ei ședea o bătrână uscățivă și deșirată, cu o scufie în cap; o clătinare ușoară dar continuă a capului făcea ca volănașul scufiei să fie într-o neîntreruptă mișcare. Împletea o eșarfă de lână cu două andrele groase, privind prin niște ochelari grei ale căror rame, de altfel din argint, semănau mai curând cu un afet de tun decât cu un obiect menit să sălășluiască pe nasul omului. Rochia ei uzată, de culoare închisă, poșeta enormă din care se vedeau ieșind alte perechi de andrele, arătau două lucruri: că femeia aceasta este o obișnuită a casei și că e săracă. Acest din urmă adevăr se putea deduce și mai bine din tonul cu care îi vorbea Maria Stepanovna. Bătrâna se numea Anna Iakimovna. Se trăgea dintr-o familie bună, de nobili, și de tânără rămăsese văduvă. Moșia, numărând în totul patru suflete, reprezenta a paisprezecea parte din moștenirea ce fusese împărțită de rudele ei, niște oameni foarte bogați, care, înduioșați de văduvia ei, îi făcuseră parte cu dărnicie și de o porțiune de mlaștină foarte bogată în becaține și alt vânat de baltă, dar cu totul improprie pentru pașnica îndeletnicire a plugăriei. Cu toate străduințele ei, Anna Iakimovna nu putea scoate cine știe ce dijmă de pe această moșie. Moștenirea rămasă de la soțul ei nu era nici ea prea mare: consta dintr-un fiu unic și o colecție de rețete pentru tratarea cailor de răpciugă, dalac și altele. Pe fiecare rețetă erau date exemple uimitoare de aplicare reușită. Fiul, la vârsta de

nouăsprezece ani, fusese trimis să facă serviciu la un regiment, dar se reîntoarse repede-repede la casa părintească, fiind scos din slujbă pentru beție și scandaluri. De atunci trăia într-o încăpere din atenansele casei Annei Iakimovna, bea rachiu dres cu coji de lămâie și se bătea ba cu oamenii din curte, ba cu prietenii lui intimi. Maică-sa se temea de el ca dracu de tămâie și ascundea banii și lucrurile din casă, jurându-se de față cu el că n-are niciun gologan, mai ales de când fiul spărsese cu toporul capacul sipetului și scosese de acolo șaptezeci și două de ruble și un inel cu peruzea pe care ea îl păstra de cincizeci și patru de ani, ca amintire de la un sincer prieten de-al răposatului ei soț. Afară de rețete și țărani, Anna Iakimovna mai avea și trei cameriste tinere și una bătrână și doi lachei. Fetele, cu toate că nu căpătau de la ea niciun fel de haine, erau totuși, lucru ciudat, întotdeauna bine îmbrăcate. Anna Iakimovna era mulțumită că slujnicele au timp să mai câștige un ban-doi, pentru vestminte, deși avea ea grijă să le dea de lucru de dimineața și până seara. De aceea tăcea cu multă înțelepciune când se întâmpla să mai observe unele abateri. Cei doi lachei, doi bătrâni sluți, trăiau numai din vin și împărțeau între ei jumătate din câștigul cameristelor. Afară de asta mai confecționau pentru bună parte din populația orașului papuci din piele de capră, care duhneau cale de o poștă. Bineînțeles că și Iakim Osipovici, speculând slăbiciunile firii omenești, nu pierdea prilejul să ciupească câte ceva.

Preacinstita conducătoare a acestui falanster[1] patriarhal termina a patra ceașcă de ceai. Pentru a suta oară poate îi povesti Mariei Stepanovna cum a cerut-o în căsătorie un cneaz georgian, care a murit în gradul de general *en chef*[2], cum a plecat ea în 1809 la Petersburg, unde a stat la niște rude, cum în fiecare an la rudele ei se adunau toți generalii și cum ea n-a rămas acolo decât pentru că nu-i plăcea și nu-i pria apa de Neva. Isprăvindu-și amintirile aristocratice o dată cu cea de a patra ceașcă de ceai, își răsturnă zgomotos ceașca cu fundul în sus (era un semnal), puse deasupra bucățica minusculă de

[1] *Falanster* – termen folosit în doctrina socială a lui Charles Fourier (1772-1837), socialist utopic francez de seamă, pentru a desemna clădirea destinată membrilor unei comunități. Aici, folosit de autor în chip ironic (n. ed.).

[2] General de corp de armată (fr.) (n. t.).

zahăr ce-i mai rămăsese și începu deodată:

— Da, măicuță, Maria Stepanovna, uite, măcar de m-ar învrednici dumnezeu s-o văd pe Varvara Karpovna la casa ei! S-o văd că cel puțin e aranjată cum ești mata, Maria Stepanovna, mai mult nici n-aș putea să-i doresc! Mi se umple inima de bucurie când mă uit la familia matale. Casa e îmbelșugată, e stimată de toată lumea... Tare bine ar fi! Te-ai mai liniști și dumneata!

— De ce ți-ai răsturnat ceașca? Poftim de mai servește!

— Ajunge, zău! De obicei beau numai trei cești, dar la dumneata am băut patru! Aveți un ceai minunat.

— În privința asta am spus totdeauna că e mai bine să dai o rublă mai mult, dar să ai ceai ca lumea! Poftim mai ia o ceașcă!

Și Anna Iakimovna începu să bea a cincea ceașcă de ceai.

— Se înțelege, toate sunt în puterea domnului, Anna Iakimovna, dar când te gândești că Vava e încă foarte tânără, ce să ne grăbim cu măritișul! Și apoi, nici n-ai de unde să iei un logodnic ca lumea! Nenorocești fata, nu altceva. Și când mă gândesc că va trebui să mă despart de ea – crede-mă – simt că n-am să pot îndura această durere!

— Ții, măicuță, ce tot spui! Că doar nu ești singura căreia îi vine rândul să-și mărite fata, și nici marfa nu-i de așa fel ca s-o poți ține prea mult, că repede te trezești că n-o mai caută nimeni. Ba, eu spun așa, că dacă maica prea-sfântă născătoare de dumnezeu își dă binecuvântarea, să nu mai aștepți și s-o măriți dacă se ivește o partidă avantajoasă. Uite, a sosit fiul Sofiei Alexeevna; mi se pare că vă este puțin rudă de departe. E drept că acum rudele nu prea sunt ținute în seamă, mai ales cele sărace, dar el trebuie să aibă avere bunicică, cel puțin două mii de suflete la un loc, și o moșie bine chivernisită.

— Toate astea-s bune, dar omul, omul cum o fi? Dumneata tot la bani te gândești, dar uiți că bogăția e mai mult povară decât fericire – numai griji și alergătură! Toate astea par frumoase, așa, de departe – o mână în miere, cealaltă în dulceață – dar când te uiți bine, cu bogăția nu faci decât să-ți strici sănătatea. Îl cunosc eu pe băiatul Sofiei Alexeevna! A încercat el să lege prietenie cu Karp Kondratici și l-am primit, bineînțeles, politicos, dar se vede după față că e tare stricat! Ce maniere! Când intră într-o casă de nobili se poartă ca la restaurant. L-ai văzut?

— L-am văzut de departe, pe stradă. Trece des, și în trăsură și

pe jos, pe lângă casa mea.

— Dar unde se duce de trece prin fața casei dumitale?

— Nu știu. Nu-mi arde mie la vârsta mea și cu bolile grele de care sufăr (Anna Iakimovna oftă adânc) să aflu care încotro umblă. Am d-ale mele destule... În fața dumitale, ca în fața lui dumnezeu, nu vreau să mă ascund. Iakișa al meu iar a început să-și facă de cap! O să mă bage în mormânt...

Și bătrână începu să plângă.

— N-ar fi rău să te duci la popa de la biserica Krestovozdvijenskaia: are leacuri minunate. Ia o cană de vin spumos, îl descântă puțin, îi dă bolnavului să bea nițel, restul îl bea el, și atâta tot! Bolnavului încep să i se năzare fel de fel de drăcovenii – și-i trece pe loc boala!

— Numai să nu ceară prea scump, că starea noastră o știi doar.

— Nu-i așa scump. Pe bucătarul nostru l-a lecuit numai pentru cinci ruble.

— Dar i-a ajutat barem?

— De ajutat, i-a ajutat el, dar după aceea iar s-a înnădit la băutură. Atunci Karp Kondratici i-a găsit alt leac: „Tu, zice, nu vrei să înțelegi de grija pe care ți-o poartă boierul tău; am cheltuit cinci ruble pentru tine cu leacurile și văd că tot nu te-ai vindecat, tâlharule!” și l-a luat la rost, știi, așa pe rusește... De atunci nu mai bea deloc. Am să ți-l trimit pe popă... Eu însă, în locul dumitale, n-aș mai fi răbdat și tot aș fi aflat pe unde umblă tinerelul acela...

— Păi, am întrebat-o eu într-o zi pe Vasiliska mea – că-i înfigăreață și deșteaptă foc... Așa, într-o doară, i-am spus: „Unde se tot duce, fato, boierul ăsta care trece mereu prin fața casei?” A doua zi mi-a și raportat: „Ați dorit să aflați unde se tot duce boierul Beltov; împreună cu doctorul cel bătrân se duce mereu la profesorul Negrovilor”.

— Cu doctorul Krupov la profesorul Negrovilor? întrebă Maria Stepanovna, abia stăpânindu-și tulburarea, care o cuprinse deodată, fără să-și dea seama de ce.

— Da, e profesor aici, la liceu.

— Care va să zică, acolo se duce... Am văzut eu chiar de la început că e un stricat și jumătate – și de altfel ce să ne mai mirăm! Profesorul lui încă din copilărie i-a băgat în cap credința masonică! Cum vrei atunci să calce pe alt drum! Pe urmă a stat

în capitala franțuzească, și cred că-ți dai seama chiar după numele orașului ce moralitate poate fi acolo... Va să zică, umblă după fata crescută de Negrovi! Auzi! Ce vremuri, doamne!

— Păcat de bietul ei bărbat, Maria Stepanovna! Se zice că e un om tare de treabă. Cât despre dânsa, așa-i soiul ei! Câte ca dânsa nu mi-a fost dat să văd în fața mea! Neamul prost tot își arată odată și odată arama!

— D-apoi și Semion Ivanovici, n-am ce zice, frumos rol și-a mai ales! Strașnic! Păcătosul dracului, cum de nu i-e frică de dumnezeu, că e om bătrân! Lasă că și el nu-i mai breaz, că tot mason e și el, și uite că ajută pe cei de o credință cu dânsul! Îți închipui câte parale trebuie să fi luat pentru asta! Și pentru ce? Ca să piardă o femeie! Și la ce bun, spune, Anna Iakimovna, la ce-i mai trebuiesc zgârcitului acestuia bani? De singur, singur cuc; n-are rude, n-are pe nimeni. N-ar da un ban unui cerșetor; hapsân afurisit! Iuda Iscariotul! Și pentru cine adună atâta? O să moară ca un câine și totul are să treacă la vistierie.

Conversația a mai durat, în același spirit și cu același subiect, vreun sfert de oră; după aceea, Anna Iakimovna, care în focul conversației mai băuse trei cești de ceai, se pregăti de plecare. Își scoase ochelarii, îi puse în toc, trimise să întrebe afară dacă a venit Maxiutka și, aflând că Maxiutka e acolo, se ridică să plece. De mult n-o mai primise Maria Stepanovna cu atâta prietenie; o conduse chiar până afară, unde Maxiutka al ei, un bătrânel caraghios, nebărbierit, murdar și duhnind a băutură, îmbrăcat cu o manta de dimie cu guler negru, ținea într-o mână mantila de blană de iepure a Annei Iakimovna, iar cu cealaltă își băga în buzunar tabachera. Maxiutka era foarte necăjit, căci cucoana deschisese ușa tocmai când să-și termine partida de dame. Pusese chiar degetul lui murdar pe piesa menită să aducă mișcarea hotărâtoare! „Cioară afurisită”, mormăi Maxiutka punând mantila de blană de iepure pe umerii uscățivi de văduvă ai Annei Iakimovna.

— Neghiobul ăsta al meu nu e în stare să învețe măcar cum să țină o mantilă! observă văduva.

— Ar fi timpul să ne dați afară, cucoană, și să vă luați alții mai breji, mormăi Maxiutka.

— Uite ce înseamnă să fii o biată văduvă fără apărare! De la oricine, până și de la ultimul băiețandru sunt nevoită să înghit mojicii! Ce să-i faci... așa-i soarta femeii! Dacă trăia răposatul,

ce-ar mai fi pățit ticălosul ăsta!... Ar fi văzut el... O-of-of, ce soartă amară. Să nu dea dumnezeu să ai parte de ea!

Dar discursul acesta nu l-a mișcat deloc pe Maxiutka; sprijinindu-și cucoana pe scară, întoarse capul și făcu din ochi semn spre Anna Iakimovna, ceea ce avu darul să producă o deosebită și îndelungată desfătare personalului de serviciu al mareșalului nobilimii din Dubasovo.

Las pe cititor să-și închipuie toată bucuria și plăcerea pe care a simțit-o Maria Stepanovna când aflase noutatea aceea ce-i oferea prilejul de a lansa un zvon menit să-l compromită nu numai pe Beltov, ci și pe Krupov. E adevărat, va trebui să distrugă în același timp reputația unei femei. E păcat, dar ce să-i faci? Sunt împrejurări când indivizii trebuie sacrificați de dragul unor planuri mărețe.

IV

În timp ce onorabila văduvă Anna Iakimovna lua ceaiul la nu mai puțin onorabila Maria Stepanovna, și în timp ce amândouă, cu o atenție duioasă, proprie unei inimi de femeie, se ocupau de persoana lui Beltov, acesta ședea în camera lui de la hotel copleșit de amarul unui gând foarte trist și foarte apăsător. Dacă ar fi avut puterea clarviziunii, i-ar fi fost ușor să-și găsească mângâiere; ar fi auzit limpede că nu mai departe decât pe străduța aceea mică și murdară, paralelă cu o stradă mare, murdară și ea, două femei arătau o deosebită grijă pentru soarta lui, una din ele ascultând plină de interes spusele celeilalte. Beltov însă nu era un clarvăzător. Cel puțin dacă n-ar fi fost un rus diformat de influențele apusene, ar fi început să sughită și sughițul l-ar fi încredințat că acolo undeva... departe, cineva îl pomenește, purtându-i gând rău. Dar în secolul nostru, secolul negării, sughițul și-a pierdut caracterul mistic și a rămas doar un biet fenomen gastric.

Proasta dispoziție sufletească a lui Beltov, de altfel, n-avea nicio legătură cu acea conversație care dusese la consumarea unei a șasea cești de ceai. În ziua aceea se sculase târziu și cu o greutate în cap. În ajun citise mult, fără să se poată însă concentra și aproape dormitând. În ultimul timp simțea în el, din ce în ce mai mult, o indispoziție care nu se preciza, dar care trezea tot felul de gânduri apăsătoare. Mereu îi lipsea câte ceva

și nu era în stare să se concentreze deloc. Fumatul țigării și cafeaua ținură cam un ceas. În tot acest timp, Beltov chibzui mult cum și cu ce să-și înceapă ziua – prin lectură sau prin plimbare – și se hotărî pentru aceasta din urmă. Își lepădă pantofii de casă, dar își aduse aminte că-și propusese să citească zilnic, diminețile, câteva pagini din noile apariții de economie politică, așa că-și puse din nou papucii, luă o altă țigară și era gata să se consacre în întregime economiei politice, când, din nefericire, zări lângă cutia cu țigări un volum de Byron! Beltov se culcă pe divan și până la ora cinci citi *„Don Juan*”. După ce isprăvi de citit se uită la ceas și se minună grozav că e atât de târziu. Își chemă valetul și-i porunci să pregătească repede hainele de stradă. De altfel, și mirarea și porunca erau la el mai mult ceva instinctiv, deoarece n-avea de gând să se ducă nicăieri și-i era absolut egal dacă era șase dimineața sau douăsprezece noaptea. După ce se îmbrăcă cu grija și curățenia cu care ne deprindem când locuim mult timp în străinătate și de care ne dezobișnuim repede când suntem în țară, hotărându-se să se ocupe de economia politică, se întinse iar pe divan și deschise o broșură englezească despre Adam Smith.

Între timp, valetul se apucase să pună masa. Soarta îi surâse mai mult decât patronului său; Grigori așează liniștit farfuriile și tacâmurile, aduse o garafă cu apă și o sticlă de Laffitte; pe o altă măsuță puse o garafă mică cu absint și niște brânză, apoi, cercetând liniștit dacă toate se află la locul lor, se duse să aducă supa pentru a se întoarce peste un minut, dar nu cu supa, ci cu o scrisoare.

— De unde e? întrebă Beltov, fără să-și ridice ochii de pe broșura despre Adam Smith.

— Cred că-i din străinătate; ștampila nu-i a noastră și mai are și aviz de expediere.

— Dă-o încoa! și Beltov puse deoparte broșura. „De la cine să fie oare? se gândi el. Nu înțeleg. Din Geneva... Să fie de la... Nu, mai curând... Nu...”

Bineînțeles că ar fi fost mult mai simplu să deschidă scrisoarea și să vadă la sfârșitul paginii a patra cine-i scrie decât să încerce să ghicească. Nici vorbă. Dar de ce oare toată lumea caută să ghicească de la cine anume este o misivă oarecare? E o taină a inimii omenești, întemeiată de altfel pe vanitatea de a-

ți dovedi ție însuți că ești isteț și pătrunzător.

În sfârșit, Beltov deschise scrisoarea și începu s-o citească, dar pe măsură ce o citea fața lui devenea tot mai palidă și ochii i se umplură de lacrimi.

Scrisoarea era de la nepotul lui *monsieur* Joseph și-i anunța moartea bătrânului. Viața acestui om simplu și nobil se stinsese tot așa de liniștit și de senin cum se scursese. Fusese mulți ani director de școală într-o localitate din apropierea Genevei. Două zile s-a simțit rău, a treia zi se părea că-i merge mai bine; abia mișcându-și picioarele porni spre școală; acolo însă leșină și fu transportat acasă. I s-a luat sânge; își veni în fire și într-o stare de completă luciditate își luă rămas bun de la copiii care-i înconjuraseră patul și stăteau acum tăcuți, speriați și nedumeriți. I-a îndemnat să vie să se plimbe și să se joace lângă mormântul lui, a cerut apoi fotografia lui Voldemar, a privit-o mult și cu dragoste și a spus nepotului său: „Ce om ar fi putut să iasă din el... Dar se vede că bătrânul lui unchi a văzut mai bine... Să-i trimiți portretul acesta când n-oi mai fi... Adresa o găsești în servieta cea veche, cu portretul lui Washington... Îmi pare rău de Voldemar... Mi se rupe inima pentru el!”

„Aci, scria nepotul*, bolnavul începu să aiureze, pe față i se așternu îngândurarea ultimelor clipe de viață; ceru să-l ridicăm și, deschizându-și ochii luminoși, vru să spună ceva copiilor, dar limba nu-l mai ascultă. Le zâmbi și capul cărunt îi căzu pe piept. L-am îngropat în cimitirul satului, între mormântul organistului și cel al ctitorului.”*

Beltov citi scrisoarea, o puse pe masă, își șterse lacrimile, se plimbă prin cameră, stătu un timp la fereastră, luă din nou scrisoarea și o reciti de la început și până la sfârșit. „Ce om extraordinar! șopti el. Ce om fericit! Știa să fie mulțumit, știa să muncească, să fie folositor oriunde l-ar fi aruncat soarta... Acum n-o mai am decât pe mama... Mama și atât... Deși rar, totuși îmi mai venea câte o veste de la bătrân și asta îmi făcea bine. Eram mulțumit de faptul că-l știam în viață. Și iată că nu mai este! Ce apăsătoare sunt toate astea! Hotărât, dacă omul ar ști dinainte ce-i viața, s-ar găsi prea puțini proști care să se încumete să trăiască.”

— Se răcește supa, Vladimir Petrovici, interveni valetul, care înțelesese că scrisoarea aceea aducea vești nu tocmai plăcute.

— Grigori, întrebă Beltov, îți aduci aminte de profesorul care a

stat la noi?

— Ba bine că nu! Elvețianul! Cum să nu-mi aduc aminte?

— A murit! spuse Beltov și întoarse capul ca să-și ascundă tulburarea.

— Dumnezeu să-l ierte! spuse Grigori. Era un om bun și cu alde noi era tare cumsecade; chiar nu demult vorbeam cu Maxim Feodorov, acela care a fost chelar la măicuța dumneavoastră. Vorbeam adică despre dumneavoastră. Și trebuie să spun, uite, Maxim Feodorovici se mira de dumneavoastră; eu, cu voia dumneavoastră, am văzut fel de fel de nații cu rânduielile lor, el însă a stat mai mult aici în gubernie și de aceea i se pare de mirare. „Nici vorbă, zice, e tare bun la suflet, leit cucoana noastră. E drept că și de la profesor a avut ce să învețe. Mi-aduc aminte – când eram încă mici, cum vedea un copil de țăran că-l salută, îi spunea lui Vladimir Petrovici să-și scoată șepcuța: Că, adică tot chip de om după asemănarea domnului este și țăranul!”

Beltov, tăcut, începu să-și mănânce supa.

În amintirea lui, vestea morții lui *monsieur* Joseph răscolise, firește, întâi toată tinerețea, și pe urmă toată viața. Își aduse aminte și de poveștele lui, își aduse aminte cu cât nesaț le asculta, cum credea în ele și cum s-a convins mai târziu că în viață toate erau cu desăvârșire altfel decât se arătau în cuvintele bătrânului profesor. Și... lucru ciudat! Tot ce spusese el era frumos, adevărat, foarte adevărat în toate privințele, dar absolut fals pentru el, Beltov! Compară *eul* lui de atunci cu *eul* lui de acum; nu exista nimic comun între ce a fost și ceea ce devenise, decât, poate, amintirile care legau aceste două ființe deosebite. *Eul* lui de atunci era plin de năzuințe, pătruns de abnegație, gata să săvârșească fapte mărețe, să muncească dezinteresat; *eul* de acum, care cedase în fața realității, era lipsit de nădejdi și nu tindea decât după fleacuri menite să-l distreze cât de puțin.

Când Grigori îi aduse de la poștă plicul cu portretul, Beltov, nerăbdător, se grăbi să-l desfacă... Privindu-și trăsăturile de altădată, păli, dar se stăpâni să nu-și întoarcă ochii. Văzu în portretul acela tot ce-i frământase cugetul. Cât de fraged și de luminos fusese chipul lui de adolescent! Gâtul descoperit, gulerul cămășii răsfrânt, o expresie meditativă pe față și în privirea ce prezicea un viitor gânditor. „Cât de mult promite

acest tânăr", ar fi spus orice teoretician. Așa spusese și *monsieur* Joseph. Când colo nu ieșise din el decât un turist trândav care se agață, ca de o ultimă ancoră, de o funcție electivă în orașul N.N...

„Pe atunci, gândea Beltov privindu-și portretul, n-aveam decât paisprezece ani. Acum, am peste treizeci. Ce mă așteaptă oare în viitor? Înaintea mea e numai negură, o cale searbădă, monotonă. E prea târziu ca să încep o viață nouă și mi-e cu neputință să continui viața de până acum. Câte planuri am făurit, câți oameni am întâlnit... Și totul s-a terminat prin trândăvie și singurătate..."

Firul gândurilor lui amare fu întrerupt de sosirea lui Semion Ivanovici; ele continuară însă sub formă de dialog.

— Cum stai cu sănătatea, Vladimir Petrovici?

— Ah, bună ziua, Semion Ivanovici! Îmi pare bine că te văd! Nu mai pot de plictiseală. Drept să-ți spun, cred că sunt bolnav; probabil că am o ușoară febră, care mă ține mereu într-o stare de încordare!

— Duci o viața neregulată, observă Krupov, suflecându-i mâneca lungă a surtucului ca să-i poată lua pulsul. Pulsul dumitale, tinere, nu-mi place deloc. Trăiești de două ori mai repede decât ar trebui, nu cruți nici roțile, nici unsoarea. Ehei, n-o să meargă mult timp așa!

— Îmi dau și eu seama că mă distrug și moralicește și fizicește.

— Cam prea devreme! E drept că tineretul duce o viață intensă, ar trebui însă să te ocupi în mod serios de sănătatea dumitale și să iei măsurile necesare.

— Ce măsuri se pot lua în cazul de față?

— Foarte multe. Culcă-te mai devreme, scoală-te mai de dimineață, citește mai puțin, gândește mai puțin, plimbă-te mai mult, alungă-ți din cap gândurile triste, bea vin – puțin, iar cafea tare deloc.

— Dumitale toate acestea ți se par un fleac, ceva ușor de aplicat. Să-mi alung gândurile... Cât timp va trebui să țin regimul ăsta?

— Toată viața.

— Sluga dumitale prea plecată! E și plictisitor, și dezgustător și nici nu face.

— Cum așa, nu face? Cred că merită să renunți la câte ceva,

pentru ca să ajungi la adânci bătrânețe și să trăiești cât mai mult!

— Dar pentru ce să trăiești mult?

— Ciudată întrebare! Cum adică „pentru ce”? Nu știu pentru ce, dar tot e mai bine să trăiești decât să mori. Toate lighioanele țin la viață!

— Dar dacă există și una care nu ține deloc? observă cu un zâmbet amar Beltov. Byron a spus foarte bine că un om cumsecade nu trebuie să trăiască mai mult de treizeci și cinci de ani. Și-apoi, la ce ar folosi o viață lungă? Trebuie să fie foarte plictisitor!

— Citindu-i pe afurisiții aceia de filozofi nemți te-ai ales cu sofismele astea?

— În acest caz, dă-mi voie să iau apărarea nemților; eu sunt rus și viața, dacă m-a învățat să gândesc, nu m-a învățat să trăiesc pe plan abstract! Bine că ne-am lovit în sfârșit și de această problemă! Spune-mi cinstit! Gândește-te bine și spune-mi cui îi va folosi ca eu să trăiesc nu zece ani, ci cincizeci? Cui îi va folosi, cine are nevoie de viața mea? Poate doar mama, dar nici ea nu mai are mult! Nu știu de ce – poate dintr-o slăbiciune fizică sau poate dintr-o slăbiciune de caracter – dar fapt este că sunt un om inutil. Și, o dată ajuns la această convingere, cred că sunt liber de a dispune de viața mea. N-am ajuns încă să fiu atât de scârbit de viață, încât să mă împușc, dar nici nu-mi mai este atât de dragă, încât să fiu dispus să țin mereu dietă, să mă las mereu dădăcit, să evit orice senzație tare și toate mâncărurile gustoase, numai pentru a-mi prelungi viața aceasta de om bolnav!

— Dumneata preferi, deci, o sinucidere cronică, obiectă Krupov, care începu să se enerveze. Înțeleg! Ai trândăvit și viața ți se pare nesuferită. Probabil că e foarte politicos să nu faci nimic. Dumneata, ca toți oamenii bogați, nu ești deprins să muncești. Dacă soarta ți-ar fi hotărât o ocupație precisă și dacă, pe deasupra, te-ar fi lipsit și de Beloie Pole, cred că ai fi muncit. Să fi muncit, să zicem, ca să-ți câștigi pâinea, dar asta ar fi fost un folos și pentru ceilalți. Uite, cam așa se și întâmplă cu toate cele în viață.

— Dă-mi voie, Semion Ivanovici! Crezi oare cu adevărat că în afară de foame nu mai există niciun alt îndemn îndeajuns de puternic pentru muncă? Simpla dorință de a se manifesta, de a

se exterioriza și încă ar fi fost de ajuns ca omul să muncească. Dimpotrivă, numai pentru pâine nici nu m-aș fi gândit să muncesc! Să lucrezi o viață întreagă pentru a nu muri de foame și a nu muri de foame numai pentru a lucra... Grozav de inteligentă și de folositoare îndeletnicire, nimic de zis!

— Ei, și dumneata, cu averea dumitale și cu dorința dumitale de a te afirma, multă treabă ai făcut? întrebă bătrânul, indignat de-a binelea de astă dată.

— Tocmai aici e toată încurcătura! Nu vreau să cred că-ți închipui cumva că am ales de plăcere viața asta atât de obositoare, o viață de trândăvie! Nu am aptitudinile necesare unui mare specialist, necesare unui savant, după cum nu am aptitudini nici pentru muzică. Și, după cum se vede, celelalte posibilități de afirmare mi-au fost de la bun început oprite!

— Adică, asta-i consolarea dumitale: pământul e îngust pentru dumneata, n-ai loc destul! În realitate, n-ai voință, n-ai tărie, n-ai perseverență! *Gutta cavat*...

— ...*lapidem*[1], încheie Beltov. Dumneata, om în toată firea, vorbești despre voință!

— Nimic de zis, le întorci cu meșteșug! observă Krupov. Eu însă socotesc că un om apt pentru muncă nu poate să nu-și găsească o ocupație!

— Dumneata îți închipui poate că muncitorii ăștia din Lyon care mor de foame cu toate că sunt gata oricând să muncească, dar nu-și găsesc de lucru, nu știu să facă nimic și le arde de glumă![2] Ehe, Semion Ivanovici! Nu te grăbi să condamni și nu te grăbi să prescrii mulțumire sufletească și lobodă! Prima e cu neputință de realizat, iar loboda nu ajută la nimic! Nu-i boală mai rea decât conștiința inutilității forțelor tale. Ce rost are dieta! Adu-ți aminte de răspunsul lui Napoleon dat doctorului Antommarchi: „Nu cancerul, ci Waterloo[3]-ul mă roade!” Fiecare își are Waterloo-ul lui. Hai mai bine să ne ducem la Kruțiferski, Semion Ivanovici; la ei m-am vindecat eu de vreo două ori de ipohondrie: remediile astea sunt mai bune decât orice infuzii!

— Poftim, asta-i recunoștința oamenilor! Dar cine ți-a prescris, mă rog, familia asta?

— Iartă-mă, am uitat! Dumneata, Semion Ivanovici, care ești

---

[1] Picătura găurește piatra (lat.) (n. t.).

[2] Aluzie la răscoala muncitorilor din Lyon în 1881 (n. ed.).

[3] *Waterloo* – localitate unde a fost învins definitiv Napoleon I (n. ed.).

cel mai strălucit dintre fiii lui Hippocrat[4]! răspunse Beltov, umplându-și porțțigaretul și zâmbind doctorului cu bunătate.

La urma urmelor – ne vom întreba și noi împreună cu Maria Stepanovna – ce anume îl atrăgea pe Beltov în căsuța modestă a profesorului? Își găsise el în acest om simpatic un prieten sau într-adevăr se îndrăgostise de nevasta lui? Nici el n-ar fi fost în stare să răspundă la aceste întrebări, cu toată dorința lui de a spune adevărul. Casa aceasta îi devenise apropiată. Alegerile, cu banchetele și balurile lor, se terminaseră. Beltov, bineînțeles, nu fusese ales nicăieri, dar intenționa să rămână la N.N. până la terminarea unui proces pe care-l avea la tribunalul din acest oraș.

Lăsăm la voia dumneavoastră să apreciați toată plictiseala care l-ar fi cuprins pe omul acesta la N.N. dacă n-ar fi făcut cunoștința familiei Kruțiferski. Pentru Beltov viața tihnită a acestei familii avea ceva nou și atrăgător; el fusese preocupat toată viața de probleme generale, științifice și teoretice, trăind în orașe străine, unde e greu să intri într-un cerc de familie, sau la Petersburg unde viața de familie este aproape inexistentă. Socotea fericirea vieții în doi ca o născocire sau ca apanaj al unor oameni mărunți, banali. Soții Kruțiferski erau însă altfel. Era greu de definit caracterul lui Kruțiferski, fire gingașă și iubitoare, influențabil ca o femeie. Omul acesta avea un suflet atât de simplu, atât de cinstit și de curat, încât era cu neputință să nu-l iubești, deși puritatea lui semăna uneori cu lipsa de experiență, cu naivitatea copilului. Era greu să găsești ființă mai lipsită de simț practic; tot ceea ce știa, știa din cărți, și de aceea ideile lui erau inexacte, greșite, romantice, retorice; credea în realitatea vieții cântate de Jukovski și în idealurile care înflăcărau omenirea. Din sihăstria vieții studențești, în timpul căreia nu cunoscuse lumea pasiunilor și a conflictelor decât văzută din galeria teatrului de la Moscova, pășise liniștit în viață într-o zi cenușie de toamnă. În viață însă îl întâmpină o mizerie apăsătoare și totul i se păruse dușmănos, străin. Tânărul candidat începu să se deprindă tot mai mult să-și caute mângâierea și odihna în lumea visurilor, în care se retrăgea ori de câte ori voia să se pună la adăpost de oameni și de evenimente. Aceeași mizerie îl mânase și în casa Negrovilor. Ciocnirea cu realitatea avusese darul să-l facă să se închidă și

[4] *Hippocrat* (460-377 î.e.n.) – medic vestit din Grecia antică (n. ed.).

mai mult în sine. Blând din fire, nici prin minte nu-i trecuse să se ia la harță cu realitatea; se retrăsese din fața ei și nu dorea altceva decât să fie lăsat în pace. A venit însă dragostea – așa cum se întâmplă de obicei cu oameni ca el: nu ca o furtună, nici ca o patimă, ci o dată pentru totdeauna, cu dăruire și uitare. În pieptul lui nu mai rămăsese nimic nedăruit. O stare de permanentă excitare nervoasă îl făcea să fie mereu melancolic și exaltat. Adesea se simțea cuprins de tristețe și era gata să plângă. În serile liniștite, îi plăcea să privească îndelung cerul, și cine știe ce viziuni îi apăreau în această liniște! Deseori strângea mâna soției sale și o privea cu o admirație nespusă, dar admirația aceasta conținea câteodată o tristețe atât de adâncă, încât pe Liubov Alexandrovna o năpădeau lacrimile. Toate acțiunile lui purtau pecetea blândeții ce-i era zugrăvită pe față, pecetea aceleiași liniști sufletești, a aceleiași sinceități și îngândurări sfioase. Trebuie să mai spunem oare cât de mult își iubea soția? Dragostea lui creștea necontenit, cu atât mai mult cu cât nimic nu-l sustrăgea de la aceasta; nu era în stare să rămână două ceasuri departe de ochii albaștri ai soției sale, tremura când o vedea plecând și când nu se întorcea la ora așteptată, într-un cuvânt, era limpede că toate rădăcinile existenței lui se împletiseră în jurul făpturii ei. La aceasta contribuise mult și mediul în care trăia.

Cum se înrădăcinase încă din vechime prin școlile noastre, profesorii liceului din N.N. erau, în majoritatea cazurilor, leneviți, abrutizați de atmosfera vieții provinciale, stăpâniți de problemele materiale ale existenței, oameni în care adormise cu desăvârșire orice dorință de a mai cunoaște ceva. Nu credem că tânărul Kruțiferski avea chemarea de a duce mai departe știința, de a se consacra cu desăvârșire problemelor ei, făcându-și din ele ținta vieții. Totuși, se simțea atras de ele – multe fiindu-i de altfel accesibile – dar îi lipseau mijloacele de a le rezolva. Nici nu putea fi vorba să-și cumpere cărți; la liceu erau, dar nu cele care ar fi putut întreține interesul unui tânăr savant. Provincia, în general, este fatală pentru aceia care au tendința de a păstra și altceva decât averea imobiliară, după cum este fatală și pentru cei care nu vor să ajungă obezi. Pe cine oare lipsa totală de preocupări intelectuale și viața într-un locaș de somnolență spirituală nu l-ar cufunda într-un somn – dacă nu dulce – în orice caz îndelungat? Omul are nevoie de excitații nervoase externe;

el are nevoie de ziare care să-l pună zilnic în contact cu lumea întreagă; el are nevoie de reviste care să-i comunice orice mișcare a gândirii contemporane; are nevoie să discute, să meargă la teatru: bineînțeles, omul poate renunța la toate acestea și se poate dezobișnui de ele; la început i se va părea că nu sunt absolut necesare, iar cu timpul nici nu-i vor mai fi necesare, dar asta tocmai în clipa în care el însuși nu va mai fi necesar nimănui. Kruțiferski nu aparținea acelei categorii de oameni puternici și perseverenți care reușesc să făurească ceea ce le lipsește. Lipsa oricărui interes viu în jurul lui exercita asupra-i mai degrabă o influență negativă decât una pozitivă. Între altele și datorită faptului că toate acestea se petreceau în cea mai fericită epocă a vieții lui, adică imediat după căsătorie. Ceva mai târziu s-a deprins să trăiască în felul acesta. A rămas cu visurile lui, cu câteva idei generoase – de câțiva ani însă depășite – cu dragostea pentru știință în general, preocupat de câteva probleme care fuseseră demult rezolvate. Satisfacerea nevoilor sale sufletești și-o căuta în sentimentul de dragoste, și, într-adevăr, soția sa reprezenta pentru el întreg universul. Discuțiile cu Krupov, care durau de vreo patru ani încoace, căpătară același caracter de stagnare provincială; în toți acești ani, ei nu făceau altceva decât să discute zilnic aceleași probleme. Kruțiferski lua apărarea spiritualismului[1], iar bătrânul Krupov îl combătea brutal și cu indignare de pe pozițiile materialismului său medical. Acesta era făgașul lin prin care se scurgea viața prietenilor noștri, când deodată pătrunsese în ea o ființă plămădită dintr-un aluat cu totul deosebit, cu o putere de interiorizare neobișnuită, o ființă frământată de toate problemele actuale, cu o minte enciclopedică, cu o gândire îndrăzneață și viguroasă. Kruțiferski, fără să vrea, se lăsă dominat de firea energică a prietenului său, iar Beltov începu să simtă tot mai mult influența soției lui Kruțiferski. O personalitate puternică și lipsită de preocupări serioase cu greu se poate apăra de influența unei femei energice; trebuie să fii ori prea mărginit, ori prea sensibil, ori cu totul lipsit de caracter, pentru ca să-ți aperi stupid independența în fața forței morale întruchipată de o femeie tânără și frumoasă. E drept că pasionat din fire și veșnic gata să se înflăcăreze, nedeprins să se

[1] *Spiritualism* – interpretarea idealistă, de esență reacționară, a fenomenelor realității prin primatul principiului spiritual, „divin” (n. ed.).

înfrâneze, Beltov se lăsa ușor captivat de orice femeiușcă frivolă, de orice femeie mai drăguță. Fusese de multe ori îndrăgostit la nebunie, ba de o primadonă, ba de o dansatoare, ba de vreo frumusețe dubioasă retrasă într-o stațiune balneo-climaterică, ba de cine știe ce nemțoaică blondă cu obraji rumeni și cu pretenții de fire visătoare, gata oricând să iubească după prescripțiile lui Schiller și să jure, în cântec de privighetoare, dragoste veșnică pe pământ și dincolo de mormânt, ba de o franțuzoaică focoasă, fidelă voluptății și plăcerilor senzuale... Dar o înrâurire puternică ca aceea pe care o avea asupra lui Liubov Alexandrovna nu mai încercase până atunci.

La începutul cunoștinței lor, Beltov intenționase să flirteze puțin cu ea; dispunea în această privință de un bogat arsenal de mijloace dobândite din experiență; nu-l prea intimida nici atmosfera, nici austeritatea aparentă. Era încrezător în forțele lui, pentru că avusese de-a face până atunci cu frumuseți ușor de cucerit; iscusit și primejdios prin îndrăzneala lui în cuvinte, avea la îndemână tot ce i-ar fi trebuit pentru a înăbuși conștiința unei provinciale. Dar de data asta, Beltov își dădu seama că pentru un astfel de vânat cursa era prea slabă, și renunță la curtea banală. Femeia pe care o întâlni în acest colț amorțit de provincie era atât de firească, de o naturalețe atât de naivă, dar în același timp atât de plină de forță și inteligență, încât tânărul nostru renunță în curând la orice intenție de a-i face curte. Era greu s-o ataci, fiindcă ea nu se apăra. Nu se punea *en garde*[1]! Alte raporturi, mult mai umane, i-au apropiat unul de altul. Liubov Alexandrovna i-a înțeles tristețea, a înțeles ce dospea în el, ce-l frământa cu atâta putere. A înțeles totul mult mai limpede și mai cuprinzător decât înțelesese Krupov, de pildă. După aceea, nu mai fu în stare să-l privească decât cu afecțiune, cu simpatie, și începu să-l cunoască din ce în ce mai mult. Pe zi ce trecea, în fața ochilor ei se dezvăluiau trăsături mereu noi din firea acestui om, condamnat să ucidă în el o uimitoare bogăție de forțe și o deosebită putere de pătrundere. Beltov apreciase imediat deosebirea care exista între afecțiunea conștiincioasă – dar cu tendință moralizatoare a lui Krupov, pe de o parte – afecțiunea romantică a lui Dmitri Iakovlevici, gata să-i împărtășească lacrimile, pe de altă parte, și tactul soției lui

[1] În gardă (fr.) (n. t.).

Kruțiferski. De multe ori, când stăteau toți patru de vorbă, Beltov își dezvăluia convingerile cele mai intime; dintr-o deprindere veche și din tendința de a le tăinui, le presăra aproape totdeauna cu ironii sau le arunca în treacăt. Ascultătorii lui, de obicei, nu reacționau în niciun fel la observațiile lui. Doar când își îndrepta privirea întristată spre Liubov Alexandrovna, un zâmbet ușor îi lumina chipul; își dădea seama că ea îl înțelege. Pe nesimțite, se găsiră în situația în care se aflaseră odinioară Liubonka și Dmitri Iakovlevici în familia Negrovilor, când, înainte de a fi avut prilejul să-și spună câteva cuvinte, simțiseră că se înțeleg. Aceste afecțiuni nu trebuiesc nici cultivate, dar nu pot fi nici înăbușite. Ele sunt doar expresia unei dezvoltări înrudite, oricare ar fi locul și împrejurările în care s-ar întâlni cele două persoane. Dacă vor reuși să se cunoască și să înțeleagă această înrudire a firilor lor, fiecare va fi în stare să sacrifice, dacă împrejurările o vor cere, toate celelalte forme inferioare ale înrudirii în folosul formei ei supreme.

— Ia ghiciți cine este! spuse Beltov, întinzând Liubovei Alexandrovna portretul său.

— Dumneata! exclamă Liubov Alexandrovna aprinzându-se la față. Uite, ochii dumitale, fruntea dumitale... Ce drăguț erai în tinerețe! Ce față deschisă și plină de curaj! ..

— Mult curaj trebuie să aibă cineva ca să se hotărască să arate unei femei un portret făcut cu cincisprezece ani și mai bine în urmă! Dar am ținut cu orice preț să vi-l arăt, ca să vedeți:

Oare așa eram în floarea vieții?[1]

Mă miră, totuși, cum de m-ai recunoscut; nu s-a mai păstrat nicio trăsătură.

— Totuși, poți fi recunoscut, îi răspunse Liubov Alexandrovna, fără a-și lua privirea de la portret. De ce nu l-ai adus până acum?

— Abia azi l-am primit prin poștă. Bunul meu Joseph a murit acum o lună; nepotul lui mi-a scris și mi-a trimis și portretul.

— O, bietul bătrân! Mi-ai vorbit atât de mult despre dânsul, încât m-am obișnuit să-l socotesc drept o cunoștință apropiată.

— A murit în mijlocul ocupațiilor sale tihnite și dumneata, care nici nu l-ai văzut vreodată, și copiii pe care i-a învățat carte, și eu, și mama, îl vom pomeni cu dragoste și părere de rău.

[1] Vers din *Evgheni Oneghin* de Pușkin (n. ed.).

Moartea e o grea lovitură pentru mulți. În privința asta eu mă socot mai fericit decât el: sunt convins că, dacă voi muri după mama, nu voi pricinui nimănui întristare, pentru că nimănui nu-i pasă de mine.

Beltov era sincer, dar încerca totuși să și cocheteze, dorind s-o facă pe Liubov Alexandrovna să-i spună câteva cuvinte calde.

— Dumneata personal însă, nu crezi în ce spui, îi răspunse aceasta, privindu-l țintă, și Beltov își lăsă ochii în jos.

— Mie, după moarte, puțin îmi pasă cine o să mă plângă și cine o să râdă! spuse Krupov.

— Nu sunt de acord cu dumneata, adăugă Kruțiferski. Înțeleg prea bine toată grozăvia morții când simți că nu numai lângă patul tău de boală, dar nici în lumea întreagă nu există om care să te iubească. Înțeleg ce înseamnă să știi că un străin va arunca cu nepăsare un pumn de țărână peste coșciugul tău, și lăsând apoi calm lopata, își va pune pălăria și va pleca acasă. Liubonka, când o fi să mor, să vii mai des la mormântul meu! Îmi va fi mai ușor...

— Da, într-adevăr, ușor, spuse necăjit Krupov. Atât de ușor, că nici pe cântarul de farmacie n-o să poți fi cântărit!...

— Dar cum, dumneata nu mai ai alți prieteni în afară de Joseph? întrebă Liubov Alexandrovna. Cum se poate asta?

— Am avut mulți. Pe cât de înflăcărați, pe atât de devotați. Vezi cum arătam odinioară și cum arăt azi! De altfel, nici nu ai nevoie de prieteni; prietenia, dragii mei, e o boală a tinereții; vai de acela care nu știe să rămână singur!

— Totuși, pe cât am înțeles eu, Joseph a rămas până la sfârșitul zilelor sale foarte apropiat de dumneata.

— Pentru că am trăit departe unul de celălalt. Eram prieteni fiindcă nu ne-am mai văzut decât o singură dată în cincisprezece ani. Și cu prilejul acestei revederi scurte, amintirile – renăscute – au lăsat în umbră deosebirile care existau între noi.

— Așadar, l-ai revăzut după ce a plecat de la dumneavoastră?

— O singură dată.

— Unde?

— Acolo unde l-a găsit sfârșitul vieții.

— Demult?

— Acum un an.

— Uite, în loc să ne spui diferite lucruri lugubre, mai bine ne-

ai povesti întrevederea dumitale cu bătrânul!

— Bucuros. Chiar voiam să vă vorbesc despre el. Asta-mi face o deosebită plăcere. Iată cum s-au petrecut lucrurile. La începutul anului trecut am plecat din Franța meridională la Geneva. În ce scop, mi-ar fi greu să vă explic. Nu mă atrăgea Parisul, fiindcă acolo n-am reușit niciodată să fac nimic și pentru că în orașul acela m-a ros întotdeauna invidia: toți din jurul meu erau ocupați, lucrau, se agitau, unii cu treburi, alții cu nimicuri, numai eu stăteam și citeam ziare prin cafenele și umblam pe străzi ca un spectator binevoitor, dar străin. Nu văzusem până atunci Geneva, dar cum știam că e un oraș retras și liniștit, l-am ales ca loc de refugiu pentru iarnă. Aveam de gând să mă ocup acolo de economie politică și să chibzuiesc în liniște asupra celor ce voi face vara următoare. Se înțelege că a doua sau a treia zi de la sosire, m-am interesat prin diverși comisionari, dornic să aflu ceva despre Joseph. Nimeni nu mi-a putut comunica nimic despre el. Un bătrân ceasornicar îmi spuse într-un rând că, pe vremuri, cunoscuse un oarecare Joseph, care învățase cu el la școală și care plecase apoi la Petersburg, dar că nu-l mai văzuse niciodată... Necăjit, am renunțat la cercetări. Studiile mergeau greu. Primăvara abia începuse, era un anotimp răcoros și cu cer senin. Viața de pribegie pe care am dus-o până atunci îmi lăsase un fel de pasiune a hoinărelii: m-am hotărât să fac câteva drumuri pe jos prin împrejurimile Genevei. Excursiile au o deosebită înrâurire asupra mea; mă înviorează, mai ales când merg pe jos sau călare. Trăsura huruie, te distrage, prezența vizitiului îți tulbură singurătatea; dar când ești singur, călare, sau pe jos, cu bățul în mână, mergi și tot mergi înainte. Drumul șerpuiește în fața ta și se pierde în depărtare, de jur împrejur nimeni; câțiva arbori, un pârâiaș, câte o păsărică ce zboară în fața ta și se așază pe vreo crenguță... E minunat! Rătăceam așa odată la vreo câțiva kilometri depărtare de Geneva. Am mers mult timp singur... Deodată, dintr-un drumeag lăturalnic, apărură vreo douăzeci de țărani care discutau și gesticulau cu multă aprindere. Mergeau atât de aproape de mine, încât auzeam limpede despre ce discutau, mai ales că nu se sfiau deloc de prezenta mea: era vorba de niște alegeri cantonale. Țăranii se împărțiseră în două tabere, a doua zi urmau să-și dea votul definitiv; se vedea că problema aceasta îi preocupa adânc: gesticulau, își aruncau în sus pălăriile... M-am așezat la umbra

unui copac. Grupul de alegători trecu înainte și mult timp după aceea mai răzbiră până la mine frânturi de discursuri demagogice și de replici conservatoare. Când văd pe cineva preocupat de ceva precis, de o muncă a lui care îl absoarbe, mă încearcă întotdeauna un simțământ de invidie... Și țin minte că în clipele acelea eram grozav de nemulțumit. Deodată se ivi pe drum încă un om, un tânăr zvelt, îmbrăcat într-o bluză groasă, cu o pălărie cenușie cu boruri imense pe cap, cu o traistă în spinare și cu o lulea între dinți. Tânărul se apropie și se așeză alături de mine, la umbra aceluiași copac, ducându-și mâna la borul pălăriei. După ce i-am răspuns, își scoase pălăria de pe cap și își șterse de nădușeală fața și părul castaniu, bogat. Am zâmbit; înțelesesem prudența vecinului meu, care nu-și scosese pălăria de la început ca să nu cred că se descoperă în fața mea! După un timp mă întrebă:

— Încotro vă îndreptați?

— Mi-e mult mai greu să vă răspund decât vă închipuiți! Merg pur și simplu la întâmplare!

— Sunteți, desigur, străin?

— Da, sunt rus!

— U! Din ce depărtări... Pe la dumneavoastră, probabil, acum sunt încă geruri cumplite!...

E știut că niciun străin nu e în stare să vorbească despre Rusia fără a pomeni de ger și de viteza cailor de poștă, deși a trecut de mult timpul ca lumea să se convingă că nu avem nici geruri atât de grozave, nici cai de poștă atât de iuți.

— Da, acum la Petersburg e iarnă.

— Cum vă place clima noastră? mă întrebă elvețianul mândru.

— Plăcută... răspunsei eu. Sunteți de prin partea locului?

— Da. M-am născut nu departe de aici și sunt acum în drum de la Geneva spre orășelul meu de baștină, pentru alegeri. Eu n-am încă drept de vot, dar am în schimb alt drept, acela de a vorbi. Știu că ceea ce voi spune eu nu va intra în calculele scrutinului, dar voi găsi, poate, ascultători. Dacă dumitale îți este indiferent unde să te duci, hai cu mine! Casa mamei mele îți stă la dispoziție și sunt sigur că bătrâna îți va putea oferi un pahar de vin și niște brânză. Așa, mâine vei avea prilejul să vezi cum va obține partidul nostru victoria asupra bătrânilor.

„Ehei, dar dumneata, după cum văd, ești un radical!” gândii eu, examinându-l încă o dată.

— Să mergem la dumneata, și dându-i mâna, adăugai: Mi-e totuna!

— Cred că te interesează să vezi cum se fac la noi alegerile. În țara dumneavoastră mi se pare că nu aveți alegeri?

— Cine ți-a spus asta? ripostai de îndată. Cred că ați avut la școală un învățător de geografie foarte slab! Dimpotrivă, avem, și încă prea multe, și nobiliare, și negustorești, și mic-burgheze și țărănești... până și vătaful în satele boierești este „ales”.

Tânărul roși.

— Geografia am învățat-o cam demult, spuse el, și prea puțin timp. Iar în ceea ce-l privește pe învățătorul nostru, cu toată stima pe care v-o port, trebuie să vă spun că e un om admirabil. A fost prin Rusia și dacă vreți, o să vi-l prezint. E un filozof! Ar fi putut ajunge departe, dar nu vrea! Vrea să fie învățător la noi!

— Mulțumesc, răspunsei fără niciun entuziasm, pentru că într-adevăr n-aveam nici cea mai mică dorință să fac cunoștință cu cine știe ce pedant rustic.

— Știți, a fost în țara dumneavoastră...

— Unde anume?

— Și la Petersburg, și la Moscova.

— Dar cum îl cheamă?

— Noi îi spunem *père* Joseph!

— *Père* Joseph? repetai eu, căci nu-mi venea a crede urechilor.

— Da! De ce vă mirați atât? mă întrebă tovarășul meu.

E de ajuns să vă spun că după alte două-trei întrebări m-am convins că *père* Joseph era chiar Joseph al meu! și am mărit pasul! Tânărul era foarte fericit că-mi făcuse această bucurie neașteptată, dar și mai fericit că avea prilejul să-i facă o plăcere lui Joseph, pe care-l iubea și-l respecta nespus de mult. L-am întrebat despre viața pe care o duce bătrânul și din toate amănuntele am putut afla că rămăsese același: modest, simplu, nobil, entuziast, veșnic tânăr. Din povestirea tânărului am înțeles că eu eram mai bătrân sufletește decât Joseph. De cinci ani preluase funcția de învățător principal și director de școală; muncea de trei ori mai mult decât îi cereau obligațiile, avea o mică bibliotecă, pe care o pusese la dispoziția satului și o livadă în care lucra în timpul liber împreună cu elevii săi. Când ne-am oprit în fața căsuței așezate la poalele unui munte înalt – o căsuță îngrijită, scăldată în razele sclipitoare ale unui admirabil

apus de soare – l-am trimis pe tovarășul meu înainte, ca să nu-i provoc bătrânului o tulburare prea mare prin vizita asta neașteptată, rugându-l să-i spună că un rus vrea să-l vadă. *Père* Joseph era în grădină. Se odihnea pe o bancă, sprijinit în cazma. Când auzi cuvântul Rusia, se emoționă, și cu pași grăbiți veni în întâmpinarea mea; m-am aruncat în brațele lui. Primul lucru care m-a impresionat a fost puterea de distrugere a timpului! Nu trecuseră nici zece ani de când îl văzusem pentru ultima oară – și ce schimbare! Îi căzuse aproape tot părul, fața îi era suptă, mersul nesigur, umbla aproape gârbovit... Numai ochii rămăseseră la fel de tineri ca pe vremuri! N-aș putea să vă descriu bucuria cu care m-a întâmpinat! Plângea, râdea, îmi punea zeci de întrebări deodată, se interesa dacă-mi mai trăiește câinele, își aducea aminte de ștrengăriile mele... Tot vorbind mă duse la chioșcul din grădină, mă sili să mă așez ca să mă odihnesc și îl trimise pe Charles, adică pe tovarășul meu de drum, să scoată din pivniță o cană din vinul cel mai bun. Mărturisesc că n-am mai băut niciodată cu atâta poftă nici din cea mai bună varietate a excelentei șampanii Veuve Cliquot, cum am golit pahar după pahar vinul acrișor al bătrânului Joseph. Mă simțeam tânăr, entuziast, fericit. Dar bătrânul îmi spulberă repede voioșia, căci mă întrebă:

— Ei, și ce ai făcut tu în tot timpul acesta, Voldemar?

I-am povestit toate peripețiile, insuccesele și ghinioanele mele și am încheiat spunând că viața mea, desigur, ar fi putut decurge mai bine, dar că nu regret nimic: dacă mi-am pierdut idealurile tinereții, am devenit în schimb lucid, mi-am însușit un punct de vedere nu prea optimist, aș putea spune trist, dar cel puțin real.

— Voldemar, îmi spuse bătrânul, ferește-te de luciditate, ca nu cumva să-ți atingă căldura și iubirea din inimă! Multe din cele ce ți s-au întâmplat în viață n-am știut să le prevăd; ți-a fost greu, știu, dar nu trebuie să depui armele. Meritul vieții omenești este lupta... Răsplata trebuie câștigată prin suferință.

Pe atunci ajunsesem să privesc viața mult mai simplu, dar cuvintele bătrânului m-au impresionat puternic.

— Spune-mi mai bine ceva despre dumneata, *père* Joseph! Ce-ai mai făcut în toți acești ani? Viața mea n-a fost o izbândă, să nu ne mai gândim la ea! Eu – la fel cu eroul din basmele noastre populare pe care ți le traduceam uneori – am bătut

toate drumurile și am strigat la toate răscrucile: „Există oare prin locurile astea măcar un om viu?” Dar omul viu nu mi-a răspuns... spre nenorocirea mea!... și am părăsit câmpul de luptă. Am venit la dumneata ca musafir.

— Devreme, prea devreme te-ai dat bătut! observă bătrânul dând din cap. Ce-aș putea să-ți spun despre mine? Viața mea se scurge liniștit. După ce am plecat de la voi, am stat prin Suedia, apoi am plecat cu un englez la Londra, unde, vreo doi ani de zile, i-am meditat copiii. Concepțiile mele se deosebeau atât de mult de cele ale onorabilului lord, încât a trebuit să-l părăsesc. M-a cuprins dorul de casă și, de la Londra, am venit direct la Geneva. Dar, la Geneva n-am mai găsit pe niciunul dintr-ai mei. Doar un nepoțel, băiatul surorii mele. Tocmai mă gândeam atunci de ce să mă mai apuc acum, la sfârșitul zilelor mele, când se ivi un post vacant de învățător la școala de aici. L-am acceptat și sunt foarte mulțumit de munca mea. Nu este posibil și, de altfel, nici nu trebuie să fie toți pe primul plan. Fiecare să-și vadă de treaba lui, în lumea lui. De lucru se va găsi oriunde, și după ce ai muncit o viață, adormi liniștit, când îți vine clipa odihnei de pe urmă. Setea noastră de situație în societate nu ne dovedește decât lipsa de maturitate și o oarecare doză de lipsă de respect față de noi înșine, silindu-ne deseori să depindem de împrejurări exterioare. Crede-mă, Voldemar, așa este!

Convorbirea noastră ținu cam o oră pe același ton.

Emoționat de această revedere, eram foarte receptiv, foarte bine dispus; mă cuprinseseră iar toate visurile tinereții, aproape uitate. Priveam chipul lui Joseph, absolut calm, netulburat, și-mi era milă de mine, mă apăsa această maturitate a mea. Ce minunat arăta el! Bătrânețea își are frumusețea ei, nu o frumusețe care stârnește pasiuni și avânturi, ci una care împacă, liniștește. Șuvițele lui cărunte fluturau în vântul amurgului, și ochii lui, însuflețiți de revederea noastră, ardeau blând. Îl priveam cu un simțământ tineresc, fericit, și mă gândeam la călugării catolici din primele secole, așa cum i-au zugrăvit maeștrii școlii italiene... „Și ei erau tineri, mă gândeam eu, cu tot părul lor cărunt, după cum și Joseph e tânăr. Eu însă sunt bătrân! De ce-mi fusese mie dat să aflu atât de multe, să aflu ceea ce ei nu aflaseră niciodată?” Joseph îmi luă mâna pentru a mă conduce în cameră și îmi spuse cu o dragoste adâncă: „E timpul să te întorci acasă, Voldemar! Acasă.” Am

rămas la el peste noapte. Mii de planuri mi-au trecut prin minte în noaptea aceea. Pilda lui Joseph era prea elocventă: bătrân, lipsit de orice mijloace, el își crease o activitate și își aflase în ea liniștea, pe când eu, *par depit*[1], îmi părăsisem patria, rătăceam acum, străin și nefolositor, prin diferite țări și nu făceam nimic... A doua zi, i-am spus bătrânului că plec direct la N.N. cu intenția să activez în administrația electivă. Lăcrimând, bătrânul și-a lăsat mâna pe capul meu și mi-a spus: „Du-te, dragul meu, du-te. Ai să vezi că un om care se apucă drept și cinstit de o treabă poate să facă multe. Fie ca sufletul tău, adăugă el cu o voce tremurătoare, să-și găsească liniștea!” Ne-am despărțit; eu am plecat la N.N., iar el – pe lumea cealaltă. Asta-i tot. A fost ultima mea pasiune tinerească, și o dată cu ea a luat sfârșit și educația mea!

Liubov Alexandrovna îl privea cu o profundă simpatie; ochii și fața lui exprimau într-adevăr o tristețe adâncă. Era cu atât mai surprinzător să-l vezi copleșit de acest sentiment, cu cât, spre deosebire de Kruțiferski, de pildă, nu era un temperament melancolic. Un observator atent ar fi înțeles însă că viața îl persecutase prea mult, și că-și lăsase în firea lui luminoasă anumite elemente sumbre care îl rodeau.

— Pentru ce ați venit aici? îl întrebă încet Liubov Alexandrovna.

— Vă mulțumesc! Vă mulțumesc din suflet pentru această întrebare! îi răspunse Beltov.

— E ciudat, într-adevăr, observă Dmitri Iakovlevici. E de neînțeles de ce li se dau oamenilor forțe și năzuințe pe care ei n-au cum să le folosească! Orice viețuitoare este admirabil adaptată de natură pentru o anumită formă de viață. Pe când omul... Nu cumva e o greșeală la mijloc? Mi-e silă să mă gândesc! Nici inima, nici mintea mea nu se pot împăca cu gândul că este posibil ca minunatele forțe și năzuințe ale oamenilor să nu aibă alt rost decât să fie măcinate de viață! La ce bun toate astea?

— Aveți perfectă dreptate! rosti cu însuflețire Beltov. Dar dincolo de acest punct nu veți reuși să mai descurcați problema! Fapt este că forțele se dezvoltă de la sine, că se pregătesc continuu, pe câtă vreme posibilitatea de folosire a acestor forțe este determinată de istorie. Știți, probabil, că la Moscova, în

[1] De necaz (fr.) (n. t.).

fiecare dimineață ies pe piață o mulțime de oameni nevoiași doritori să găsească de lucru. Unii au norocul să găsească; ceilalți, după o lungă și zadarnică așteptare, se întorc cu capul plecat acasă, și, de cele mai multe ori, se opresc în drum, la cârciumă. Tot așa se întâmplă și în celelalte treburi omenești: pentru orice loc sunt destui candidați – dacă istoria are nevoie de ei, îi angajează, dacă nu are nevoie – treaba lor cum se descurcă! Iată de unde vine această apariție la timp a tuturor oamenilor de acțiune. I-au trebuit Franței comandanți de oști? Au apărut Dumouriez[1], Hoche[2] și Napoleon cu mareșalii lui... Cu duiumul! Au venit vremuri pașnice? Nicio vorbă nu se mai aude despre talentele militare!

— Dar ce se întâmplă, totuși, cu ceilalți oameni? întrebă cu o voce tristă Liubov Alexandrovna.

— După cum se nimerește: o parte cad în banal și se transformă în gloată, iar o altă parte pleacă în țări depărtate, ajung la galere, sau dau de lucru călăilor. Bineînțeles, toate acestea nu se întâmplă așa, deodată! La început acești oameni devin obișnuiți ai cârciumilor, bătăuși și cartofori, apoi hoinari și – după înclinările fiecăruia — unii ies la drumul mare, alții umblă prin fundacuri. Dacă se întâmplă să audă vreo chemare – decorul se schimbă, tâlharul dispare și apare Ermak – cuceritorul Siberiei! Mult mai rar ies din rândurile lor oameni pașnici, cu suflet blajin, care stau la gura sobei, frământați de gânduri adânci. Într-adevăr, lucruri foarte ciudate pot trece prin mintea unui om care nu vede nicăieri nicio soluție, căruia setea de activitate îi roade ca un agent patogen creierul și inima, și care, deși are mușchii puternici, deși prin vine îi curge un sânge tânăr, trebuie să stea cu mâinile încrucișate. Un singur lucru mai poate atunci să-l salveze, să-l absoarbă pe de-a-ntregul... O întâlnire. O întâlnire cu...

Dar nu-și sfârși vorba.

Liubov Alexandrovna tresări.

— Tii, ce minte încâlcită! observă Krupov. Câte n-ai mai îndrugat! Haos, curat haos! Dar nimic de zis, strașnic candidat pentru consiliul sau judecătoria județeană!

---

[1] *Dumouriez, Charles-François* (1739-1824) – general din perioada revoluției franceze burgheze (n. ed.).

[2] *Hoche, Louis-Lazare* (1768-1797) – general francez din aceeași perioadă, adept convins al ideilor republicane (n. ed.).

Zâmbiră cu toții.

V

Printre celelalte curiozități ale orașului N.N., grădina publică merită să fie relevată în mod deosebit. Natura bogată a zonei centrale din țara noastră face ca parcurile să fie de prisos; în cursul săptămânii nu le folosește nimeni, în schimb, duminicile și zilele de sărbătoare puteți întâlni acolo – între orele șase și nouă – tot orașul. Dar în aceste din urmă cazuri, oamenii nu se adună de dragul parcului, ci numai pentru a se putea etala în fața celorlalți. Dacă guvernatorul este în raporturi bune cu comandantul garnizoanei, în aceste zile apar în parc trompetele, toba cea mare și alte instrumente, după felul unității cazate în gubernie. Uvertura din *Lodoiska*[1], *Califul din Bagdad*[2] și cadrilurile franceze, care amintesc timpurile imemoriale ale eliberării Greciei[3] și ale revistei *Moskovski telegraf*[4], mângâie auzul negustoreselor îmbrăcate în rochii de vară – din atlaz și catifea – și al cuconițelor provinciale cărora nimeni nu le face curte și care, de altfel, au peste patruzeci de ani. În zilele de lucru, după cum am spus, parcurile sunt pustii; doar, rar de tot, câte un străin în trecere, negăsind imediat cai de schimb și apucat de disperare în acest oraș aproape identic cu toate celelalte, intra în grădina publică jinduind după o priveliște cât de cât acceptabilă. Poeții au observat de mult că natura este revoltător de impasibilă față de tot ceea ce încearcă oamenii să plăsmuiască prin ea. Nu plânge la versurile lor, și nici nu râde la proza lor, ci, plină de înțelepciune își vede de treabă înainte. Tot așa procedase natura și în orașul N.N. Nu se lăsa câtuși de puțin impresionată de faptul că nimeni nu se plimba prin parc și nu se sinchisea dacă acel cineva se plimba totuși și nu se uita la copaci, ci trăgea cu ochiul la minunatul chioșc în stil greco-chinez. Într-adevăr, chioșcul era foarte frumos în felul lui: soția guvernatorului îl numise foarte nimerit *Mon repaus*. Era

[1] *Lodoiska sau Tatarî* – operă de Kreutzer, la modă în Rusia în prima jumătate a deceniului 1820-1830 (n. ed.).

[2] *Califul din Bagdad* – operă de Boieldieu, reprezentată în Rusia după 1825 (n. ed.).

[3] E vorba de războiul de eliberare națională a grecilor din anii 1820-1830 (n. ed.).

[4] *Telegraful Moscovei* – revistă de orientare progresistă (1825-1834) (n. ed.).

odihnitor mai ales datorită căluțului de tablă care ținea loc de morișcă de vânt în vârful acoperișului. Căluțul se învârtea întruna, scoțând un sunet jalnic, tânguios, ce predispunea la visare și te convingea în același timp că vântul care-ți suflase pălăria spre stânga bătea într-adevăr din dreapta. Printre coloane erau fixate niște capete de lei nepieptănați și furioși, sculptate din alabastru, crăpate de ploaie și gata în orice clipă să-și lepede nasul sau urechea pe scăfârlia celui care se încumeta să intre în chioșc. Neținând seama de vaietele căluțului și de primejdia permanentă pe care asemenea celor din peștera lui Daniil[1] o prezentau leii, natura nepăsătoare se dezvoltase, întinzându-se mai ales prin aleile laterale, nu din modestie, ci pentru că pe aleea principală fostul guvernator poruncise să se taie crengile bătrânilor tei, ale căror manifestări de independență i se păruseră incompatibile cu îndeplinirea îndatoririlor sale de părinte al guberniei. Lipsite de podoaba vârfurilor lor, teii, cu ramurile întinse spre cer, păreau acum niște ocnași cu capul ras pe jumătate ca să nu fugă, adresând spre veșnicie versul lui Ozerov:

Există zei – dar pământul e lăsat pradă tâlharilor.[2]

În schimb, pe cărările mai ascunse, copacii puteau crește nestingheriți, după cum le era pofta sau, mai bine zis, cât îi ținea seva.

Într-o zi caldă de april, popositǎ la N.N. probabil numai pentru ca locuitorii orașului să-și dea seama mai târziu cât e de rece luna mai, pe una din cărările acestea se plimbau o doamnă în mantilă albă și un cavaler îmbrăcat într-un palton negru. Parcul se întindea pe un deal; în locul cel mai înalt se aflau două bănci pe care autori rămași necunoscuți făcuseră tot felul de „gravuri”. Cu toate străduințele lui, polițaiul nu reușise să pună mâna pe vinovați și trimitea regulat și cu un zel neabătut în ajunul fiecărei sărbători un soldat pompier (ca unul obișnuit cu distrugerile) să nimicească aceste opere de artă care apăreau periodic pe bănci. Doamna și cavalerul se așezară pe bancă. Priveliștea era destul de plăcută. Un drum larg (și noroios) trecea ca un chenar la marginea parcului și se pierdea în apa

---

[1] *Daniil* – erou biblic, despre care legenda spune că a fost aruncat, din porunca împăratului Babilonului, într-o groapă cu lei (n. ed.).

[2] *Ozerov V. A.* (1769-1816) – dramaturg rus. Versul citat e din tragedia *Oedip în Atena* (1804) (n. ed.).

râului; râul se revărsase. Pe amândouă malurile așteptau căruțe, docare, cai deshămați, femei cu boccele, soldați și târgoveți; două poduri umblătoare făceau necontenit drumul de la un mal la altul, încărcate cu oameni, cai și trăsuri. Înaintau încet împinse de puterea vâslelor ca niște crabi cu multe, foarte multe picioare, pe care ba și le ridicau, ba și le lăsau în jos. La urechile celor așezați pe bancă ajungeau tot felul de zgomote: scârțâit de care, zurgălăi, strigătele podarilor și răspunsul abia auzit de pe malul celălalt, cearta pasagerilor grăbiți, tropotul cailor urcați pe podină, mugetul vreunei vaci legate de coarne la căruță și vorba gălăgioasă a țăranilor adunați pe mal în jurul focului... Doamna și cavalerul ei își întrerupseră conversația; priveau și ascultau tăcuți în depărtare... Nu știu de ce asemenea priveliști văzute de departe ne zguduie, ne impresionează atât de mult; știu doar că lui Viardo și Rubini le-aș dori să fie ascultați totdeauna cu aceeași emoție cu care am ascultat de nenumărate ori cântecul prelung, parcă nesfârșit, al edecarului ce stă noaptea de pază la bărci. E un cântec trist, întrerupt doar de clipocitul valurilor și de vântul care șuieră prin sălciile de pe mal. Câte nu vedem în închipuire ascultând sunetele acelea triste, monotone... Mi se părea că văd săracul ce se avântă din atmosfera înăbușitoare a vieții sale spre o altă lume; îl auzeam strigându-și fără să vrea tristețea; mi se părea că sufletul lui se tânguie apăsat de durere, înăbușit... Și așa mai departe. Dar pe atunci eram tânăr!

— Ce bine e aici... spuse, în sfârșit, doamna în mantilă albă. Trebuie să recunoști că și natura nordului e frumoasă!

— Ca peste tot. Oriunde și oricând își aruncă omul privirea asupra naturii și asupra vieții cu un suflet deschis, cinstit, dezinteresat, natura și viața îi oferă desfătări nemărginite!

— E adevărat. Dacă o dorești, orice te poate încânta pe lumea asta. Deseori îmi vine în gând o întrebare: de ce știm să ne bucurăm de toate, de ce știm să găsim frumusețe în toate, numai în om nu?

— De înțeles s-ar putea înțelege, dar prin aceasta nu ne-am simți mai ușurați. În raporturile noastre cu oamenii aducem gânduri ascunse, a căror proză meschină ucide imediat cele mai poetice relații. Omul e totdeauna dispus să vadă în semenul său un dușman cu care trebuie să lupte, față de care trebuie să se prefacă și cu care se grăbește să statornicească condiții de

armistițiu. Mai poate fi vorba, în acest caz, de desfătare? Am crescut cu toții în acest spirit și ne este aproape cu neputință să ne eliberăm de el; în noi toți există un fel de amor propriu filistin care ne face să ne ferim, să fim cu ochii în patru. În natură însă, omul nu vede o concurență și nu se teme de ea. Iată de ce ne simțim atât de bine, atât de liberi în singurătate; aci ne dăruim complet impresiilor. Prezența altuia, fie chiar și cel mai bun prieten al nostru, schimbă dintr-o dată totul. Nu mai e ceea ce era cât ai fost singur.

— În general, mi se întâmplă rar să întâlnesc oameni care să-mi fie apropiați; cred însă că există sau, cel puțin, cred că pot exista între oameni afinități, care să-nlăture toate piedicile exterioare ce stau în calea înțelegerii lor. Cred că în anumite condiții dispar elementele care fac din unii o piedică în viața altora...

— Mă îndoiesc de durabilitatea unei atare afinități: asta pare posibil doar în vorbe. În realitate, oamenii care se simt foarte apropiați printr-o afinitate desăvârșită n-au ajuns încă să discute chestiunile care-i despart; mai devreme sau mai târziu, vor ajunge și acolo.

— Totuși, cât timp n-au ajuns încă, ar putea avea clipe de desăvârșită înțelegere, în care n-ar constitui unul pentru altul nicio piedică în ceea ce privește bucuria pe care ți-o poate da o priveliște frumoasă sau deplina înțelegere sufletească.

— Acestea sunt desigur singurele clipe în care cred, clipe sfinte de risipă sufletească, în care omul nu e zgârcit, și când e gata să dăruiască totul, minunându-se singur de dărnicia și de iubirea lui. Dar clipele acestea sunt foarte rare; în majoritatea cazurilor nu știm nici să le prețuim, nici să le păstrăm, ba chiar de multe ori le pierdem, lăsându-le să ne scape printre degete, le omorâm prin fel de fel de neghiobii și nimicuri, până când ele dispar, lăsându-ne o dureroasă strângere de inimă și o amintire vagă despre ceva ce ar fi putut să fie atât de frumos... Trebuie să recunoaștem că omul și-a întocmit stupid viața. Nouă zecimi din viață și le cheltuiește cu fleacuri și nimicuri, iar ultima zecime nu știe s-o folosească.

— Dar de ce să se piardă clipele acestea dacă omul le cunoaște valoarea? Dumitale îți revine o îndoită obligație, observă Liubov Alexandrovna, zâmbind, pentru că dumneata vezi toate astea atât de clar și le înțelegi!

— Prețuiesc nu numai aceste clipe, ci orice prilej de desfătare. E ușor să spui, nu le pierde! dar e de ajuns o notă falsă pentru ca armonia să dispară. Cum să te dăruiești deplin, când alături de tine merg fel de fel de stafii care te amenință cu degetul, te dojenesc...

— Ce fel de stafii? Nu e vorba cumva de propriile dumitale capricii? observă soția lui Kruțiferski.

— Ce fel? repetă Beltov, a cărui voce se schimbă vizibil sub puterea unei emoții lăuntrice. Îmi vine greu să-ți explic, deși pentru mine totul e foarte limpede. Omul s-a obișnuit atât de mult să-și înăbușe pornirile, încât nu îndrăznește să dea frâu liber niciunuia din sentimentele care-l frământă. Uite, am să-ți dau un exemplu, tocmai exemplul despre care n-ar fi trebuit să vorbesc, dar... dacă am început, nu mă mai pot opri. De cum te-am cunoscut, mi-ai fost dragă... Nu știu ce este... prietenie, iubire sau pur și simplu simpatie?... Știu însă că prezența dumitale mi-a devenit necesară. Dimineața trăiesc într-o copilăroasă nerăbdare, într-o dureroasă așteptare a serii... Vine în sfârșit seara și alerg la voi cu respirația tăiată la gândul că te voi vedea pe dumneata; lipsit de toate, înconjurat din toate părțile de răceala oamenilor, te privesc ca pe o ultimă mângâiere... Crede-mă că am acum mai puțin ca oricând intenția de a spune fraze frumoase... Calc emoționat pragul casei voastre, intru calm și vorbesc despre cu totul altceva. Așa trec ceasuri după ceasuri... De ce această comedie stupidă?... Aș spune mai mult, că nici dumneata n-ai rămas nepăsătoare față de mine; poate că uneori mă aștepți, am prins uneori în ochii dumitale o scânteie de bucurie când mă vezi, și atunci inima începe să-mi bată și mai tare și simt că mă înăbuș. Dumneata, pe de altă parte, mă primești cu o amabilitate prefăcută, te așezi departe, și lăsăm să se creadă că suntem străini unul altuia... De ce?... Oare în străfundul sufletului meu, în străfundul sufletului dumitale este ceva de care ar trebui să ne fie rușine, ceva ce ar fi trebuit să rămână ascuns privirii celorlalți? Nu! Dar ce să spun privirii altora?... Mai caraghios e că ne-am tăinuit unul altuia apropierea! Abia acum vorbim pentru prima oară despre asta și am impresia că nici de data asta nu ne spunem totul deschis. Sentimentul cel mai luminos devine întunecat, te arde, ca să nu folosesc alt cuvânt, dacă e tăinuit, dacă îți inspiră teamă; omul începe să creadă că pornirea lui e o

crimă și atunci ea devine într-adevăr criminală. Dacă bucuria ta se aseamănă cu cea a unui hoț care se bucură de lucrul furat, cu ușile închise, atent la orice mișcare, te înjosești și pe tine, înjosești și obiectul bucuriei tale!

— Ești nedrept, răspunse Liubov Alexandrovna cu voce tremurătoare. Eu nu mi-am ascuns niciodată prietenia față de dumneata. N-am avut nevoie s-o ascund...

— Spune-mi atunci de ce, obiectă Beltov luându-i mâna și strângându-i-o tare, de ce, chinuit, cu sufletul plin de dorința de a mărturisi, de a mă destăinui, cu sufletul plin de iubire pentru o femeie, n-am avut tăria să vin la ea, s-o iau de mână, s-o privesc în ochi, să-i vorbesc, să-i vorbesc... și să-mi plec capul obosit pe pieptul ei!... De ce ea n-a avut tăria să mă întâmpine cu vorbele ce-i stăteau pe buze, dar pe care totuși nu le-a rostit?

— Pentru că, răspunse Liubov Alexandrovna cu un fel de energie disperată, pentru că această femeie este a altuia și îl iubește... Da, da! Îl iubește din toată inima!

Beltov îi lăsă mâna.

— Închipuiește-ți că nu mă așteptam deloc la acest răspuns. Îmi dau seama acum că nici nu putea fi altul! Totuși, dă-mi voie! Trebuie neapărat să respingi o afecțiune pentru alta? Oare dragostea este dată omului numai într-o măsură oarecare, stăvilită de anumite hotare?

— Se poate, eu însă nu înțeleg ca cineva să iubească doi oameni deodată. În afară de aceasta, soțul meu, prin nemărginita lui iubire, și-a câștigat drepturi mari, într-adevăr sfinte, asupra dragostei mele.

— De ce trebuie să aperi drepturile soțului dumitale când nimeni nu atentează la ele! De altfel, ai început să le aperi cam stângaci. Bine, dacă dragostea lui îi dă atâtea drepturi, de ce dragostea unui alt om, sinceră, profundă, n-ar avea și ea drepturile ei? E ciudat!... Ascultă-mă, Liubov Alexandrovna: să fim sinceri, să fim o dată în viață sinceri! Pe urmă poate că va fi mai bine să tac sau dacă vei voi – am să plec. Dumneata spui că nu înțelegi cum este posibil să-ți iubești soțul și să mai iubești și pe altcineva. Nu înțelegi? Coboară mai adânc în sufletul dumitale și vei vedea ce se petrece acum acolo! Ei, haide, ai curajul și recunoaște că am dreptate; spune cel puțin că toate acestea le-ai simțit, le-ai frământat în cuget, pentru că toate astea eu le-am văzut! Le-am văzut pe fruntea și în ochii

dumitale!

— Ah, Beltov, Beltov, la ce bun toate astea? La ce folosește această discuție? spuse Liubov Alexandrovna cu o tristețe adâncă în glas. Ne simțeam atât de bine... Acum, n-o să mai fie așa... Ai să vezi.

— Cât timp, adică, n-am spus lucrurilor pe numele lor a fost bine? Ce copilărie!

Beltov clătină trist din cap și închise ochii; fața lui, cu o clipă înainte inspirată și exprimând o dragoste nemărginită, își reluă obișnuita ei expresie ironică.

Ea îl privea înspăimântată, cu lacrimi în ochi.

În clipa aceea era uimitor de frumoasă; își scosese pălăria și părul ei negru, umezit de aerul serii, se resfirase; trăsăturile chipului ei erau pline de însuflețire, vorbeau parcă, și dragostea i se revărsa din ochii albaștri; mâna ei tremurătoare ba strângea batista, ba o lăsa pentru a începe apoi să mototolească panglica pălăriei; pieptul ei se ridica, dar se părea că aerul nu-i pătrunde în plămâni. Ce voia de la dânsa acest om mândru? El dorea să audă din gura ei cuvântul care să-i dea conștiința triumfului, ca și cum mai era nevoie de această mărturisire! Dacă ar fi avut inima mai tânără, dacă în creierul lui nu și-ar fi făcut loc atât de temeinic gânduri amare și stranii, n-ar mai fi așteptat cuvântul acela!

— Ești un om îngrozitor, rosti ea, în sfârșit, și îl privi sfioasă.

El rezistă acestei priviri și întrebă:

— Dar pe unde s-o fi rătăcit Semion Ivanovici? Spunea că vine îndată. Nu cumva ne căută prin alte alei? Hai să-i ieșim înainte, că s-a înserat!

Ea rămase locului, jignită de tonul cu care Beltov rostise ultimele cuvinte. După o scurtă tăcere, își ridică din nou privirea către el și cu o voce stinsă și rugătoare îi spuse:

— Am pierdut mult în ochii dumitale. Ai uitat că nu sunt decât o femeie simplă și slabă. Și două lacrimi grele i se prelinseră din ochi.

Și de astă dată, cum se întâmplă de altfel de obicei, dragostea și căldura sufletească a femeii învinseră mândria bărbatului. Mișcat până în adâncul sufletului, Beltov îi luă mâna și o strânse la pieptul lui, și ea îi simți bătăile inimii, îi simți lacrimile fierbinți care-i picurară pe mână... Era atât de frumos, atât de atrăgător în pasiunea lui mândră... Sângele îi clocotea

atât de puternic, capul i se învârtea într-o amețeală atât de dulce și atâtea simțăminte îi năpădiră inima, încât, cuprinsă de o pornire inconștientă, se aruncă în brațele lui și lacrimile ei se revărsară pe vesta parizianã cadrilată a lui Vladimir Petrovici. În acest moment se auzi vocea lui Semion Ivanovici.

— Dar unde sunteți? strigă el.

— Aici, răspunse Beltov, oferind brațul Liubovei Alexandrovna.

Beltov era beat de fericire. Sufletul lui amorțit înviase deodată, redobândindu-și toate forțele. Iubirea lui, înfrânată până atunci, se avântă și îi cuprinse toată ființa. Trăia acum o nemărginită beatitudine. Ca și cum, cu o zi, două înainte, nici n-ar fi știut că iubește și că este iubit. De la casa familiei Kruțiferski se întoarse din nou în parc și se așeză pe aceeași bancă; pieptul îi era plin de simțăminte răscolitoare și lacrimile îi curgeau neîncetat. Se miră că are încă atâta avânt tineresc și atâta prospețime de simțire... E drept că în curând o umbră îi întunecă bucuria încrețindu-i fruntea, dar când se întoarse acasă îi porunci lui Grigori să-i aducă o sticlă de șampanie și înecă în ea tot ceea ce îl stingherise până atunci, iar bucuria începu să vibreze și mai răsunător.

Palidă ca o moartă, Liubov Alexandrovna își luă rămas bun de la Beltov în poarta casei lor, până unde îi condusese și Semion Ivanovici. Nu cuteza să înțeleagă, nu cuteza să-și aducă bine aminte ce se petrecuse... Un singur lucru îi apărea cu o înspăimântătoare claritate în simțirea-i tulburată: sărutul acela fierbinte, arzător, prelung, pe care ar fi vrut să-l uite, dar care era atât de îmbătător, încât n-ar fi renunțat pentru nimic în lume la amintirea lui. Semion Ivanovici vru să plece, Liubov Alexandrovna se sperie și îl rugă să intre: se temea să calce pragul singură: îi era frică.

Intrară. Dmitri Iakovlevici ședea la masă, cufundat în lectura unei reviste; arăta mai liniștit și mai calm ca oricând. Zâmbind cu bunătate noilor sosiți, închise revista și întinzând soției sale mâna, întrebă:

— Dar unde ați zăbovit atâta? Te-am așteptat, te-am așteptat de mi s-a urât!

Mâna soției lui era rece și umedă, ca a oamenilor bolnavi de moarte.

— Am fost în parc, răspunse Krupov pentru ea.

— Ce ai? întrebă Kruțiferski. Ce mână rece! Ești atât de

palidă, draga mea!

— Nu știu de ce, dar simt o amețeală, mi se învârte capul! Nu te neliniști, Dmitri! Mă duc în dormitor să beau puțină apă și o să-mi treacă imediat!

— Dă-mi voie, dă-mi voie, de ce te grăbești așa? Ai uitat că sunt medic? Ia să te văd... Ce-i asta? Ești aproape leșinată! Dmitri Iakovlevici, ia s-o așezăm pe divan! Ține-o dumneata de subțiori!... Așa, așa! Am observat eu încă pe drum că nu se prea simte bine. Așa-i: aerul de primăvară i-a tulburat sângele, toată umezeala asta, miasmele... De-am avea la îndemână muștar englezesc, să-i punem niște comprese, așa, mai mici, cât palma, cu pâine neagră și oțet... Bucătăreasa e acasă?... Trimiteți-o la Karp al meu; el știe... Chiar așa să-i spună: muștar... Și să i le puneți pe pulpe. Dacă nu ajută – încă vreo două, mai jos de omoplați.

— Nu sunt bolnavă, nu am nimic, repeta cu voce slăbită Liubov Alexandrovna, venindu-și în fire și tremurând toată. Dmitri, vino la mine, Dmitri... nu sunt bolnavă, dă-mi mâna.

— Ce ai, ce ai, îngerul meu? o întrebă plângând soțul ei, care între timp se îmbolnăvise și el.

Ea îl privi cu ochi ciudat de triști, dar nu știu să-i spună de ce îl chemase.

El o întrebă din nou.

— Dă-mi puțină apă și lasă-mă să dorm! După aceea am să fiu iar sănătoasă, dragul meu.

Peste vreo două-trei ore, Liubov Alexandrovna, chinuită, pe de o parte de mustrările de conștiință pentru sărutarea lui Beltov, iar pe de alta de comprese, zăcea în pat într-un somn letargic. Zguduirea fusese prea puternică și organismul ei nu putuse rezista.

În timpul acesta, Krupov, care rămase la ei peste noapte, atât de grija bolnavei, cât și de grija lui Kruțiferski, uluit și speriat, se întinsese pe divan în salon. Era foarte supărat pe arcurile canapelei, care nu dădeau mobilei niciun fel de elasticitate, împrumutându-i mai curând însușiri foarte apropiate de cele ale butoiului în care îl preumblaseră cartaginezii pe Regulus[1]. Totuși adormi curând, cuprins de un somn dulce, sforăind cu liniștea

[1] *Regulus* – (secolul al III-lea î.e.n.) comandant roman; capturat de cartaginezi, a fost vârât într-un butoi cu pereții căptușiți cu cuie ascuțite (n. ed.).

omului care nu are nici stomacul, nici conștiința încărcate.

Lângă patul bolnavei ardea o lampă de noapte, care arunca un cerc de lumină destul de vie pe tavan; cercul își schimba mereu mărimea, se legăna și urma toate mișcările flăcăruiei care ardea în feștila măruntă a lămpii. Palid și pierdut, Kruțiferski ședea lângă măsuța pe care ardea lumina. Cine a avut prilejul să petreacă nopți de veghe la căpătâiul unui prieten grav bolnav, al unui frate sau al femeii iubite, mai ales în lungile noastre nopți de iarnă, acela va înțelege ce se petrecea în sufletul frământat al bietului om. Sentimentul apăsător că nu-i poate fi de niciun ajutor, unit cu teama în fața viitorului și cu o încordare febrilă din pricina insomniei și a oboselii, îl aduseseră într-o stare de surescitare. Se ridica mereu și-și privea soția, își lăsa mâna pe fruntea ei, constata că febra scăzuse, ceea ce îl îngrijora și mai mult, pentru că i se părea că în felul acesta boala pătrunde în interior. Se scula, muta din loc în loc lampa de noapte și sticluța cu doctorie, se uita la ceas, îl ducea la ureche, și, fără să fi văzut cât e ora, îl punea la loc, apoi se așeza din nou pe scaun și, cu ochii la cerculețul tremurător din tavan, începea să se gândească, să viseze cu imaginația lui aprinsă până la delir aproape. „Nu, se gândea el, nu se poate, e imposibil! Pur și simplu de neconceput! Cum adică? Numai pe ea o am pe lumea aceasta, și e așa de tânără! Dumnezeu îmi vede dragostea și se va îndura de noi. E un fleac, va trece! Vântul ăsta rece și umed, gheața care se topește îți tulbură sângele, dar răcelile astea de primăvară sunt înspăimântătoare, dau febră nervoasă, oftică... Cum de n-au găsit până acum niciun leac contra ofticii? Groaznică boală! Se pare însă că e primejdioasă numai până la vârsta de optsprezece ani... Dar, uite, soția profesorului nostru de franceză a murit de oftică la treizeci de ani. Da, a murit. Dar dacă...” Și deodată i se păru că vede un sicriu în salon, că aude glasul monoton al dascălului, alături de care stă trist Semion Ivanovici și dădaca cu o broboadă albă în cap și cu micuțul Iașa în brațe. Pe urmă i se năzări ceva și mai înspăimântător: sicriul nu mai era acolo, camera era aranjată, podelele spălate... Doar în aer mai plutea ușor un miros de tămâie. Se ridică de pe scaun, gata să leșine și se apropie de nevastă-sa. Obrajii ei ardeau și respira greu, pradă unui somn chinuitor. Kruțiferski își încrucișă mâinile pe piept și plânse amar... Da! Știa să iubească... Se lăsă în

genunchi, luă mâna fierbinte a nevestei sale și o duse la buze.

— Nu, spuse el tare, nu, n-o să moară. N-o să mă lase! Ce mă fac fără ea?

Și ridicându-și ochii spre cer, se rugă.

În clipa aceea intră Semion Ivanovici, somnoros; ochiul lui stâng nu voia deloc să se deschidă, oricât se străduia el să forțeze mușchiul, anume pus acolo ca să-l deschidă!

— Ce, a început să delireze, ai?

— Nu, doarme liniștită.

— Parcă am auzit ceva prin somn; ori mi s-a părut numai?

— Cred că ți s-a părut, Semion Ivanovici, răspunse Dmitri Iakovlevici, având aerul unui școlar prins asupra faptului.

Krupov se apropie de patul bolnavei.

— O febră ușoară, se pare că nu-i nimic grav. Mai bine te-ai culca, Dmitri Iakovlevici. Ce rost are să te chinuiești așa?

— Nu, nu mă culc, răspunse Dmitri Iakovlevici.

— Cum vrei! spuse Krupov căscând și îndreptându-se spre divanul cu reliefuri; dormi iar liniștit până la ora șapte și jumătate – oră la care se scula regulat în fiecare zi, indiferent dacă se culca la zece seara, sau la șapte dimineața.

Examinând bolnava, Semion Ivanovici hotărî că e o ușoară răceală și dădu vina pe vreme.

Ce a urmat după această ușoară răceală ne va spune chiar Liubov Alexandrovna. Iată un fragment din jurnalul ei intim:

„18 mai. De mult n-am mai scris în acest caiet, mai bine de o lună... mai bine de o lună! Și când te gândești, că uneori mi se pare că au trecut ani de-a rândul din ziua în care m-am îmbolnăvit. Acum, se pare că totul a trecut și că viața se va scurge din nou liniștită. Ieri am ieșit pentru prima oară din casă. Ce fericită am fost să pot respira din nou aer curat! A fost un timp minunat. Dar se vede că boala m-a slăbit mult. Am trecut de vreo două-trei ori prin grădinița din fața casei noastre și m-am simțit atât de obosită că a început să mi se învârtească capul. Dmitri s-a speriat, dar mi-a trecut imediat. Doamne, cum mă iubește! Bunul, bunul meu Dmitri, cum m-a îngrijit! Noaptea, cum mă mișcam puțin sau deschideam ochii, venea lângă mine, mă întreba ce-mi trebuie, îmi dădea să beau... Sărmanul, a slăbit ca și cum el ar fi zăcut bolnav. Ce putere a dragostei! Trebuie să ai o inimă de piatră ca să nu iubești un om ca el! O, îl

iubesc! N-aș putea să nu-l iubesc. Întâmplarea aceea din parc nu înseamnă nimic: se încuibase boala în mine și eram într-o stare neobișnuită, cu nervii ațâțați. Ieri *l-am* văzut pentru prima dată după boală... Îi auzeam vocea ca prin vis, dar chipul nu i-l vedeam. Era foarte emoționat, deși căuta să ascundă acest lucru; îi tremura vocea când îmi spuse: «În sfârșit, în sfârșit te-ai făcut mai bine». După aceea vorbi foarte puțin. Se vedea că-l preocupă un gând. De vreo două-trei ori își trecu palma pe frunte, ca și cum ar fi vrut să-l alunge, dar gândul punea din nou stăpânire pe el. Nici cea mai mică aluzie la cele întâmplate; a înțeles probabil că n-a fost decât o clipă de slăbiciune din cauza bolii. De ce nu i-am povestit totul lui Dmitri? În seara aceea, când mi-a întins atât de blând mâna, am vrut să mă arunc în brațele lui și să-i destăinuiesc totul, dar n-am avut destulă putere, mi s-a făcut rău. Ș-apoi Dmitri e atât de sensibil... L-ar fi durut prea mult! Mai târziu am să-i spun. Neapărat.”

„20 mai. Ieri am fost cu Dmitri în parc. A vrut să ne așezăm «acolo», dar eu am spus că mă tem de vântul care suflă dinspre râu. Mi-e frică de banca aceea! Mi s-a părut că pentru Dmitri ar fi o jignire să stea pe ea. Cum se poate susține că cineva ar fi în stare să iubească doi oameni deodată? Nu înțeleg! Poți să iubești nu doi, ci mai mulți, dar ăsta-i un joc de cuvinte. Adevărat nu poți iubi decât unul singur, și eu îmi iubesc soțul. Apoi îl iubtesc pe Krupov, și nu mă tem să mărturisesc că și pe Beltov îl iubesc. E un om atât de puternic, încât nu se poate să nu-l iubesc. Are o menire măreață, este un om extraordinar. În ochii lui vezi sclipiri de geniu. Un om ca el nici n-are nevoie de o dragoste obișnuită. Ce înseamnă pentru el femeia? Ea se va pierde în sufletul lui nemărginit... Lui îi trebuie altfel de dragoste. Omul acesta suferă, suferă profund, și prietenia duioasă a unei femei ar putea să-i aline suferințele. El va găsi totdeauna la mine o astfel de prietenie. Beltov punea prea multă înflăcărare în ea, după cum pune înflăcărare în toate. Ș-apoi, n-a fost deprins să i se arate grijă, simpatie; a fost întotdeauna un singuratic și de aceea e atât de firesc ca sufletul lui amărât, înrăit să vibreze la auzul unui glas de simpatie.”

„23 mai. Se întâmplă uneori să trăiești clipe ciudate, când te cuprinde neliniștea și dorul unei vieți mai pline. Ce să fie asta?

Nerecunoștința față de soartă, sau așa e omul? Numai că eu simt uneori, mai ales de la un timp încoace, o năzuință... Greu de spus ce anume. Îl iubesc sincer pe Dmitri, dar uneori sufletul îmi cere altceva, ceva ce nu găsesc la el. E așa de blând și de gingaș, încât sunt gata să-i dezvălui orice dorință, orice gând copilăresc care îmi trece prin cap. El știe să le aprecieze pe toate, nu zâmbește ironic, nu te jignește printr-un cuvânt rece sau prin cine știe ce observație savantă; dar asta nu-i de ajuns. Există și altfel de cerințe – sufletul tânjește după forță, după o gândire îndrăzneață. De ce nu simte Dmitri această nevoie de a căuta adevărul, de a frământa o idee? Se întâmplă uneori să mă adresez lui cu o problemă grea, cu o nedumerire... El însă caută să mă liniștească, mă mângâie, vrea să mă adoarmă, ca pe un copil... Când doresc cu totul altceva... Tot așa se adoarme și pe el însuși. Eu însă nu pot trăi așa...”

„24 mai. Iașa e bolnav. Două zile a avut febră și azi i-a apărut pe corp o spuzeală. Semion Ivanovici mă înșală. E de zece ori mai bine să-i spui omului adevărul. Închipuirea trebuie înfrânată; nu e bine când i se dă frâu liber; ea scornește totdeauna lucruri și mai grave, și mai înspăimântătoare. N-am puterea să-l privesc pe Iașa: suferă groaznic, mi se strânge inima de durere. Ce slab e, ce palid!... Și poftim, cum se simte un pic mai bine, zâmbește și vrea mingea! De ce sunt atât de șubrede toate cele ce ne sunt scumpe? Mă cuprinde groaza când mă gândesc! Un vârtej le învolburează și le poartă pe toate, bune și rele, și saltă deodată omul până la culmile fericirii, apoi îl lasă să cadă jos! Omul își închipuie că el este acela care hotărăște toate acestea, când în realitate el nu e altceva decât o surcică în apa unui râu, se învârtește într-un cerculeț și plutește cu valul, la întâmplare. Îl aruncă pe mal, îl duce în larg, ori îl înfundă undeva în mâl... Trist și dureros!”

„26 mai. Iașa are scarlatină. Trei frați de ai lui Dmitri au murit de scarlatină. Semion Ivanovici e trist, supărat, brutal, și nu se depărtează deloc de la patul lui Iașa. Doamne, dumnezeule! Ce se-ntâmplă cu noi! Dmitri abia se ține pe picioare! Ăsta e norocul pe care ți l-am adus?”

„27 mai. Timpul trece încet, monoton; sentință de moarte sau

grațiere?... De-ar veni mai repede... Ce sănătate robustă am de pot să rezist la toate astea! Semion Ivanovici nu spune decât atât: «Așteptați, așteptați...» Iașa, îngerașul meu, adio... adio... copilașul meu!”

„29 mai. Ultimele treizeci și șase de ore au fost mai liniștite, criza a trecut. Dar mai ales acum trebuie să-l păzim. Tot timpul acesta am fost într-o continuă încordare și acum încep să simt o oboseală sufletească grozavă. Simt dorința să vorbesc cuiva, să-mi deschid tot sufletul. Ce plăcut e să stai de vorbă când știi că ești înțeles și privit cu simpatie!”

„1 iunie. Totul merge bine... Pare-se că de data asta furtuna a trecut pe alături. Iașa s-a jucat azi aproape două ore cu mine pe pătuțul lui. E așa de slăbit, încât nu se poate ține pe picioare. Ce om bun e Semion Ivanovici!”

„6 iunie. Totul s-a liniștit. Iașa se simte mult mai bine, în schimb eu sunt bolnavă, o simt! Stau uneori lângă pătuțul lui și în loc să mă bucur, simt deodată că mi se ridică din străfundul sufletului o tristețe apăsătoare care crește, crește și se transformă într-o durere mută, cumplită. Îmi vine parcă să mor. În zăpăceala asta din ultima vreme, n-am avut timpul să-mi adun gândurile: boala mea, boala lui Iașa și grijile nu mi-au dat niciun pic de răgaz să mă reculeg. Cum s-au mai potolit lucrurile, o voce tristă și chinuitoare începe să mă îndemne să-mi scrutez inima, și nu mă mai recunosc. Ieri după masă m-am simțit cam rău. Eram lângă Iașa, mi-am pus capul pe pernuța lui și am adormit... Nu știu cât am dormit; am simțit însă dintr-o dată că mi se strânge inima și am deschis ochii. În fața mea stătea Beltov! În cameră nu mai era nimeni... Dmitri se dusese la meditații... Beltov mă privea cu ochii plini de lacrimi; n-a spus niciun cuvânt; mi-a întins mâna, mi-a strâns mâna cu atâta putere că m-a durut... și a plecat. De ce n-a spus nimic?... Am vrut să-l opresc, dar îmi pierise glasul...”

„9 iunie. Toată seara a stat la noi. A fost foarte vesel, glumeț, spiritual, gălăgios, râdea în hohote. Eu însă am simțit că toate acestea sunt forțate; am avut chiar impresia că băuse într-adins mai mult ca să se mențină în această dispoziție. Îi vine greu.

Caută să se înșele. În realitate nu-i vesel deloc. Nu cumva eu, în loc să aduc sufletului său o ușurare, i-am pricinuit o nouă amărăciune?”

„15 iunie. A fost o zăpușeală grozavă. Nu mai puteam de căldură. Către prânz se stârni o furtună și ploaia torențială care căzu mă învioră poate mai mult decât înviorase iarba și copacii. Ne-am dus în parc. Afară era neobișnuit de frumos: arborii răspândeau o răcoare jilavă, înmiresmată; m-am simțit atât de bine... Pentru prima dată m-am gândit la ziua *aceea* într-o altă lumină. A fost atât de frumoasă... Cum poate un lucru plin de farmec, de încântare, de desfătare să fie rău, josnic?... Am mers pe aceeași cărare. Pe bancă ședea cineva. Ne-am apropiat: era *el*. Mi-a trebuit multă stăpânire ca să nu strig de bucurie. Era foarte trist, toate cuvintele lui fură triste, pline de amărăciune și ironie. Are dreptate – oamenii își născocesc singuri chinurile. Dacă mi-ar fi fost frate, n-aș fi putut să-l iubesc deschis și să vorbesc despre asta și cu Dmitri și cu ceilalți?... Și nimeni n-ar fi văzut în asta ceva straniu. Și el mi-i frate, simt asta... Ce frumos am fi putut să ne întocmim viața, micul nostru cerc de patru oameni; s-ar părea că avem și încredere reciprocă, și dragoste, și prietenie; și în realitate facem concesii, sacrificii, ne ascundem unii de alții. Când am pornit spre casă se făcuse târziu; luna răsărise. Beltov mergea alături de mine. Ce putere ciudată, magnetică are privirea acestui om! Privirea lui Dmitri e calmă, senină ca cerul albastru; a lui însă e răscolitoare, îți provoacă deodată neliniște – apoi te liniștește iar.

Am vorbit prea puțin... abia la despărțire mi-a spus: «M-am gândit mult la dumneata tot timpul acesta și... aș fi vrut să stăm de vorbă mai mult... Atâtea aș avea de spus, că mi-e sufletul plin...» «Și eu m-am gândit la dumneata... rămâi cu bine, Voldemar...» Nici eu nu știu cum de am rostit aceste cuvinte; niciodată nu-i spusesem pe nume, dar mi se părea că nu pot să-i spun altfel. El se cutremură auzindu-mă, se plecă spre mine și cu gingășia care i se citește uneori pe chip îmi spuse: «Ești al treilea om care-mi spune așa; asta mă va mângâia ca pe un copil. Voi fi fericit cel puțin două zile...» «Adio, Voldemar!» am repetat eu. El vru să-mi spună ceva, dar se răzgândi, îmi strânse mâna, mă privi drept în oclii și plecă.”

„20 iunie. M-am schimbat mult, m-am maturizat după întâlnirea aceasta cu Voldemar. Firea lui înflăcărată, activă, mereu preocupată, atinge toate coardele lăuntrice, îmbrățișează toate aspectele existenței.

Câte probleme noi s-au ivit în sufletul meu! Câte lucruri simple, obișnuite, pe care înainte nici nu le observam, mă fac acum să cuget asupra lor! Multe lucruri, pe care înainte le bănuiam numai, mi-au devenit acum lămurite. Bineînțeles că în asemenea cazuri trebuie să ne sacrificăm adesea visurile cu care ne-am deprins, pe care le-am nutrit și le-am apărat. Despărțirea de ele e amară, dar pe urmă te simți mai ușor, mai liber. Mi-ar fi venit tare greu dacă ar fi plecat. Nu l-am căutat. Întâmplarea a vrut să fie astfel; viețile noastre s-au încrucișat. Acum nu mai pot înainta separat una de alta, despărțite de tot. El mi-a dezvăluit o lume nouă. Și nu este ciudat, oare, că acest om, care nu și-a aflat nici munca, nici liniștea, care a cutreierat singuratic întreaga lume, să găsească deodată, aici, în orășelul acesta neînsemnat, afecțiunea unei femei destul de inculte, sărace își străine de cercul lui? Și-apoi el a suferit atât de pe urma indiferenței și a lipsei de căldură a oamenilor, încât este gata să plătească însutit pentru orice sentiment cald! N-aș fi fost în stare acum să-l las singur, să-i fiu complet străină; ar fi fost chiar un mare păcat... Da! Are dreptate! Și dragostea lui își are drepturile ei!

În ultimul timp Dmitri e mereu indispus, îngândurat și distrat. Mai mult ca de obicei; e în firea lui, dar tristețea asta mă sperie, căci ia proporții, mă îngrijorează și uneori îi găsesc explicații care mă îngrozesc...”

„22 iunie. Se pare că nu m-am înșelat. Ieri Dmitri a fost atât de posomorât, încât nu m-am putut abține și l-am întrebat ce are.

— Mă cam doare capul, îmi răspunse el, ar trebui să fac o plimbare, și își luă pălăria.

— Merg și eu cu tine, am spus eu.

— Nu, draga mea, nu acum; am să merg foarte repede și ai să obosești, și plecă cu lacrimi în ochi.

N-am mai putut rezista și am plâns amar tot timpul cât a lipsit; la reîntoarcere m-a găsit în același loc la fereastră. A văzut că sunt plânsă, mi-a strâns mâna și s-a așezat. Am rămas

tăcuți. După câteva clipe mi-a spus:

— Știi la ce mă gândesc, Liubonka? Ce frumos ar fi să ne aflăm într-o noapte ca asta într-o pădure cu copaci înalți, să-mi pun capul pe genunchii tăi și să adorm pentru totdeauna.

— Cum se poate să vorbești așa, Dmitri, i-am spus eu. Ce sunt gândurile astea sinistre? Nu-mi vine să cred că nu te-ar durea deloc despărțirea de noi!

— M-ar durea, răspunse el, m-ar durea mult să mă despart de tine și de Iașa; dar Semion Ivanovici spune că eu mai degrabă stric educației lui Iașa! De altfel sunt de acord că tu ai să știi să-l crești mai bine decât aș face-o eu. Ș-apoi, draga mea, și acolo, ca și aici, ruga mea veșnică, ruga mea plină de credință și speranță pentru voi, își va găsi desigur drum... O să-ți pară rău de mine, știu; tu ești atât de bună, draga mea! Dar recunoaște că ai să găsești destule forțe în tine ca să poți suporta asta!

Mă durea mult să-l aud vorbind astfel. Am desprins din cuvintele lui un sentiment urât. M-au podidit lacrimile. Ce-i asta? Am impresia că eu am atras nenorocirea asupra vieții noastre. Dar conștiința mea e curată... Să fi ajuns el la deznădejdea asta din cauza mea, fiindcă nu i-am arătat destulă iubire, sau... Nu mai are încrederea pe care a avut-o în mine, văd bine! Să-și fi făcut loc în sufletul lui nobil un simțământ pe care nici nu vreau să-l numesc? Crede oare că nu-l mai iubesc? Că iubesc un altul? Doamne! Cum să-i explic asta? Nu iubesc un altul, ci îl iubesc și pe el și pe Voldemar. Afecțiunea mea pentru Voldemar este cu totul alta... Ciudat! Am avut impresia că viața noastră se liniștise, că va curge de acum înainte din plin, și iată că deodată ni se deschide o prăpastie la picioare... De ne-am putea menține pe marginea ei... Ce greu mi-e!... Dacă aș ști să cânt bine, bine de tot, la pian, aș face să răsune sunetele sufletului meu, pe care nu știu cum să le exprim. Dmitri m-ar fi înțeles, el ar fi înțeles că în sufletul meu nu e nicio pată. Bietul Dmitri! Tu suferi din cauza dragostei tale nemărginite, când eu te iubesc, Dmitri, dragul meu! Dacă aș fi fost din capul locului sinceră cu el, nu s-ar fi întâmplat nimic! Ce forță necurată m-a oprit atunci. Cum se va liniști, am să vorbesc cu el și am să-i spun totul...”

„23 iunie. Semion Ivanovici pare să-și fi schimbat și el atitudinea față de mine. Dar ce-am făcut, dumnezeule? Nu înțeleg nimic, nici ce am făcut, nici ce s-a petrecut. Dmitri e mai

calm astăzi; am vorbit cu el mult, dar nu i-am spus totul; au fost clipe când mi se părea că mă înțelege, dar îndată după aceea vedeam clar că noi privim viața din cu totul alt punct de vedere. Încep să cred că Dmitri nici înainte nu mă înțelegea pe deplin, că n-avea o afecțiune desăvârșită pentru mine. Ce idee înspăimântătoare!”

„24 iunie. Seara târziu. Viață! Viață! Ce-i și cu viața asta! Prin ceață și tristețe, printre presimțiri dureroase și dureri adevărate, apare deodată o rază strălucitoare de soare, și totul devine frumos și luminos... Chiar acum a plecat Voldemar. Am stat mult de vorbă împreună... E trist, suferă mult... Și ce bine înțeleg eu fiece cuvânt pe care-l spune! De ce oare oamenii și împrejurările atribuie afecțiunii noastre cu totul alt caracter, pângărind-o? De ce?”

„25 iunie. Ieri a fost sfântul Ioan și Dmitri s-a dus la onomastica unui profesor. S-a întors târziu și cam beat. Nu l-am văzut niciodată într-o stare ca asta. Palid, cu părul răvășit, umbla prin cameră cu pași nesiguri.

— Te simți rău, dragul meu? l-am întrebat. Să-ți dau puțină apă?

— Da, îmi răspunse, cu vocea înecată de emoție și cu o expresie străină lui. Dacă ai putea aduce atâta apă, încât să mă pot îneca, ți-aș mulțumi!

Îl priveam drept în ochi. El s-a fâstâcit.

— Nu asculta, pentru dumnezeu, ce îndrug acum! spuse el, speriat probabil de privirea mea. Nu știu cum s-a făcut, dar am băut un pahar prea mult și uite, febră, aiureli... Noapte bună, draga mea! Eu mă odihnesc puțin aici, și se trânti îmbrăcat cum era, pe divan, căzând imediat într-un somn greu. N-am dormit toată noaptea; pe fața lui adormită se citea un chin fără margini; uneori zâmbea, dar nu era zâmbetul lui... Nu, Dmitri, pe mine n-ai să mă înșeli! Nu din întâmplare ai băut un pahar de vin mai mult și cuvintele pe care le-ai rostit n-au fost aiureli! Vinul ți-a dat numai cruzimea pe care sufletul tău n-o are. Ce se întâmplă cu noi, doamne, dumnezeule! Asta-i mai presus de orice putere omenească! Îți este greu, bietul meu! Dar mie ce greu îmi este să te văd suferind din pricina mea!

Trei ore mai târziu. Nu sunt încă în stare să-mi adun

gândurile: sufletul îmi este tulbure ca apa mării după furtună. Sângele îmi vâjâie în tâmple, inima-mi bate de parcă ar vrea să sară din piept.

Dmitri! Nu-i păcat să mă înțelegi atât de greșit, atât de umilitor de greșit? Și cât suferi tu, sărmane, din cauza asta! Alinare... Eu trebuie să-i aduc alinarea... Ah! cum mi se învârtește și-mi arde capul! Nu cumva iar am febră? Am vorbit cu Dmitri, i-am cerut să-mi explice tristețea, atitudinea și cuvintele lui. Da! Nu mai crede în mine și nu va înțelege niciodată ce se petrece cu mine. E îngrozitor, fiindcă-mi dau seama că nu pot schimba nimic... Totul se pierde într-un văl de ceață, mă doare inima și tremur. Ah, de ce l-am întâlnit pe Voldemar?”

„26 iunie. Ce ciudate și încâlcite sunt uneori concepțiile oamenilor!

Stau și mă gândesc și uneori nu știu dacă trebuie să mă supăr sau să râd! Mi-a venit azi gândul că iubirea cea mai plină de abnegație e un egoism de cel mai înalt grad; că cea mai înaltă smerenie și blândețea sunt expresia unei înfricoșătoare mândrii, a unei cruzimi ascunse. Gândurile acestea mă sperie – așa cum mi se întâmpla când eram fetiță și mă socoteam un monstru, o criminală, pentru că nu eram în stare să-i iubesc nici pe Glafira Lvovna, nici pe Alexei Abramovici. Dar ce să fac, cum să mă apăr de gândurile care mă năpădesc? Și apoi, pentru ce? Nu sunt copil! Dmitri nu mă învinuiește, nu-mi reproșează nimic, nu-mi cere nimic; a devenit chiar și mai drăgăstos. Și mai! Dar acest și mai arată că toate astea sunt nefirești și cuprind atâta mândrie, atâta umilire pentru mine și atâta neînțelegere... Suferă mult, dar ce s-ar putea spune despre femeia care plătește cu venin pentru dragostea ce i se arată?

Doamne, dumnezeule! Parcă eu am vrut să se întâmple așa! Am vorbit cu el mult mai sincer decât ar fi vorbit orice altă femeie. Îmi dau seama că cedează, dar în același timp în sufletul lui se adună alte sentimente, pe care nu va fi în stare să le învingă.”

„27 iunie. Tristețea lui începe să ia forma unei disperări fără scăpare. În zilele acelea, după discuțiile noastre triste, veneau și clipe mai luminoase. Acum, aceste clipe au dispărut. Nici nu știu

ce să mă fac. Sunt istovită. Mult a mai trebuit să rabde omul acesta blând ca să ajungă la o deznădejde ca a lui, și eu sunt aceea care l-am adus în halul ăsta. N-am știut să-i păstrez dragostea. Nu mai crede în cuvintele mele de dragoste și se pierde. Dacă aș putea să mor acum... Aș muri oricând...

Încep să mă disprețuiesc. Dar ce e mai trist și de neînțeles este faptul că am conștiința împăcată. Am dat o lovitură îngrozitoare omului care și-a închinat mie toată viața, pe care îl iubesc, și totuși nu mă simt decât nenorocită! Mi-ar fi fost poate mai ușor dacă m-aș fi socotit vinovată. O, atunci m-aș fi aruncat la picioarele lui, i-aș fi cuprins picioarele, și prin pocăința mea aș fi îndreptat totul. Căința scoate orice pată de pe suflet! El e atât de gingaș, și n-ar fi putut rezista. M-ar fi iertat și după ce am fi trecut prin aceste noi suferințe am fi fost și mai fericiți ca înainte. Ce blestemată de mândrie nu îngăduie sufletului căința? Aș vrea să fiu acum singură undeva, departe, numai cu Iașa. Aș rătăci cine știe pe unde, printre străini și m-aș... Dmitri, tu n-ai să afli în sufletul tău împăcare. Ah, dragule, mi-aș da sângele până la ultima picătură, numai să știu că poți, că vrei să mă înțelegi! Ce bine ți-ar fi atunci! Ai să cazi victimă exaltatei tale lipse de înțelegere și eu am să te urmez; am să te urmez, fiindcă te iubesc, fiindcă forțele subpământene m-au ales pentru pieirea ta. Uneori mi se pare că două-trei vorbe cu Voldemar mi-ar aduce o ușurare, dar mă tem și nu caut prilejul să-l întâlnesc. Iată ce-au făcut bârfelile. Au reușit să bage frica și în mine, au reușit să învenineze un sentiment nobil, luminos. Dumnezeu să-i ierte! Semion Ivanovici mi-a făcut indirect morală... O, bunul nostru Semion Ivanovici! Mi-e milă de el; nu înțelege nimic, vorbește despre îndatoririle sfinte ale mamei... Cum de nu-și dă seama că eu m-am gândit la toate astea? Compătimirea oamenilor e mai jignitoare decât indiferența... Prietenul consideră că dreptul lui cel mai bun este de a-și fixa prietenul la stâlpul infamiei... Apoi cere îndeplinirea sfaturilor, oricât de displăcute ar fi ele aceluia căruia i se dau... Ah, cât de meschine sunt toate astea! Uf, ce înăbușeală! Ca într-o cameră mică, plină de muște, în care toate ferestrele sunt închise!”

Dacă Beltov n-ar fi venit la N.N., pașnica familie a lui Dmitri Iakovlevici ar fi trăit mulți ani liniștită și fericită, dar această constatare nu poate îndrepta cu nimic lucrurile.

Trecând pe lângă vreo casă mistuită de incendiu, cu pereții înnegriți de fum, fără ferestre, cu hornurile dezgolite, mă bate uneori gândul că dacă nu s-ar fi întâmplat să se atingă de ea o scânteie și să izbucnească o flacără, casa ar fi durat încă mulți ani și oamenii ar fi petrecut și s-ar fi înveselit între zidurile ei. Acum însă, ea nu-i decât un morman de pietre...

De fapt, povestirea noastră s-a sfârșit și ne-am putea opri aici, lăsându-l pe cititor să hotărască singur cine-i de vină.

Dar mai sunt câteva amănunte care mi se par destul de interesante. Îngăduiți-mi să vi le împărtășesc. Să vedem mai întâi ce s-a întâmplat între timp cu bietul Kruțiferski.

Curând după boala soției sale, Kruțiferski a observat că Liubov Alexandrovna este foarte preocupată, mereu îngândurată și neliniștită... Chipul ei exprima mai multă mândrie și forță ca de obicei. Încercă să găsească fel de fel de explicații, care mai de care mai ciudate și mai neverosimile, și deși în sinea lui râdea de toate presupunerile acestea, ele îi reveneau totuși în cap cu îndărătnicie.

Într-o zi, Liubov Alexandrovna ședea cu Iașa în brațe, când se auzi ușa deschizându-se și cineva întreba:

— Sunteți acasă?

— E Beltov, spuse Kruțiferski și ridicându-și ochii văzu fața Liubovei Alexandrovna îmbujorată; privirea i se înviorase, dar era limpede că pricina era altul, nu el. Kruțiferski se cutremură și nu spuse nimic. Știa prea bine că pe soția lui și pe Beltov îi leagă o caldă prietenie, și asta nu-l mira deloc; dar ce însemna privirea aceea, ce însemna roșeața care se revărsase deodată pe fața ei? „Să fie oare cu putință?” se gândi el și se uită din nou la toate câte se petreceau în fața lui. Beltov îl mângâia pe Iașa, dar cu ce privire plină de iubire pătimașă o învăluise pe maică-sa! Numai un orb n-ar fi observat că e o privire plină de dragoste înflăcărată, mai mult chiar, plină de dragoste fericită! Ea stătea cu ochii plecați și mâinile îi tremurau ușor. Părea că se simte foarte bine. După ce spuse câteva cuvinte fără importanță, Dmitri Iakovlevici trecu în camera de alături. „Să fie oare adevărat?” se întrebă el speriat. Gândurile i se amestecară într-un vârtej haotic și urechile îi vâjâiră puternic. Cuprins de slăbiciune, se așeză pe pat; după ce stătu așa vreo cinci minute, în care timp nu se mai gândi la nimic, dându-și numai seama că se află într-o stare stupidă și apăsătoare, se întoarse din nou în

odaie; îi găsi stând de vorbă prietenește și i se păru că prezența lui e inutilă. Începu să se plimbe prin cameră și căută să-și reamintească diferite amănunte care până atunci abia îi atrăseseră atenția, dar care îi apăreau acum ca tot atâtea dovezi; ca o confirmare a presupunerilor lui, când Beltov se ridică să plece, ea îl conduse și îi zâmbi. Doamne, ce zâmbet! Da, îl iubea! Ajungând la această concluzie, Kruțiferski încercă cu groază s-o respingă, dar gândul nu voia să-l părăsească. Răzbătuse la suprafață. O deznădejde sumbră, nebună, puse stăpânire pe el.

„Iată-le, presimțirile mele! Ce să mă fac? Și tu, tu nu mă mai iubești!" Își smulgea părul din cap, își mușca buzele și deodată sufletul lui gingaș și bun zămisli o ură înspăimântătoare, o răutate, o invidie și o dorință de răzbunare fără margini, pe care însă știu să le ascundă. Veni noaptea. Simțea nevoia să plângă, dar n-avea lacrimi. Somnul îi închidea pentru o clipă pleoapele, dar se trezea imediat, scăldat într-o sudoare rece; îl vedea în vis pe Beltov, ducând-o de mână pe Liubov Alexandrovna, învăluind-o în privirile lui de dragoste; ea îl urma. Și Kruțiferski înțelegea că asta era pe vecie! Apoi iar îl vedea pe Beltov cu ea. Îi zâmbea, și totul era atât de înspăimântător, încât se trezi. Se lumina de ziuă. Soția lui dormea, liniștită. În somn, chipul omului are uneori un farmec înduioșător. Așa era în clipa aceea fața Liubovei Alexandrovna. Deodată îi miji un zâmbet pe buze. „Îl visează!" gândi Kruțiferski și o privi cu atâta ură, o privi atât de fioros, încât, dacă n-ar fi avut deprinderile pașnice ale secolului nostru, ar fi sugrumat-o, ca maurul venețian[1]; la noi însă, tragediile nu se sfârșesc chiar atât de violent. „Cum mi-a răsplătit ea nemărginita mea dragoste? O, doamne! O, doamne! și câtă dragoste nu i-am dăruit!" repetă el. Apoi, ca și cum ar fi vrut să scape de gândurile și de pornirile lui, se apropie de pătuțul copilului. Iașa dormea adânc, cu piciorușele rășchirate și cu o mânușiță sub obrăjor. „O să rămână orfan, gândi Dmitri Iakovlevici, privindu-l, bietul Iașa!... Eu nu-i mai sunt tată, nu pot și nu vreau să suport asta. Biet copil! Te las în paza ocrotitorului tuturor orfanilor... Ce mult seamănă cu ea!"

Începu să plângă și lacrimile, rugăciunea și chipul liniștit al copilului adormit îi mai ușurară suferințele; un noian de gânduri îi năpădiră sufletul, îmblânzit acum. „Am eu dreptul, oare, s-o

[1] *Othello* – eroul tragediei cu același nume a lui Shakespeare (n. ed.)

învinovățesc? Parcă ea a vrut să-l iubească? Ș-apoi, așa cum este el... Aproape că-l iubeam și eu...” Și iată că visătorul nostru exaltat, înnebunit de gelozie și setos de răzbunare, se hotărî deodată să tacă! „Să fie fericită, să cunoască puterea dragostei mele pline de abnegație! Numai s-o pot vedea, numai să știu că există! Îi voi fi frate, prieten!...” După ce se hotărî să facă această faptă măreață, după ce se hotărî să se sacrifice, Kruțiferski plânse de înduioșare și se simți ușurat, mângâindu-se cu gândul că soția sa va fi mișcată de sacrificiul lui. Dar n-au fost decât clipe de încordare sufletească; în mai puțin de două săptămâni, el se topi și se prăbuși sub greutatea poverii prea apăsătoare pentru el.

Să nu-l învinuim. Virtuțile nenaturale, sacrificarea de sine premeditată sunt contrare firii și au loc în majoritatea cazurilor doar în închipuirea omului și nu în fapt. Avântul lui eroic dură câteva zile, dar primul gând care-i slăbi eroismul fu meschin: „Crede că nu văd nimic, face pe șireata, se preface!...” Despre cine gândea el astfel? Despre femeia pe care o iubea și o respecta atâta, pe care trebuia s-o cunoască, și pe care de fapt n-o cunoștea! Apoi, jignirea lăuntrică care-l rodea în străfundurile sufletului începu să răzbată în vorbă, pentru că vorbele ușurează durerea. Faptul acesta îl împinse la o explicație, în care nici el n-a mai știut să se oprească la timp și în care nici Liubov Alexandrovna n-ar fi vrut să lase lucrurile nelămurite. După discuție îi fu greu. Evită să rămână singur cu ea și totuși, în viața lor de sihăstrie, erau siliți să fie aproape mereu împreună. Kruțiferski încercă să muncească mai mult, dar nu înțelegea ce citea și nu reținea nimic, pentru că în timp ce ochii lui străbăteau rândurile, paginile, el evoca în închipuire amintirile luminoase ale trecutului și se pomenea cu lacrimile picurând pe filele cine știe cărui tratat științific. În sufletul lui se căscase un gol care mergea adâncindu-se cu fiecare ceas, făcându-i viața imposibilă. Începu să caute prilejuri de destindere. Am văzut din jurnalul Liubovei Alexandrovna starea în care s-a întors de la serata prietenului său, Meduzin...

Dar ca să răsuflăm puțin după atâtea momente patetice, să facem o incursiune odihnitoare într-o discuție savantă cu Meduzin și să începem prin introducerea necesară unei asemenea discuții: să facem cunoștință cu onorabila gazdă. Cunoștința aceasta e atât de plăcută, încât îi vom consacra un

capitol aparte.

VI

Ivan Afanasievici Meduzin, profesor de limba latină și director al unei școli particulare, era un om admirabil care nu semăna deloc cu Meduza[1] nici din punct de vedere fizic, fiindcă era chel ca o bilă, nici din punct de vedere psihic, deoarece, dacă era plin de ceva, nu era de răutate, ci de alcool. Cu numele de Meduzin se alesese din seminar, în primul rând, fiindcă trebuia să aibă și el un nume, și, în al doilea rând, fiindcă părul viitorului om de știință fusese la vremea aceea ciufulit, țeapăn și cu firul gros ca sârma. Acum însă, forța distructivă a timpului „și suflul vânturilor”, avuseră grijă să-l facă să dispară. Pe lângă acest plăcut nume mitologic, seminarul îl mai înzestrase pe Ivan Afanasievici cu temeinica învățătură care-i însoțește de obicei pe seminariști până la ultima zi a vieții lor, imprimându-le o amprentă originală, după care oricare dintre ei poate fi recunoscut oricând și oricum. Manierele aristocratice nu constituiau o trăsătură a lui distinctivă, pentru că Meduzin, de pildă, nu avusese niciodată curajul să spună elevilor „dumneata” și să renunțe în conversație la unele cuvinte prea puțin uzitate într-o societate aleasă. Ivan Afanasievici avea vreo cincizeci de ani. La început fusese profesor prin diferite case, apoi izbutise să-și deschidă o școală proprie. Într-o zi un prieten al lui, poreclit Kafernaumski – provenit tot dintre seminariști – care se distingea prin aceea că încă de la naștere își ștergea mereu sudoarea de pe față chiar pe un ger de treizeci de grade, pentru ca pe o arșiță de treizeci de grade fața lui să picure ca un izvor – într-o zi, deci, acest Kafernaumski, întâlnindu-se cu Ivan Afanasievici în cancelarie, îi spuse înadins față de mai mulți profesori:

— Ivan Afanasievici, mi se pare că se apropie ziua dumitale onomastică! Nădăjduim să o sărbătorim și anul ăsta după datina care ai stabilit-o!

— Vom vedea, respectabile, vom vedea, îi răspunse Ivan Afanasievici zâmbind șiret, hotărât ca de data asta să facă de onomastica lui o petrecere și mai strălucită ca în alți ani.

---

[1] *Meduza* – monstru din mitologia greacă; legenda îl prezintă cu șerpi în loc de păr; privirea lui prefăcea oamenii în stane de piatră (n. ed.).

Gospodăria lui Ivan Afanasievici nu era ceea ce se cheamă o gospodărie. Locuia de mai bine de cincisprezece ani la N.N., dar s-ar fi putut crede că abia în ajun sosise în acest oraș și că nu avusese încă timp să-și procure cele necesare. Asta se explică nu atât prin zgârcenia lui, cât prin totala lui necunoaștere în ceea ce privește lucrurile necesare unui om care trăiește în societate. Pregătindu-se să dea o recepție de ziua lui, își controlă gospodăria și constată că avea șase cești de ceai – din care două se transformaseră în păhărele fiindcă își pierduseră toarta. Avea deci șase cești, dar numai trei farfurioare! Avea și un samovar și câteva farfurii care se clătinau pe masă, fiindcă bucătăreasa le cumpărase de la vechituri. Mai erau două pahare cu picior, pe care Meduzin le numea modest „păhărelele mele de rachiu”, trei lulele astupate cu ceva cleios, probabil ca să nu fie curent în ele, și atâta tot. El însă îi poftise pe toți profesorii din școală! Se gândi el ce se gândi, și până la urmă o chemă pe Pelagheia, bucătăreasa lui (notați că nu-i spunea niciodată Palagheia, ci așa cum trebuia, Pelagheia; după cum și cuvintele „joia” și „vinerea” nu le-a înlocuit niciodată prin delicatele „joi” și „vineri”).

Pelagheia era nevasta unui brav ostaș, care la o săptămână după nuntă plecase la oaste și care de atunci nu mai găsise timp nici să se întoarcă acasă, nici să-și comunice știrea morții, lăsând-o astfel pe biata femeie în foarte neplăcuta situație de văduvă asupra căreia ar plana bănuiala că i-ar mai trăi bărbatul. Aș avea mii de motive să cred că această Pelagheia grasă, înaltă, legată cu broboadă și împodobită cu negi și sprâncene foarte negre, avea în administrarea ei nu numai bucătăria, ci și inima lui Meduzin, dar nu vi le împărtășesc, fiindcă secretele vieții private sunt pentru mine sacrosancte. Cum se înfățișă Pelagheia, profesorul îi și explică situația dificilă în care se afla.

— Măi, măi! Cine naiba v-a pus! răspunse Pelagheia. Și mai ziceți că sunteți om învățat! Ca un copil nepriceput, doamne, iartă-mă! Să cheme atâta omenire, când altă dată nici măcar zece copeici nu-l lăsa inima să dea pentru spălat! Ei, ce ne facem acum? Mai mare rușinea! Cum să chemi oamenii în sărăcia asta!

— Pelagheia! spuse cu glas tare Meduzin. Da până când, în

sfârșit, ai să abuzezi de răbdarea mea?[1] Vreau să-mi petrec onomastica cu prietenii mei și am să mi-o petrec. Nu admit obiecțiunile tale muierești!

Influența lui Cicero ar fi fost vizibilă pentru orișicine, dar Pelagheia, emoționată de vestea sărbătoririi, nu se gândi la Cicero.

— Bine, putem să și tăcem, treaba dumneavoastră! puteți să aruncați banii și în vânt, dacă vă face *blesir*[2]. Dați-mi cincizeci de ruble și am să cumpăr tot ce trebuie, afară de băuturi.

Pelagheia știa foarte bine că lui Meduzin nu-i va fi pe plac răspunsul și de aceea, după ce spuse asta, își propti cu un gest plin de demnitate o mână în cealaltă, iar cu amândouă obrazul, și așteptă în liniște efectul vorbelor ei.

— Cincizeci de ruble pentru porcăria asta! Ce, ai căpiat? Cincizeci de ruble și încă fără băutură! Ce aiureală! Muiere proastă! Niciun sfat ca lumea nu ești în stare să dai! Să te duci la părintele Ioanikie și să-l poftești la mine pentru ziua de 24. Cere-i cu aceeași ocazie să-ți dea văsărie pentru masa de seară!

— Că tare-i frumos să alergi prin curțile oamenilor după văsărie!

— Pelagheia! Pe dumnealui îl cunoști, făcu Meduzin, arătând spre un baston noduros care stătea într-un colț.

Pelagheia, văzându-și cunoscutul, se duse la bucătărie să-și pună scurteica și broboada de mătase și plecă apoi bombănind la părintele Ioanikie. Meduzin se așeză la masa de scris și stătu cufundat în gânduri aproape o oră. Apoi, „prin intermediul mâinii”[3], apucă deodată o foaie de hârtie și scrise – oare credeți că un comentariu la „Eneida”[4] sau la „Istoria” lui Eutropus[5]? Nu!

Iată ce scrise el:

1. *Gramatica rusă și logica* *consumă mult*
2. *Istoria și geografia* *consumă binișor*

---

[1] Herzen parodiază aci discursul lui Marcus Tullius Cicero, celebru orator roman (106-43 î.e.n.), împotriva lui Catilina, discurs care începea astfel: „Până când, în sfârșit, ai să abuzezi, Catilina, de răbdarea noastră?” (n. ed.).

[2] Corect: *plaisir* – plăcere (fr.) (n. t.).

[3] Expresia aceasta ironică este inspirată de *Suflete moarte* de Gogol. În capitolul VIII, caracterizând societatea feminină din orașul N., Gogol scrie: „Ele nu spuneau niciodată: «mi-am suflat nasul, am asudat, am scuipat», ci: «mi-am ușurat nasul, m-am servit prin intermediul batistei»”. (n. ed.).

[4] *Eneida* – epopee de poetul roman Vergiliu (70-19 î.e.n.) (n. ed.).

[5] *Eutropus* (secolul al IV-lea) – istoric roman (n. ed.).

3. Matematica *slab*
4. Limba franceză *vin mult*
5. Limba germană *bere foarte multă*
6. Desen și caligrafie *numai votcă*
7. Limba greacă[1] *consumă de toate*

După ce așternu acest tablou antropologic, Ivan Afanasievici întocmi și o listă de specificare corespunzătoare:

1 vadră de vin		16 ruble – copeici
1/2 vadră votcă		8 „ — „
1/2 vadră bere	4	„ — „
2 sticle de hidromel	—	„ 50 „
10 sticle de coniac	10	„ — „
3 sticle de rom		4 „ — „
1 litru rachiu dulce	2	„ 50 „
Total		*45 ruble – copeici*

Meduzin fu mulțumit de socoteală. Nu era nici prea scump, și era și băutură destulă. Mai adăugă apoi o sumă serioasă pentru pana de somn, șuncă, icre negre tescuite, lămâi, scrumbii, tutun și turte dulci cu mentă – acest din urmă articol însă nu fiindcă era necesar, ci ca un supliment de lux.

Oaspeții s-au adunat pe la ora șapte. La ora nouă, de pe fața lui Kafernaumski cădea o ploaie torențială; la zece, profesorul de geografie, vorbind cu profesorul de franceză despre moartea soției acestuia, începu deodată să râdă, să se prăpădească nu altceva, deși nici el nu înțelegea ce ar fi de râs în moartea acelei femei onorabile. Dar ceea ce era mai curios că însuși francezul, văduv nemângâiat, văzându-l cum râde, izbucni și el în hohote, cu toate că băuse numai vin. Meduzin, pe de altă parte, dădea exemplu oaspeților; bea neîncetat tot ce servea Pelagheia: punci și bere, votcă și vin, ba reuși să tragă și un pahar de hidromel, deși nu fuseseră în total decât două sticle. Încurajați de pilda gazdei, oaspeții nu se lăsau mai prejos. Numai Kruțiferski – pe care sărbătoritul îl invitase mai mult onorific, deoarece aparținea păturii superioare de oameni învățați din oraș – numai Kruțiferski nu lua parte la gălăgia și larma comună. Ședea într-un colț și pufăia din lulea. Ochiul ager al gazdei ajunse în cele din urmă și la el.

— Dmitri Iakovlevici, dar dumneata de ce stai așa singur,

[1] În manuscrisul meu figura la acest punct „Religia”; cenzura a înlocuit-o prin „limba greacă” (n. aut.).

singurel și trist, nu bei și le strici și altora cheful?

— Dumneata știi doar, Ivan Afanasievici, că eu nu beau niciodată.

— Nici nu vreau să aud de așa ceva, scumpul meu! Bei, nu bei, cu prietenii trebuie să bei ceva! Stăm de vorbă, așa prietenește, da... Pelagheia, servește-i dumnealui un pahar de punci, dar vezi să fie mai tărișor!

Ultima observație gazda și-o întemeia, probabil, pe faptul că Kruțiferski nu voia niciunul mai slab.

Pelagheia aduse un pahar cu ceva în care zăcea, probabil, beată moartă, o felie de lămâie și în care se pierdură fără urme câteva linguriță de apă clocotită. Ca să scape de insistențele gazdei, Kruțiferski luă paharul în speranța că va găsi prilejul să arunce o bună parte din conținutul lui pe fereastra deschisă. Dar n-a fost așa de ușor, deoarece Meduzin, lăsând pe altcineva să joace în locul său boston, se așează lângă el.

— Uite, Dmitri Iakovlevici, am să-ți spun sincer, m-ai îndatorat mult. M-ai îndatorat cu adevărat prietenește venind, pentru că dumitale îți place mai mult să stai retras, acasă; e drept, ai o nevestică tânără, dar trebuie să te arăți puțin și în lume! Dă-mi voie, Dmitri Iakovlevici, să te sărut pentru asta. Și fără să mai aștepte permisiunea cerută, și cu toate că duhnea a băutură ca o ușă de cârciumă deschisă, își întipări desenul buzelor lui groase pe obrazul lui Kruțiferski. Apoi veni și Kafernaumski, de pe care sudoarea curgea șiroaie. Fără să pronunțe vreo vorbă urâtă, îl îmbrățișă pe Dmitri Iakovlevici. Voind să-și șteargă fața, fără să-și jignească prin asta confratele întru instruirea tineretului, Kruțiferski se duse într-un colț și-și scoase batista. Cu spatele la el stăteau de vorbă neconsolatul văduv și profesor de limba franceză cu Gustav Ivanovici, profesorul de limba germană, care era plin de bere până în vârful unghiilor și fuma dintr-o lulea. Fără să-l observe pe Kruțiferski, ei își continuară cu glas încet conversația. De bună seamă că lui Kruțiferski nici prin gând nu-i trecea să tragă cu urechea la ceea ce vorbesc ei, dar numele lui Beltov rostit destul de tare alături de al lui, îl făcu să tresară și instinctiv să devină mai atent.

— E un chestion vechi, spunea francezul stâlcind câte puțin toate cuvintele rusești, și dacă Adam nu portat așest desten asta pentriuche el erai singur barbat la Eden.

— Ta! îi răspundea Gustav Ivanovici. Ta! Așest Belgtof este

adevărat ca un Tom-Șuan! și după un minut râse zgomotos. Minutul acesta, după obiceiul nemților, și-l petrecuse reflectând adânc la cele ce spusese profesorul francez despre Adam; pătrunzând, în sfârșit, sensul, Gustav Ivanovici izbucni în hohote de râs și scoțând din gură luleaua cu mușțucul ros de dinții lui germani, adăugă cu multă satisfacție: *Ich habe die Pointe, sehr gut!*[1]

Impresia cea mai puternică o produsese povestea asta nu asupra lui Gustav Ivanovici, ci asupra celui care aproape că nici n-o auzise, adică asupra lui Kruțiferski. Ce însemna alăturarea celor două nume? Cum vine asta? Să fie oare posibil ca înfiorătoarea taină, pe care el abia îndrăznea s-o bănuiască, pe care nu cuteza să și-o mărturisească, să fi devenit o bârfeală de mahala? Cuvintele pe care le-a auzit au fost într-adevăr rostite? Desigur! Uite-i pe cei doi! Stau și acum în același loc, și Gustav Ivanovici continuă să hohotească... Lui Kruțiferski i se păru că i s-a rupt ceva din piept și că inima i se umple de un val de sânge fierbinte care se ridică tot mai sus și mai sus, gata-gata să i se reverse pe gură... Capul i se învârtea, în fața ochilor îi jucau flăcărui, se îngrozea de privirile celorlalți și temându-se să nu cadă jos, se sprijini de perete... Deodată o mână grea îl apucă de braț și el se cutremură. „Ce oare o să se mai întâmple, doamne!” gândi el.

— Nu, scumpe Dmitri Iakovlevici, oamenii cinstiți nu procedează așa! îi spunea Ivan Afanasievici, ținându-l cu o mână de mânecă, iar cu cealaltă oferindu-i un pahar de punci. Nu, prietene! Te-ai ascuns într-un colțișor și crezi că-ți merge! Eu știu o lege: iei, nu iei, voia dumitale, dar dacă ai luat, bea!

Kruțiferski privi și ascultă atent mult timp – cam în felul în care se uitase Gustav Ivanovici când încercase să pătrundă sensul observației profesorului francez – și, în sfârșit, înțelese vag despre ce este vorba. Luă paharul, îl bău dintr-o sorbitură și izbucni în hohote de râs.

— Așa îmi placi! Bravo! Ați văzut? Și spuneai că nu bei! Ce șiret, ai! Hai, mai bea un păhărel, Dmitri Iakovlevici, Mitea! Pelagheia! adăugă Meduzin, scoțând (amabil) cu degetul din paharul lui Kruțiferski felia de lămâie: încă un punci, dar mai tare... Bei?

— Toarnă!

---

[1] Am înțeles șfichiul glumei, e foarte bună! (germ.) (n. t.).

— Bravo, bravo!

Și dacă Meduzin nu-l sărută pe Kruțiferski, o făcu numai fiindcă avea gura plină cu bucata de lămâie pe care o mânca cu coajă și cu sâmburi cu tot, simțindu-se dator să adauge ca un fel de comentar explicativ: „E bun și ceva acrișor, după ce ai pus temelia...”

Femeia aduse punciul și Kruțiferski îl bău ca pe un pahar de apă. Nimeni nu observă că era palid ca ceara și că buzele-i învinețite tremurau – poate pentru că oaspeților li se părea că tot globul pământesc tremură.

Între timp, jocul apropiindu-se de sfârșit, neobosita Pelagheia aduse pe masa cea mică o tablă cu o garafă și pahare cu picior și o farfurie cu scrumbii presărate cu ceapă. Scrumbiile, deși tăiate de-a curmezișul, își păstraseră totuși șira spinării și coastele ceea ce le dădea un gust deosebit de picant și de plăcut.

Jocul se termină cu pierderi mici și ceartă mare între partenerii partidei de boston. Meduzin câștigase, și deci era într-o dispoziție excelentă.

— Lăsați, lăsați! striga el. Hai, mai bine să luăm, cu binecuvântarea lui dumnezeu, câte un păhărel de cantafres!

Așa spunea Ivan Afanasievici rachiului, nimeni nu știe de ce, dar e de presupus că se întemeia pe izvoare latinești suficiente și sigure.

Oaspeții trecură apoi la masă.

— Dmitri Iakovlevici! Sper că n-ai să refuzi un pahar de cantafres?

— Dați-mi și un pahar de cantafres! răspunse Kruțiferski și goli dintr-o sorbitură un pahar enorm de rachiu dres cu fel de fel de buruieni neplăcute la gust, dar bune, cum cred unii naivi, pentru stomac.

Entuziasmul oaspeților fu de nedescris în clipa în care Pelagheia aduse o plăcintă enormă, umplută cu pește... Cred însă, că am făcut îndeajuns cunoștință cu acest adevărat ospăț al lui Baltazar cu care își sărbătorea Meduzin onomastica. Cu atât mai puțin cred că ar fi necesar să descriu continuarea lui, mai ales că aș putea să-mi încredințez cititorii că ospățul a continuat absolut în același fel și pe aceleași temeiuri.

A doua zi, Kruțiferski avu o explicație îndelungată cu Liubov Alexandrovna, în urma căreia ea se ridică iar în ochii lui la o

înălțime de neajuns. Era din nou capabil s-o înțeleagă și s-o prețuiască... Dar ceva tot dispăruse dintre ei și gândul îngrozitor: „Despre asta se vorbește!” îl deprima. De altfel nu-i spusese nimic în privința aceasta. Îi venea greu să vorbească cu ea și se grăbi să plece la liceu. Acolo, până la terminarea lecției, rămase în recreație la fereastră. Oare mult trecuse de când privise el liniștit prin această fereastră? Oare de mult, în culmea fericirii, se grăbea să ajungă mai repede acasă? Deodată, totul se schimbase! Ar fi vrut să fugă de acasă... Era totuși copleșit de forța și de măreția acestei femei. Știa că ea suferă cel puțin tot atât cât și el, dar că încearcă să-și ascundă suferințele din dragoste pentru dânsul... „Din dragoste pentru mine! Dar parcă ea mă iubește? Parcă poți iubi o buturugă care îți stă în calea fericirii... De ce n-am știut să-i ascund că știu totul? Dacă eram mai prudent, n-ar fi suferit atâta, iar eu aș fi făcut totul ca ea să fie fericită. Dar ce-i de făcut? Să fug, să fug – dar unde?...”

.....

Fu întrerupt de Anempodist Kafernaumski. Se vedea că nu izbutise încă să-și vină în fire după sindrofia din ajun; avea ochii roșii și cu umflături, ca luna în zilele geroase ale iernii. Pe obraji și pe nas îi apăruseră pete cenușii.

— Ce-i, stimabile, spuse Kafernaumski, ștergându-și sudoarea de pe frunte, vâjâie?

Kruțiferski nu-i răspunse nimic.

— Și eu abia am scăpat teafăr.

Văzut-ai vreodată epava unei corăbii?

Ai văzut? Așa e viața mea de-acum...

Ce spui de Meduzin, ai? Dulău bătrân, a făcut-o lată de tot! Dar, dumneata, Dmitri Iakovlevici, te-ai dres? Pentru că, știi, cui cu cui se...

— Cum adică să mă dreg?

— Apoi să-ți arăt cum! Se vede că ești încă novice! Să mergem la mine, că stau pe aici, pe aproape.

De hatârul romului și al aracului

Vino în căsuța mea.

Kruțiferski se duse la Kafernaumski. De ce? Nici el nu știa. Kafernaumski, în loc de rom și de arac, îi propuse un păhărel de spumă de drojdie și niște castraveciori. Kruțiferski bău și, spre

surprinderea lui, își simți într-adevăr sufletul ușurat. O asemenea descoperire venea bineînțeles cât se poate de nimerit în momentele acestea când o durere nemărginită îl rodea întruna.

.....

Pe la ora zece și ceva Semion Ivanovici Krupov apăru în mica sală a hotelului „Keresberg” și începu să se plimbe încolo și încoace, cu un aer preocupat și posomorât. Peste vreo cinci minute ușa camerei lui Beltov se deschise și Grigori ieși ținând o perie în mână și un palton pe braț.

— Doarme încă? întrebă doctorul.

— Acum s-a trezit.

— Spune-i că am venit eu și că am treabă cu el!

— Semion Ivanovici! strigă Beltov. Semion Ivanovici! Poftim! și veni la ușă.

— Poți să-mi acorzi o jumătate de oră? întrebă Krupov.

— Și toată ziua dacă vrei! îi răspunse Beltov.

— N-aș vrea să te deranjez. Dumneata mi se pare că studiezi economia politică?...

Bătrânul nu-și ascunsese deloc tonul ironic al întrebării.

— Mie însă mi se pare că te-ai sculat azi prea devreme, dar că ai și călcat cu piciorul stâng! observă Beltov care accepta cu foarte multă blândețe observațiile morocănosului bătrân.

— Înseamnă că am călcat cu piciorul cu care am vrut să calc.

— Așadar... spuse Beltov, poftindu-l să intre.

Krupov intră tăcut.

— Vladimir Petrovici! începu Krupov, și oricât se strădui să pară calm și rece nu izbuti. Am venit să discut cu dumneata nu dintr-un îndemn pripit, ci după multă chibzuință. Mi-e foarte greu să-ți spun adevăruri amare, dar crede-mă, nici mie nu mi-a fost prea ușor când am aflat de ele! M-am prostit la bătrânețe! Atât de mult m-am înșelat asupra omului, încât și un băiețandru de șaisprezece ani ar trebui, în locul meu, să roșească.

Beltov făcu ochii mari.

— Și dacă am început să vorbesc, apoi atunci, ca un soldat macedonean, am să spun lucrurilor pe nume. Pe urmă fie ce o fi! Nu-i treaba mea! Sunt bătrân, dar nimeni n-ar putea afirma că sunt fricos! De altfel nici eu n-aș spune din lașitate că o faptă

este nobilă, când în realitate nu este nobilă deloc!

— Ascultă, Semion Ivanovici! Eu sunt convins că dumneata nu ești laș și mai sunt convins și de ceva: că nici pe mine nu mă consideri laș! Dar mi-ar părea foarte rău să fiu nevoit să ți-o dovedesc, pentru că te respect foarte mult. Văd că ești supărat. De aceea, orice ar fi, cădem de acord că nu vom folosi expresii brutale! Pentru că aceste expresii au o proprietate ciudată: mă fac să uit tot ce are bun cel care se înjosește să le rostească. Cu injurii n-ai să reușești să lămurești nimic. De aceea să trecem la fapte. Și iartă-mă pentru acest avertisment!

— Bine. Am să fiu, stimate domn, politicos. Extrem de politicos. Dă-mi voie să te întreb, Vladimir Petrovici, dacă știi sau nu că ai distrus fericirea familiei asupra căreia de patru ani de zile veghez mereu cu o mare bucurie și care ținea locul propriei mele familii? Dumneata ai înveninat-o și ai făcut dintr-o dată patru nenorociți. Din compătimire pentru singurătatea dumitale te-am introdus în această familie. Oamenii te-au primit ca pe unul de ai lor, te-au încălzit la căldura lor, și dumneata cum i-ai răsplătit pentru asta? Află că bărbatul, azi-mâine se va spânzura sau se va îneca – în apă sau în vin, nu știu – ea se va oftica – de asta îți garantez – iar copilul va rămâne orfan, pe mâini străine! Și culmea culmilor, tot orașul nu vorbește decât de victoria dumitale! Dă-mi voie atunci să te felicit și eu!

Pronunțând aceste din urmă cuvinte, nobilul bătrân tremura de mânie.

— Ori, poate că, văzute de pe înălțimile dumitale, toate acestea ți se par nimicuri? adăugă el, după o clipă de tăcere.

Beltov se ridică de pe divan și începu să umble repede prin cameră; apoi se opri brusc în fața bătrânului.

— Dă-mi voie acum să te întreb cine ți-a dat dreptul să te atingi cu atâta impertinență și brutalitate de cea mai sfântă taină a vieții mele? De unde știi că nu sunt poate de două ori mai nenorocit decât ei? Dar, poftim, trec cu vederea tonul și-ți spun! Ce vrei să afli de la mine? Că o iubesc pe femeia aceasta? Da! O iubesc! Da! Da! Îți voi repeta de o mie de ori: o iubesc din tot sufletul pe această femeie! O iubesc, auzi dumneata?

— Atunci de ce o nenorocești? Dacă ai fi fost un om de suflet, te-ai fi oprit la timp, n-ai fi lăsat să ți se observe dragostea! De ce ai mai pus piciorul în casa lor? De ce?

— Mai simplu ar fi să mă întrebi de ce mai trăiesc! Uite, la

asta într-adevăr n-aș putea să-ți răspund! Poate pentru ca să nenorocesc această familie, să duc la pierzanie pe cea mai minunată femeie din câte am întâlnit. Pentru dumneata e foarte ușor să pui întrebări și să condamni. Se vede că în tinerețe inima dumitale a bătut domol. Altfel, tot ți-ar fi rămas ceva în amintire! Poftim, am să-ți răspund la întrebări. Da! Simt acum nevoia, nu să mă dezvinovățesc – nu recunosc asupra-mi alt for de judecată în afara conștiinței mele – ci să vorbesc. Și apoi, dumneata nici n-ai avea ce să-mi mai spui! Eu te-am înțeles pe deplin. Dumneata n-ai mai putea decât să încerci să îmbraci aceleași lucruri într-o formă din ce în ce mai jignitoare. Aceasta ne-ar enerva pe amândoi și, zău, n-aș vrea deloc să ajungem la duel, dacă nu pentru altceva, pentru motivul că această femeie are absolută nevoie de dumneata!

— Spune, spune, te ascult!

— Am venit aici în una din cele mai grele epoci ale vieții mele. În ultimul timp mă despărțisem de prietenii mei de peste hotarele țării. Aici n-aveam pe nimeni, niciun om mai apropiat. Am încercat să-mi fac legături la Moscova, dar n-am izbutit. Asta îmi întări hotărârea de a pleca la N.N. Dumneata știi cum mi-a mers aici. Și deodată, o întâlnesc pe ea... Dumneata o iubești, o respecți, dar dumneata n-o cunoști, după cum nu mă cunoști nici pe mine. Dumneata ai pus foarte mult preț pe fericirea ei de familie, pe dragostea ei față de soț și copil... numai că – să nu te superi – sunt clipe în care grăiesc nu numai adevărurile dulci... Să nu crezi că numai faptul că am fost aproape sau vârstele noastre potrivite ne-au deschis unul altuia sufletul! Câtuși de puțin! De multe ori se întâmplă ca doi oameni care au trăit împreună douăzeci de ani să moară complet străini unul de altul. Uneori, chiar dacă se iubesc, nu știu asta, în timp ce o afecțiune frățească dezvăluie într-o clipă de zece ori mai multă afinitate. Și apoi, din deprinderea de a moraliza, dumneata ai privit-o doctoral, de sus în jos, pe când eu, uimit de forța ei extraordinară, m-am plecat în fața ei. E o ființă extraordinară! Cum se face că toate rezultatele pentru care mi-am jertfit jumătate din viață, pe care le-am obținut după multă trudă și suferință și care îmi păreau atât de noi, încât puneam mare preț pe ele și le consideram o victorie a gândirii, pentru ea erau niște adevăruri simple, de la sine înțelese, obișnuite? Nu știu, eu am avut prilejul să întâlnesc mulți oameni, și la fiecare, mai de-

vreme sau mai târziu, am dat de limita care-i îngrădea orizontul, peste șanțul pe care nu-l mai putea depăși[1]. La ea însă, n-am mai văzut această îngrădire. Ce clipe de adevărată fericire am trăit în serile în care stăteam cu toții de vorbă! M-a alinat, m-a făcut să uit răceala cu care m-a întâmpinat viața. Pentru prima oară află cineva ce este iubirea, ce este fericirea, și iată că i se reproșează că nu s-a înfrânat. Dar, la urma urmei, e ridicol! Și nici nu am atâta prudență! Ș-apoi, nici n-a fost nevoie de așa ceva, pentru că atunci când mi-am dat seama de tot ce se întâmplase – era prea târziu!

— Dar spune-mi, totuși, ce scop ai? Ce-ai de gând să faci?

— Nu m-am gândit încă la asta și n-aș putea să-ți răspund.

— Roadele necugetării dumitale le ai azi sub ochi!

— Crezi că eu nu le văd, crezi că te-am așteptat pe dumneata să vii să mi le spui? Am înțeles, chiar înainte de a te gândi dumneata să vii, că fericirea mea s-a întunecat, că epoca plină de poezie și de încântare a trecut, că această femeie va fi distrusă... Pentru că ea e sus, sus de tot. Dmitri Iakovlevici e un om de treabă, o iubește la nebunie, dar dragostea lui nu e dragoste, ci o manie! O să se nenorocească! Ce poți să-i faci?... Ceea ce e mai rău, e c-o s-o piardă și pe ea!

— Adică, după părerea dumitale, el trebuie să stea cu mâinile în sân și să se împace cu gândul că nevastă-sa iubește un altul?

— Nu vreau să spun asta. Probabil că el trebuie să facă ceea ce a făcut. Omul rămâne credincios firii sale, mai ales în momentele critice. Un lucru însă n-ar fi trebuit să-l facă. Știi care? Nu trebuia să-și lege viața de o femeie cu atâta forță sufletească ca dânsa!

— Din păcate, i-am spus-o înainte de căsătorie! Cred însă că ești de acord cu mine că acum e prea târziu ca să vorbim despre asta și că până la sosirea dumitale ea a fost fericită!

— Semion Ivanovici, gândește-te că n-ar fi fost totdeauna fericită. Neînțelegeri de felul acesta se fac simțite mai devreme sau mai târziu,

— E drept că e o chestiune foarte delicată! Of, of, of, nu degeaba spuneam eu mereu că viața de familie e o chestiune foarte primejdioasă! Dar dacă glasul meu se pierdea în deșert, și

[1] Imagine din *Divina Comedie* de Dante. În cele zece șanțuri cuprinse între cercurile infernului, zac în chinuri păcătoșii osândiți la suferință veșnică. Trecerea de la un șanț la altul este cu neputință (n. ed.).

nimeni nu voia să-mi asculte predica! Cel puțin dumneata, din compătimire, dacă ai...

— Nu știu, zău, ce ai vrea să fac eu. După boala ei am observat că e mereu tristă, iar el e într-o stare de disperare iremediabilă. Aproape că nu mă mai duc pe la ei, după cum știi! Dar cât am suferit din pricina asta, știu numai eu! Cel puțin de douăzeci de ori m-am apucat să-i scriu, dar de teamă să nu-i înrăutățesc starea, am renunțat de fiecare dată! Când mă duceam la ei – tăceam. Ce poți să-mi reproșezi? Ce vrei de la mine? Sper că nu din simpla dorință de a-mi arunca în față câteva cuvinte jignitoare ai venit la mine!

— Vladimir Petrovici, dovedește-mi că ești un om tare. Nu mă îndoiesc, crede-mă, că-ți vine greu, dar fă totuși acest sacrificiu, acest mare sacrificiu... Poate că așa vom putea s-o salvăm. Vladimir Petrovici, pleacă! Pleacă de aici!...

Și duioșia luă locul asprimii căutate în glasul bătrânului. Vocea lui tremura. Ținea la Beltov...

Beltov își deschise servieta, răscoli prin hârtii și-i întinse o scrisoare începută.

— Citește! spuse el.

Îi scria mamei sale. O anunța despre hotărârea lui fermă de a pleca foarte curând din nou în străinătate.

— Precum vezi, plec! Dar crezi dumneata, bunul meu Semion Ivanovici, că așa o vom salva? întrebă el trist, clătinând din cap.

— Dar ce alta am putea face? întrebă Krupov cu un fel de disperare.

— Nu știu! îi răspunse Beltov. Semion Ivanovici, am să-i scriu o scrisoare și am să ți-o las dumitale să i-o transmiți. Îmi dai cuvântul?

— Da, răspunse Krupov.

Beltov îl conduse până la ușă. Doctorul plecă trist și amărât.

După plecarea lui, Beltov se întoarse la măsuța sa și se trânti, cu desăvârșire sleit de puteri, pe divan. Se vedea că discuția cu Krupov fusese pentru el o lovitură îngrozitoare. Se vedea că nu reușise încă să-și dea seama pe deplin de sensul acestei convorbiri. Vreo două ore stătu așa culcat, cu țigara stinsă în gură, apoi luă o coală de hârtie și începu să scrie. Când termină, împături scrisoarea, o puse în plic, se îmbrăcă și se duse la Krupov.

— Iată scrisoarea! spuse Beltov. Ai putea dumneata, Semion

Ivanovici, să-mi prilejuiești o întâlnire cu ea, în prezența dumitale? Măcar două minute!

— Ce rost are?

— Ce-ți pasă? Mai rău nu poate să fie. Dacă ai ținut vreodată la mine cu adevărat, fă, te rog, asta pentru mine.

— Când pleci?

— Mâine dimineață.

— Vino atunci la ora opt în parc!

Beltov îi strânse mâna.

— L-am văzut azi pe el! E într-o stare de plâns.

— Taci! Să nu spui nimic, Semion Ivanovici! Te implor!

Nefericita Liubov Alexandrovna, palidă, slăbită, cu ochii plânși, mergea, sprijinindu-se de Krupov. Era ca într-o stare de febră, și expresia ochilor ei era înspăimântătoare. Știa unde se duce, știa de ce se duce. Ajungând la bancă, se așezară. Ea plângea și ținea în mâini scrisoarea. Semion Ivanovici, care de data aceasta nu făcu nicio observație moralizatoare, își ștergea o lacrimă după alta.

Sosi și Beltov. De pe fața lui dispăruse expresia aceea de seninătate. Fiecare trăsătură trăda acum o suferință cumplită. Părea mort.

— Adio! rosti el cu o voce abia auzită, luându-i mâna. Plec din nou, hoinar prin lume, dar amintirea întâlnirii noastre și a chipului dumitale le voi păstra veșnic... Mă vor mângâia în ultima clipă a vieții mele.

— Pleci pentru totdeauna? întrebă ea.

El tăcu.

— Dumnezeule! Adio, Voldemar! adăugă Liubov Alexandrovna și cu forțe parcă dintr-o dată înzecite se sculă și strângându-i cu putere mâna, spuse cu glas tare și limpede: ...Să știi, Voldemar, că ești iubit cu o dragoste nemărginită... Cu o dragoste nemărginită, Voldemar!

Ea se ridică și el n-o reținu. Liubov Alexandrovna avu destulă putere ca să plece cu pași mai siguri decât la sosire.

Beltov o urmări cu privirea până ce mantila ei albă se pierdu printre mesteceni. Liubov Alexandrovna nu avu putere să întoarcă capul. Voldemar rămase pe loc.

„Cum, gândi el, va trebui să plec de lângă ea pentru totdeuna?!” Își sprijini fruntea în mână și mai bine de jumătate de ceas stătu locului, zdrobit, copleșit de durere. Deodată, îl

strigă cineva. Ridică capul și recunoscu cu greu chipul consilierului. Beltov îl salută rece.

— Precum văd, Vladimir Petrovici, îți place să vii aici, să visezi și să meditezi.

— Da. De aceea îmi place să fiu singur...

— Într-adevăr, trebuie s-o recunosc, ce poate fi mai plăcut pentru un om cult decât singurătatea! observă consilierul așezându-se pe bancă. Uneori există însă și tovărășii care nu sunt mai prejos de singurătate! Chiar acum l-am întâlnit pe Krupov, Semion Ivanovici, în compania unei cuconițe foarte nostime!

Beltov se ridicase de pe bancă chiar în clipa în care se așezase consilierul, vrând să plece, dar ultimele cuvinte ale noului sosit îl țintuiseră locului. Tonul ironic al consilierului nu lăsa nicio îndoială asupra scopului cu care spusese ceea ce spusese. Era sigur că și în parc nimerise tot din îndemnul ascuns al vreunei Marii Stepanovna.

— O cunosc pe doamna pe care o însoțea Krupov, spuse Beltov, înecându-se de furie.

— Cred și eu! Cum să n-o cunoști! Ha, ha, ha! făcu familiar consilierul. Păi, voi, tinerii, cunoașteți toate femeile drăguțe!

— Dumneata ori ești nebun, ori prost! În ambele cazuri, salutare, spuse Beltov și porni pe alee.

— Cum? Îndrăznești să-mi vorbești așa? strigă consilierul, sărind de pe bancă roșu ca bujorul.

Beltov se opri.

— Ce vrei de la mine, domnule? îl întrebă el pe consilier. Vrei să te bați în duel? Poftim! Oricât de silă mi-ar fi, sunt gata s-o fac! Dacă nu, iartă-mă! Dar am un obicei prost: alung cu bastonul pe cei care nu mă lasă să mă plimb în voie!

— Cum așa, „cu bastonul”! se miră consilierul. Dar cine ești dumneata, tinere, de îndrăznești să mă amenințI cu bastonul?

În orice altă împrejurare, la această întrebare Beltov ar fi izbucnit în hohote de râs. De astă dată era însă atât de enervat, încât nu-și dădu seama ce face și îi arătă consilierului cum. Consilerul rămase uimit. Beltov plecă.

În dimineața zilei următoare, Beltov se plimba prin cameră în timp ce Grigori făcea bagajele. Simțea în creier și în piept un fel de gol, de parcă o jumătate din viața lui s-ar fi desprins de el și ar fi dispărut cu desăvârșire. Spaima se amesteca cu durerea și

cu un fel de tremur. Îi veneau mereu lacrimile în ochi. De câte ori Grigori îl întreba câte ceva, răspundea invariabil: „Indiferent”. Într-adevăr, în clipa aceea îi era indiferent nu numai ce palton va îmbrăca pe drum, dar chiar dacă drumul pe care va porni îl va duce la Paris ori la Tobolsk.

Intră Semion Ivanovici, cu totul altul decât în ajun. În ochi avea urme de lacrimi. Păși încet-încet, își șterse cu mâneca pălăria, stătu la fereastră, îi spuse lui Grigori că un balot nu e bine legat. În general, se vedea că nu e în apele lui.

— Ei, ești mulțumit de mine, Semion Ivanovici? spuse Beltov, râzând printre lacrimi.

— Te-am jignit ieri, dar ce să fac, iartă-mă... Dacă pleci așa...

Și glasul bătrânului tremură.

— Ei, lasă, lasă, Semion Ivanovici, cum îți închipui așa ceva!

Și Beltov îi întinse amândouă mâinile.

— Încă ceva: primește aceasta ca amintire de la mine. Te-am iubit sincer și vreau... și-i întinse o mapă destul de mare din piele fină, roșie. Vreau să-ți dăruiesc acest obiect prețios, foarte prețios pentru mine.

Beltov deschise mapa, se uită la bătrân și i se aruncă de gât. Bătrânul plângea și spunea: „E caraghios, zău, îmi pierd mințile! Ce prostie – la bătrânețe am devenit plângăreț!”

Beltov se așează pe scaun, ținând în față mapa... Era portretul Liubovei Alexandrovna în acuarelă.

Krupov stătea în fața lui Beltov și pentru a-l convinge definitiv că nu e câtuși de puțin emoționat, spuse, ștergându-și pe furiș lacrimile:

— Acum vreo doi ani a trecut pe aici un pictor englez. Bun pictor! Făcea mai mult portrete în ulei. Am convins-o pe Liubov Alexandrovna să-i pozeze. Numai trei ședințe... Să fi știut ea...

Beltov nu-l asculta și n-a fost prea mare nenorocire că discursul lui fu întrerupt de patronul hotelului, care-i anunță cu sufletul la gură sosirea domnului șef al poliției.

— Ce vrea? întrebă Beltov.

— Vrea să vă vorbească! îi răspunse hotelierul.

— Poftește-l!

Polițaiul intră făcând un zgomot asurzitor cu sabia. Prin ușa rămasă deschisă se zărea figura unui comisar slăbuț și a omului de serviciu cu mantaua polițaiului în mâini.

Beltov se sculă și chipul lui plin de uimire făcea de prisos

orice cuvinte. Întrebarea era firește: „Ce naiba cauți dumneata aici?”

— Regret, Vladimir Petrovici, că trebuie să vă reţin pentru câteva minute, dar, pe cât se pare, intenționați să părăsiți orașul nostru.

— Da.

— Domnul general vă roagă să treceți pe la dânsul. Firs Petrovici Elkanevici a făcut excelenței sale o plângere personală împotriva dumneavoastră. Pentru jignire. Mi-e penibil, dar vă rog să mă înțelegeți – slujba e slujbă! Dumneavoastră știți doar că treaba mea este să execut ordinele, nu să le discut...

— Povestea asta cade foarte prost! Dați-mi voie să vă întreb, credeți c-am să întârzii mult?

— Totul depinde de dumneavoastră. Domnul Elkanevici e o persoană nobilă și probabil că nu va căuta să prelungească cazul dacă dumneavoastră veți binevoi să-i dați explicațiile necesare.

— Ce explicații?

— Of, Vladimir Petrovici, ce să mă fac cu dumneata? N-ai înțeles nimic! interveni Krupov. Dacă vrei, uite, domnul comisar și cu mine vom fi mijlocitori și într-un sfert de oră isprăvim totul!

— Mi-ați face un mare serviciu...

— Vai de mine, răspunse comisarul șef. Păi, asta-i datoria noastră cea mai sfântă și cea mai plăcută, de-a împăca lucrurile, când se poate, uite așa, pașnic și spre mulțumirea tuturor!

Așa a fost.

...Peste două săptămâni, pe același drum pe care odinioară trecuse în zbor pe lângă moară o caleașcă înhămată cu patru cai focoși, drum care ducea de la Beloie Pole spre șleau, urca la deal un cupeu. Grigori ședea pe capră și își fuma luleaua. Surugiul își îndemna caii să meargă mai voinicește și, ca să fie mai pe înțelesul lor, nu-i îndemâna decât cu vocale: o.o..o...u.u..u... a.a..a... etc. De partea cealaltă a râului rămăsese o bătrânică în scufă albă și capot alb, care, sprijinită de brațul cameristei, își flutura batista udă de lacrimi în urma celui care, pe jumătate ieșit din cupeu, își flutura și el batista. Drumul cotea treptat spre dreapta; încetul cu încetul, nu se mai văzu decât spatele trăsurii, dar și acesta pieri curând într-un nor de praf. Apoi se destrămă și praful și nu se mai văzu nimic. Doar

panglica albicioasă a drumului. Bătrânica însă era tot acolo și continua să se salte pe vârfuri, încercând zadarnic să mai zărească cetva.

De atunci, viața la Beloie Pole i se păru bătrânei tristă și pustie. Până atunci – o dată, de două ori pe săptămână – tot mai venea Voldemar pe la ea și se obișnuise să audă zurgălăii de departe, de pe deal, apoi să-i iasă în întâmpinare pe același balcon, pe care îl așteptase odinioară când era un adolescent cu chipul luminos și ars de soare. Simțea un îndemn lăuntric să plece la N.N. Acolo locuia femeia pe care o iubea fiul ei, victima nefericită a dragostei pentru el. Într-adevăr, spre iarnă, bătrânica se mută acolo. O găsi pe Liubov Alexandrovna șubrezită, cu viața abia pâlpâind în ea. Când era întrebat de sănătatea ei, Semion Ivanovici, care devenise și mai ursuz, clătina doar din cap. Dmitri Iakovlevici, copleșit de durere, se ruga lui dumnezeu și consuma băutură. Sofia Alexeevna ceru învoire să îngrijească de bolnavă și rămase zile întregi la căpătâiul ei. Era ceva sublim în această alăturare a frumuseții muribunde cu bătrânețea în plină strălucire. Un aer de înălțătoare poezie străjuia în jurul acestui grup, când femeia ofilită cu obrajii supți, cu ochii larg deschiși, strălucitori, cu părul căzându-i în dezordine pe umeri, sprijinindu-și capul pe mâna-i slăbită, asculta cu buzele întredeschise și cu lacrimi în ochi nesfârșita poveste a bătrânei mame despre fiul ei, despre Voldemar al lor, care era acum atât de departe de ele...

SFÂRȘIT